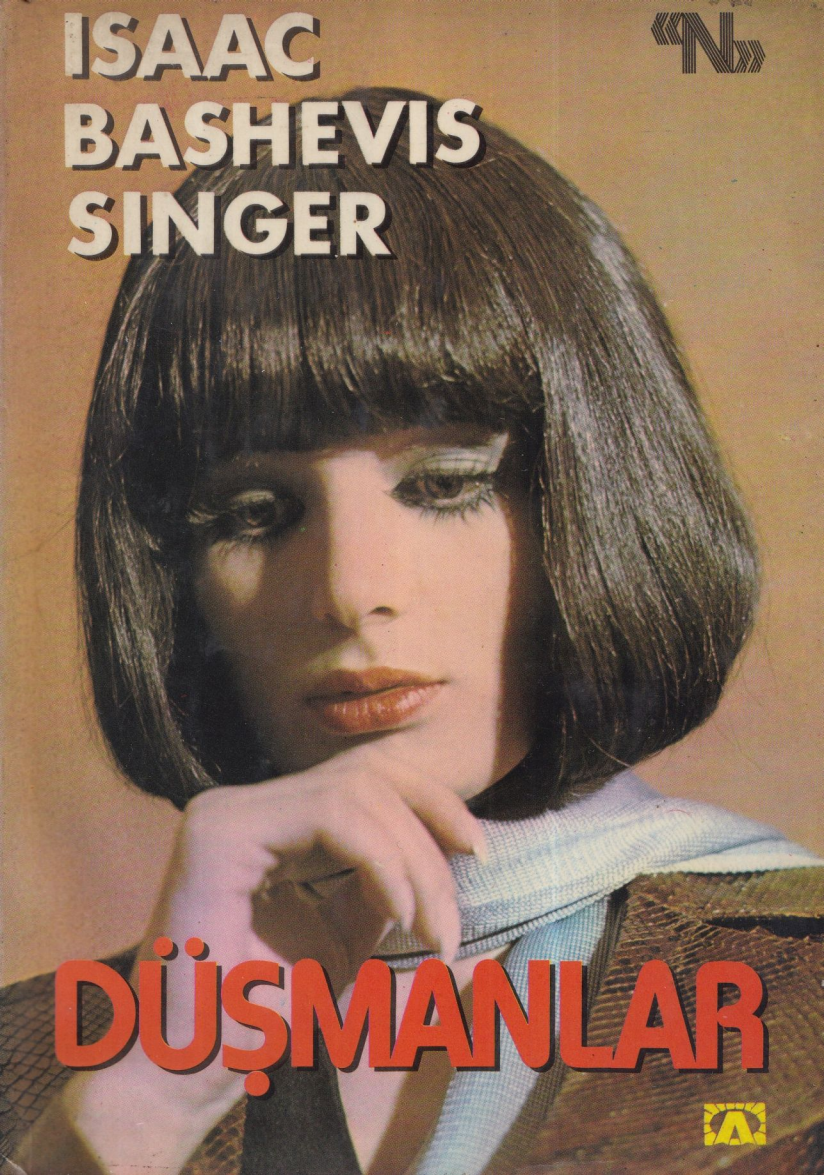
ISAAC
BASHEVIS
SINGER

DÜŞMANLAR

Yazarın Yayınevimizde Çıkan Diğer Kitabı:

- Köle (The Slave)

altın kitaplar yayınevi

DÜŞMANLAR, Nobel Dizisinin 50. kitabı olarak ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ tarafından ilk kez Eylül 1979'da yayınlanmıştır.

İsaac Bashevis Singer

1978 NOBEL ARMAĞANI

Düşmanlar

(Enemies)

Türkçesi :

Mehmet HARMANCI

9.79.79

ISAAC BASHEVIS SINGER ÜZERİNE:

1904 de Polonya'da doğup Nazilerin Varşova'yı işgallerinden dört yıl önce, olacakları sezerek Amerika'ya göç etmiş olan İ. B. Singer halen New York'ta yayınlanan ve Yiddiş dilini bilen yalnızca 46.000 okuyucusu olan bir gazetede yazarlık yapmaktadır.

Bu kadar az okuyucusu, bu kadar az anlayanı olan büyük bir yazar yazın yaşamından memnun olmaz. İ. B. Singer'i ayakta tutan ne olmuştur? Kalabalık nüfusa sahip hayaletleri!

Evet, hayaletleri. Polonya'da yaşadığı günlerden anılaşan insanların hayaletleri.

İsaac Bashevis Singer şöyle diyor: **«Eminim ki Yiddiş dili konuşan milyonlarca ceset bir gün mezarlarından kalkacaklar ve bunların ilk sorusu şu olacaktır... Yiddiş dilinde hiç yeni bir kitap var mı?»**

Bundan, Singer'in, bir ulusun dilinin ve milyonlarca insanın anısının yitip gitmesine engel olmağa çalıştığı anlaşılıyor.

İ. B. Singer hakkında **Le Nouvel Observateur** dergisinde bir tanıtma yazısı yazan Cathérine David «İsaac Bashevis Singer, yazdığı Köle (The Slave) kitabındaki Kazak-

ların eline düşen ve Yiddiş dilini yalnızlıkta unutmamak için ineklerle Yiddişçe konuşan kahramanını andırıyor,» diyor.

Nobel Edebiyat ödülünü alacak yazarı seçen Stockholm'deki 18 kişilik kurul, yazara **«Kökü Polonya'daki Yahudi kültürü geleneklerinde olan evrensel insan koşullarını canlandıran anlatım sanatındaki üstünlüğü»** nedeniyle ödül vermiştir.

İ. B. Singer **«Günah Çıkarma»** adlı kitabında, hahambaşı olan babasını anlatmak için **«Kutsal Kitab'ın ve duaların dışında dünyada her şeyin kötülük olduğunu, dünyanın kötü ruhlarla, şeytanlarla dolu olduğunu, kendisinin ise cemaatin sorunlarını dürüstlükle ve akıllıca çözümlediğini söyledi»** derken şu veya bu toplumun insanını değil **«İnsanı»** anlatmağa **«İnsanın sorunları»** na ışık tutmağa çalışıyor.

En güçlü kısa hikâyelerinden biri sayılan **«İnsan Kasabı»**nda başarı sağlayamamış bir hahambaşını kasap, ve Kutsal Kitab'ın cildini de hayvan derisiyle kaplanmış olarak göstermesi **«İnsan»**a bakış açısını yansıtır.

Genellikle uzun olmayan hikâyelerine İ. B. Singer iyiyi kötüyü, inancı kuşkuyu, sabrı ihaneti, cinsel sevginin getirdiği üzüntü ve neşeyi, kuşakların anlaşamaması konularını incelemeğe çalışır.

DERLEYEN:
Reşit AŞÇIOĞLU

BİRİNCİ KESİM

BİRİNCİ BÖLÜM

1

Yatağında dönen Herman Broder bir gözünü açtı. O yarı uykulu halinde Amerika'da mı, Tzivkev'de mi yoksa Alman toplama kamplarından birinde mi olduğunu pek çıkaramamıştı. Hatta bir ara Lipsk'deki samanlıkta saklandığını düşündü. Zaman zaman bu yerlerin tümü birden aklında kaynaşır, birbirleri içinde erirdi. Brooklyn'de olduğunu biliyordu, ama yine de Nazilerin bağırışmalarını duymaktaydı. Kendisi samanların biraz daha içine gömülmeye çalıştıkça yığına süngülerini sokup sokup çıkartıyorlar, onu saklandığı yerden ortaya çıkmak zorunda bırakmaya çalışıyorlardı. Bir süngü başına değmişti.

Tam olarak uyanma bir irade gücü gerektiriyordu. «Yeter!» diye söylenerek doğruldu. Sabah çoktan olmuş. Yadwiga giyinmişti bile. Herman, yatağın karşısındaki aynada kendisini gördü — yüzü gergin, bir zamanlar kızıl olan ve şimdi epeyce seyrelmiş saçları sarımsı ve kırlaşmış. Uzun kaşlar altındaki delici ama yumuşak mavi gözler, dar burun, çökük yanaklar, ince dudaklar.

Herman her zaman sanki geceyi boğuşarak geçirmiş gibi darmadağınık bir biçimde uyanırdı. Bu sabah alnında mor bir leke de vardı. Parmağıyla dokundu bereye. «Ne bu?» diye düşündü. Düşündeki süngüden mi olmuştu acaba? Gülümsedi. Gece helâya kalktığında dolap kapağına vurmuş olmalıydı.

«Yadwiga!» diye seslendi uykulu bir sesle.

Yadwiga kapıda belirdi birden. Pembe yanaklı, küt burunlu, açık renk gözlü Polonyalı bir kadındı; topuz biçiminde ensesinde toplanmış ve bir tek firketeyle tutturulmuş keten rengi saçları vardı. Elmacık kemikleri çıkık, alt dudağı dolgundu. Bir elinde toz bezi, diğerinde küçük bir sulama kovası vardı. Bu ülkede pek rastlanılmayan yeşil ve kırmızı kareli bir giysi giymişti, terlikleri de ayağındaydı.

Savaştan sonra Alman kampında bir yıl Herman'la kalmış, olan Yadwiga son üç yıldır Amerika'da bulunmasına karşın yine de bir Polonya köylü kızının tazeliğine ve çekingenliğine sahipti. Yüzüne boya falan sürmezdi. Birkaç İngilizce sözcük öğrenebilmişti ancak. Herman onun hâlâ Lipsk'in kokularını taşıdını düşünürdü; yatakta bile sarı, sarı papatya kokardı. Şimdi de mutfaktan ocakta kaynayan pancar kokusu, taze patates kokusu, adlandıramadığı, ama Lipsk'i anımsatan yaza ve toprağa ilişkin bir koku geliyordu.

Yadwiga başını iki yana sallayarak iyimser bir ayıplamayla baktı erkeğe. «Çok geç oldu,» dedi. «Çamaşırı yıkadım, alış verişi bitirdim, kahvaltımı bile ettim. Hatta yeniden acıktım bile.»

Yadwiga bir Polonya köylüsü gibi konuşuyordu. Herman kadınla kimi zaman Lehçe, kimi zaman da hiç anlamadığı Yiddiş dilinde konuşur, aklına estikçe kutsal dilden bir

iki söz eder, Tevrat'tan parçalar okurdu. Yadwiga hep dinlerdi.

«Saat kaç?»

«On oldu bile.»

«Hemen giyineyim öyleyse.»

«Çay ister misin?»

«İstemem.»

«Çıplak ayakla yürüme. Dur terliklerini getireyim, az önce boyadım.»

«Yine mi? Terlik boyanır mı hiç?»

«Ne yapayım, derisi kurumuştu.»

Herman omuzlarını silkti. «Neyle boyadın? Katranla mı? Hâlâ Lipsk'li bir köylüsün sen.»

Yadwiga dolaptan Herman'ın bornozu ile terliklerini getirdi.

Yadwiga, Herman'ın karısı olduğu ve komşuları kendisine Bayan Brøder dedikleri halde kocasına hâlâ Tzivkev'deymişler ve hâlâ babası Reb Shmuel Leib Broder'in evinde hizmetçiymiş gibi davranıyordu. Herman'ın ailesinin tümü soykırımında öldürülmüşlerdi. Yadwiga kendisini Lipsk'teki köyündeki samanlıkta sakladığı için bugün yaşamaktaydı Herman. Yadwiga'nın annesi bile erkeğin samanlıklarında saklı olduğunu bilmemişti. 1945'te kurtuluştan sonra Herman karısı Tamara'nın, çocukları öldürülmek üzere kendisinden alındıktan sonra kurşuna dizildiğini bir görgü tanığından öğrenmişti. Herman, Yadwiga ile Almanya'da bir yurtsuzlar kampına gitmiş ve sonra Amerikan vizesini alınca kızla resmi nikâh yapmıştı. Yadwiga Musevi dinini kabule hazırdı ama Herman kendisinin artık gereklerini yerine getirmediği bir dinin ağırlığını karısının omuzlarına yüklemenin anlamsız olacağını düşünmüştü.

Almanya'ya kadar ağır ve tehlikeli yolculuk, askeri ge-

miyle Halifax'a gidiş, oradan otobüsle New York'a varma Yadwiga'yı öylesine şaşırtmıştı ki, bugün bile tek başına metroya binmeye korkardı. Oturdukları evden bir iki sokak öteye bile gitmezdi. Bir yere gitmesi de gerekmezdi ki. Mermaid Caddesinde istediği her şey vardı — ekmek, meyve, sebze, Musevi dinine göre kesilmiş et (Herman domuz eti yemezdi), arada bir de bir çift ayakkabı ya da yeni bir giysi.

Herman'ın evde kaldığı günlerde ikisi birlikte Boardwalk'da yürüyüşe çıkarlardı. Herman karısına sık sık kendisine böyle sıkı sıkı tutunmasının gerekmediğini — karısından kaçacak değildi — söylemesine karşın Yadwiga kocasının kolunu hiç bırakmazdı. Sokaklardaki gürültüden patırdıdan kulakları sağır olurdu; gözlerinin önündeki her şey tir tir titrer, sallanırdı. Komşuları kendileriyle birlikte plaja gitmesi için zorlarlardı Yadwiga'yı, ama Amerika'ya gelmek için Atlantik'i geçmek zorunda kaldığından bu yana denizden korkardı. Dalgalara bir bakış bile midesini kaldırmaya yeterdi.

Herman karısını zaman zaman Brightan kıyısındaki kafeteryaya götürürdü, ama Yadwiga insanın kulaklarını sağır eden bir gürültüyle geçen tramvaylara, oraya buraya yarış edercesine giden otomobillere, ya da sokaklardaki insan kalabalığına bir türlü alışamamıştı. Herman karısına boynuna asması için bir madalyon almış, içinde de yolunu yitirdiği zaman yararlanmak üzere adı ve adresi yazılı bir kâğıt koymuştu; ancak Yadwiga'yı bu bile rahatlatmamıştı, yazılı hiç bir şeye güvenmezdi.

Yadwiga'nın yaşantısındaki değişiklik Tanrı'nın iradesiydi sanki. Üç yıl süreyle Herman kendisine tam bağımlı yaşamıştı. Saklandığı samanlığa su ve yiyecek götürmüş, pisliğini kendi elleriyle dışarı taşımıştı. Kızkardeşi Marianna'

nın samanlığa gitmesi gerektiğinde Yadwiga ondan önce koşar ve Herman'a samanların içine iyice gömülmesini söylerdi. Yazları yeni kesilmiş samanlar depo edileceği zamanlar Yadwiga erkeği patates mahzenine saklardı. Annesi ile kızkardeşini sürekli bir tehlike içinde bulundurmuş oluyordu böylece; Naziler samanlıkta bir Yahudinin saklandığını öğrenirlerse üç kadını da kurşuna dizerler, hatta arkasından belki bütün köyü yakarlardı.

Yadwiga şimdi Brooklyn'de bir apartmanın üst katlarından birinde yaşıyordu. İki konforlu odası, bir holü, banyosu ve buzdolabı, gaz fırını, elektriği olan bir de mutfağı vardı. Hatta Herman'ın kitap satma yolculuklarına çıktığı zaman kendisini aradığı bir de telefonu! Herman'ın işi uzaklarda olabilirdi ama sesi kendisini Yadwiga'nın yanına getiriveriyordu. Keyfi yerinde olduğu zamanlar Yadwiga'nın en sevdiği şarkıyı telefonda okurdu:

'Bir oğlumuz olsaydı
Şükürler olsun Tanrı'ya!
Neşemizin beşiği olsaydı
Şükürler olsun Tanrı'ya!
Aşağıda sokakta
Bir sepet var karlar arasında
Küçücük oğlumuz yatarken içinde
Ninniler söylerdik ona.
Bir oğlumuz olsaydı
Şükürler olsun yoksulların Tanrısına!
Neşemizi neyle sarıp sarmalardık?
Şükürler olsun yoksulların Tanrısına!
Senin önlüğün
Ve benim yün atkım

İçine sıkı sıkı sarardık
Korurduk yavrumuzu soğuktan.'

Ama şarkı hep şarkı olarak kalırdı: Herman Yadwiga'yı gebe bırakmamaya özen gösteriyordu. Çocuklarının analarının eteği dibinden çekilip alındıkları ve öldürüldükleri bir dünyada insanın daha fazla çocuk yapmaya hakı yoktu. Yadwiga için apartmanı çocukları yerine geçiyordu. Köyünde yaşlı kadınların yün eğirirken ya da kuştüyü yataklar için tüy yolarken anlattıkları öykülerdeki büyülü saray gibiydi burası. Duvarda bir düğmeye bastın mı ışıklar yanıyordu. Musluklardan soğuk ve sıcak su akıyordu. Bir düğmeyi çevirdin mi üzerinde yemek pişireceğin bir alev çıkıyordu ortaya. İnsanı temiz tutan, bit ve pire barındırmayan günlük banyosunu yapması için bir küvet vardı. Ve de radyo! Herman radyoyu sabah ve akşam Lehçe yayın yapan bir istasyona ayarlamıştı. Bolşeviklerin eline düşmüş olan Polonya'dan haberler, Lehçe şarkılar, mazurkalar, polkalar ve Pazar günleri de papazın verdiği vaaz doldururdu odayı.

Yadwiga'nın okuma yazması yoktu, ama Herman annesine ve kızkardeşine onun için mektup yazardı. Köy öğretmeninin yazdığı yanıt gelince Herman bunu da okurdu karısına, Kimi zaman Marianna zarfın içine bir iki buğday tanesi, elma ağacından bir yaprak, ya da küçük bir çiçek koymuş olurdu. Çok uzakta olan Amerika'ya Lipsk'den bir anı.

Evet bu uzak ülkede Herman, Yadwiga'nın kocası, ağabeyi, babası ve Tanrısıydı. Kocasının babasının evinde bir hizmetçiyken bile severdi Herman'ı. Şimdi yabancı bir ülkede yaşarken onun değeri ve akıllılığı konusunda ne kadar haklı olduğunu görüyordu. Dünyanın girdi çıktısını bilirdi: trenlere, otobüslere biner, kitap ve gazete okur, para kazanırdı. Yadwiga'nın ev için bir şeye gereksinimi oldu-

ğunda bunu kocasına söylemesi yeterliydi. Herman her istediğini ya kendisi getirir, ya da birisiyle eve gönderirdi. Yadwiga postacının getirdiği kâğıdı kocasının öğrettiği gibi üç küçük halka çizerek imzalardı.

17 Mayıs'taki doğum gününde Herman bir kere bir çift muhabbet kuşu getirmişti. Sarısı erkek, mavisi dişiydi. Yadwiga onlara babası ve kızkardeşinin adlarını vermişti: Woytus ve Marianna. Yadwiga annesi ile hiç geçinemezdi. Babası öldükten sonra annesi ikinci kez evlenmişti; üveybabası da kendilerini hep döverdi. Zaten Yadwiga onun yüzünden evini terketmiş ve hizmetçi olarak Yahudilerin yanına girmişti.

Herman evde daha çok kalsaydı, ya da hiç olmazsa her akşam evinde yatsaydı Yadwiga çok mutlu olacaktı. Ama kocası geçimini sağlamak için ev ev dolaşıp kitap satıyordu. O yola çıktığı zamanlar Yadwiga hem hırsız korkusundan hem de komşuları içeri almamak için kapısının zincirini hiç çekmezdi. Apartmanda oturan yaşlı kadınlar kendisiyle Rusça, İngilizce ve Yiddiş dili karması bir dille konuşurlardı. Yaşamına burunlarını sokarlar, nereden geldiğini kocasının ne iş yaptığını sorarlardı. Herman Yadwiga'ya onlara elinden geldiğince az yanıt vermesini söylemişti. İngilizce 'Özür dilerim, ama hiç vaktim yok' demesini öğretmişti.

2

Banyoya su dolarken Herman da traş oldu. Sakalı çok çabuk büyüyordu. Bir gece içinde rende gibi oluyordu yüzü. İlâç dolabının aynasında kendine bakıyordu şimdi — zayıf

yapılı, ortadan biraz uzun boylu, dar göğsü eski koltuklardan ve şiltelerden çıkan kıtıklara benzeyen öbek öbek kıllarla kaplı bir erkek. Ne kadar yerse yesin hiç şişmanlamazdı. Kaburgaları sayılıyordu, boynu ve omuzları arasında derin çukurlar vardı. Görünüşünden genel bir yorgunluk akardı. Orada durup kendisine bakarken bir düş kurmaya başladı. Naziler iktidara gelmişler ve New York'u işgâl etmişlerdi. Herman bu banyoda saklanıyordu. Yadwiga kapıyı çıkartmış ve yerine duvar ördürüp farkedilmemesi için diğer duvarlarla aynı renge boyamıştı.

«Nerede otururdum? Bu helânın üzerinde herhalde, Banyonun içinde de yatardım. Olmaz ama, çok kısa gelir.» Herman uzanacağı kadar yer olup olmadığını anlamak için taş döşeli yeri ölçtü. Çapraz olarak yatsa bile yine de dizlerini bükmesi gerekecekti. Eh, hiç olmazsa ışık ve hava olacaktı. Banyonun avluya açılan küçük bir penceresi de vardı.

Sonra da yaşaması için Yadwiga'nın her gün ne kadar yiyecek getirmesi gerekeceğini hesaplamaya başladı: iki üç patates, bir dilim ekmek, bir parça peynir, bir kaşık bitkisel yağ, arada sırada da bir vitamin hapı. Haftada bir dolar, en az bir buçuk dolarlık bir yük olurdu Yadwiga'ya. Kitap getirirdi banyoya; kâğıt da. Lipsk'deki samanlık yanında saraydı burası. Yanında dolu bir tabanca, hatta bir makineli tüfek de bulundururdu. Naziler saklandığı yeri bulup da kendisini tutuklamaya geldiklerinde onları yaylım ateşiyle karşılar, son mermiyi de kendisine saklardı.

Banyo taşacaktı neredeyse, oda buharla dolmuştu. Herman musluğu kapattı. Bu düşler artık saplantı olmaya başlamıştı.

Suyun içine girdiği anda Yadwiga kapıyı açtı.

«Sabun getirdim.»

«Sabunum vardı.»

«Kokulu sabun bu. Üç tanesi on sent.»

Yadwiga elindeki sabunu kokladıktan sonra kocasına uzattı. Elleri hâlâ köylü eli gibi kabaydı. Lipsk'de erkek işi görmüştü. Tarla çapalamış, harmanda çalışmış, patates ekmiş, hatta odun kesmişti. Brooklyn'deki komşuları ellerini yumuşatmak için o kadar losyon vermişler, ama yine de o toprak işçisi nasırlarını gidere memişlerdi. Yadwiga'nın baldırları gergin ve taş gibi sertti. Vücudunun diğer yanları yumuşak, düz ve kadınsıydı ama. Göğüsleri dolgun ve beyaz, kalçaları iriydi. Otuz üç yaşından daha genç gösterirdi.

Gün doğumundan yatmaya çekilene kadar bir an bile dinlenmezdi. Hep yapacak bir iş bulurdu evin içinde. Daireleri denizden pek uzak değildi, ama yine de açık camlardan içeri toz toprak yağardı. Yadwiga da bütün gün çamaşır yıkar, ortalığı temizler, parlatır, cilâlardı. Herman, annesinin kızın çalışkanlığını nasıl övdüğünü anımsadı.

«Gel, seni sabunlayayım,» dedi Yadwiga.

Aslında Herman yalnız olmaktan hoşlanıyordu. Brooklyn'de Nazilerden nasıl saklanacağının ayrıntılarını henüz kararlaştıramamıştı. Almanların görmemesi için avluya bakan pencerenin de örtülmesi gerekecekti. Nasıl ama?

Yadwiga sırtını, kollarını, uyluklarını sabunlamaya başladı. Kadının çocuk doğurma özlemini boşa çıkarttığından bu yana şimdi kendisi onun için çocuk yerine geçmişti. Yadwiga erkeği okşuyor, onunla oynuyordu. Evden her çıkıp gittiğinde dönmeyeceğinden korkardı. Bu koskoca Amerika içinde yolunu yitirecekti kuşkusuz. Her eve dönüşü bir mucizeydi. Bugün Philadelphia'ya gideceğini, orada geceleyeceğini biliyordu. Ama hiç olmazsa birlikte kahvaltı edebileceklerdi.

Mutfaktan kahve ve taze ekmek kokusu geliyordu. Yadwiga, Tzivkev'deki gibi haşhaş tohumlu ekmek yapmasını öğrenmişti. Kocası için türlü türlü lezzetli yiyecekler hazırlardı.

Her sabah gömleğini, iç çamaşırlarını yıkayıp ütüler, çoraplarını çıkartır hazırlardı. Kocası için çok şey yapmak istiyordu, oysa onun o kadar az şeye gereksinimi vardı ki. Evde oturduğundan çok dışardaydı. Yadwiga'nın içinde kocasıyla konuşmak için karşı konulmaz bir özlem yatardı.

«Tren kaçta kalkıyor?» diye sordu.

«Ne? İkide.»

«Ama dün üçte demiştin.»

«İkiyi biraz geçe işte.»

«Gideceğin o kent neresidir?»

«Philadelphia mı? Amerika'da. Nerede olacak?»

«Çok uzak mı?»

«Lipsk'te olsaydık uzaktı ama, burada trenle bir iki saat ötede.»

«Kimin kitap almak istediğini nerden biliyorsun?»

Herman düşündü. «Bilmem ki. Alıcı ararım.»

«Peki, neden burada satmıyorsun? O kadar çok insan var ki burada.»

«Coney Adasında mı yani? Millet buraya mısır patlağı yemeye gelir, kitap okumaya değil.»

«Ne tür kitap satıyorsun?»

«Çeşitli türden: köprü nasıl yapılır, nasıl zayıflanır, hükümet nasıl yönetilir. Sonra şarkı, öykü, tiyatro kitapları. Hitler'in yaşamı...»

Yadwiga'nın yüzü ciddileşti birden. «Böyle domuzlar hakkında da mı kitap yazıyorlar?»

«Her türlü domuz hakkında kitap yazarlar.»

«Hıh!» Yadwiga mutfağa döndü. Bir süre sonra Herman da arkasından geldi.

Yadwiga kafesin kapısını açmış, kuşları odanın içine salıvermişti. Sarı muhabbet kuşu Woytus Herman'ın omzuna kondu. Herman'ın kulak memesini ısırmaya ya da dudaklarından ve dilinin ucundan kırıntılar kapmaya bayılırdı. Yadwiga kocasının banyodan ve traştan sonra ne kadar genç ve taze ve mutlu göründüğüne hep şaşardı.

Kocasına sıcak sıcak çörek, kara ekmek, omlet ve sütlü kahve çıkarırdı kahvaltı olarak. Onu iyi beslemeye çalışıyorsa da Herman doğru dürüst yemek yemiyordu ki. Çörekten bir ısırık alıp bir kenara bıraktı. Omleti ancak biraz tattı, o kadar. Savaşta midesi küçülmüştü kuşkusuz, ama yine de Yadwiga onun oldum olası pek az yediğini bilirdi. Üniversitede okuduğu Varşova'dan eve her gelişinde annesiyle bu yüzden tartışırlardı.

Yadwiga üzüntüyle başını salladı; lokmalarını çiğnemeden yutuyordu. Saatın ikiye varmasına daha pek çok zaman olduğu halde sık sık saatine bakıyordu. Her an yerinden fırlayacak gibi ilişmişti iskemlenin kenarına. Bakışları duvarın ötesindeydi sanki.

Birden içinde bulunduğu durumdan kurtularak, «Bu akşam, yemeği Philadelphia'da yiyeceğim,» dedi.

«Kiminle yiyeceksin? Yalnız mı?»

Herman Yidiş diliyle karşılık verdi. «Yalnız ha! Sen öyle san! Saba Melikesi ile birlikte yiyeceğim. Sen ne kadar Papa'nın karısıysan ben de o kadar kitap satıcısıyım! Yanında çalıştığım o sahte haham olmasaydı acımızdan ölürdük. Bronx'teki o kadın da tam bir sfenks. Üçünüzün arasında aklımı kaçırmadığıma ben bile şaşıyorum. Bah!»

«Anlayacağım dilde konuş.»

«Neden anlamak istiyorsun? Ecclesiastes 'Çok bilgide

çok keder vardır,' der. Gerçek bilinecek — burada değil ama, öteki dünyada, eğer zavallı ruhlarımızdan geriye bir şey kalırsa. Yoksa gerçek olmadan sürdürmek zorunda...»

«Biraz daha kahve?»

«Peki, biraz daha kahve.»

«Gazetede ne yazıyor?»

«Barış yapmışlar, ama uzun sürmez. Bir süre sonra yeniden savaşa başlarlar. Bıkmadılar daha.»

«Nerede oluyor bunlar?»

«Kore'de, Çin'de — her yerde.»

«Radyo Hitler'in sağ olduğunu söyledi.»

«Bir Hitler ölürse yerini alacak bir milyon Hitler çıkar.»

Yadwiga bir süre sustu. Süpürgesine dayandı. «Zemin katta oturan beyaz saçlı komşumuz fabrikada çalışırsam haftada yirmi beş dolar kazanabileceğimi söyledi.»

«Çalışmak mı istiyorsun?»

«Evde yalnız başıma sıkılıyorum. Ama fabrikalar da öyle uzak ki. Yakında olsaydı çalışırdım.»

«New York'ta hiç bir şey yakın değildir. Ya metroya binersin ya da olduğun yerde çakılır kalırsın.»

«Ben İngilizce bilmiyorum ama.»

«Bir kursa gidebilirsin. İstersen seni yazdırırım.»

«Yaşlı kadın alfabeyi bilmeyenleri kursa almadıklarını söyledi.»

«Ben sana öğretirim.»

«Ne zaman? Evde oturduğun yok ki.»

Herman kadının haklı olduğunu biliyordu. Onun yaşında yeni bir şey öğrenmek de güçtü. Üç küçük halkasıyla bir şey imzalamak zorunda kalınca yüzü kızarıyor, terliyordu. En basit İngilizce bir sözcüğü bile doğru dürüst söyleyemiyordu.

Herman karısının köylü Lehçesini genellikle anlardı, ancak geceleri şehvetten kendinden geçtiğinde hiç anlamadığı karmakarışık bir köylü diline dönünce hiç bir şey çıkaramazdı sözlerinden. Hiç duymadığı köylü deyimleri ve sözcükleri! Puta tapma döneminden kalma eski köylü dili olabilir miydi bu? Herman insan zihninin bir yaşam boyunca toplanandan daha çok şeyler taşıdığını bilirdi. Genler başka çağları anımsıyorlardı. Woytus ve Marianna'nın bile uzun bir muhabbet kuşu kuşağından aldıkları bir dilleri vardı. Onların da aralarında konuştukları kuşkusuzdu, saniyenin binde biri kadar bir süre içinde aynı yöne uçmaları birbirlerinin düşüncelerini bildiklerini ortaya koyuyordu.

Herman için kendisi başlı başına bir bilmeceydi. Başına doladığı işler bir çılgınlıktan başka bir şey değildi. Düzmece bir insandı, günahkârdı ve de iki yüzlüydü. Haham Lampert için yazdığı vaazlar insanlarla düpedüz alay etmekti, utanılacak bir şeydi.

Kalkıp pencereye yürüdü. Birkaç sokak ötede dalgalanıyordu okyanus. Boardwalk ve Surf Caddesinden Coney Adasının yaz sabahı gürültüleri geliyordu. Ama Mermaid ve Neptune Caddeleri arasındaki küçük sokakta her şey dingindi. Hafif bir rüzgâr esiyor, sokaktaki üç beş ağaç sallanıyordu. Kuşlar dallar arasında cıvıldaşıyorlardı. Yükseden deniz bir balık kokusuyla tanımlanamayan bir koku, bir çürüme kokusu getiriyordu. Herman pencereden başını uzatınca körfezde terkedilmiş gemi enkazlarını görebiliyordu. Ilkel bir uyku içine yarı canlı, yarı batmış gömülü kaygan gövdelere kabuklu yaratıklar yapışmıştı.

Herman Yadwiga'nın azarlarcasına, «Kahve soğuyor, masaya gel,» dediğini duydu.

3

Herman evden çıkıp koşarak merdivenlerden indi. Bir an önce gözden yok olmazsa Yadwiga kendisini çağırabilirdi. Her gidişinde karısı sanki Amerika'yı Naziler yönetiyormuş ve kocasının yaşamı tehlikedeymiş gibi veda ederdi. Sımsıcak yanağını erkeğin yanağına yapıştırır, karşıdan karşıya geçerken dikkat etmesini, yemek yemeyi unutmamasını, kendisine telefon etmeyi anımsamasını söylerdi. Bir köpek bağlılığıyla sarılırdı kocasına. Herman onla alay eder, aptallık ettiğini söyler, ama hiç bir zaman kadının kendisine karşı yaptığı özveriyi unutamazdı. Kendisi ne kadar dolambaçlı ve yalanları içine gömülmüşse Yadwiga da o kadar dürüst ve gerçekçiydi. Yine de gece gündüz karısının yanında kalamazdı.

Herman'ın Yadwiga ile oturduğu apartman eski, sağlıkları kendilerine temiz hava gerektiren yaşlı çiftlerin oturdukları bir yerdi. Yakınlardaki küçük sinagoga giderler, Yidiş gazeteleri okurlardı. Sıcak günlerde iskemle ve şezlonglarını sokağa çıkarırlar, eski ülkeden, Amerikalı çocuk ve torunlarından, 1929 Wall Street bunalımından, Saratoga Springs'deki kaynak sularının, vitaminlerin sağlığa ne denli yararlı olduklarından söz ederlerdi.

Herman zaman zaman bu Yahudilerle ve karılarıyla tanışmak isterse de, yaşantısının karmaşıklığı onlardan kaçınmayı zorunlu kılmaktaydı. Şimdi de hiç biri kendisini durdurup konuşmaya başlamadan önce aceleyle aşağı inip sokağa çıkmıştı. Haham Lampert'in yanına gitmek için geç kalmıştı zaten.

Dördüncü Cadde yakınlarında Yirmi Üçüncü Sokakta bir binada çalışıyordu. Mermaid, Neptune, Surf Caddelerin-

den, ya da Boardwalk'dan geçip Stillwell Caddesindeki metro istasyonuna gidebilirdi. Bu yolların her birinin ayrı bir çekiciliği vardı. Bu sabah da Mermaid Caddesini seçmişti. Orta Avrupa havası taşıyan bir sokaktı burası. Duvarlarda hâlâ geçen yılın Büyük Bayramında sinagog sıralarının fiyatlarını, hahamları ve ilâhi söyleyenleri bildiren ilânlar asılıydı. Lokanta ve kafeteryalardan tavuk çorbası, ciğer kızartması kokuları geliyordu. Fırınlarda tatlı küçük ekmekler, yumurtalı çörekler, elma tatlıları satılıyordu. Bir dükkânın önünde kadınlar turşu fıçıları içine eğilmişler hıyar turşusu arıyorlardı.

Hiç bir zaman iştahlı bir insan olmamasına karşın Nazi yıllarının açlığı Herman'da yiyecek bir şey gördüğünde heyecan yaratırdı. Portakal, muz, kiraz, çilek ve domates sandıkları üzerine güneş vurmuştu. Yahudiler burada özgürce yaşıyorlardı! Gerek ana caddede gerekse yan sokaklarda İbrani okullarının tabelâları asılıydı. Bir Yidiş okulu bile vardı! Herman hem yürüyor hem de Naziler New York'a gelirse nerelere saklanabileceğini düşünüyordu. Yakınlarda bir yerde bir sığınak kazılabilir miydi? Katolik kilisesinin çan kulesinde saklanabilir miydi yoksa? Hiç bir zaman partizan olmamıştı, ama şimdi sık sık en iyi ateş edilebilecek noktaları araştırıp duruyordu.

Stillwell Caddesinde sağa dönünce birden yüzüne mısır patlaklarının tatlı kokusuyla yüklü sıcak bir rüzgâr vurdu. Çığırtkanlar halkı eğlence yerlerine çağırıyorlardı. Atlı karıncalar, atış yerleri, elli sente ruh çağıran medyumlar vardı. Metro girişinde şiş gözlü bir İtalyan uzun bıçağını bir demire vura vura hiç durmadan aynı sözcüğü yineliyordu. Adam keten helvası ve külâhlara konulur konulmaz eriyen yumuşak dondurma satıyordu. Boardwalk'ın karşı yanında, insan kalabalığının ötesinde okyanus parıl parıldı. Renkle-

rin bu zenginliği, bu bolluk, bu özgürlük Herman'ı her gördüğünde yeniden şaşırtırdı.

Metroya girdi. Çoğunluğu genç olan yolcular her gelen trenden oluk gibi dökülüyorlardı. Herman Avrupa'da bunlar gibi vahşi yüzlü insanlar görmemişti. Ancak burada gençlere kötülük yapmaktan çok eğlenme duygusu egemendi. Çocuklar keçi yavruları gibi birbirlerini iterek koşuşuyorlardı. Çoğunluğu kara gözlü, basık alınlı, kıvırcık saçlıydı. İtalyan, Rum ve Porteriko'luydular. Geniş kalçalı, dik göğüslü kızlar yemek sepetleri, kuma yayacak battaniyeler, güneş yağları ve kendilerini güneşten koruyacak şemsiyeler taşıyorlardı. Onlar da gülüyorlar ve çiklet çiğniyorlardı.

Herman havai tren istasyonuna çıktı, az sonra da bir tren gelmişti. Kapılar açılınca yüzüne çarpan sıcaklık duvarını duydu. Vantilatörler çalışıyor, çıplak ampuller insanın gözünü alıyordu; kırmızı çimentodan yer gazete ve fıstık kabuğu doluydu. Yolculardan bir kısmı yarı çıplak zenci çocuklarına ayakkabılarını boyatıyorlar, çocuklar da adamların ayakları önünde eski çağların puta tapanları gibi diz çökmüş duruyorlardı.

Oturacak yerlerden birinde birinin attığı bir Yidiş gazetesi vardı. Herman gazeteyi alıp başlıklarına göz gezdirdi. Stalin Komünizm ve kapitalizmin bir arada var olabileceklerini söylemişti. Çin'de Çan Kay Şek'in ordularıyla Kızıllar arasında savaş sürüyordu. İç sayfalarda göçmenler Maidanek, Treblinka, Auscwitz kamplarının dehşetini dile getiriyorlardı. Kuzey Rusya'da bir tutsak kampından kaçan biri hahamların, Sosyalistlerin, liberallerin, papazların, Siyonistlerin ve Troçkicilerin hep birlikte toprağı kazıp altın aradıklarını, açlık ve beriberi hastalığından öldüklerini anlatıyordu. Herman bu dehşetli sahnelere bağışıklık kazan-

mış olduğunu düşünürdü. Oysa her yeni haber yine öfkelendirirdi kendisini. Bu makale de bir gün gelip eşitlik ve adalete dayanan bir rejimin çıkarak dünyanın hastalığını iyi edeceğini muştulayarak sona eriyordu.

«Demek hâlâ iyi etme peşindeler?» diye Herman gazeteyi yere attı. 'Daha iyi bir dünya' ve 'parlak bir yarın' gibi sözler acı çekenlerin küllerine hakaret gibi geliyordu kendisine. Kurbanların boş yere ölmedikleri gibi kalıplaşmış sözleri duyunca öfkesinden kuduracak gibi oluyordu. «Ne yapabilirim ama?» diye düşündü. «Kötüye ben de kendimce katkıda bulunuyorum ya.»

Herman çantasını açıp çıkardığı bir kâğıdı okumaya, notlar almaya başladı. Geçim kaynağı da başına gelen her şey gibi garipti. Bir hahamın vaazlarını yazıyordu. Kendisi de Cennet'te 'daha iyi bir dünya' söz veriyordu insanlara.

Herman hem okuyor hem de yüzünü buruşturuyordu. Terah'ın put satması gibi haham da Tanrı'yı satıyordu. Herman kendisini haklı çıkarabilecek bir nokta buluyordu: hahamın vaazlarını dinleyen ya da yazılarını okuyan insanların çoğu tam dürüst değillerdi. Çağdaş Museviliğin bir amacı vardı: Hıristiyanlığı taklit.

Trenin kapıları açılıp kapandıkça Herman başını kaldırıyordu. New York'ta Nazilerin dolaşmakta oldukları kuşkusuzdu. Müttefikler çeyrek milyon 'Küçük Nazi' için genel af çıkartmışlardı. Katilleri yargılama sözleri daha en başından beri yalandı. Kim kimi yargılayacaktı? Bu adalet yalancılıktan başka bir şey değildi. Kendini öldürme yürekliliğini gösteremeyen Herman gözlerini kapatmalı, kulaklarını tıkamalı, zihnini örtmeli, bir solucan gibi yaşamalıydı.

Herman, Union Alanında yerel trene aktarma edip Yirmi Üçüncü Sokakta inmeliydi, ancak başını kaldırdığında Otuz Dördüncü Sokağa varmış olduğunu gördü. Trenden

inip hemen aksi yöne giden trenlerin kalktığı platforma koştu. Ne var ki bu kez de ineceği istasyonu kaçırmış, ta Kanal Sokağına kadar gitmişti.

Metroda yaptığı bu yanlışlıklar, bir şeyi bir yere koyup sonra nereye koyduğunu anımsayamama, yanlış sokaklarda kaybolmak, yazılarını, kitaplarını ve notlarını yitirmek bir lânet gibi asılıydı Herman'ın üstünde. Her zaman yitirdiği bir şeyi arardı ceplerinde. Dolma kalemi ya güneş gözlüğü, cüzdanı kaybolurdu; evinin telefon numarasını unuturdu. Ayakkabısı üzerine giydiği bir çift lastiği birkaç saat sonra yitirirdi. Zaman zaman cinlerin kendisine oyun oynadıklarını düşünürdü. Sonunda, hahamın sahibi olduğu binalardan birindeki bürosuna gidebildi.

4

Haham Milton Lampert'in cemaati yoktu. İsrail'deki İbranice gazete ve dergilere makaleler yazar, Amerika ve İngiltere'deki Anglo - Musevi dergilere zaman zaman yazılar gönderirdi. Çeşitli yayınevleriyle kitap anlaşmaları vardı. Çeşitli derneklere, hatta üniversitelere çağırılırdı konuşmalar yapmak üzere. Hahamın yazı yazıp okuyacak ne zamanı ne de sabrı vardı. Emlâk işinden büyük bir servet yapmıştı. Yarım düzüne yaşlılar evine sahipti, Borough Park ve Williamsburg'da apartmanlar yaptırtmıştı, milyonlarca dolarlık yapım işi alan bir şirketin ortaklarındandı. İşini savsaklamasına karşın yanından ayırmadığı Bayan Regal adında yaşlı bir sekreteri vardı. Karısından ayrılmıştı, ama şu anda yine birlikte yaşıyorlardı.

Haham Herman'ın kendisi için yaptığı çalışmayı 'araş-

tırma' olarak nitelerdi. Aslında Herman hahamın kitaplarını, makalelerini, konuşmalarını yazardı. Bunları İbranice ya da Yidiş dilinde yazar, başka biri İngilizceye çevirir, bir üçüncüsü de düzeltirdi.

Herman Haham Lampert'in yanında birkaç yıldır çalışmaktaydı. Haham aynı anda çok niteliğe sahip bir insan olarak tanımlanabilirdi: vurdum duymaz, iyi yürekli, duygusal, hileci, vahşi, saf. Dinsel bir konuda hiç bilinmeyen bir yorumu anımsayabilir, ama en çok bilmesi gereken bir duanın sözlerini de unutabilirdi. Borsada oynar, kumar oynar ve bir sürü iyilikçi dernek ve dava adına para toplardı. Bir seksenden fazla boyu, epey şişkin bir göbeği vardı ve yüz otuz kilonun üstündeydi. Don Juan rolü oynardı. Ama Herman hahamın kadından yana talihinin olmadığını kısa zamanda öğrenmişti. Hâlâ gerçek aşkı arıyor ve umutsuz görünen arayışta iyice gülünç oluyordu. Hatta bir keresinde Atlantic City'de bir otel odasında bir koca tarafından suratının ortasına yumruğu yemişti. Gideri gelirinden genellikle daha çoktu — en azından vergi dairesine bildirimi böyleydi. Geceleri ikide yatıp sabah yedide kalkardı. Bir kiloluk biftekler yer, Havana puroları ve şampanya içerdi. Tansiyonu çok yüksekti ve doktoru bir kalp krizine karşı uyarır dururdu kendisini. Altmış dört yaşında olmasına karşın enerjisinden hiç bir şey yitirmemişti ve 'dinamik haham' diye anılırdı. Savaşta askeri hahamlık yapmıştı ve Herman' a alay rütbesine kadar yükseldiğini söyleyerek övünürdü.

Herman bürosundan içeri ayak atar atmaz telefon çalmaya başladı. Koşarak açtığında hahamın kalın sesini duydu.

«Nerede kaldın? Bu sabah ilk iş olarak gelip beni görecektin hani! Atlantic City konuşmam nerde? Bir sürü işim arasında bir de onu gözden geçirmem gerektiğini unuttun

galiba Telefonsuz bir eve taşınmak da ne demek oluyor? Bir insanı benim yanımda çalıştı mı aradığım zaman bulmalıyım onu, fare gibi deliğine girmesinden hiç hoşlanmam. Ah, hâlâ acemisin bu işlerde. Burası New York, Tzivkev değil! Amerika özgür bir ülkedir; burada saklanmak gerekmez. Yaşadışı yollardan para kazanıyor ya da başka dümenler çeviriyorsan, o başka. Ama bak bugün son kez söylüyorum, ya evine bir telefon alırsın ya da işin sona erer. Dur bekle, hemen geliyorum. Seninle bir şey konuşmam gerek. Sakın bir yere gideyim deme!» Haham Lampert telefonu kapattı.

Herman hemen yazmaya koyuldu. Hahamla ilk tanıştığında Polonyalı bir köylüyle evli olduğunu söylemeye korkmuştu. Dul olduğunu ve telefonu olmayan eski bir terzi arkadaşının evinde bir odada oturduğunu söylemişti. Brooklyn'deki telefonu da Yadwiga Pracz adına almıştı.

Haham Lampert sık sık sormuştu Herman'ı terzinin yanında gelip göremeyeceğini. Haham Cadillac arabasını yoksul mahallelerde sürmekten özel bir zevk alırdı. İri yarı cüssesi ve pahalı giysileri de zevk verirdi kendisine. İyilik yapmaktan da hoşlanırdı — darda olanlara iş bulmak, yardımsever kuruluşlara giriş için tavsiye mektupları yazmak gibi. Herman o güne kadar hahamın evine gelme önerilerini geri çevirebilmişti. Terzinin çekingen bir adam olduğunu, toplama kamplarında geçirdiği günler sonunda dengesini yitirdiğini ve evine bir hahamın gelmesini isteyemeyeceğini anlatmıştı. Ayrıca karısının topal olduğunu ve çocukları bulunmadığını da ekleyerek hahamın iştahını epey söndürmüştü. Haham kızları olan aileleri yeğlerdi.

Haham, Herman'ın başka bir yere taşınması için çok ısrar etmişti. Hatta kendisine bir eş bulmaya bile kalkışmış, kendi apartmanlarından birinde bir daire vereceğini söyle-

mişti. Herman, yaşlı terzinin Tzivkev'de canını kurtardığını ve kendisinin ödediği birkaç dolar kiraya gereksinimi olduğunu söylemişti. Yalan yalanı doğuruyordu. Haham karışık evlilikler aleyhinde konuşuyor, makaleler yazıyordu. Herman bu konuda bir iki yazı yazmış, 'İsrail düşmanları' ile ilişki kurmama konusunu haham için sık sık işlemişti.

Bu hareketlerinin bir açıklaması olabilir miydi? Museviliğe karşı, Amerikan yasalarına karşı, ahlâka karşı suç işlemişti. Yalnız hahamı değil, Masha'yi da aldatıyordu. Ama başka türlü de davranamazdı ki! Yadwiga'nın o tepeden tırnağa iyiliği sıkıyordu kendisini; onunla konuşurken kendisini yapayalnızmış gibi hissediyordu. Masha ise öylesine karmaşık, inatçı ve sinirliydi ki, ona da gerçeği söyleyemezdi. Yadwiga'nın soğuk bir kadın olduğuna inandırmıştı onu; Masha kocası Leon Tortshiner'i boşayınca Herman da Yadwiga'dan kurtulacaktı.

Dışardan ayak sesleri duyuldu ve kapı açıldı. Haham kapılardan sığmayan bir adamdı: uzun boylu, geniş omuzlu, kırmızı yüzlü, kalın dudaklı, gaga burunlu ve patlak kara gözlü bir insan azmanı. Üzerinde açık renk bir takım giysi, sarı aykkabılar ve inci iğneli altın sarısı bir kravat vardı. Ağzından uzun purosu eksik olmazdı. Kırlaşmış kara saçları Panama şapkasının altından taşıyordu. Gömleğinin kollarında yakut kol düğmeleri, sol elinde de pırlanta bir yüzük parlıyordu.

Puroyu ağzından çekip külünü yere silkerek bağırmaya başladı:

«Şu anda yazmaya başladın, değil mi? Oysa günler önce hazır olmalıydı! Ben böyle son dakikaya kadar seni bekleyemem, anlaşıldı mı? Ne yazıyorsun bakayım. Daha şimdiden çok uzun olmuş. Hahamlar konferansı Tzivkev'deki yaşlılar toplantısı değildir. Burası Amerika, Polonya

değil! Ya Bal Shem konusundaki o yazı ne oldu? Çoktan bitirmeliydin. Belirli bir süresi var biliyorsun. Eğer yapamayacaksan lütfen haber ver de bir başkasını bulayım. Ya da diktafona kendim okurum, Bayan Regal da sonra daktiloda temize çeker.»

«Hepsi bugün hazır olacak.»

«Yazdığın sayfaları ve bir de adresini ver bana. Nerede oturuyorsun? Cehennemde mi? Bana kalırsa senin bir yerlerde bir karın var da benden saklamaya çalışıyorsun.»

Herman'ın ağzı kurumuştu. «Keşke bir karım olsaydı.»

«İsteseydin olurdu. Sana güzel bir kadın buldum ama tanışmaya bile yanaşmıyorsun. Neden korkuyorsun? Kimse seni zorla evlendirecek değil ki. Adresini söyle şimdi, haydi.»

«Buna hiç gerek yok.»

«Israr ediyorum. İşte adres defterim de burada. Söyle bakalım.»

Herman, Bronx'ta bir adres verdi.

«Evsahibinin adı?»

«Joe Pracz.»

«Protsch, ha! Garip bir ad. Bir telefon koydurup faturasını buraya göndermelerini söyleyeceğim.»

«Kendisinin onayı olmadan adamın evine telefon koydurtamazsınız.»

«Buna neden karşı çıkacağını hiç anlamadım.»

«Telefon zilinden korkuyor. Kampı anımsıyormuş.»

«Başka göçmenlerin de telefonları var. Kendi odana koydurt. Onun için de iyi olur. Hastalanırsa bir telefon edip doktor çağırır. Deliler! Çılgınlar! Zaten bu yüzden iki üç yılda bir savaş çıkıyor; bu yüzden Hitlerler güçlenip palazlanıyorlar. Anlaştığımız gibi günde altı saat bu büroda oturmanda ısrar ediyorum. Kirasını ödüyorum ve gelir vergim-

den düşüyorum. Kapısı hep kapalı duran bir büro, büro değildir. Sen olmadan da başım dertte zaten. Yeter artık!»

Haham Lampert bir süre durakladıktan sonra sözünü sürdürdü:

«Ben seninle dost olmak istiyorum, oysa sende bunu yokuşa süren bir şey var. Sana çok yardımım dokunabilir, ama sen istiridye gibi içine kapanıyorsun. O yedi kilitli kapının ardında ne sırlar saklıyorsun bakalım?»

Herman hemen karşılık vermedi.

«Benim başımdan geçenleri yaşayanlar artık bu dünyanın insanlarından sayılmazlar,» dedi sonra.

«Basmakalıp sözler bunlar. Boş sözler! Sen de bizler kadar bu dünyanın insanısın. Bin kere ölümle karşı karşıya gelmiş olabilirsin, ama yaşadıkça, yedikçe, yürüdükçe, ve — özür dilerim — helâya gittikçe, sen de herkes kadar etten kandan bir insansın. Yüzlerce toplama kampından kurtulmuş yüzlerce insan tanıyorum, hem çoğu fırınlardan güç kurtarmışlar canlarını, şimdi burada Amerika'dalar, otomobil sürüyorlar, iş yapıyorlar. Ya öteki dünyadasın ya bu dünyada. Bir ayağın yerde biri gökyüzünde duramazsın. Sen bir oyun oynuyorsun, hepsi bu. Neden ama? Hiç olmazsa bana karşı açık olmalısın.»

«Öyleyim.»

«Ne derdin var? Hasta mısın yoksa?»

«Hayır, hiç bir şeyim yok.»

«İktidarsızsın belki de? Sinirdendir, organik bir şey değildir.»

«İktidarsız değilim.»

«Ne'n var öyleyse? Pekâlâ, sana dostluğumu zorlayacak değilim. Ama bugün evine bir telefon taktırtacağım.»

«Bir süre daha bekleyin lütfen.»

«Neden? Telefon bir Nazi değildir ki; insan da yemez.

Hastaysan doktora git. Belki de bir psikanalist gerek sana. Sakın korkma. Deli olduğun anlamına gelmez bu. En iyi insanlar bile ruh doktoruna giderler. Ben bile bir süre gittim. Varşovalı bir dostum var, Doktor Berchovsky. Benden geldiğini söylersen fazla para da almaz.»

«Gerçekten bir şeyim yok benim.»

«Pekâlâ, hiç bir şeyin yok. Karım da kendisi için öyle diyor ama yine de hastadır. Ocağı açık bırakıp alışverişe gidiyor. Banyoya su doldururken içinde bezi unutuyor, su taşıp evi basıyor. Masamda oturup çalışırken birden odanın ortasında bir su birikintisi görüyorum. Bunları neden yaptığını sorduğumda birden sinirlenip bana küfür etmeye başlıyor. İşte ruh doktorları burada yararlıdırlar — tımarhaneye tıkılmayacak kadar hastalanmadan bize yardım etmek için, anladın mı?»

«Evet.»

«Boşuna edilmiş sözler bunlar. Şu yazdıklarını ver bakalım.»

IKİNCİ BÖLÜM

1

Herman kitap satmaya gittiğini söylediği günlerin gecesini Bronx'ta Masha ile geçirirdi. Kadının dairesinde bir odası vardı. Masha yıllarca gettolarda ve toplama kamplarında yaşamıştı. Tremont Caddesinde bir kafeteryada kasadarlık yapıyordu.

Masha'nın babası Meyer Bloch varlıklı bir adamın oğluydu. Reb Mendl Bloch'un Varşova'da malı mülkü vardı ve Alexandrover hahamının masasında oturma onuruna sahipti. Meyer Almanca konuşurdu, ünlü bir İbranice yazarı ve sanatsever bir kişi oldu. Naziler ülkeyi işgâl etmeden Varşova'dan kaçmış, ancak daha sonra Kazakistan'da açlık ve dizanteriden ölmüştü. Masha dindar annesinin ısrarıyla Beth Yaakov okullarına gitmiş, daha sonra da Varşova'daki İbrani — Polonya lisesinde okumuştu. Savaşta Shifraf Puah bir gettoya, Masha ise bir diğerine gönderilmişlerdi. Birbirlerini bir daha ancak 1945'te kurtuluştan sonra Lublin'de görebildiler.

Herman Hitler belâsından sağ salim çıkabilmesine karşın bu iki kadının nasıl olup da kurtulduklarına bir türlü akıl

erdiremiyordu. Kendisi üç yıl bir samanlıkta saklanmıştı. Yaşamında bir daha hiç doldurulamayacak bir boşluktu bu. Nazilerin Polonya'yı işgâl ettikleri yaz Tzivkev'e ailesini görmeye gitmişti. Karısı Tamara ise iki çocuğuyla babasının bir villasının bulunduğu Nalenczew'de kendi ailesinin yanındaydı. Herman önce Tzivkev'de, daha sonra Lipsk'te Yadwiga'nın yanında saklandığı için hem gettonun hem de toplama kamplarının zorunlu çalışmasından kurtulmuştu. Nazilerin seslerini, silâhlarının patlamalarını duymuş ama yüzlerini görmemişti. Gün ışığını görmediği haftalar olurdu. Gözleri karanlığa alışmıştı; elleriyle ayakları kullanılmamaktan uyuşmuştu. Böcekler, fareler ısırmıştı her yanını. Ateşli bir hastalığa yakalandığında Yadwiga onu kırlardan topladığı otlar ve annesinden çaldığı votkayla iyileştirmişti. Herman kendisini efsaneye göre yetmiş yıl uyuyan ve uyandığında dünyayı çok garip bulduğu için ölmek isteyen Honi Hamagol'a benzetirdi.

Herman, Masha ve Shifrah Puah'a Almanya'da rastlamıştı. Masha yeni bir vitamin bulan, ya da bulunmasına yardım ettiği söylenen bir Doktor Leon Tortshiner'le evliydi. Ne var ki, bu Doktor Tortshiner Almanya'dayken tüm günlerini ve çoğu gecelerini bir kaçakçı çetesiyle kumar masası başında geçirmekteydi. Gayet süslü Lehçe konuşur, ilişkisi olduğunu söylediği profesör ve üniversite adları ağzından yağmur gibi dökülürdü. Masha'nın eski giysileri onararak kazandığı üç beş kuruşla ve 'çete'nin verdiği payla geçimini sağlamaktaydı.

Masha, Shifrah Puah ve Leon Tortshiner Herman'dan önce Amerika'ya ayak basmışlardı. Herman New York'a gelince yine Masha'yla karşılaştı. Önceleri bir Tevrat öğretmeni, sonra da hahamla tanıştığı bir basımevinde düzeltmen olarak çalışmıştı. O sıralarda Masha da kocasından ay-

rı yaşıyordu. Artık anlaşıldığına göre adam ne bir şey bulmuştu ne de Doktor ünvanına sahipti. Amerika'da bir emlâkçının zengin ve yaşlı dul eşinin aşığıydı şimdi. Herman ile Masha ise Almanya'da birbirlerine âşık olmuşlardı. Masha bir Çingene falcının Herman'la buluşacağını söylediğine yemin ediyordu. Çingene, erkeği en küçük ayrıntılara kadar inerek tanımlamış ve aşklarının Masha'ya çok acı ve üzüntü getireceğini söylemişti. Masha'nın geleceğini söylerken falcı kadın kendinden geçip bayılmıştı hatta.

Herman'la ilk karısı Tamara epey varlıklı evlerde büyümüşlerdi. Tamara'nın babası Reb Shachnah Luria hem kereste tüccarıydı hem de bir kayınbiraderinin züccaciye işine ortaktı. İki kızı vardı: Tamara ve Sheva. Sheva toplama kampında ölmüştü.

Herman ailenin tek çocuğuydu. Babası Reb Shmuel Leib Broder, Tzivkev'de evleri olan varlıklı bir adamdı. Oğluna Museviliği öğretmek için bir haham, layik konuları öğretmesi için de bir Polonyalı öğretmen tutmuştu. Reb Shmuel Leib oğlunun bir gün çağdaş bir haham olacağını umuyordu. Lemberg'de bir Alman lisesinde okumuş olan Herman'ın annesi ise oğlunun doktor olmasını istiyordu. Herman on dokuz yaşındayken Varşova'ya gitti, olgunluk sınavlarını verdi ve üniversitede felsefe öğrenimine başladı. Daha çocukken bile felsefeye eğilimi vardı. Tzivkev kitaplığındaki tüm felsefe kitaplarını okumuştu. Varşova'da, ana babasının istememelerine karşın Wszchnica'da biyoloji okuyan ve solcu hareketlere karışan Tamara ile evlendi. Daha evliliklerinin ilk günlerinde anlaşamayacakları ortaya çıkmıştı. Schopenhauer yanlısı olan Herman evlenmemeye ve çocuk sahibi olmamaya kararlıydı. Tamara'ya bu kararını açıklamış olmasına karşın kız gebe kaldı, çocuğu-

nu aldırtmayı reddetti ve ailesini ayaklandırarak Herman'ı evliliğe zorladı. Bir oğulları oldu. Tamara bir süre ateşli bir Komünist olarak çocuğunu alıp Sovyet Rusya'ya yerleşmeyi bile düşünmüştü. Daha sonraları Komünistliği bırakıp Poalay Siyonist Partisine girdi. Ne Tamara'nın ne de Herman'ın ailesi genç çifti besleyecek durumda olmadıklarından ikisi de öğretmenlik yaparak geçimlerini sağlıyorlardı. Evliliklerinin üçüncü yılında Tamara bir kız doğurdu; Herman'ın o sıralarda en tutarlı filozof olarak kabul ettiği Otto Weininger'in deyimiyle 'mantıktan, bellekten yoksun, ahlâkla ilgisi olmayan, bir seks aracından oluşan' bir yaratık!

Savaş yıllarında ve savaştan sonra Herman ailesine karşı olan tutumundan pişmanlık duyacak zaman bulabilmişti. Ancak kendisinde temelden bir değişiklik yoktu: ne kendine ne de insan ırkına inanıyordu; sürekli olarak bir intihar öncesi kederine gömülmüş yaşayan kendini yazgısına terketmiş bir zevk düşkünüydü. Dinler hep yalancıydı. Felsefe daha doğduğu anda iflâs etmişti. Boş ilerleme sözleri tüm kuşakların kurbanlarının yüzlerine tükürmekten başka bir şey değildi. Zaman eğer bir algılama biçimiyse, ya da bir mantık bölümüyse, geçmiş de bugün kadar var olan bir şeydi: Kabil, Habil'i öldürmeye hâlâ devam ediyordu. Nabukadnezar hâlâ Zedekiah'ın oğullarını öldürüyor ve Zedekiah'ın gözlerini oyuyordu. Kesheniev'deki kıyım hiç sona ermezdi. Yahudiler sürekli olarak Auschwitz'de yakılıyorlardı. Varlıklarını sona erdirme yürekliliği gösteremeyenler için bir tek çıkış yolu vardı: bilinçlerini köreltmek, belleklerini boğmak, umudun son ışığını da söndürmek.

2

Herman hahamın bürosundan çıktıktan sonra metroyla Bronx'a gitti. Sıcak yaz gününde insanlar koşuşuyorlar, birbirlerini itip duruyorlardı. Bronx ekspresinde oturacak yer yoktu. Herman kayışa tutundu. Başının üstünde dönen vantilatöre karşın hiç de serin değildi içersi. Öğleden sonra gazetesi almadığı için metrodaki ilânları okudu: çorap ilânı, çukulata, konserve çorba, 'onurlu' gömülme ilânları. Tren dar bir tünele girdi. Vagonun parlak ışıkları bile taşı andıran karanlığı dışarı itemiyordu. Her istasyonda yeni yeni yolcular itişip kakışarak doluyorlardı içeri. Havada parfüm ve ter kokusu karışımı vardı. Kadınların makyajları eriyor, çatlıyor, kabuk bağlıyordu.

Kalabalık giderek azaldı; tren şimdi yer üstünde yol alıyordu. Herman fabrika pencerelerinde makineler çevresinde koşuşan beyaz ve zenci kadınları görüyordu. Alçak madeni tavanlı bir salonda yarı çıplak gençler bilardo oynuyorlardı. Bir damın üzerindeki şezlongda mayolu bir kız akşam güneşinden yararlanmaktaydı. Soluk mavi gökyüzünde bir kuş uçtu. Binalar pek eski görünmüyorlardı ama yine de kentin üstünde bir eskilik ve çürümüşlük havası vardı. Altın sarısı ve ateş renkli tozlu bir sis bulutu, sanki dünya bir kuyruklu yıldızın içine girmişçesine her şeyin üzerinde titremekteydi.

Tren durur durmaz Herman kendini dışarı attı. Demir merdivenlerden koşarak inip parka girdi. Burada tıpkı bir tarlada olduğu gibi çimen ve ağaç vardı, kuşlar dallar arasında uçuşup ötüşüyorlardı. Akşama doğru tüm sıralar dolu olurdu ama şimdi yalnızca birkaç yaşlı çiftten başka kim-

se yoktu. Yaşlı bir adam mavi gözlüğü ardından elindeki büyülteçle bir Yidiş gazetesi okumaktaydı. Bir diğeri pantolonunun paçalarını sıvamış romatizmalı bacaklarını güneşe vermişti. Yaşlı bir kadın kaba gri yünden bir hırka örüyordu.

Herman, Masha'nın Shifrah Puah'la birlikte oturduğu sokağa saptı. Burada otlar bürümüş arsalar arasında ancak üç beş ev vardı. Eski bir ambarın pencereleri tuğlayla örülmüştü, kapısı hep kapalı dururdu. Yıkılmak üzere olan bir evde bir marangoz 'cilâsız' mobilya yapıyordu. Camları kırık bir evin üzerinde 'Satılık' yaftası asılıydı. Herman sokağın çevreye uyma ya da pes edip yok olma konusunda bir karara varamadığını düşündü.

Shifrah Puah ve Masha zemin katı boş, pencereleri teneke ve tahtayla kaplı bir evin üçüncü katında oturuyorlardı. Kapıya döşeme tahtaları sallanan bir verandadan giriliyordu.

Herman iki kat merdiveni çıktıktan sonra durdu. Yorulmuş değildi, yalnızca bir düşü tamamlaması gerekiyordu. Dünya tam Bronx ile Brooklyn arasından ikiye ayrılsaydı ne olurdu? Kendisi burada kalırdı. Yadwiga'nın bulunduğu parça ise başka bir yıldız kümesine çekilir giderdi. Sonra ne olurdu? Nietszche'nin sonsuz dönüş kuramı gerçekse, belki de bu düşündüğü milyarlarca yıl önce olmuştu. Tanrı yapabileceği her şeyi yapardı diye yazmıştı Spinoza bir yerlerde.

Mutfak kapısını Masha açtı. Aslında uzun boylu değildi ama ince yapısı ve başını dik tutuşu kendisini olduğundan uzun gösteriyordu. Saçları kızıla kaçan karalıktaydı. Herman kadının saçı için ateş ve zift derdi. Teni göz kamaştıracak derecede beyaz, gözleri yeşilimsi noktalı açık mavi, burnu ince, çenesi sivriydi. Çıkık elmacık kemikleri

ve çökük yanakları vardı. Dolgun dudakları arasında bir sigara sallanıyordu. Yüzü tehlikeyle karşılaşmış ve kurtulmuş insanların gücünü yansıtmaktaydı. Masha şimdi elli beş kiloydu, oysa kurtuluşta ancak otuz altı kila geliyordu.

«Annen nerede?»

«Odasında. Az sonra gelir. Otur.»

«Sana bir armağan getirdim.» Herman kadına bir paket uzattı.

«Armağan mı? Bana ikide bir armağan falan getirmemelisin. Ne var içinde?»

«Pul koymak için bir kutu.»

«Pul mu? Çok iyi. İçinde pul var mı? Varmış. Yazacak en az yüz mektubum var ama elim bir türlü kaleme gitmiyor. Kendi kendime evde pul yok deyip geçiştiriyordum. Şimdi artık yazmamak için özür bulamayacağım. Teşekkür ederim, sevgilim. Ama keşke paranı harcamasaydın. Haydi yemek yiyelim şimdi. Sevdiğin yemeği yaptım bu akşam — haşlama et ve yulaf ezmesi.»

«Hani artık et pişirmeyeceğine söz vermiştin?»

«Vermesine verdim ama et olmayınca yemek de olmuyor ki. Tanrı bile et yer — insan eti! Yalnızca sebze yiyen insan yoktur. Eğer sen de benim gördüklerimi görseydin Tanrı'nın öldürmeyi onayladığını anlardın.»

«Tanrı'nın istediği her şeyi yapmak zorunda değilsin.»

«Zorundasın, zorundasın.»

Öteki odanın kapısı açıldı ve Shifrah Puah içeri girdi. Masha'da uzun boyluydu, kır düşmüş kara saçlarını arkasında topuz biçiminde toplamıştı, burnu sivri kaşları bitişikti. Üst dudağının üstünde bir et beni vardı, çenesinde kıllar büyümüştü. Sol yanağında Hitler işgâlinin ilk haftalarından bir Nazi süngüsünün yara izini taşıyordu.

Bir zamanlar güzel bir kadın olduğu açıkça görülüyordu. Meyer Bloch kadına aşık olmuş, İbranice şarkılar yazmıştı kendisine. Ne var ki kamplar ve hastalık çökertmişti kadını. Shifrah Puah hep karalar giyerdi. Hâlâ kocasının, ana babasının, kızkardeşlerinin ve kardeşlerinin, tümü de gettolarda ve kamplarda ölmüş akrabalarının yasını tutardı. Şimdi karanlıktan birden aydınlığa çıkmış biri gibi gözlerini kısmıştı. Saçlarını düzeltmek istercesine küçük ve uzun parmaklı elini kaldırıp, «Herman! Az daha tanımıyordum seni,» dedi. «Oturduğum yerde uyuya kalmaya başladım artık. Geceleri de sabaha kadar uyanık yatıp düşünüyorum. Gündüzleri de gözlerim açılmıyor. Çok uyudum mu?»

«Bilmem,» dedi Masha. «Uyuduğunu bile bilmiyordum ki. Evin içinde fare gibi sessiz yürür. Evde gerçek fareler de var, artık aralarında bir ayrım yapamıyorum. Bütün gece dolaşır, ışığı da yakmaz. Günün birinde düşüp bacağını kıracaksın karanlıkta. Bak bu sözlerimi aklından çıkarma.»

«Yine başladın işte. Uyumuyorum ki aslında, yüzüme bir perde iniyor, zihnim boşalıveriyor birden. İnşallah senin başına gelmez böyle şeyler. Ne kokusu bu? Bir şey mi yanıyor?»

«Hiç bir şey yanmıyor, Anne. Annemin garip bir huyu var, yaptığı her şeyi benim üstüme atar. Pişirdiği her şeyi yakar, ben bir şey pişirmeye kalktığımda da hemen bir yanık kokusu duyar. Bir bardak süt doldurmaya kalksın yarısını yere döker, sonra da bana dikkatli olmamı söyler. Hitler hastalığı olmalı bu. Bizim kampta muhbirlik eden bir kadın vardı, hep kendi yaptığı şeyleri başkası yapmış gibi gibi gidip söylerdi. Çok acı ve komik bir şey. Çılgın insan yoktur, yalnızca çılgın taklidi yapan deliler vardır.»

«Herkesin aklı başında... yalnız senin anan deli,» diye homurdandı Shifrah Puah.

«Öyle bir şey demedim, Anne. Söylemediğim sözleri söylemişim gibi ağzıma tıkma. Otur, Herman. Bak, bana bir pul kutusu getirdi. Şimdi artık mektuplarımı yazmak zorunda kalacağım. Herman, bugün senin odanı temizleyecektim ama binbir işim çıktı, bir vakit bulup yapamadım. Sana söylemiştim: öteki kiracılar gibi ol sen de — odanın temiz ve derli toplu tutulmasında ısrar etmezsen pislik içinde yaşarsın. Naziler beni öyle çok şey yapmaya zorladılar ki, artık kendi isteğimle hiç bir şey yapmıyorum. Bir şey yapmak istediğimde sanki başımda eli silâhlı bir Alman varmış sanıyorum. Bu Amerika'da köleliğin öyle feci bir şey olmadığını anladım şimdi — bir işin yapılmasını istiyorsan kırbaçtan iyi çare yoktur.»

«Şunun konuşmasına bakın hele! Neden söz ettiğini biliyor mu sanki?» diye Shifrah Puah yakındı. «İlle de her şeyin tersini söyleyecek. Mekânı Cennet olsun, babasının ailesinden aldı bu huyu. Hepsi de tartışmaya bayılırlardı. Babam —nur içinde yatsın — senin büyükbaban yani, bir keresinde, «Bunların Tevrat yorumları çok parlak, ama sonunda Fısıh bayramında ekmek yenmesine izin olduğunu kanıtlıyorlar,' demişti.»

«Fısıh ve ekmek nerden çıktı şimdi? Anne, Allahını seversen otur bir kenara. Seni böyle ayakta görmeye dayanamıyorum. Öyle titriyor ki her an düşecek sanıyorum. Düşüyor da! Düşmeden günü geçmez.»

«Bakalım daha neler uyduracaksın hakkımda? Lublin'de hastanedeyken ölümün eşiğine gelmiştim. Birden ortaya çıkıp beni öteki dünyadan çağırdı. Eğer benim hakkımda yalan söyleyeceksen neden çağırdın beni? Ölmek iyidir, bir zevktir ölmek. Ölümü bir kez tadan artık yaşamak iste-

mez. Onu da öldü sanmıştım. Bir de baktım sağmış ve beni arıyormuş. Bulduğunun ertesi günü de ters ters konuşmaya, iğnelemeye başladı. Yaptıklarını bir anlatsam herkes beni deli sanır.»

«Delisin Anne, hem de zırdelisin. Onu Polonya'dan getirdiğimde halinin nasıl olduğunu yazmaya kalksam bir fıçı mürekkep yetişmez. Ama tertemiz vicdanımla bir şeyi kesin olarak söyleyebilirim: kimse bana onun kadar işkence etmemiştir.»

«Kız, böyle konuşman için ne yaptım sana? Tanrı seni kem gözlerden saklasın, seni bulduğumda sağlıklıydın, ben ise ölmek üzereydim. Ona açıkça, 'Ben artık yaşamak istemiyorum. Yeteri kadar çektim,' dedim. Ama beni bırakmadı. Bir insanı öfkeyle yok edebilirsin, ama yine öfkeyle canlandırabilirsin de. Bana ne gereksinimin vardı? Bir anan olsun istedin, hepsi bu. Ve kocası olacak o Leon'u hiç gözüm tutmamıştı. İlk gördüğümde, 'Kızım, şarlatanın biri bu,' dedim. Herkesin içi alnında yazılıdır, eğer okumasını bilirsen. Kızım en okunmaz kitapları okur da, insana gelince elini ayağından ayırt edemez. Şimdi de işte terkedilmiş bir kadın olarak yaşıyor burada.»

«Evlenmek istersem boşanmayı beklemeyeceğim herhalde.»

«Ne dedin, ne dedin? Biz Yahudiyiz hâlâ, Hıristiyan değil! Ete ne oldu? Haşlama et bu kadar uzun mu pişer? Su olup gidecek sonunda. Gidip bir bakayım bari. Tanrım! Tencerede bir damla bile su kalmamış. Güvenilmez ki bu kıza. Yanık kokusu var demiştim. Beni sakat bıraktı o canavarlar, ama şükür burnum hâlâ koku alır. Gözlerin yok mu kız? Tanrı bana acısın, o saçma kitapları okuya okuya ne hale geldin böyle!»

3

Masha yemek yerken sigara içiyordu. Bir lokma alıyor, ardından da sigarasından bir nefes çekiyordu. Kendisi yemeklerden bir parça alıp tabağını itiyor, ama bir yandan da daha çok yemesi için Herman'ı zorlamaktaydı.

«Lipsk'te samanlıkta olduğunu düşün ve köylü kızı da sana bir tabak domuz eti getirmiş. Yarın ne olacağını bilir miyiz? Aynı şey yine gelebilir başımıza. Yahudileri öldürmek doğanın bir parçasıdır. Yahudiler öldürülmelidir — Tanrı'nın iradesi bu!»

«Kızım, yüreğimden yaralıyorsun beni.»

«Gerçek bu! Babam her şeyin Tanrı'dan geldiğini söylerdi. Sen de öyle söylersin, Anne. Tanrı, Avrupa Yahudilerinin öldürülmesine göz yummuşa Amerika Yahudilerinin de ortadan kaldırılmaması için bir nedeni olmayabilir mi? Tanrı hiç bir işe karışmaz, aldırmaz da. Tanrı budur işte! Öyle değil mi, Herman?»

«Kim bilir?»

«Sen de her şeye aynı yanıtı verirsin: Kim bilir? Biri bilmeli. Tanrı yüce ve kudretliyse sevgili halkı için ayağa kalkmalı, korumalı onları. Yerinde oturup da sesini çıkarmazsa, umurunda bile değilmiş demektir bu.»

«Kız, sen Herman'ı rahat bırakacak mısın, bırakmayacak mısın? Önce eti yaktın, şimdi adamı yemek yemeye çalışırken sorularınla rahatsız ediyorsun.»

«Önemi yok,» dedi Herman. «Keşke yanıtını bilseydim. Acı çekme Tanrı'nın bir özelliği olmalı. Eğer her şey Tanrıysa, o zaman biz de Tanrıyız demektir. Seni döversem Tanrıyı dövüyorum demektir.»

«Tanrı neden kendi kendini dövsün? Tabağında yemek bırakma. Senin felsefen mi bu? Yahudi Tanrıysa ve Nazi Tanrıysa o zaman konuşacak bir şey kalmadı demektir. Annem bir pasta pişirdi, sana bir parça getireyim.»

«Kız, bırak önce kompostoyu yesin.»

«Neyi önce yediği önemli mi? Midesinde hepsi karışıyor zaten. Sen bir diktatörsün, Anne. Anladın mı? Diktatörsün sen. Pekâlâ, kompostoyu getir.»

«Yalvarırım size, bizim için kavga etmeyin, ne olur. Neyi önce yediğim hiç önemli değil. Siz ikiniz kavgasız yaşayamazsanız, yeryüzünde barışı nasıl bekleyebiliriz? Dünyada son kalan iki insan da birbirlerini öldüreceklerdir o halde.»

«Kuşkun mu vardı?» diye Masha sordu. «Benim yok. Ellerinde atom bombalarıyla karşı karşıya gelecekler ve birbirlerine yemek fırsatı tanımadıkları için açlıktan ölecekler. Biri yemek yemeye kalkışırsa öteki bombasını fırlatacak. Babam beni sinemaya götürürdü. O ise sinemadan nefret eder.» Masha başıyla annesini işaret etti. «Ama babam çok severdi. Sinemaya gittiğinde bütün sıkıntılarını unuttuğunu söylerdi. Ben şimdi pek ilgilenmiyorsam da o zaman sinema delisiydim. Babam sinemada bastonunu da tutmama izin verirdi. O gün herkes Praga köprüsünün öte yanına geçtiklerinde bastonunu gösterip 'Elimde bu oldukça kaybolmuş sayılmam,' dedi. Bunları neden mi anlatıyorum? Bir filimde iki erkek geyik bir dişi için dövüşüyorlardı. Boynuzlarını birbirine kenetleyip içlerinden biri ölene kadar çırpınıp durdular. Ayakta kalan bile yarı ölü gibiydi. Bütün bunlar olup biterken dişi geyik sanki kendisini hiç ilgilendirmeyen bir şey oluyormuş gibi otlayıp duruyordu. Çocuktum o zaman, orta ikideydim. Tanrı masum hayvanların içine böylesine bir nefret yerleştirebiliyorsa hiç umut yok diye

düşünmüştüm. Kamplardayken sık sık o filmi düşündüm. Tanrı'dan nefret ettirdi o film beni.»

«Böyle konuşmamalısın, kızım.»

«Yapmamam gereken pek çok şeyi yapıyorum. Kompostoyu getir!»

«Tanrının işine kim akıl erdirebilir ki,» diye kadın söylene söylene mutfağa gitti.

«Annenle bu kadar tartışmamalısın. Ne kazanacaksın sonunda? Annem sağ olsaydı hiç onun tersine gitmezdim.»

«Bana nasıl davranacağımı mı öğretiyorsun? Onunla ben yaşıyorum, sen değil. Haftanın beş günü köylünle kalıyorsun ve sonunda buraya gelince öğütler vermeye kalkıyorsun. Dindarlığı ve darkafalılığıyla çileden çıkarıyor beni. Tanrı eğer dediği kadar haklıysa, neden çorba istediği zaman hazır olmuyor diye söylenip duruyor? Bana sorarsan herhangi bir dinsizden daha çok maddi şeylere bağlıdır o. Kendisine pasta getirdiği için Leon Tortshiner ile evlenmemi o istedi. Sonra da adamda kusur bulmaya başladı. Tanrı bilir neden? Benim kiminle evlendiğim umurumda mıydı sanki? Geçirdiğim onca şeyden sonra bunun ne önemi vardı? Söyle bakalım şimdi, küçük köylün nasıl, iyi mi? Yine kitap satmaya gittiğini mi söyledin?»

«Başka ne diyebilirim ki?»

«Bugün neredesin?»

«Philadelphia'da.»

«Ya ikimizin durumunu öğrenirse?»

«Bunu hiç öğrenemeyecektir.»

«Bir olasılık her zaman vardır ama.»

«Bizi ayırmaya kalkışmayacağından emin olabilirsin.»

«Ben senin kadar emin değilim bundan. Okuması yazması olmayan bir kızla bu kadar zaman geçirebiliyorsan

ondan daha iyisine gerek yoktur senin için. Dolandırıcı bir hahamın pis işlerini yapmanın ne anlamı var sonra? Hiç olmazsa sen de haham ol ve kendi dolandırıcılığını kendin yap.»

«Bunu yapamam işte.»

«Sen hâlâ samanlıkta saklanıyorsun. Gerçek bu!»

«Evet, gerçek bu. Bir kenti bombalayıp binlerce insan öldüren askerler bir tavuk bile kesemezler. Ben aldattığım okuyucuyu o da beni görmedikten sonra buna dayanabilirim. Üstelik haham için yazdıklarım zararlı şeyler değil ki!»

«Yani sen sahtekâr değil misin demek istiyorsun?»

«Sahtekârım ve artık bu konuyu kapatalım.»

Shifrah Puah döndü. «İşte komposto. Biraz soğusun ama. Kızım benim hakkımda neler söylüyordu yine? Ha? Konuşmasını dinleyen de beni can düşmanı sanır.»

«Anne atasözünü bilirsin: Tanrı beni dostlarımdan korusun, ben kendimi düşmanlarımdan korumasını bilirim.»

«Düşmanlarından nasıl korunduğunu gördük. Ailemi ve milletimi kesmelerinden sonra ben hâlâ sağ kaldığıma göre sen haklısın. Tek sorumlu sensin, Masha. Sen olmasaydın şimdi çoktan rahata kavuşmuştum ben!»

4

Herman akşam yemeğinden sonra odasına çekildi. Burası küçük bir bahçeye bakan tek pencereli ufacık bir yerdi. Aşağıda biraz çimenle çarpık çurpuk bir ağaç görünüyordu. Yatağı karışıktı. Kitaplar, yazılı kâğıtlar oraya buraya yayılmıştı.

Masha nasıl parmakları arasında bir sigara tutmak zorundaysa, Herman da elinde bir kalem olmadan yapamazdı. Damdaki çatlaklardan yeterli ışık girdiği her an Lipsk'teki samanlıkta bile bir şeyler yazardı. El yazısını geliştirmeye çalışır, süslü ve kuyruklu harfler çizerdi. Sonra uzun kulaklı, uzun gagalı, yuvarlak gözlü garip yaratıklar çiziktirir, çevrelerine borular, boynuzlar, yılan resimleri yapardı. Düşlerinde bile yazardı: Raşi yazısıyla sarı sarı kâğıtlara, bir öykü kitabı, bilimsel bulgular, kehanetler. Kimi zaman uyandığında çok yazı yazmış olmaktan bileği ağrırdı.

Herman'ın odası damın hemen altında olduğu için güneş doğmadan önceki saatler dışında çok sıcak olurdu. Açık camdan içeri kurum dolardı. Masha çarşafları ve yastık kılıflarını sık sık değiştirirdi, ama yine de yatağı hep kirli gibiydi. Döşemede deikler vardı, geceleri farelerin tıkırtılarını duyardı. Masha birkaç kez kapan kurmuşsa da yakalanan yaratıkların acı çığlıkları Herman için katlanılmaz bir işkenceydi. Gece yarısı kalkıp hayvanları koyverirdi.

Odasına girer girmez boylu boyunca uzandı yatağına. Romatizma ve siyatiki vardı, zaman zaman belkemiğinde bir tümör olduğunu düşünürdü. Ne doktora gidecek sabrı vardı, ne de güveni. Hitlercilik yılları kendisinde ancak Masha ile seviştiği zamanlarda kurtulduğu bir yorgunluk bırakmıştı. Yemeklerden sonra midesi ağrırdı. Odada hafif bir hava cereyanı burnunun tıkanması için yeterliydi. Çoğunlukla boğazı şiş olduğu için sesi kısılırdı. Zaman zaman kulağı ağrırdı. İltihap mı, ur mu acaba? Organizması yalnızca ateşe karşı dayanıklıydı, hiç ateşi çıkmazdı.

Akşam olmuştu ama hava hâlâ aydınlıktı. Mavili yeşilli, hem uzak hem yakın bir yıldız Herman'ı şaşırtan bir ışıltıyla parıldıyordu. Evrenin yüksek bir noktasından Herman'ın gözlerine kadar uzanan dümdüz bir çizgi. Evrensel

bir sevinçle göz kırpıyordu bu göksel nesne (bir nesneyse eğer); yalnız acı çekme yeteneği olan bir varlığın bedensel ve ruhsal küçüklüğü ile alay ediyordu.

Masha içeri girdi. Alaca karanlıkta yüzü gölgelerden bir mozaikti. Gözleri içinden aydınlanırmış gibiydiler. Dudakları arasından bir sigara sarkıyordu. Herman kadına günün birinde yangın çıkartacağını söylerdi durmadan. Masha da, 'Er geç yanacağım nasıl olsa,' diye yanıtlardı kendisini. Şimdi de kapının yanında durmuş sigarasından bir nefes çekiyordu. Ateşin parıltısıyla yüzü bir an için ateşli ve garip bir biçime büründü. Kadın iskemlelerden birinin üzerindeki kitap ve dergiyi kaldırıp oturdu. «Tanrım, burası da ne kadar sıcak böyle!»

Ancak ne kadar sıcak olsa da, annesi uyanık olduğu sürece soyunmazdı Masha. Durumu idare etmek için oturma odasındaki kanapenin üzerine bir çarşaf sermişti.

Masha'nın babası Meyer Bloch'un kendisini inananlar arasında saymamasına karşın Shifrah Puah dinine çok bağlıydı ve dinin gereklerini gözeten bir mutfağa sahipti. Büyük Bayram'da duaya giderken peruka bile takardı. Şabat günü kutsama törenini yapmayı ve Şabat ilâhilerini söylemeyi kocasına yüklerdi ama adam yemekten sonra odasına kapanır ve İbranice şiir yazardı.

Getto, toplama kampları ve yersiz yurtsuzlar kampları ananın da kızın da törelerini altüst etmişti. Savaştan sonra birlikte yaşadıkları Alman kampında eşler herkesin önünde çiftleşiyorlardı. Masha Leon Tortshiner'le evlendiğinde annesiyle aynı odada kalmışlardı; yeni evli çiftle kadını yalnızca bir perde ayırıyordu.

Shifrah Puah ruhun da, tıpkı beden gibi belirli bir darbeye dayanabildiğini, ondan sonra artık acı duygusunu yitireceğini söylerdi. Amerika'da dindarlığı daha da şiddetlen-

mişti. Günde üç kere dua eder, saçlarını örter, Varşova'da bile uygulamadığı kısıtlamalara seve seve katlanırdı. İşkence edilen ve gaz odasında öldürülenlerin ruhunda yaşamaya devam ediyordu. Arkadaşları ve akrabaları için sürekli olarak parafin dolu şişeler yakardı. Yidiş dilindeki gazetelerden yalnızca gettolardan ve toplama kamplarından kurtulanların anılarını okurdu. Yemek parasından yaptığı kısıntılarla Maidanek, Treblinka ve Auschwitz konusunda kitaplar alırdı.

Diğer göçmenler insanın zamanla her şeyi unuttuğunu söylerlerdi ama ne Masha ne de Shifrah Puah hiç bir zaman unutamayacaklardı. Aksine, soykırımından ne kadar çok uzaklaşsalar, buna o kadar yaklaşmış gibi oluyorlardı. Masha, ölülerin ardından böylesine yas tuttuğu için annesini kınar, ama anası susunca söze kendisi başlardı. Alman vahşetinden söz ettiği zaman hemen koşar kapının üstündeki muskaya tükürürdü.

Shifrah Puah yanaklarını çimdiklerdi bunu görünce. «Tükür kızım, tükür! Dine küfür senin bu yaptığın. Burada başımız belâdan kurtulmadı, orada da kurtulmayacak!» Eliyle gökyüzünü gösterirdi.

Masha'nın kocası Leon Tortshiner'den ayrı yaşaması ve bir Hıristiyan kadınıyla evli Herman Broder'le olan ilişkisi yaşlı kadın için 1939'da başlayan dehşet olaylarının devamıydı. Hiç dinmeyecekti bunlar. Ama yine de Shifrah Puah Herman'a bir yakınlık duyar, 'oğlum' diye çağırırdı adamı. Musevilik konusundaki bilgisi kadını çok etkiliyordu.

Her gün dualarında Tanrı'ya Leon Tortshiner'in Masha'yı boşamaya yanaşması için dua ederdi. Hemen ardından da Herman'ın Hıristiyan karısından ayrılmasını ve kendisinin, Shifrah Puah'ın, kızını gelin etme zevkini tatması için yakarırdı. Ancak bu tür ödülleri hak etmediği anlaşılıyordu.

Shifrah Puah kendini suçluyordu: ana babasına isyan etmiş, Meyer'e kötü davranmış, daha Tanrı korkusunu içine yerleştirebileceği kadar küçükken kızı Masha'yı savsaklamıştı. En büyük günahı da, onca masum kadın ve erkek öldürüldüğü halde sağ kalmış olmasıydı.

Shifrah Puah mutfakta kendi kendine söylenerek bulaşıkları yıkıyordu. Görünmeyen biriyle tartışıyor gibiydi. Işığı söndürdü, sonra bir daha yaktı. Yatmadan önce söylemesi gereken dualarını bitirdi, bir uyku hapı içti, sıcak su şişesini doldurdu. Shifrah Puah'ın kalbi, karaciğeri, böbrekleri ve ciğerleri rahatsızdı. İki üç ayda bir komaya girer, doktorlar kendisinden umudu keserler, ama sonra ağır ağır canlanırdı yine. Masha, her an yardıma koşmaya hazır, annesinin hareketlerini izlerdi. Ana kız birbirlerini severler, yine de diş bilerlerdi birbirlerine. Ta Meyer Bloch'un sağ olduğu zamanlardan kalmaydı bu düşmanlıkları. Meyer Bloch, Masha'nın öğretmeni olan bir Yahudi şairiyle bir aşk ilişkisine girmişti. Masha bu ilişkinin İbranice bir gramer kuralı tartışmasıyla başlamış ve daha öteye gidememiş olduğunu söyleyerek alay ederdi. Ne var ki, Shifrah Puah kocasının bu küçük ihanetini hiç affetmemişti.

***

Shifrah Puah'ın odasının ışığı sönmüştü. Masha hâlâ Herman'ın odasındaki iskemlenin üzerinde sigarasının birini söndürüp birini yakıyor ve bekliyordu. Herman kadının aşk oyunları için düşsel bir öykü hazırladığını biliyordu. Masha kendini Şehrazad'a benzetirdi. Öpüşmeleri, kucaklaşmaları, ateşli sevişmeleri hep gettolar, kamplar ve kendisinin Polonya harabeleri arasındaki dolaşmalarının eşliğinde yer alırdı. Erkekler hep kendisini kovalamışlardı: sı-

ğınaklarda, ormanda, hastabakıcı olarak çalıştığı hastanede.

Masha'nın serüvenlerinin sonu yoktu. Kimi zaman bunları uydurduğu düşünülürse de Herman kadının yalancı olmadığını biliyordu. En karmaşık deneyimlerini de kurtuluştan sonra yaşamıştı. Öyküleri döner dolaşır Tanrı'nın Seçilmiş İnsanlarını geliştirmek için Hitler'i başlarına belâ ettiğine dayanırdı. Bunda başarısız olmuştu. Dinine bağlı Yahudilerin hemen hemen tümü ölmüşlerdi. Kaçmayı başaran maddeye bağlı Yahudiler de bunca dehşetten hiç bir ders alamamışlardı. Masha aynı anda hem şişinir hem itiraflarda bulunurdu. Herman yatakta sigara içmemesi için kendisini uyarır, o ise erkeği öpüp yüzüne dumanını üflerdi. Sigarasının kıvılcımları çarşafa dökülürdü. Çiklet çiğner, çukulata yer, Coco Cola içerdi. Herman'a mutfaktan yiyecek getirirdi. Sevişmeleri bir erkekle kadının cinsel birleşmeleri değil, genellikle gün doğana kadar süren bir tören olurdu. Herman, sabah yıldızı doğana kadar Mısır'dan çıkış mucizesini anlatan eskileri anımsardı.

Masha'nın düşlerini dolduran kadın ve erkek kahramanların çoğu öldürülmüşler, salgın hastalıklara kurban gitmişler ya da Sovyet Rusya'da kalmışlardı. Diğerleri Kanada'ya, İsrail'e, New York'a yerleşmiş olurlardı. Bir keresinde Masha bir pasta almak için bir pastahaneye girmiş, pastacının eski bir Capo olduğunu görmüştü. Tremont Caddesinde kasadar olarak çalıştığı kafeteryaya gelen göçmenler kendisini tanıyorlardı. Bazıları Amerika'da zengin olmuşlar, oteller, fabrikalar, süpermarketler açmışlardı. Dul kadınlar yeni kocalar, dul erkekler de yeni kadınlar almışlardı. Çocuklarını yitiren genç kadınlar şimdi yeniden çocuk sahibi olmuşlardı. Nazi Almanyasında kaçakçılık ve karaborsacılık yapan kimi erkekler şimdi Nazilerin kızları ya da kız-

kardeşleriyle evliydiler, Hiç kimse günâhlarından pişmanlık duymuyordu — ne saldırgan ne de kurban. Örneğin Leon Tortshiner.

Masha, Leon Tortshiner ve namussuzluğu konusunda konuşmaktan hiç bıkmazdı. Yalancıydı bir kere. Şalavracıydı, seks manyağıydı, sırtındaki gömleğe kumar oynamaktan kaçınmayacak bir insandı. Masha ile annesinin son kuruşlarını harcayıp gerçekleştirdikleri düğün yemeğine metresini çağırmıştı. Saçlarını boyardı; hakkı olmadığı halde Doktor ünvanını kullanırdı; başkasının eserlerini kendi eseri diye sunmakla suçlanmıştı. Hem Siyonist Revizyonist Partisi'ne hem de Komünist Partisine üyeydi. Masha'ya kocasından resmen ayrılma hakkı tanıyan New Yorklu yargıç haftada on beş dolar nafaka almasını da kararlaştırmıştı, ancak Leon Tortshiner daha bir kuruş bile çıkartıp vermiş değildi. Aksine Masha'dan para sızdırmak için binbir yola başvururdu. Hâlâ durmadan telefon ediyor, mektuplar yazıyor Masha'nın dönmesi için yalvarıyordu.

Herman kaç kere söz verdirtmişti Masha'ya geç kalmamaları için. Her ikisi de sabah erken kalkıp işe gideceklerdi. Ama Masha hiç uyumasa da olurdu sanki. Biraz gözünü kapatıp uyukladı mı birkaç dakika sonra dipdiri olurdu. Düşleri rahatsız ediyordu kendisini. Uykusunda sayıklar, Almanca, Rusça ve Lehçe konuşurdu. Ölüler görünürdü kendisine. Bir el feneri alıp Herman'a ölülerin kollarında, memelerinde, bacaklarında bıraktıkları izleri gösterirdi. Bir düşünde gördüğü babası öteki dünyada yazdığı bir şiiri okumuştu. Masha aklında kalan birkaç dizeyi Herman'a yinelemişti.

Masha'nın geçmişinde pek çok aşk ilişkisi olduğu halde Herman'ın kadınlarla olan, hatta şimdi ölmüş olan kadınlarla bile olan ilişkilerini bağışlamıyordu. Çocuklarının ana-

sı Tamara'yı sevmiş miydi? Onun vücudu Masha'ninkinden daha mı güzel? Nasıl? Ya o uzun saçlı dil öğrencisi kız? Ya Yadwiga? Gerçekten söylediği kadar soğuk muydu? Yadwiga ansızın ölürse, ya da kendini öldürürse ne olacaktı? Masha ölürse Herman onu ne kadar anımsayacaktı? Başka birini bulana kadar ne kadar bekleyecekti? Bir kere olsun kendisine karşı dürüst davransaydı ya!

«Sen ne kadar beklerdin?» diye sordu Herman.

«Bir daha hiç kimseye bakmazdım.»

«Gerçek mi bu?»

«Evet, namussuz adam, gerçek bu işte!» Sonra uzanıp erkeği uzun uzun ateşle öptü. Odanın içi öylesine sessizleşmişti ki, döşemenin altındaki farenin tıkırtıları duyuluyordu.

Masha bir cambaz kıvraklığına sahipti. Herman'ın kendisinde varlığını aklına bile getirmediği istekler ve güçler uyandırıyordu. Aybaşı zamanında mistik bir güçle kanamasını geçici olarak da durdurabilseydi! Ne Masha ne de Herman sapık değillerdi, ama yine de uzun uzun olağandışı cinsel davranışlardan ve sapıklıklardan söz ederlerdi. Masha bir Nazi katiline işkence etmekten zevk alır mıydı? Dünyada erkek kalmasa kadınlarla sevişir miydi? Herman eşcinsel olabilir miydi? Yeryüzündeki insanlar tükense hayvanlarla çiftleşir miydi? Herman, Masha ile ilişkisi başladığından bu yana, erkekle kadının birleşmesini neden Kabal'da bu denli önemli bir yer tuttuğunu anlamaya başlamıştı.

Herman yeni bir metafizik hatta yeni bir din düşlerine daldığında her şeyi karşıt cinslerin birbirlerini çekmelerine dayandırıyordu. Başlangıçta şehvet vardı. İnsancıl olduğu kadar tanrısal ilke, tutkuydu. Yerçekimi, ışık, mıknatıs ve düşünce aynı evrensel özlemin çeşitli görünümleri olabilirdi.

Acı çekme, boşluk, karanlık şiddeti sürekli olarak artan evrensel bir orgazmın kesintilerinden başka bir şey değildi...

5

O gün Masha kafeteryada sabah çalışacaktı. Herman erken kalkmadı, uyandığında saat on bire çeyrek vardı. Güneş parıldıyor, açık pencereden kuş cıvıltıları ve bir kamyon gümbürtüsü duyuluyordu. Yan odada Shifrah Puah Yidiş gazetesini okumaktaydı, Yahudilerin çektikleri ve genel olarak insanın vahşiliği için zaman zaman derin derin göğüs geçiriyordu. Herman banyoya girdi, traş oldu, yıkandı. Giysileri Coney Adası'ndaki evindeydi, ama burada da birkaç gömleği, mendili, iç çamaşırı vardı. Shifrah Puah gömleğini yıkamış, ütülemişti. Kaynanasıymış gibi davranıyordu adama karşı. Herman daha giyinmeden omletini pişirmeye koyulmuştu; yalnızca adam için çilek de almıştı. Herman, Shifrah Puah'la kahvaltı ederken hem kendini elüstünde tutuluyor hissediyor, hem de çekiniyordu. Kadın adamın din kurallarına uygun olarak ellerini ibrikten döktüğü suyla yıkamasını istiyordu. Masha evde olmadığı için ellerini yıkarken dua etmesi için başına şapkasını geçirmesinde de ısrar etmişti. Sofrada karşısında oturuyor, başını sallayıp bir şeyler mırıldanıyordu. Herman kadının ne düşündüğünü biliyordu: kamplarda insan böylesine bir şöleni düşleyemezdi bile. Orada insan bir parça ekmek, bir patates için yaşamını tehlikeye atardı. Shifrah Puah sanki kutsal bir nesneye dokunuyormuş gibi bir dilim ekmek aldı. Yavaşçacık ısırdı. Kara gözlerinden suçluluk yayılıyordu. Tanrının sevgili kullarının çoğu açlıktan ölmüşlerken kendisinin Tan-

rı'nın cömertliğinden yararlanmaya hakkı var mıydı? Puah günahları yüzünden sağ kaldığını sık sık söylerdi. Tanrı o dindar Yahudileri, o kutsal ruhları kendi yanına almıştı.

«Hepsini yer, Herman. Tabakta bir şey bırakmak yasaktır.»

«Teşekkür ederim. Omlet çok güzel olmuş, elinize sağlık.»

«Kötü olabilir mi hiç? Taze yağ, taze yumurta. Amerika — hiç eksilmesin bolluğu — hep iyi şeylerle dolu. Günahlarımız yüzünden yitirmeyelim de! Bekle de kahveni getireyim.»

Shifrah Puah mutfakta kahveyi doldururken bir fincan kırdı. Zaten kap kacak kırmak en zayıf yanlarından biriydi. Masha bu yüzden annesini azarlar, Shifrah Puah da çok utanırdı. Gözleri iyi görmüyordu. Herman'a, eskiden hiç böyle bir huyu olmadığını, ama kamptan çıktıktan sonra sinirlerinin bozulduğunu anlattı. Yalnızca Tanrı bilirdi ne acı çektiğini, geceleri nasıl karabasanlar içinde kaldığını. Bir insan onun gördüklerini anımsar da nasıl hâlâ yaşardı? İşte şimdi ocağın yanında dururken de çırılçıplak soyunmuş genç bir Yahudi kızının pislik dolu bir çukurun üzerine atılmış kalas üstünde dengesini koruyarak yürümeye çalışmasını görmüştü. Kızın çevresinde Almanlar, Ukraynalılar, Litvanyalılar kızın ne süre dengede duracağı üzerinde bahse giriyorlardı. Hem kıza hem de Yahudilere sövgüler yağdırıyorlardı; bu hahamların ve saygın Yahudilerin on sekiz yaşındaki güzel kızı ayağı kayıp da pislik içine düşünce nasıl da gülmüşlerdi.

Shifrah Puah bu tür olayların yüzlercesini anlatıyordu Herman'a. İşte fincanı da bunu anımsadığı için düşürmüştü. Herman cam kırıklarını toplamak için yardıma koştuysa da kadın bırakmadı. Tanrı göstermesin parmaklarını ke-

serdi sonra. Kırıkları süpürge ve faraşla toplayıp çöp tenekesine attıktan sonra kahveyi içeri getirdi. Herman kadının dokunduğu her şeyin kutsal olduğu gibi bir duyguya kapılırdı zaman zaman. Kahvesiyle birlikte kadının özel olarak kendisi için hazırladığı pastayı yedi. Öylesine eski ve alışık olduğu düşüncelere dalmıştı ki artık bunları sözlerle dile getiremezdi.

***

Herman'ın bürosuna gitmesi gerekmiyordu, Masha da işinden öğlen çıkacağı için kadınla buluşmak için kafeteryaya gitti. Masha bu yaz ilk tatilini alacaktı — bir hafta. Birlikte bir yere gitmek istiyordu, ama nereye? Herman Tremont Caddesinden kafeteryaya doğru yürürken lüks eşyalar, kadın giysileri, kırtasiye satan mağazaların önünden geçiyordu. Satıcılar tıpkı Tzivkev'dekiler gibi müşteri bekliyorlardı. Süpermarketler küçük dükkânları ilfâsa sürüklemişti. İkide bir önüne bir 'Kiralık' yaftası çıkıyordu. Yine de her zaman talihini denemeye hazır biri bulunurdu.

Herman kafeteryanın döner kapısından girince Masha'yı gördü. İşte Meyer Bloch ile Shifrah Puah'ın kızları orada durmuş para alıyor, üstünü veriyor, çiklet ve sigara satıyordu. Kadın Herman'ı görünce gülümsedi. Masha'nın işinin bitimine daha yirmi dakika olduğu için Herman bir masaya oturdu. Kimsenin arkadan gelip kendisini kıstırmaması için duvar dibinde, hatta olası ise iki duvar arasında bir masa seçerdi hep. Az önce ettiği büyük kahvaltıya karşın tezgâhtan bir fincan kahve ile pirinçli çörek aldı. Hiç şişmanlamıyordu. Sanki içinde bir ateş varmış da yeyip bitiriyordu midesine indirdiğini. Uzaktan Masha'yı seyre başladı. Pencerelerden içeri güneş girdiği halde kafeteryanın

ışıkları yanıyordu. Yanındaki masalarda adamlar Yidiş dilindeki gazetelerini hiç çekinmeden okuyorlardı. Kimseden saklanmaya gerek duymuyorlardı. Bir mucizeydi bu Herman için. «Bakalım bu ne kadar sürecek?» diye sorardı kendi kendine.

Müşterilerden biri bir Komünist gazetesi okuyordu. Amerika'dan hoşnut değildi herhalde, ihtilâl olsun, halk yığınları sokağa dökülsün, Herman'ın az önce gördüğü mağazaların camlarını kırsın, satıcıları köle çalışma kamplarına ya da cezaevlerine götürsünler istiyordu kuşkusuz.

Herman durumun karmaşıklığı karşısında epey sessizdi. Bronx'ta üç gün kalmıştı. Yadwiga'ya telefon edip Philadelphia'dan Baltimore'a geçmek zorunda olduğunu ve o akşam döneceğini söylemişti. Ama Masha'nın kendisini bırakacağından emin değildi; birlikte sinemaya gitmeyi kararlaştırmışlardı. Kadın Herman'ı yanında tutmak için elinden geleni yapıyor, hep güçlükler çıkartıyordu. Yadwiga'ya duyduğu nefret akıl mantık almaz boyutlara ulaşmıştı. Herman'ın üstü lekeliyse ya da ceketinin bir düğmesi kopuksa Masha hemen Yadwiga'yı ona karşı ilgisiz olmakla suçluyordu. Onunla yalnız geçimini sağladığı için yaşadığını ileri sürüyordu. Schopenhauer'in zekânın kör iradenin bir uşağından başka bir şey olmadığı tezi Masha'nın en büyük silâhıydı.

Masha kasayı yeni gelen arkadaşına devredip yemek tepsisiyle Herman'ın yanına geldi. Bir gece önce çok az uyumuş ve sabah da erken kalkmıştı, yine de yorgun görünmüyordu. Sigarası yine dudaklarının arasındaydı, daha şimdiden birkaç fincan kahve de içmişti. Baharatlı yemekleri severdi, yediği her şeye tuz biber ekerdi, kahvesini de şekersiz içerdi. Kahveden bir yudum alıp sigarasından bir nefes çekti. Yemeğinin dörtte üçünü bırakmıştı.

«Annem nasıl?» diye sordu.

«Her şey yolunda.»

«Yolunda mı? Yarın onu doktora götürmem gerek.»

«Tatilin ne zaman?»

«Daha pek bilemiyorum. Haydi, gidelim buradan! Beni hayvanat bahçesine götüreceğine söz vermiştin.»

Masha da Herman da hiç yorulmadan saatlerce yürüyebilirlerdi. Masha sık sık mağaza vitrinleri önünde durur, Amerikalıların lüks eşyalarını küçümser, ancak ucuza kapatılacak şeyleri de gözden kaçırmazdı. Kapanan işyerlerinde çok indirimli fiyatlarla, hatta kimi zaman yarı fiyatına mal satıldığı oluyordu. Masha birkaç liraya annesine ve kendisine giysiler dikeceği kumaşlar alırdı. Çarşaf, perde, yatak örtüsü, hatta mobilyaya kılıf bile dikerdi. Ama neye yarar, kendisini görmeye kim gelirdi ki! Ya da kendisi nereye giderdi? Hep çevrelerinde bulunan Leon Tortshiner'den kaçınmak için arkadaşlarından kopmuştu. Bir kopma nedeni de Herman'la olan yaşamıydı. Her an Herman'ı Coney Adasından tanıyan biriyle karşılaşma olasılıkları vardı.

Botanik Bahçesinde durup çiçeklere, palmiyelere, kaktüslere, limonluklarda yetiştirilen sayısız bitkilere baktılar. Herman Yahudiliğin de bir limonluk bitkisi olduğunu düşündü — Mesih'e olan inançla beslenerek yabancı bir ortamda canlı tutuluyor, gelecek adalete, ve kendilerini sonsuza dek büyülemiş olan Tevrat'ın sözlerine bel bağlıyorlardı.

Herman ile Masha oradan Bronx Hayvanat Bahçesine gittiler. Burasının ününü ta Varşova'dayken duymuşlardı. İki kutup ayısı su kenarında bir gölgeye sığınmış uyuyorlardı. Düşlerinde kar ve buzdağları gördükleri kuşkusuzdu. Her hayvan ve kuş kendi sözsüz dilinde, ta tarih öncesi zamanlardan taşıyıp getirdiği bir şeyleri anlatıyor, sürekli ya-

ratılış biçimlerini hem açıklıyor, hem saklıyordu. Uyuklayan aslan zaman zaman gözünü açıyor ve güçlü kuyruğuyla sinekleri kovuyordu. Gözlerinde ne yaşamalarına ne de ölmelerine izin verilen yaratıkların zavallılığı okunuyordu. Kurt, kafesinin içinde aşağı yukarı gidip geliyor, kendi çılgınlığını kovalıyordu. Kaplan yeri kokluyor, uzanıp yatacağı bir yer arıyordu. İki deve yanyana duruyorlardı: hareketsiz ve gururlu bir çift Doğu prensi. Herman hayvanat bahçesini toplama kampına benzetirdi. Özlem doluydu burasının havası — çöllere, tepelere, vadilere, inlere ve ailelere duyulan özlem. Yahudiler gibi, hayvanlar da dünyanın dört yanından buraya zorla getirilmişler, cansıkıntısı ve yalnızlığa mahkûm edilmişlerdi. Kimi acısını sesle dile getirirken diğerleri sessiz kalmayı yeğliyorlardı. Papağanlar haklarını kulakları yırtan seslerle korumaya çalışıyorlardı. Muz gibi gagası olan bir kuş sanki bu oyunu kendisine kimin oynadığını anlamak istermiş gibi başını iki yana çeviriyordu. Rastlantılar mı? Darwincilik mi? Hayır, bir plan ya da en azından bilinçli güçlerin oynadığı bir oyundu bu. Herman, Masha'nın öteki dünyadaki Naziler hakkında sözlerini anımsadı. Bir Hitler'in yüksek tahta kurulmuş ve tutuklu ruhlara acı çektirmesi düşünülemez miydi? Onlara et, kan, diş, pençe, boynuz ve öfke vermişti. Ya kötülük yapacaklar, ya da yok olacaklardı.

Masha sigarasını fırlattı. «Ne düşünüyorsun, ha? Yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan çıkar diye mi? Haydi, bana bir dondurma al bakalım.»

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1

Herman Yadwiga'nın yanında iki gün kaldı. Masha ile bir haftalık tatile gideceği için Yadwiga'ya çok uzaktaki Chicago'ya gitmesi gerektiğini söylemişti. Bu uzun yokluğunu bağışlatmak için de karısını bir gün gezmeye götürdü. Kahvaltıdan hemen sonra Boardwalk'a gidip atlı karıncaya bindiler, Herman kendisini bir aslanın üzerine oturttuğunda Yadwiga neredeyse çığlığı basıyordu — Herman da bir kaplana bindi. Yadwiga bir eliyle aslanın yelesine tutunuyor, diğer elindeki dondurma külâhını da hem dönüp hem yalıyordu. Ondan sonra dönme dolaba, yokuş yukarı çıkıp inen küçük arabalara bindiler. Yadwiga Herman'ın üzerine savruldukça neşe ve korkuyla gülüyordu. Ayakta birşeyler yedikten sonra Sheepshead Bay'den vapura binip Breezy Point'e gittiler. Yadwiga kendisini deniz tutacağından korkuyordu, ancak deniz çok sakindi, yeşil ve altın sarısı karışımı dalgalar kıımldamıyorlardı bile. Rüzgâr Yadwiga'nın saçlarını dağıtmıştı, kadın başına bir mendil bağladı. Vapurun durduğu iskelede müzik çalıyordu. Yadwiga bir limonata içti. Balık yedikleri akşam yemeğinden sonra Herman ka-

rısını dans, şarkı, güzel kadınlar ve göz kamaştırıcı saraylarla dolu bir müzikal filme götürdü. Yadwiga kocasına sokuldu, elini tuttu, gizli gizli dudaklarına götürüp öptü. «Öyle mutluyum, öyle talihliyim ki,» diye fısıldadı. «Seni bana Tanrı yolladı!»

Yadwiga o gece birkaç saatlik bir uykudan sonra dayanılmaz bir tutkuyla uyandı. Daha önce çok kez olduğu gibi Herman'a yine bir çocuk yapması, kendisini Museviliğe kabul ettirtmesi için yalvarmaya başladı. Herman karısının istediği her şeyi yapacağına söz verdi.

Sabah Masha telefon edip kendisi yerine geçecek olan kızın hasta olduğu için izninin bir iki gün ertelendiğini bildirdi. Herman da Yadwiga'ya çok kitap satmayı umduğu Chicago yolculuğunun geri kaldığını, onun yerine yakınlardaki Trenton'a gideceğini söyledi. Hahamın Yirmi Üçüncü Sokaktaki bürosuna kısaca uğradıktan sonra hemen metroya binip Masha'ya yollandı. Mutlu olmalıydı aslında, ama içinde yaklaşan bir felâketin önsezisini duyuyordu. Ya... ya hastalanırsa? Ya, Tanrı göstermesin, Yadwiga'ya ya da Masha'ya bir şey olursa? Vergilerini ödemediği için tutuklanır ya da sınır dışı edilirse? Doğru, henüz vergilendirilecek kadar bir geliri olmamıştı ama yine de vergi kâğıtlarını doldurup göndermesi gerekirdi; eyaletine ya da federal hükümete belki de birkaç dolar borcu çıkardı. Herman Tzivkev'li bazı yurttaşlarının Amerika'da kendisiyle ilişki kurmaya çalıştıklarını biliyor, ama onlardan uzak durmaya özen gösteriyordu. Her insan ilişkisi bir tehlikeydi kendisi için. Amerika'da uzaktan akrabalarının yaşadığını da biliyor ama onların nerede olduklarını ne soruyor ne de bilmek istiyordu.

Herman o geceyi Masha'yla geçirdi. Kavga ettiler, barıştılar, yine kavga ettiler sonra. Her zaman olduğu gibi bir-

birlerine tutmayacaklarını bildikleri sözler veriyorlar, erişemeyeceklerini bildikleri zevk doruklarını tartışıyorlar, ortak heyecanlarını doruğa çıkarmak için sorular soruyorlardı. Eğer Herman'ın bir kardeşi olsaydı Masha her ikisiyle de yatar mıydı? Ya da babası sağ olsaydı ve kızına karşı cinsel ilgi duysaydı ne yapardı? Masha Leon Tortshiner'e dönmeye karar verirse, ya da parası için zengin bir adamla evlenirse Herman için yine de çekici kalabilir miydi? Annesi ölürse Masha, Yadwiga ile Herman'ın yanına yerleşebilir miydi? Herman erkekliğini yitirirse Masha onu terkeder miydi? Konuşmaları genellikle ölüm konusuyla son bulurdu. Her ikisi de genç öleceklerine inanıyorlardı. Masha, Herman'a durmadan ısrar ediyor, ikisinin yanyana gömülebilmeleri için mezarlıkta yer satın almasını istiyordu. Herman'ı mezarında ziyaret edeceğini ve orada da sevişeceklerini söylüyordu. Başka türlü olabilir miydi hiç?

Masha sabah erkenden kafeteryaya gidince Herman yatağında kaldı. Her zaman olduğu gibi yine Haham Lampert'in işlerini geciktirmişti, bugün o yazıyı yetiştirirdi artık. Hahama telefonu taktırması için yanlış bir adres vermişti, ama adam o konuyu unutmuştu anlaşılan. Tanrıya şükürler olsun, böyle şeyleri anımsayamayacak kadar kendi işlerine dalmıştı. Haham bir sürü not alır, ama bir daha bunlara bakmazdı bile. Eski zamanların filozofları ve düşünürleri, içinde yaşadığı bu çağ gibi altüst olmuş, karmakarışık bir çağın geleceğini düşünemezlerdi. Çabuk çalış, çabuk ye, çabuk konuş ve hatta çabuk öl! Tanrı'nın niteliklerinden biri de tezcanlılık belki. Elektromanyetik akımın hızını ve yıldız kümelerinin evrenin merkezinden uzaklaşma hızlarına bakılırsa insan Tanrı'nın sabırsız olduğunu çıkarabilirdi. Moleküller, atomlar ve elektronlar çılgıncasına bir hızla hareket ediyorlardı. Zaman bile, sonsuz uzayda, sonsuz ölçüler için-

de üzerine aldığı görevleri yerine getirebilmek için zamana gerek duyuyordu.

Herman uyuklamaya başladı yine. Düşleri de acelesiydi, birbirlerine karışıyorlar, özdeşlik kurallarını ortadan kaldırıyor, mantık sıralamalarını yadsıyordu. Masha ile cinsel ilişkideyken kadının vücudunun üst kısmının alt kısmından ayrılmış ve bir ayna karşısında durarak kendisini azarladığını, kendisinin ve vücudun alt kısmıyla çiftleşmekte olduğunu görüyordu. Herman gözlerini açtı. Saat onu çeyrek geçiyordu. Yan odada Shifrah Puah yüksek sesle, hece hece söylüyordu sabah dualarını. Herman giyinip mutfağa girdi. Kahvaltısı yine hazırdı. Sofranın kenarında İbranice bir gazete duruyordu.

Kahvaltısını ederken gazeteye de şöyle bir göz gezdirdi. Birden kendi adını gördü sayfanın birinde. 'Özel' ilânlar arasında! 'Tzivkev'li Bay Herman Broder lütfen Reb Abraham Nissen Yaroslaver ile bağlantı kurun.' Bir telefon numarası ile Doğu Broadway'de bir de adres vardı. Herman kaskatı kesilmişti. İlânı görmesi bir rastlantıydı, başka hiç bir şey değil! Genel olarak ilk sayfanın başlıklarına şöyle bir bakardı, hepsi o kadar. Reb Abraham Nissen Yaroslaver'in kim olduğunu biliyordu. Ölü karısı Tamara'nın bir amcası, okumuş, bilgili bir adam. Herman Amerika'ya ilk geldiğinde onu görmeye gitmiş ve yine geleceğine söz vermişti. Yeğeni ölmüş olsa bile Reb Abraham Nissen Herman'a yardım etmek istiyordu, ama Herman, Hıristiyan bir kadınla evli olduğunu öğrenmemesi için kaçıyordu adamdan. Şimdi de Reb Abraham Nissen kalkmış kendisini gazete ilânlarıyla arıyordu!

«Ne olabilir, ne demek bu acaba?» diye düşündü. Tzivkev soyluları arasına karışmış olan bu adamdan korkuyor-

du. Görmemiş gibi davranırım dedi kendi kendine. Ama uzun bir zaman orada oturup ilâna baktı. Telefon çaldı. Shifrah Puah, «Herman, Masha seni istiyor,» dedi.

Masha o gün bir saat fazla çalışacağını ve saat dörtte buluşabileceklerini söylüyordu. Onlar konuşurlarken Shifrah Puah gazeteyi aldı. Herman'ın adını görünce şaşırdı, adama dönüp gazeteyi gösterdi. Herman telefonu kapatınca da, «Gazetede seni arıyorlar,» dedi. «Bak burada.»

«Gördüm.»

«Telefon et. Numarayı vermişler. Kim bu?»

«Kimbilir? Eski ülkeden biridir herhalde.»

«Telefon et. Gazeteye başvurduklarına göre önemli olmalıdır.»

«Benim için önemli değildir.»

Shifrah Puah kaşlarını kaldırdı. Herman oturmaya devam etti. Bir süre sonra ilânı koparttı. «Beni derneğe almak istiyorlar,» dedi. «Ama bunun için ne zamanım var, ne de sabrım.»

«Belki bir akraban çıkagelmiştir.»

«Akrabam kalmadı ki.»

«Bugünlerde önemsiz bir şey için kimseyi aramıyorlar artık.»

Herman daha önceden odasına gidip birkaç saat çalışmaya karar vermişti. Ancak şimdi Shifrah Puah'a veda ederek sokağa çıktı. Ağır ağır Tremont Caddesine doğru yürüdü. Bir parka gitmeyi, bir sıraya oturup yazılarını gözden geçirmeyi istiyordu ama bacakları kendisini telefon kulübesine doğru çekiyorlardı. Herman sıkıntılıydı, birkaç günden beri duyduğu o felâket önsezisinin bu ilânla ilişkili olduğunu anlıyordu. Falcılık, telepati ya da ne denirse denilsin, bir şey vardı işte.

Tremont Caddesinde bir kahveye girerek gazetede verilen numarayı çevirdi. «Başıma bir iş açıyorum,» diye düşünüyordu. Telefon çalıyor ama karşıdan kimse açmıyordu.

«Eh, işte bu iyi oldu şimdi,» diye düşündü. «Bir daha etmem ben de.»

Tam o anda Reb Abraham Nissen'in sesi, «Kim o?» dedi. «Alo?» Herman adamla ancak bir kez konuşmuş olduğu halde onun yaşlı ve titrek sesini tanımıştı.

Hafifçe öksürerek, «Ben Herman,» dedi. «Herman Broder.»

Reb Abraham Nissen sanki şaşırmış gibi bir sessizlik oldu. Bir an sonra kendini toparladı, sesi daha güçlendi. «Herman, sen misin? Gazetedeki ilânı gördün mü? Sana haberlerim var, ama sakın korkayım deme. Tanrı göstermesin, kötü haber değil. Aksine, iyi haberler. Sakın sinirlenme, olmaz mı?»

«Söyleyin.»

«Tamar Rachel — Tamara hakkında. Yaşıyor.»

Herman bir karşılık veremedi. Aklının bir köşesinde bu olasılığa yer tanımış olmalıydı ki beklediği kadar şaşırmamıştı. «Ya çocuklar?» diye sordu.

«Çocuklar ölmüşler.»

Herman uzun bir süre konuşamadı. Yazgısı öylesine garip çizilmişti ki artık hiç bir şeye şaşamıyordu. «Nasıl olabilir?» diye sordu. «Onun öldürüldüğünü biri görmüştü. Adını unuttum şimdi, o söylemişti.»

«Evet, kurşuna dizildi ama ölmedi. Bir Hıristiyan evine sığınmış. Oradan da Rusya'ya kaçmış.»

«Şimdi nerede?»

«Burada, benim evimde.»

İki adam arasındaki suskunluk daha uzun sürdü bu kez.

«Ne zaman geldi?» diye sordu Herman.

«Cuma günü. Kapıyı çalıp girdi içeri. Tüm New York'ta seni aradık. Dur bir dakika, çağırayım.»

«Hayır hayır, ben gelirim.»

«Ne? Şey...»

«Şimdi gelirim,» diye yineledi Herman. Telefonun kulaklığını yerine takmaya çalıştı ama kulaklık elinden kayıp kordonun ucunda sallanmaya başladı. Reb Abraham Nissen hâlâ konuşuyordu. Kulübenin kapısını açtı. Tam karşısında bir kadın uzun bir bardaktan sazla bir içki içiyor, bir erkek de kendisine bir tabak içinde bisküvi uzatıyordu.

Kadın erkekle işveleşiyor, allıklı yanaklarındaki kırışıklar artık isteyemeyen ancak yalvarabilen bir insanın alçakgönüllülüğüyle gülümsüyordu. Herman kulaklığı yerine taktı, kulübeden çıkıp yürüdü.

Masha kendisini sık sık 'mekanik insan'lıkla suçlardı, şu anda kadına hak veriyordu doğrusu. Duyguları tıkanmış, yalnızca serinkanlı olarak düşünüyordu şimdi. Masha ile dörtte buluşacaktı. Yadwiga'ya akşam eve döneceğine söz vermişti. Hahamın yazısını da henüz bitirememişti. Kahvenin açık kapısında dururken içeri girip çıkan müşteriler çarpıyorlardı kendisine. Spinoza'nın şaşkınlık tanımını anımsıyordu: 'Belirli bir şeyin hayâlinin diğerleriyle ilişkili olmaması yüzünden zihnin hareketsiz kalması...»

Herman yürümeye başladı, ancak kafeteryanın ne yönde olduğunu unutmuştu. Bir posta kutusu önünde durdu.

«Tamara! Yaşıyor!» Yüksek sesle söylemişti bunu. Kendisine onca işkence eden ve savaş başlayacağı sıralarda boşamak üzere olduğu o isterik kadın ölümden dönmüştü.

Kahkahalarla gülmek istiyordu. Çok acı bir şakaya kurban gitmişti.

Herman yitirecek bir dakikası bile olmadığını biliyordu. Ama ne yöne gidecekti? Posta kutusuna dayandı. Kutuya mektup atan bir kadın kuşkuyla baktı adama. Nereye kaçabilirdi? Kime? Kiminle? Masha annesini terkedemezdi. Parası yoktu. Dün bir on dolarlık bozdurmuştu ve haham yeniden para verene kadar dört dolarlık kalmıştı. Masha'ya ne diyecekti? Annesi nasıl olsa kıza gazetedeki ilândan söz edecekti.

Herman bütün dikkatini saatı üzerinde topladı. Akrep on birı, yelkovan da üçü gösteriyordu, ancak ne demekti bu? Kaçtı saat? Anlamak için çok güç bir zihin çalışması gerekirmiş gibi bakıyordu saata.

«Üstümde iyi giysilerim olsaydı bari!» Herman ilk kez olarak göçmenlerin ortak hırslarını duyuyordu: Amerika'da bir ölçüde olsun başarılı olduğunu göstermek. Ne var ki, aynı zamanda içinde bir ses bu saçmasapan isteğiyle alay etmekteydi.

2

Herman tren istasyonuna çıktı. Üzerindeki etkisi dışında Tamara'nın gelişi herhangi bir şeyi değiştirmiş değildi. Yolcular yine gazetelerini okuyorlar, çiklet çiğniyorlardı. Trenin vantilatörleri hâlâ aynı gürültüyle çalışıyorlardı. Herman yere atılmış bir gazeteyi alıp okumaya çalıştı. Bir at yarışı gazetesiydi bu. Bir sayfa çevirdi, bir fıkra okudu, güldü. Görünümlerin nesnelliğinin yanı sıra mistik bir özellik de vardı.

Işığın gözlerine girmemesi için şapkasını iyice kaşlarına kadar indirdi. «Iki kadınla evlilik? Evet, iki evlilik.» Bir açıdan çok evlilikle suçlanabilirdi. Tamara'nın ölmüş olduğuna inandığı yıllar hep onun iyi yanlarını düşünmeye çalışmıştı. Karısı kendisini sevmişti. Çok duygusal bir insandı. Herman sık sık onun ruhuna seslenmiş, bağışlanmasını istemişti. Diğer yandan karısının ölümünün kendisini sıkıntılardan kurtardığını biliyordu. Birlikte yaşadıkları yıllarda Tamara'nın kendisine çektirdiklerini düşününce Lipsk'teki samanlıkta geçen yıllar bile bir soluk alma sayılırdı.

Herman artık karısıyla neden öyle acı kavgalar ettiğini, neden onu ve çocuklarını terkettiğini anımsayamıyordu. Karı ile koca arasındaki çatışma bir tarafın diğerini kesinlikle kendi sözüne getiremediği sürekli bir çekişme halini almıştı. Tamara durmadan insanlığın kurtuluşundan, Yahudilerin acı yazgısından, toplumda kadınların rolünden söz ederdi. Herman'ın saçma bulduğu kitapları öve öve göklere çıkarır, onu iğrendiren oyunları beğenir, günün moda şarkılarını söyler, tüm partili demagogların konferanslarına katılırdı. Komünistken Cheka biçimi bir deri ceket giyerdi; Siyonist olunca boynuna Davud Yıldızını takmıştı. Sürekli olarak bir şeyleri kutlar, protestolarda bulunur, dilekçeler imzalar, parti için para toplardı. 1930'ların sonlarında Nazi liderleri Polonya'ya geldiklerinde ulusçu öğrenciler Yahudileri dövmeye, üniversitedeki derslerde Yahudi öğrencileri ayakta durmak zorunda bıraktıkları zaman pek çok insan gibi Tamara da dine dönmüştü. Cuma geceleri mum yakmaya ve din kurallarına uygun yiyecekler yemeye başlamıştı. Herman karısını kütlelerin bir canlanışı gibi görürdü, hep bir liderin ardından gider, sloganlara kapılır, hiç bir zaman bir konuda kendi düşüncesi olmazdı.

Bu davranışlarına karşı duyduğu sinirlilik yüzünden ka-

dının kendisine ve çocuklarına ne kadar bağlı olduğunu, onun her zaman kocasına ve diğerlerine yardıma hazır olduğunu görmezlikten gelirdi. Herman evden çıkıp da mobilyalı bir odaya yerleştiği zaman bile Tamara gelip odasını temizler, kocasına yemek getirirdi. Hasta olduğu zaman ilacını verir, söküklerini diker, çamaşırını yıkardı. Kendi düşüncelerine göre insanlığa karşı, kadın haklarına karşı ve genel olarak moral bozucu olduğuna inanmasına karşı yazlarını bile makinada yazardı.

«Acaba yatışmış mıdır?» diye sordu kendi kendine. «Şimdi kaç yaşında olmalı?» Yaşını tam olarak hesaplayamıyordu, ama kendisinden büyüktü. Herman olayları bir düzene sokmaya, neler olmuş olacağını düşünmeye çalışıyordu. Çocukları elinden alınmıştı; kurşuna dizilmişti. Vücudundaki kurşunlara karşın bir Hıristiyan evine sığınabilmişti. Yarası iyileşince Rusya'ya kaçırılmıştı. Bunlar 1941'den önce olmalıydı. Peki bunca yıldır neredeydi öyleyse? Neden 1945'ten sonra hiç sesi soluğu çıkmamıştı? Evet, kendisi aramamıştı karısını. Akrabalarını arayanların Yidiş gazetelerine verdikleri ilânları hiç okumamıştı. Kendisinin durumunda olan bir başkası var mıydı acaba? Hayır, hiç sanmıyordu. Aynı olayların bir daha yinelenmesi için milyonlarca yıl geçmesi gerekirdi. Herman'ın yine gülmesi tuttu. Çok büyük bir güç kendi üzerinde deneyler yapıyordu, Alman doktorların Yahudiler üzerinde yaptıkları deneyler gibi...

Tren durunca Herman yerinden fırladı. On Dördüncü Sokak. Aşağı indi, otobüs durağına yürüdü, doğu yönüne gidecek otobüsü beklemeye başladı. Sabah sokağa çıktığında hava serindi ama şimdi sıcaklık her geçen dakika biraz daha artıyordu. Gömleği sırtına yapışmıştı. Üzerindeki giysilerden biri huzurunu kaçırıyordu, ama hangisi? Yakası mı,

donunun lastiği mi? Belki de ayakkabıları. Bir aynanın önünden geçerken görüntüsüne baktı: zayıf, hafifçe kambur, eski ve kalıpsız bir şapka, buruşuk pantolon. Kravatı yana kaymıştı. Herman daha bir iki saat önce traş olmuştu, oysa yüzü şimdiden kararmaya başlamıştı. «Bu halde oraya gidemem!» diye korkuyla söylendi. Adımlarını yavaşlattı. Mağaza vitrinlerine baktı. Belki de ucuza bir gömlek bulabilirdi. Ya da pantolonunu ütülettirebileceği bir yere girebilirdi. Hiç olmazsa ayakkabılarını boyatırdı. Bir boyacının önünde durdu, küçük bir zenci çocuğu parmaklarıyla boyayı sürerken Herman'ın ayakları gıdıklanmıştı. Toz, benzin buharı, asfalt ve ter kokan hava insanın midesini kabartıyordu. «İnsanın ciğerleri ne kadar dayanır buna?» diye düşündü Herman. «Böylesine intihara eğilimli bir uygarlık ne kadar sürer? Hepsi boğulacaklar — önce çıldıracaklar sonra da boğulup ölecekler.»

Zenci çocuk Herman'ın ayakkabıları konusunda bir şeyler söyledi ama Herman çocuğun İngilizcesini anlayamamıştı. Çocuk yarı çıplaktı, dört köşeli kafası terliyordu.

«İşler nasıl?» diye sordu Herman konuşmak olsun diye.

«Fena değil,» dedi çocuk.

3

Herman Union Alanından Doğu Broadway'e giden otobüste cam kenarına oturdu. Amerika'ya geldiğinden bu yana çevre epey değişmişti. Şimdi pek çok Portorikolu yaşıyordu orada. Koca koca mahalleler yerle bir edilmişti. Ama insan yine de arada bir Yidiş dilinde bir tabela, bir sinagog, bir okuma odası, bir yaşlılar evi görüyordu. Herman'ın

kaçındığı Tzivkev Halkı Derneği de buralarda bir yerdeydi. Otobüs Yahudi lokantalarının, bir Yidiş sinema tiyatrosunun, bir hamamın, evlilikler ya da on üç yaş törenleri için için kiralanabilen bir salonun, bir Yahudi cenaze evinin önünden geçiyordu. Herman sokaklarda Varşova'da görmediği kadar uzun zülüflü, başları geniş kenarlı şapkalarla örtülü genç oğlanlar görüyordu. Macar Hasidim tarikatı üyeleri, Sacz, Belz ve Bobov hahamlarının izleyicileri kentin bu bölümüyle köprünün öte yanından Williamsburg'a yerleşmişler ve eski düşmanlıklarını sürdürmekteydiler. Hasidim tarikatının çok aşırıcı olanları İsrail topraklarını bile kabul etmiyorlardı.

Herman otobüsten indiği Doğu Broadway'de yürürken bir bodrum katının penceresinden beyaz sakallı bir grup adamın Tevrat okuduklarını gördü. Kalın kaşları altındaki gözlerinden bilimci bir zekâ fışkırıyordu. Geniş alınlarındaki kırışıklar Herman'a katiplerin mektuplarını yazarken kâğıtlarının altına koydukları çizgili parşömeni anımsattı. Bir an için onlara katılmayı düşündü. Kendisinin de sakalı akpak olana kadar kaç yıl geçerdi acaba?

Herman, Reb Abraham Nissen Yaroslaver'in Hitler'in Polonya'yı işgâlinden birkaç hafta önce Amerika'ya gelişini bir tanıdığından dinlemişti. Lublin'de çok seyrek rastlanan din kitapları basan küçük bir basımevi vardı. Oxford'da bulunmuş bir elyazmasının kopyasını almak üzere İngiltere'ye gitmişti. 1939'da da bu kitabı önceden satın alacakların sayısını saptamak için New York'a gelmiş ve Hitler'in işgâli üzerine Polonya'ya dönememişti. Karısını yitirmişti, ama New York'da da bir haham karısıyla evlenmişti. Oxford elyazmasını basma düşüncesinden vazgeçmişti, Nazilerin elinde ölen hahamların yazılarını bir antolojide toplamaya

başlamıştı. Şimdiki karısı Sheva Haddas da kendisine yardımcı oluyordu. Her ikisi de Pazartesi günlerini Avrupa'da kurban düşenler için yas tutmaya ayırmışlardı. Pazartesi günleri oruç tutarlar, ayaklarında yalnızca çorap olduğu halde alçak iskemlelere otururlar, tüm yas kurallarını yerine getirirlerdi.

Herman eve yaklaşınca Reb Abraham Nissen'in zemin katındaki dairesinin pencerelerine baktı. Eski ülkedeki gibi yarım perdeler asılıydı. Üç beş basamağı çıkıp kapıyı çaldı. Önce bir yanıt alamadı. Kapının ardında bir fısıldaşma varmış gibi geldi kendisine, sanki içeri alıp almamayı tartışıyorlarmış gibi. Sonunda kapı Sheva Haddas olması gereken yaşlı bir kadın tarafından açıldı. Kadın kısa boylu, zayıftı, yanakları buruşuk, ağzı çökmüştü, kemerli burnunun üstünde gözlüğü vardı. Yüksek yakalı, giysisi ve başörtüsü ile tıpkı Polonya'daki dindar kadınları andırıyordu. Görünüşünde Amerika'dan herhangi bir iz yoktu, bir heyecan ya da acelecilik havası da yoktu üzerinde; davranışlarından bir karı ile koca arasında böyle bir buluşma günlük olaylardan sayılabilirdi.

Herman'ın selâmına başını eğerek karşılık verdi, konuşmadan uzun bir koridorda yürüdüler. Reb Abraham Nissen oturma odasında bekliyordu. Kısa boylu, tıknaz, hafif kamburu çıkmış, soluk yüzlü, sarı beyaz sakallı, dağınık favorili, başında takkesi olan bir adam... Yine beyazlanmış sarı kaşları altındaki kahverengi gözleri hem güven hem de acı yansıtmaktaydı. Önü açık ceketinin altında geniş bir püsküllü dua yeleği göze çarpıyordu. Evin kokusu bile eskilerden geliyordu sanki — kızarmış soğan, sarımsak, hindiba, yer cilâsı. Reb Abraham Nissen Herman'a baktı. Bakışlarıyla 'Söz gereksiz,' demek ister gibiydi. Öteki odaya açılan kapıya baktı sonra.

«Çağır gelsin,» dedi karısına. Yaşlı kadın sakin adımlarla dışarı çıktı.

«Bir mucize!» dedi Reb Abraham Nissen.

Herman'a çok uzun bir zaman geçti gibi geldi. Sanki kapının ardında fısıltılı bir tartışma sürüyordu. Kapı açıldı ve Sheva, Tamara'yı gelin getirirmiş gibi soktu içeri.

Herman bir bakışta durumu olduğu gibi görmüştü. Tamara çok az yaşlanmıştı, ama yine de insanı şaşırtacak kadar genç görünüyordu. Üzerinde Amerikan giysileri vardı ve az önce bir güzellik salonundan çıktığı belliydi. Kapkara saçları yeni boyanmışlığın yapay parlaklığına sahipti, yanakları boyanmış, kaşları alınmıştı, tırnakları kırmızıydı. Herman kadını görünce tazelenmesi için fırına sokulan bayat bir ekmeği anımsadı. Elâ gözleriyle yan yan bakıyordu kendisine. Tamara'nın yüzünü tam olarak anımsadığına o ana kadar yemin edebilirdi Herman. Ama şimdi tümüyle unuttuğu bir şey gördü: kadına öfke, kuşku ve alaycı bir ifade veren ve her zaman ağzının kenarında olan bir kırışık. Karısının yüzüne baktı: aynı burun, aynı elmacık kemikleri, aynı ağız, aynı çene, dudaklar, kulaklar. «Umarım beni anımsıyorsundur,» dedi.

«Tanıdım seni,» dedi Tamara. Tamara'nın sesiydi bu, biraz değişmişti ama, belki de durumu gereği dikkatli konuştuğu için.

Reb Abraham Nissen karısına işaret etti, dışarı çıktılar. Herman ile Tamara uzun süre konuşmadılar.

«Neden pembe giyiyor?» diye düşündü Herman. Çekingenliği geçmiş, şimdi çocuklarının ölüme götürülmesini seyretmiş bir kadının böyle giyinmesine kızmaya başlamıştı. Kendisinin eve dönüp daha iyi giyinmediğine sevinmişti. Yine eski Herman oluverdi birden: karısıyla geçinemeyen,

onu terkeden Herman. «Sağ olduğunu bilmiyordum,» dedi. Sonra da kendi sözlerinden utandı.

«Bunu **hiç** bilememiştin,» diye Tamara eskisi gibi karşılık verdi.

«Otur, şuraya otur.»

Tamara oturdu. Naylon çorap vardı ayağında. Dizlerinin üstüne çıkan eteğini indirdi. Herman hiç konuşmadan karşısında duruyordu. Yeni ölenlerin ruhlarını da böyle karşılaştıklarını, ölüler dilini henüz bilmedikleri için dirilerin diliyle konuştuklarını düşünüyordu. «Nasıl geldin buraya, vapurla mı?» diye sordu.

«Hayır, uçakla.»

«Almanya'dan mı?»

«Stockholm'dan.»

«Bu kadar zamandır neredeydin? Rusya'da mı?»

Tamara biraz düşündü. «Evet, Rusya'da,» dedi sonra.

«Bu sabaha kadar senin sağ olduğunu bilmiyordum. Bir görgü tanığı senin kurşuna dizildiğini söylemişti bana.»

«Kim? Oradan kimse sağ kurtulamadı ki. Bir Naziydi belki.»

«Yahudiydi.»

«Olamaz. İki kurşun yedim. Biri hâlâ vücudumda.» Tamara, sol kalçasını gösterdi.

«Çıkartılamaz mı?»

«Belki burada çıkartabilirler.»

«Öldükten sonra dirilmişsin gibi geldi bana.»

«Evet, öyle.»

«Nerede oldu? Nalenczew'de mi?»

«Kent dışında bir tarlada. Yaralarım kanadığı halde geceleyin kaçabildim. Yağmur yağıyordu, yoksa Naziler görürdü.»

«Hıristiyan kimdi?»

«Pawel Czechonski. Babam onunla iş yapardı. 'Ne olur sanki, en çok gider beni rapor eder,' diyerek gittim ona.»

«Canını kurtardı demek?»

«Dört ay kaldım orada. Doktora güvenemiyorlardı. O ve karısı yaptı doktorluğumu.»

«O günden sonra onlardan bir haber aldın mı?»

«İkisi de öldü.»

Sustular bir süre. Tamara, «Nasıl oluyordu da amcan senin adresini bilmiyordu,» diye sordu. «Gazeteye ilân vermek zorunda kaldık.»

«Kendi evim yok, bir başkasının yanında kalıyorum.»

«Yine de adresini ona bırakabilirdin.»

«Neden? Kimseyle görüşmüyorum ki.»

«Neden görüşmüyorsun?»

Herman bu soruyu yanıtlamak isterdi ama gerekeri sözcükleri bulup çıkaramıyordu. Bir iskemle çekip kenarına ilişti. Tamara'ya çocukları sorması gerektiğini biliyor amc bir türlü soramıyordu. Yaşayan ve sağlıklı çocuklardan söz edildiğini duyduğunda bile paniğe kapılıyordu. Yadwiga ya da Masha kendisinden çocuk istediklerinde hemen konuyu değiştirirdi. Kâğıtları arasında bir yerde küçük Yoc heved ile David'in bir resmi olacaktı, ama hiçbir zaman bu na bakacak gücü bulamamıştı kendisinde. Herman çocuklarına karşı bir baba gibi davranmamıştı. Hatta onların varlıklarını yadsımış, bekâr rolü bile oynamıştı. Ve bu suçunun tanığı Tamara da işte karşısındaydı. Kadının ağlayacağından korkuyordu, ama Tamara kendini tutuyordu.

«Benim sağ olduğumu ne zaman öğrendin?» diye sordu.

«Savaştan sonra. Bir rastlantı. Yakın bir dostum Münih te Yidiş dilinde çıkan bir gazeteyle bir paket yaparken senin adını görmüş.»

«O zaman sen nerdeydin? Rusya'da mı?»

Tamara karşılık vermeyince sorusunu yinelemedi. Alman kamplarından kurtulan Masha ve diğerlerinden biliyordu ki gerçek hiç bir zaman tam olarak ortaya çıkamazdı. Yalan söylediklerinden değil de, başlarından geçenin tümünü anlatmaları olanaksız olduğundan.

«Nerede oturuyorsun?» diye sordu Tamara, «Ne iş yapıyorsun?» Herman daha otobüsteyken Tamara'nın bunları soracağını düşünmüştü. Yine de hiç ses çıkarmadan oturmaya devam etti.

«Seninle yaşadığını bilmiyordum, o yüzden. .»

Tamara acı acı güldü. «Benim yerimi alan bu talihli kadın kimmiş bakalım?»

«Yahudi değil. Evinde saklandığım Polonyalının kızı.»

Tamara bir an düşündü. «Bir köylü mü?»

«Evet.»

«Demek ona borcunu böyle ödedin?»

«Evet öyle diyebiliriz.»

Tamara Herman'a baktı ama bir şey söylemedi. Düşündüğü ile söylediği ayrı ayrı şeyler olan bir insanın boş bakışı vardı yüzünde.

«Ne iş yapıyorsun peki?» diye sordu.

«Bir haham, bir Amerikan hahamı yanında çalışıyorum.»

«Ne iş yapıyorsun? Töreler konusunda sorulara mı yanıt veriyorsun?»

«Onun adına kitap yazıyorum.»

«Peki o ne yapıyor? Kadınlarla gönül mü eğlendiriyor?»

«Pek o kadar gerçekten uzak sayılmazsın. Bu ülke konusunda çok şey öğrenmişsin.»

«Kampımızda Amerikalı bir kadın vardı. Rusya'ya sosyal adalet aramaya gelmiş ve hemen benim bulunduğum kampa atılmıştı. İshal ve açlıktan öldü. Kızkardeşinin adresini almıştım, bir yerlerde olacak. Ölürken elimi tuttu ve akrabalarınızı bulup onlara gerçeği anlatmamı istedi.»

«Ailesi de Komünist miymiş?»

«Öyle sanırım.»

«Sana inanmazlar. Hepsi ipnotize edilmiş bunların.»

«Kamplara kütle halinde insan gönderdiler. Erkekleri alıyorlar, aç susuz bırakıyorlar, en güçlüsünü bile bir yıl içinde yıpratacak kadar ağır işlerde çalıştırıyorlardı. Ben kendim gördüm bunları. Görmeseydim ben de inanmazdım.»

«Sana ne oldu peki?»

Tamara alt dudağını ısırdı. İnanılmazın ötesindeki şeyleri anlatmanın boşluğunu göstermek istercesine başını salladı. Herman'ın tanıdığı kavgacı Tamara değildi bu, değişmişti. Belki de Tamara değil, kızkardeşi bu diye garip bir düşünceye kapıldı. O sırada Tamara konuşmaya başladı.

«Başıma gelenler asla tam olarak anlatılamaz. Gerçeği istersen, ben de bilemiyorum. O kadar çok şey oldu ki, zaman zaman hiç bir şey olmamış sanıyorum. Pek çok şeyi, hatta birlikte yaşadığımızı bile unuttum. Kazakistan'da bir tahta kerevet üstünde yatarken 1939 yazında neden çocukları babama götürdüğümü düşündüğümü anımsıyorum. Ama bunun için bir neden bulamamıştım.

«Ormanda ağaç kesiyorduk. Günde on iki saat, on dört saat. Geceleri uyuyamayacak kadar soğuktu. Pis kokudan solumak olanaksızdı. Herkes beriberi hastalığına tutulmuştu. Bir insan seninle konuşur, geleceğe ilişkin planlar yapar ve birden susardı. Konuşurdun, bir yanıt alamazdın. Biraz yaklaşınca ölmüş olduğunu görürdün.

«İşte orada yatmış, 'Neden Herman'la Tzivkev'e gitmedim?' diye düşünüyordum. Ama hiç bir şey anımsamıyordum ki. Bana bunun psikolojik bir hastalık olduğunu söylüyorlar. Kimi zaman her şeyi anımsıyorum, kimi zaman da belleğim tümüyle bomboş. Bolşevikler bize dinsiz olmayı öğrettiler, ama ben yine de önceden çizilmiş bir yazgıya inanıyorum. Bu canavarların babamın sakalını ve sakalıyla yanağının bir parçasını kopartmalarını seyretmek benim yazgımda varmış. Babamı o halde görmeyen bir insan Yahudi olmanın ne demek olduğunu bilemez. Ben de hiç anlayamadım bunu, anlamış olsaydım onun izinde yürürdüm.

«Annem ayaklarına kapanınca onu çizmeleri altında ezip yüzüne tükürdüler. Benim de ırzıma geçeceklerdi, ama aybaşım vardı, nasıl kanadığını bilirsin. Sonraları kanama durdu. İnsanın yiyecek ekmeği olmayınca akacak kanı olur mu hiç? Başıma neler geldiğini soruyorsun? Rüzgârın savurduğu bir toz zerreciği nereye gittiğini söyleyebilir mi? Seni saklayan Hıristiyan kimdi?»

«Hizmetçimiz. Tanırsın onu — Yadwiga.»

«Onunla mı evlendin yani?» Tamara neredeyse bir kahkaha koyverecekti.

«Evet.»

«Bağışla beni ama o biraz saf değil miydi? Annen onunla alay ederdi. Ayakkabı giymeyi bile bilmezdi. Annenin onun sağ ayağına sol ayakkabısını geçirmeye çalıştığını anlattığını anımsıyorum. Eline bir şey alması için para verilecek oursa hemen düşürür ya da yitirirdi.»

«Canımı kurtardı benim.»

«Evet, sanırım insanın canı her şeyden değerlidir. Nerede evlendin onunla, Polonya'da mı?»

«Almanya'da.»

«Karşılığını başka türlü ödeyemez miydin? Belki bunu sormasam daha iyi, ha?»

«Soracak bir şey yok ki. Durum bu.»

Tamara bacağına baktı. Eteğini kaldırıp dizini kaşıdı, sonra hemen indirdi yine.

«Nerede oturuyorsunuz? New York'ta mı?»

«Brooklyn'de. New York'un bir mahallesidir.»

«Biliyorum. Orada bir adres vermişlerdi. Bir defter dolusu adres var yanımda. Tek tek akrabaları dolaşıp onun nasıl öldüğünü, bunun nasıl öldüğünü anlatmam bir yılımı alır. Ama Brooklyn'e gittim bir kere. Yengem yolu anlattı, tek başıma metroyla gittim. Gittiğim evde kimse Yidiş konuşmuyordu. Rusça, Almanca, Lehçe konuşmaya çalıştım ama yalnızca İngilizce biliyorlardı. Teyzelerinin öldüğünü işaretle anlatmaya çalıştım, çocuklar yüzüme bakıp güldüler. Anneleri iyi bir kadına benziyordu ama hiç de Yahudi hali yoktu. İnsanlar Nazilerin yaptıkları konusunda çok az bilgiye sahipler; koskoca denizde bir damla. Oysa Stalin'in ne yaptığı ve hâlâ ne yapmakta olduğu hakkında o kadarcık bile bilgileri yok. Rusya'da yaşayanlar bile işin aslını bilmiyorlar. Ne iş yapıyorum demiştin? Bir haham için yazı mı yazıyordun?»

Herman başını salladı. «Bir bakıma. Aynı zamanda kitap satıyorum.» Alışkanlıktan hâlâ sürdürüyordu yalanlarını.

«Ek iş olarak mı yapıyorsun bunu? Ne tür kitaplar satıyorsun? Yidiş kitapları mı?»

«Yidiş, İngilizce, İbranice. Gezici satıcıyım.»

«Nerelere gidiyorsun?»

«Çeşitli kentlere.»

«Peki sen yokken karın ne yapıyor?»

«Kocaları yola çıktığı zaman diğer kadınlar ne yaparsa onu. Amerika'da satıcılık önemli bir meslektir.»

«Çocuğun var mı?»

«Çocuk mu? Hayır!»

«Olsaydı da şaşmazdım ki. Eski Nazilerle evlenmiş pek çok genç Yahudi gördüm. Hele bazı kızların canlarını kurtarmak için neler yaptıklarını hiç anlatmasam daha iyi. İnsanlar iyice bozuldular artık. Benim yatağımın yanında bir erkek bir kız iki kardeş ilişkide bulunuyorlardı. Ortalığın kararmasını bile beklemezlerdi. Onun için artık hiç bir şeye şaşmıyorum. Seni nerede sakladı?»

«Samanlıkta.»

«Ana babasının haberi olmadan mı?»

«Yalnızca annesiyle kızkardeşi vardı. Babası yoktu. İkisi de bilmiyorlardı.»

«Hiç kuşkusuz biliyorlardı. Köylüler kurnaz olurlar. Savaştan sonra onunla evlenip Amerika'ya götüreceğini düşünmüşlerdir. Herhalde benimle yaşarken bile onun yatağına giriyordun?»

«Onun yatağına girmedim. Saçmalıyorsun. Amerika'ya vize alabileceğimi nasıl bilebilirlerdi? Doğrusunu istersen ben Filistin'e gitmek istiyordum.»

«Bilirler, bilirler, sen hiç tasalanma. Yadwiga aptal olabilir, ama annesi öteki köylüler konuşmuştur, onlar da durumu anlatmışlardır. Herkes Amerika'ya gelmek istiyor. Tüm dünya Amerika'ya gelmeye can atıyor. Giriş kısıtlı olmazsa burada iğne atsan yere düşmez. Sana kızdığımı sanma. Bir kere artık kimseye kızmıyorum. Ayrıca benim sağ olduğumu bilmiyordun. Birlikte yaşarken aldatmıştın beni. Çocuklarından kaçmıştın. Savaşın her an patlayabileceğini bildiğin halde o son haftalarda iki satır bile yazmadın bana. Çocuklarıyla olmak için sınırlar aşarak yaşamlarını tehlike-

ye atan babalar gördüm. Rusya'ya kaçan erkekler ailelerine duydukları özlem sonucu gidip Nazilere teslim oldular. Ama sen Tzivkev'de kaldın ve sevgilinle samanlıkta yaşadın. Böyle bir insan üzerinde hak iddia edebilir miyim artık? Peki, neden çocuğun olmadı?»

«Olmadı işte.»

«Neden bakıyorsun bana öyle? Onunla **sen** evlendin. Babamın torunları senin için yeterli değillerdi, onlardan sanki başındaki uyuzmuş gibi utanıyordun, o yüzden Yadwiga'dan çocuğun olabilirdi. Hiç kuşkusuz onun babası benimkiden yüksek bir adamdı.»

«Bir an için değiştiğini sanmıştım ama görüyorum ki eskiden neysen hâlâ o'sun.»

«Hiç de değil! Değişik bir kadın var karşında. Öldürülen çocuklarını bırakıp Skiba'ya kaçan Tamara başka bir Tamara'dır. Ben ölüyüm, karısı ölünce de erkek canının istediğini yapar. Doğru, bu bedenim oradan oraya sürükleniyor şimdi, hatta New York'a bile geldi işte. Bacaklarıma naylon çorap geçirdiler, saçlarımı, tırnaklarımı boyadılar. Tanrı yardımcımız olsun, Hıristiyanlar ölülerini güzelleştirirlerdi, şimdi Yahudiler de Hıristiyan olmuşlar. O yüzden kimseye kin duymuyorum artık, kimseye bağımlı da değilim. Cesetler üzerinde danseden ve yüksek topuklarıyla Yahudi kızlarının gözlerini oyan Nazilerden biriyle evlendiğini duysam bile şaşmazdım. Neler olup bittiğini bilemezsin ki! Umarım yeni karına da bana oynadığın oyunları oynamıyorsundur.»

Hole ve mutfağa açılan kapının dışında ayak sesleri ve konuşmalar duyuluyordu. Reb Abraham Nissen arkasında Sheva Haddas olduğu halde içeri girdi. İkisi de ayaklarını sürüyerek yürüyorlardı. Reb Abraham Nissen, Herman'a, «Herhalde henüz bir yerin yoktur,» dedi. «Bir yer bulana ka-

dar bizimle kalabilirsin. Konukseverlik bir iyiliktir, ayrıca siz akrabasınız. Kutsal Kitap 'kendi etinden sakınma' der.»

«Amca, başka bir kadınla evlenmiş,» diye Tamara adamın sözünü kesti.

Sheva Haddas ellerini ovuşturdu. Reb Abraham Nissen şaşırmıştı.

«O zaman durum başka...»

«Bir görgü tanığı bana...» Herman sustu. Tamara'ya karısının Hıristiyan olduğunu açıklamamasını söylememişti. Kadına bakıp başını salladı. Rezil olmadan önce çıkıp gitmek gibi çocukça bir istek uyandı içinde. Ne yaptığını düşünmeden kapıya doğru yürüdü.

«Kaçma, seni bir şeye zorlayacak değilim,» dedi Tamara.

«İnsan böyle şeyleri yalnız gazetelerde okur,» dedi Sheva Haddas.

«Bir günah işlemiş değilsin,» diye Abraham Nissen söze karıştı. «Karının sağ olduğunu bilseydin bir kadınla yasadışı olarak yaşıyor duruma düşerdin. Ama bu durumda Haham Gershom'un yorumu senin için geçerli olamaz. Ama kesin olan bir şey var: Şimdiki karını boşamalısın. Bunu neden daha önce bize söylemedin?

«Sizi rahatsız etmek istememiştim.»

Herman Tamara'ya dönüp parmaklarını dudaklarına götürdü. Reb Abraham Nissen elleriyle sakalını kavradı. Sheva Haddas'ın gözlerinde bir ana acısı okunuyordu. Örtülü başını erkek sadakatsizliğinin bu eski ayrıcalığı karşısında eğmişti; en dürüst erkekler bile değişik bir kadının kucaklamalarına karşı koyamazlardı. Bu oldum olası böyleydi ve böyle kalacaktı.

«Bir erkekle karısının yalnız başına konuşacakları ko-

nular vardır,» dedi. «Bu arada ben de yiyecek bir şeyler hazırlıyayım.» Kapıya döndü.

«Ben az önce yemiştim, teşekkür ederim,» dedi Herman.

«Karısı iyi aşçıdır. Hiç kuşkusuz gayet yağlı bir çorba pişirmiştir.» Tamara dindar Yahudilerin kimi zaman domuz etinden söz ederken alay etmeleri gibi yüzünü buruşturarak konuşmuştu.

«Bir fincan çayla bir iki çörek?» diye ısrar etti Sheva Haddas.

«Gerçekten zahmet etmeyin, teşekkür ederim.»

Reb Abraham Nissen, «Yan odaya geçip konuşsanız iyi olur sanırım,» dedi. «Bunlar karı ile koca arasında görüşülmesi gereken şeylerdir. Size bir yardımım dokunursa, elimden geleni yapmaya hazırım.» Adamın sesi değişmişti. «Ahlâksal bir karmaşıklık döneminde yaşıyoruz. Suçlular hain katillerdir. Suçu kendinizde aramayın. Başka bir seçenek yoktu.»

«Amca, Yahudiler arasında da pek çok kötü insan var. Bizi o çayırlığa kim sürükleyerek götürdü sanıyorsun? Yahudi polisleri. Gün doğmadan önce tüm kapıları kırıp bodrumları ve tavanaralarını aradılar. Saklananları lastik coplarla dövdüler. Kesime giden hayvanmışız gibi bağladılar bizi. Birisine bir şey söylemeye kalktım, ölünceye kadar unutamayacağım bir tekme yedim. Sersemler, sonunda kendilerinin de canlarını kurtaramayacaklarını bilmiyorlardı.»

«Bilgisizlik tüm kötülüklerin köküdür derler.»

«Rusya'daki GPU da Nazilerden daha iyi değildi.»

«Peygamber İşayah, 'İnsan çökertilir ve alçaltılır,' der. İnsanlar Yaratan'a inanmadıkları zaman anarşi egemen olur.»

«İnsan türü,» dedi Herman kendi kendine.

«Tevrat, 'İnsanın yüreğinin düşü gençliğinin kötülüğüdür,' der. Ama Tevrat'ın var oluşunun amacı da budur. Haydi girin içeri de konuşun bakalım.»

Reb Abraham Nissen yatak odasının kapısını açtı. İçerde eski ülkedeki gibi başbaşa yerleştirilmiş, üzerleri Avrupa örtüleriyle kaplı iki yatak vardı. Tamara omuzlarını silkerek önden yürüdü, Herman da arkasından. Yıllar önce damatla gelin olarak girdikleri gelin odasını anımsamıştı.

Dışarda New York akıp gidiyordu, ama burada, yarım perdelerin ardında Nalenczew ya da Tzivkev'in bir parçası yaşamaktaydı. Her şey geçmiş yılları anımsatıyordu: duvardaki soluk sarı kâğıtlar, yüksek tavan, tahta döşeme, hatta bir köşedeki çekmeceli konsol ve koltuğun kumaşı. Usta bir sahne direktörü bundan uygun bir sahne yaratamazdı diye düşündü Herman. Odada bir enfiye kokusu vardı. Herman koltuğa, Tamara da yatağın kenarına oturdu.

«Bana açıklaman gerekmez aslında,» dedi Herman. «Ama sen de benim öldüğümü sanmışsan hiç kuşkusuz başkalarıyla...»

Devam edemiyordu, gömleği yine ıslanmıştı.

Tamara kurnaz bakışlarla süzdü karşısındaki erkeği.

«Bilmek istiyor musun? Hepsini birden mi?»

«Bana söylemek zorunda değilsin. Ama ben sana karşı dürüst davrandım ve karşılığında hiç olmazsa...»

«Başka bir seçeneğin var mıydı? Bana gerçeği söylemek zorundaydın. Yasalara göre ben senin karınım, yani şu anda iki karın var. Amerika'da bu konularda çok titiz davranırlar. Ne yapmış olursam olayım şunu bilmeni isterim: aşk benim için eğlence değildir.»

«Ben öyle dememiştim.»

«Evliliğimizi maskaralığa çevirmiştin. Ben sana masum bir kız olarak geldim ve...»

«Yeter! Kes artık!»

«Gerçek şu: ne kadar acı çekmiş olursak olalım, daha bir gün hatta bir saat bile yaşayıp yaşamayacağımızı bilelim, aşka sevgiye gereksinimimiz vardı. Durumun normal olduğu zamanlardan daha çok gereksinimimiz vardı buna. İnsanlar sığınaklarda, tavanaralarında, aç ve bitli yatıyorlar, ama elele tutuşup öpüşüyorlardı. İnsanların bu koşullar altında böylesine tutkulu olabileceklerini hiç düşünemezdim. Ben senin için bir hiçtim, oysa erkekler beni bakışlarıyla yiyorlardı. Tanrı beni korumasından uzak tutmasın! Çocuklarım öldürülmüştü ve erkekler benimle ilişkide bulunmak istiyorlardı. Bana bir dilim ekmek, bir parça yağ, ya da bir işte çalışma ayrıcalığı sunuyorlardı. Bunları öyle küçük şeyler olarak görme. Bir lokma ekmek bir düştü. Birkaç patates bir servetti. Gaz odalarından bir iki adım ötede sürekli bir değiş tokuş, bir alışveriş yapılıyordu. Tüm mallar bir ayakkabı kutusunu ancak doldurabilirdi. İşte insanlar canlarını kurtarabilmek için bu denli umutsuzdular. Benden daha genç erkekler, çok alımlı kadınların kocaları arkamdan koşuyorlar, bana gökteki ayı bile vaad ediyorlardı.

«Senin sağ olduğunu düşünmedim doğrusu, ama sağ olsaydın bile sana bağlılık borcum yoktu. Aksine seni unutmak istiyordum. Ancak bir şeyi istemek başka, bunu yapabilmek başka şeydir. Bir erkeği sevmezsem sevişmek iğrenç bir şeydir benim için. Sevişmeyi oyun olarak gören o kadınlara imrenirdim. Zaten düşünürsen oyun olmayan bir şey var mı ki? Ama benim içimde, Tanrı'dan korkan büyükanalarımın kanından gelen lânet bir duygu var ve bu beni önledi.

«Aptallık ettiğimi söylüyordum kendi kendime, ama bir erkek bana dokununca hemen geri çekiliyordum. Benim deli olduğumu sanıyorlardı, belki de deliydim. İkiyüzlü diyor-

lardı bana. Kaba davranıyorlardı. Saygın bir erkek ırzıma geçmeye kalkıştı. Bütün bunlar olup biterken Jambul'daki kamptaki arkadaşlarım beni evlendirmeye çalışıyorlardı. 'Gençsin daha, evlenmelisin,' diyorlardı hep bir ağızdan. Ama sonunda evlenen sen oldun, ben değil. Bildiğim tek şey, inandığımız merhametli Tanrı'nın var olmadığı.»

«Demek hiç kimse olmadı, ha?»

«Düş kırıklığına uğramış gibisin. Hayır, hiç bir erkek bana sahip olmadı ve bundan sonra da olmayacak. Çocuklarımın ruhları önüne temiz olarak çıkmak istiyorum.»

«Tanrı'nın var olmadığını söylüyordun az önce?»

«Tanrı bu olanları seyredip de sessiz kalabiliyorsa Tanrı değildir o. Dindar Yahudilerle, hatta hahamlarla konuştum. Bizim kampta Dzikow'da hahamlık etmiş genç bir adam vardı. Çok dindardı — Artık onun gibisi kalmadı gibi bir şey. Çelimsiz biri olduğu halde ormanda çalışıyordu. Kızıllar onun çalışmasının hiç bir değeri olmadığını biliyorlardı, ama yine de bir hahama işkence etmek iyi bir şeydi. Şabat günü hiçbir şey taşıyamayacağı için gidip ekmek payını almazdı. Eski hahamın karısı olan annesi bir melekti. Tanrı bilir onun elindeki son lokmayı çıkarıp verdiğini başkalarına yardım için. Kamp koşulları yüzünden kör oldu. Ama bütün duaları ezbere bilirdi ve son anına kadar hepsini söyledi durdu.

«Bir keresinde oğluna 'Tanrı böyle şeylere nasıl izin veriyor?' diye sordum. Bana 'Biz Tanrı'nın yollarını bilmeyiz' gibisinden bir sürü yanıt vermeye kalkıştı, tartışmadım onunla, ama içim acı doluydu. Ona çocuklarımızdan söz ettim, kireç gibi bembeyaz oldu yüzü, sanki sorumlusu kendisiymiş gibi utandı. Sonunda 'Rica ederim, bir daha bundan söz etme bana, dedi.»

«Evet, evet.»

«Çocukları sormadın bile.»

Herman bir an bekledi. «Soracak ne var ki?»

«Hayır, sorma. Yetişkinler arasında büyük insanların olduğunu biliyordum, ama çocukların, küçük çocukların, büyük olabileceklerini aklıma getiremezdim. Bir gecede büyüdüler. Onlara kendi payımdan yiyecek vermeye çalıştım ama ısrarla yemediler. Azizler gibi gittiler ölüme. Ruh vardır, ama Tanrı yoktur. Bana karşı çıkmaya kalkışma. Ben buna inanıyorum. Küçük David'imizle Yocheved'imizin bana geldiklerini bilmeni isterim. Uyurken değil. Uyanıkken. Beni çılgın sanacaksın ama umurumda bile değil bu.»

«Peki, neler diyorlar sana.»

«Pek çok şey. Yine çocuk oldukları o yerlerden söz ederler. Sen ne yapmak istiyorsun şimdi? Beni boşayacak mısın?»

«Hayır.»

«O zaman ben ne yapayım? Karının yanına mı taşınayım?»

«Her şeyden önce bir daire tutup yerleşmelisin.»

«Doğru. Burada da kalamam.»

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1

«Olanaksız oldu sonunda işte,» diye söylendi Herman.

On Dördüncü Sokakta yürüyordu. Tamara'yı amcasının evinde bırakmış, şimdi de Masha'ya gidiyordu. Doğu Broadway'de bir yerden kadını aramış ve Tzivkev'den uzak bir akrabasının geldiğini söylemişti. Bir ad bile vermişti: Feivl Lemberger, altmış yaşlarında bir Tevrat bilgini. «Eski sevgilin, otuz yaşlarındaki Eva Kracover olmadığına emin misin?» diye sormuştu Masha da.

«Eminim, istersen seni tanıştırırım.»

Herman şimdi de durmuş Yadwiga'ya telefon edecekti. Kulübelerin hepsi dolu olduğu için beklemek zorundaydı. Şaşılacak olan şey olayın kendisi değildi. Bunca düş kurmuştu ve bir kere bile Tamara'nın sağ olabileceğini düşünmemişti. Belki de çocukları da bir gün dirilip karşısına çıkarlardı. Güçler kendisi ile oynadıklarına göre kimbilir daha neler hazırlıyorlardı? Bir Hitler ve bir Stalin yaratmamış mıydılar? İnsan onların buluş yaratıcılıklarına güvenebilirdi.

Aradan on dakika geçmiş kulübelerin beşi de boşalma-

mıştı. Birinde bir adam sanki konuştuğu kişi kendisini görebilirmiş gibi el hareketleri yapıyordu. Bir ikincisi hiç kesintisiz, monolog söylercesine kımıldatıyordu dudaklarını. Üçüncüsü hem konuşuyor hem sigara içiyordu. Bir kız hem gülüyor hem elinin kırmızı tırnaklarına bakıyordu, sanki konuşması tırnaklarıyla ilgiliymiş gibi. Konuşanlardan her biri anlaşıldığı kadarıyla bir açıklama, özür dileme ya da hilecilik isteyen bir durumda bulunmaktaydı.

Sonunda Herman boşalan bir kulübeye girince içine başka bir adamın kokusunu ve sıcaklığını çekti. Yadwiga sanki telefonun yanı başında bekliyormuş gibi hemen açtı.

«Yadwiga sevgilim, benim.»

«Evet, evet.»

«Nasılsın?»

«Nerden telefon ediyorsun?»

«Baltimore'dan.»

Yadwiga bir an durakladı. «Nerede orası? Ama boş ver, önemi yok zaten.»

«New York'un birkaç mil ötesinde. Sesimi duyabiliyor musun?»

«Evet, çok iyi.»

«Kitap satmaya çalışıyorum.»

«Alıyorlar mı bari?»

«Güç bir iş, ama alıyorlar. Kiramızı ödeyenler bunlar, ne yaparsın. Günün nasıl geçti bakalım?»

«Çamaşır yıkadım — burada her şey öyle çabuk kirleniyor ki.» Yadwiga hep aynı şeyleri söylediğini hiç anlamazdı. «Buradaki çamaşırhaneler paramparça ediyorlar çarşafları.»

«Kuşlar nasıl?»

«Ötüşüyorlar. Bütün gün birbirlerinin dibinden ayrılmayıp öpüşüyorlar.»

«Talihli yaratıklar. Ben bu geceyi burada geçiriyorum. Yarın daha da uzak olan Washington'a gideceğim ama sana yine telefon ederim. Telefon için uzaklık önemli değil. Elektrik sesi saatte yüz seksen bin mil hızla taşır.» Herman bu bilgiye neden gerek duyduğunu bilemiyordu. Belki de eve çabuk gelmesini beklemesin diye. Kuşların ötüşünü duydu. «Seni görmeye gelen oldu mu?» diye sordu. «Yani komşular falan.»

«Hayır, ama kapı çaldı. Zinciri çekmeden açıp baktım, toz emen bir makine satan bir adam vardı. Bana makinenin nasıl çalıştığını göstermek istedi ama sen olmadığın için içeri almadım.»

«Çok iyi yapmışsın. Evet bir makine satıcısıydı, ama aynı zamanda bir hırsız ve katil de olabilirdi.»

«İçeri almadım onu.»

«Bu gece ne yapacaksın?»

«Bulaşık yıkayacağım, sonra gömleklerinin ütüsü var.»

«Ütülenmese de olur.»

«Ne zaman telefon edeceksin?»

«Yarın.»

«Yemeğini nerde yiyeceksin.»

«Philadelphia, yani Baltimore lokanta doludur.»

«Et yeme sakın, mideni berbat edersin.»

«Her şey berbat zaten.»

«Akşama erken yat.»

«Olur. Seni seviyorum.»

«Eve ne zaman döneceksin?»

«Yarından sonra.»

«Çabuk gel, sensiz çok yalnız kalıyorum.»

«Ben de seni özlüyorum, bir de armağan getiririm.»

Herman hafifçe kapattı telefonu.

«İyi bir insan,» diye söylendi. «İşte bu çürümüş dünya-

da böyle bir iyilik nasıl yaşar? Bütün sır burada. İnsan ruhların beden değiştirdiğine inanmazsa açıklayamaz bunu.» Herman, Masha'nın Yadwiga'nın da bir aşığı olabileceğini söylediğini anımsadı. «Olamaz,» diye somurttu. «O, gerçeğin ta kendisidir.» Yine de telefonda kendisiyle konuşurken iri yarı bir Polonyalının Yadwiga'nın yanında durduğunu görür gibi oluyordu. Polonyalı Herman'ın çok iyi bildiği aynı oyunu oynuyordu. «Eh, ne yapalım, insanın kesin olarak bilebileceği tek şey ölümdür.»

Hermann birden Haham Lampert'i anımsadı. Eğer o gün için söz verdiği bölümleri teslim edemezse haham kendisini kesinlikle kovardı. Oysa hem Brooklyn'de hem de Bronx'ta kira zamanı gelmişti.

«Kaçacağım artık! Dayanılır şeyler değil bunlar! Sonum bu yüzden olacak!»

Bir istasyona gelince hemen merdivenlerden aşağı, metroya indi. Böylesine sıcak ve nemlilik görülmemişti! Genç zenciler koşuşuyorlar, sanki Afrika dillerinde sesleniyorlardı birbirlerine. Koltukaltları ıslak olan kadınlar birbirlerine çantaları ve dirsekleriyle çarpıyorlardı. Herman mendilini çıkardı ama o da ıslaktı. Platformda yoğun bir kalabalık treni bekliyordu. Tren sanki durmadan geçecekmiş gibi, dolu dolu vagonlarla, düdükler çalarak girdi istasyona. İçerdeki yolcular dışarı çıkamadan platformdakiler kütle halinde içeri girmeye çabaladılar. Dayanılmaz bir güç Herman'ı vagona itti. Kalçalar, memeler, dirsekler bastırıyordu dört yanından. Özgür irade hiç olmazsa burada yoktu işte. İnsan bir çakıl taşı gibi, ya da uzayda bir uzay taşı gibi oradan oraya savruluyordu.

Kalabalıkta sıkışan Herman boyu bir seksen olanlara gıpta ile bakıyordu. Onlar vantilatörlerin serin havasını içlerine çekebiliyorlardı. Samanlıkta yazın bile bu kadar sı-

cak olmamıştı. Yahudiler kendilerini gaz odalarına götüren yük vagonlarında böyle sıkışıktılar herhalde.

Herman gözlerini kapattı. Şimdi ne yapmalıydı? Nerden başlayacaktı? Tamara'nın beş parasız geldiği kuşkusuzdu. Kocası olduğunu saklarsa Yardım Fonundan biraz para alabilirdi. Ama Amerikalı iyilikseverleri aldatmak niyetinde olmadığını söylemişti. Kendisi iki karılıydı ve bir de metresi vardı. Farkına varılırsa tutuklanır ve Polonya'ya gönderilirdi.

«Bir avukatla konuşmalıyım, hem de hiç zaman yitirmeden bir avukatla konuşmalıyım!» İyi ama böyle bir durumu nasıl açıklardı? Amerikalı avukatların basit çözümleri vardı: 'Hangisini seviyorsun? Diğerini boşa. Öteki ilişkini de sona erdir. Bir iş bul. Bir ruh doktoruna git.» Herman kendisine hüküm giydiren yargıcın parmağını görür gibi oluyordu: «Sen Amerikan konukseverliğini kötüye kullandın.»

«Üçünü de istiyorum, işte işin gerçeği,» dedi kendi kendine. Tamara güzelleşmiş, ilginç ve hoş bir kadın olmuştu. Masha'dan daha çok şey görüp geçirmişti. Onu boşamak başka erkeklere itmek olurdu. Aşka gelince, bu profesyoneller sanki sözcüğü kesin bir tanımını yapabilirlermiş gibi kullanıyorlardı, oysa henüz gerçek anlamını bulan çıkmamıştı.

2

Herman geldiğinde Masha evdeydi. Keyfi yerinde görünüyordu. Dudakları arasından sigarasını çekip Herman'ı dudaklarından öptü. Mutfaktan yemek cazırtıları geliyordu. Kızarmış et, sarımsak, taze patates kokusu duydu. Shifrah

Puah'ın da sesi işitiliyordu.

Bu eve gelince hep karnı acıkırdı. Ana kız durmadan yemek pişirirler, fırında bir şeyler hazırlarlar, hep mutfak araç gereçleriyle uğraşırlardı. Tzivkev'de babasının evini anımsatıyordu burası. Shifrah Puah ve Masha Şabbat'ta hep din kurallarının öngördüğü yiyecekleri hazırlarlar, belki de bir Hıristiyanla yaşadığı için Şabbat şamdanını yakmayı unutmaz, sofrayı töre ve kurallara göre kurarlardı. Shifrah Puah Herman'a sık sık perhiz yasaları konusunda bir şeyler sorardı: süt kaşığı ile et bıçağını yanlışlıkla aynı kapta yıkamıştı; şamdandan bir parça mum damlamıştı tepsiye; tavuğun ödü yoktu. Herman bu sonuncu soruya, «Karaciğerini tat bakalım acı mı?» diye yanıtladığını anımsıyordu.

«Evet, acı.»

«Acıysa temizdir, yenilebilir.»

Herman patates yerken Masha kendisini arayan uzak akrabasını sordu. Herman az daha boğuluyordu. Telefonda söylediği adı unutmuştu. Yine de konuşmaya başladı, aklına estiğinde durumu idareye alışkındı.

«Öyle, bu akrabamın sağ olduğunu bile bilmiyordum.»

«Erkek mi kadın mı?»

«Söyledim ya, erkek.»

«Sen çok şey söylersin. Kim bu peki? Nereli?»

Herman uydurduğu adı anımsadı — Feivl Lemberger.

«Nerden akraban oluyor?»

«Ana tarafından.»

«Nen oluyor?»

«Dayımın oğlu.»

«Demek annenin kızlık adı Lemberger'di, ha? Oysa sanırım sen bana başka bir ad söylemiştin.»

«Yanılmış olacaksın.»

«Telefonda altmış yaşlarında bir adam olduğunu söyledin. Bu kadar yaşlı bir dayı oğlun nasıl oluyor?»

«Annem kardeşlerinin en küçüğüydü. Dayım ondan yirmi yaş büyüktü.»

«Dayının adı neydi?»

«Tuvye.»

«Tuvye mi? Annen öldüğünde kaç yaşındaydı?»

«Elli bir.»

«Pek inanılır bir masal değil bu, Herman. Eski bir sevgilin olmalı. Seni çok özlediği için gazeteye ilân vermiştir. Neden yırttın gazeteyi? Adını telefon numarasını göreceğimden korktun değil mi? Ama ben bir gazete daha aldım. Şimdi telefon edip gerçeği öğreneceğim. Bu kere fena yakalandın, Herman.» Masha'nın yüzünde nefret ve mutluluk okunuyordu.

Herman tabağını itti.

«Haydi şimdi telefon et de bu gülünç sorgu sona ersin artık. Haydi, et bakalım! Bıktım bu çirkin suçlamalarından artık.»

Masha'nın ifadesi değişiverdi. «Canım isteyince derim. Patatesleri soğutma sen.»

«Bana hiç inanmıyorsan o zaman tüm ilişkimiz anlamsız kalıyor.»

«Anlamsız elbette! Patatesleri ye bakalım. Annenin yeğeni oluyorsa neden uzak bir akraba dedin bana?»

«Bütün akrabalarım benim için uzaktırlar.»

«Hem karın var hem de ben varım, şimdi de Avrupa'dan bir orospu geliyor, sen de beni bırakıp ona koşuyorsun. Herhalde frengilidir de.»

Shifrah Puah masaya geldi. «Neden adamı yemeğini yemesi için rahat bırakmıyorsun?»

«Sen karışma anne!»

«Karıştığım falan yok. Sözünün değeri yok mu sence? Bir insan yemek yerken onun başında dırdır edilip durulmaz. Tanrı korusun, birini tanırım, böyle yemek yerken birden boğuluvermişti de...»

«Senin de her şeye anlatacak bir öykün vardır! Yalancı bu adam, sahtekâr! Üstelik yalan söylemesini de becerememeyecek kadar aptal!»

Herman kaşığıyla küçük bir patates aldı; yusyuvarlak, taze, tereyağı ve maydanozlu patatesi tam ağzına götürecekken durdu. Karısını bulmuş ama metresini yitirmişti. Yazgısının kendisine bir oyunu muydu bu?

Masha'ya bu akrabası hakkında neler anlatacağını yolda bir kaç kez yinelemişse de şimdi belleği durmuş gibiydi. Yumuşacık patatesi kaşığın kenarıyla ikiye kesti. 'Gerçeği söylesem mi acaba?' diye düşündü. Ama içinden bir yanıt alamadı. Sıkıntılı durumuna karşın böylesine sakin olabilmesi ne garipti. Suçüstü yakalanmış ve kaçınılmaz cezasına razı olan bir suçlunun ruhsal durumuydu bu.

«Neden telefon etmiyorsun?» diye sordu.

«Yemeğini ye de eti getireyim.»

Yediği her ağız dolusu patates enerjiyle dolduruyordu Herman'ı. Öğle yemeği yememişti, günün olayları da iyice zayıf düşürmüştü kendisini. İdamdan önce son yemeğini yiyen bir tutuklu gibiydi. Masha gerçeği yakında öğrenirdi. Haham Lampert kesinlikle işine son verecekti. Cebinde iki dolar parası vardı. Hükümet yardımı istemeye kalksa çifte yaşam ortaya çıkardı. Nasıl bir iş bulabilirdi acaba? Bir bulaşıkçı olarak bile iş bulamayacaktı.

Masha pasta ve elma kompostosu getirdi. Herman yemekten sonra hahamın yazısı üzerinde çalışmayı düşünmüştü, ama şimdi de midesinde bir ağırlık vardı. Ana kıza yemek için teşekkür ettiğinde Shifrah Puah, «Neden bize

teşekkür ediyorsun, O'na et,» dedi. Herman'a elini yıkaması için bir tas su ve dua etmesi için takkesini getirdi. Herman şükür duasını edip odasına çekildi. Masha da bulaşıkları yıkamaya koyuldu. Dışarısı hâlâ aydınlıktı, Herman arka avludaki bahçede kuşların öttüğünü duyuyordu. Ama bunlar sanki her zaman ötüşen kırlangıçlar değil de, başka bir çağın, Kolomb öncesinin, hatta belki de tarih öncesinin kuşlarının ruhu diye düşündü Herman. Geceleri odasında öyle iri ve garip böcekler görürdü ki bunların içinde yaşadığı dönem ve iklimin yaratıkları olduğuna inanası gelmezdi.

O gün, geçirdiği tüm yaz günlerinden daha uzun gelmişti kendisine. David Hume'un sözlerini anımsadı: ertesi sabah güneşin doğacağı konusunda mantıksal bir kanıt yoktu. Öyleyse bugün de batmayabilirdi.

Çok sıcaktı. Odasının sıcaktan nasıl tutuşup yanmadığına hep şaşardı. Dayanılmayacak kadar sıcak gecelerde tavandan, duvarlardan, kitaplar ve kâğıtlardan alevler fışkırdığını görür gibi olurdu. Yatağına uzanıp daldı. Tamara kendisinden adresini ve telefon numarasını istemişti, o da, ertesi akşam kendisini arayacağını söylemişti. Ne istiyorlardı bunlar? Bir süre için yalnızlıklarını ve ölümün kaçınılmazlığını unutmak. Yoksul ve değersiz olmasına karşın yine de bazı insanlar ona bağımlıydılar. Ancak bütün bunlara bir anlam katan tek insan Masha'ydı. O kendisini terkederse diğer ikisi ancak yük olurlardı.

Uyudu biraz, uyandığında akşam olmuştu. Yandaki odada Masha'nın telefonda konuştuğunu duydu. Reb Abraham Nissen Yaroslaver'le mi konuşuyordu? Yoksa Tarama'yla mı? Herman kulaklarını dikti. Hayır, kafeteryadaki öteki kasadarla konuşuyordu. Birkaç dakika sonra odaya geldi.

«Uyuyor musun?»

«Şimdi uyandım.»

«Yatar yatmaz hemen sızıyorsun. Vicdanın epey rahat olmalı.»

«Kimseyi öldürmüş değilim.»

«İnsan bıçaksız da öldürür.» Masha'nın sesi değişti birden. «Herman, tatilime hemen başlayabilirim.»

«Ne zaman?»

«Pazar sabahı gidebiliriz.»

Herman bir an düşündü. «İki dolardan başka param yok.»

«Hahamdan para almayacak mıydın?»

«Bundan artık pek emin değilim.»

«Köylünle, ya da başka biriyle kalmak istiyorsun, değil mi? Bütün yıl beni tatile götüreceğine söz verdin, şimdi de son anda cayıyorsun. Söylemek istemiyorum ama seninle kıyaslanınca Leon Tortshiner dürüst bir insan sayılır. O da yalan söylerdi, ama zararsızca şişinir, saçma sapan düşler kurardı. Yoksa o ilânı gazeteye sen mi verdin? Buna hiç şaşmam doğrusu. Numarayı çevirmem yeter. Bütün pis oyunların ortaya çıkar böylece.»

«Git telefon et, birkaç sente gerçeği öğrenirsin.»

«Kimi görmeye gittin?»

«Karım Tamara dirilmiş. Tırnaklarını boyamış ve New York'a gelmiş.»

«Şimdi anlaşıldı. Peki hahamla aranda ne geçti?»

«Yapmam gereken işlerde çok geri kaldım.»

«Benimle gitmemek için yapmamışsındır işini. Sana gerek yok işte. Pazar sabahı bavulumu toplayıp gidiyorum ben. Birkaç günlüğüne bu kentten gitmezsem aklımı kaçıracağım yoksa. Kampta bile bu kadar yorulmamıştım.»

«Neden yatmıyorsun?»

«Bir yararı olmaz da ondan. Yatınca tüm o vahşiliği, o çektiklerimi anımsıyorum. Uyursam yine onların

arasına dönüyorum. Beni kovalıyorlar, sürüklüyorlar, dövüyorlar. Tavşan peşindeki tazılar gibi dört yandan koşuşuyorlar. Hiç karabasandan ölen olmuş mudur? Dur, bir sigara alayım.»

Masha dışarı çıktı. Herman kalkıp pencereden baktı. Gökyüzü soluk ve parıltılıydı. Avludaki ağaç hiç kıpırdamıyordu. Dünya ta baştan beri olduğu gibi batıdan doğuya dönüyordu. Güneş ardında gezegenleri olduğu halde başını almış gidiyordu. Samanyolu merkezin çevresinde deviniyordu. Bu kozmik serüvenlerin ortasında bir avuç gerçeği ile, gülünç sıkıntılarıyla Herman vardı. Bir parça ip, birkaç damla zehir hepsini yok ederdi. «Neden telefon etmiyor? Ne bekliyor?» diye düşündü. «Belki de gerçekten korkuyor.»

Masha dudakları arasında sigarasıyla döndü. «Benimle gelirsen paranı çekerim.»

«Paran var mı?»

«Sendikadan borç alırım.»

«Bunu hak etmediğimi biliyorsun.»

«Hayır etmedin, ama bir hırsıza gereksinimi olan onu darağacından kurtarır.»

3

Herman Cuma, Cumartesi ve Pazarı Brooklyn'de Yadwiga'yla geçirecek, Pazartesi de Masha ile tatile çıkacaktı.

Hahama söz verdiği bölümü bitirmiş ve bir daha böyle

bir gecikme olmayacağını söylemişti. Haham Lampert'in savurduğu tehditleri yerine getiremeyecek kadar işi başından aşkın bir adam olması yüzünden Herman talihli sayılırdı. Haham yazıyı alıp hemen parasını ödedi. Masasındaki iki telefon da durmadan çalıyordu. O gün bir konferans vermek üzere Detroit'e uçacaktı. Herman ayrılırken haham, 'Beni kandırdığını sanma acemi çaylak, senin sandığından çok şey bilirim ben,' der gibi başını salladı. Sıkması için elini değil de yalnız iki parmağını uzatmıştı.

Herman kapıya doğrulduğunda sekreter Bayan Regal arkasından seslendi: «Telefon işi ne olacak?»

«Adresi hahama verdim.» Herman kapıyı arkasından kapattı.

Haham Lampert'ten her aldığı çek bir mucize gibi gelirdi Herman'a. Hahamı tanıyan bir bankada hemen çeki paraya çevirdi. Kendisinin çeklerle işi yoktu. Soyulmaktan korkmasına karşın parasını pantolonunun arka cebinde taşırdı. Cuma günüydü ve bankanın saatına göre on biri çeyrek geçiyordu.

Herman Broadway'e doğruldu. Tamara'ya telefon etse miydi? Masha'nın kafeteryadan ettiği telefona bakılırsa Reb Abraham Nissen Yaroslaver ile konuşmuş olmalıydı. Şimdi Tamara'nın gerçekten sağ olduğunu öğrenmişti. 'Bu kez kırılmadık kemiğim kalmayacak,' diye düşündü. Babasının çok kullandığı bir deyişti bu.

Herman bir mağazaya girip Reb Abraham Nissen Yaroslaver'in numarasını çevirdi. Birkaç saniye sonra Sheva Haddas karşısındaydı.

«Alo? Kim o?»

«Ben Herman Broder, Tamara'nın kocası.» Duraksayarak konuşuyordu.

«Dur çağırayım.»

Ne kadar beklediğini bilmiyorum — bir dakika, iki dakika, beş dakika. Tamara'nın telefona hemen çıkmaması Masha'nın telefon ettiğini kanıtlıyordu. Sonunda telefona geldiğinde sesi bir gün öncekinden epey değişikti. «Herman, sen misin?» diye yüksek sesle sordu.

«Evet. Olanların gerçekliğine hâlâ inanamıyorum.»

«Oldu ama. Pencereden bakınca Yahudi dolu bir New York sokağı görüyorum. Tanrı onlardan razı olsun. Hatta balık dilimlenirken çıkan sesleri bile duyuyorum.»

«Yahudi mahallesindensin de ondan.»

«Stockholm'da da Yahudiler vardı, hem de iyi Yahudiler, ama burası biraz Nalenczew'i andırıyor.»

«Evet, bir iz kalmış olmalı. Sana telefon falan eden oldu mu?»

Tamara hemen yanıtlamadı sorusunu.

«Kim edebilir ki?» dedi neden sonra. «New York'ta kimseyi tanımıyorum ki. Şey... Lansleit mi ne o örgüt vardı, amcam onlara soracaktı ama...»

«Kalacak bir yer aradın mı?»

«Soracak kimsem yok ki. Pazartesi derneğe gideceğim, belki bana yardım ederler. Sen hani dün akşam telefon edecektin?»

«Benim sözüm beş para etmez, Tamara.»

«Çok garip doğrusu. Rusya'da durumumuz çok kötüydü ama hiç olmazsa insanlar birlikti; kampta da olsak ormanda da olsak bir tutuklu grubuyduk. Stockholm'da hep bir aradaydık. Oysa burada ilk olarak yapayalnızım. Pencereden bakıyorum ve yabancılık hissediyorum burada. Gelebilir misin buraya? Amcamla yengem alışverişe çıkıyorlar, biraz konuşurduk.»

«Pekâlâ, geliyorum.»

«Gel gel, ne de olsa bir zamanlar akrabaydık.» Tamara telefonu kapattı.

Herman sokağa çıkarken önünde bir taksi durdu. Iki lokma yemeğe yetecek parayı ancak kazanmıştı ama Yadwiga'yı da bütün gün kendisinden yoksun bırakmamak için acele etmek zorundaydı. Taksiye bindi. Içindeki karmaşıklık bir kahkaha olarak fırladı boğazından. Evet, düş falan değildi, Tamara gerçekten buradaydı.

Taksi durunca Herman parasını ödeyip sürücüye bir de bahşiş verdi. Kapıyı Tamara açtı. Tırnaklarındaki boyayı çıkarmıştı. Uzerinde koyu bir giysi vardı, saçları da hafifçe dağınıktı. Birkaç tel beyaz bile farkediliyordu hatta. Kendisinin onu Amerikan biçimi giyinmiş görmekten hoşlanmadığını anlamış hemen eski haline dönüşmüştü. Şimdi daha yaşlı görünüyordu, gözlerinin kenarlarında kırışıklar vardı.

«Yengem şimdi gitti,» dedi.

Ilk karşılaşmalarında Herman karısını öpmemişti. Şimdi öpecek gibi eğildi ama kadın geri çekildi.

«Çay yapayım.»

«Çay mı? Ben az önce öğle yemeği yedim.»

Tamara, Nalenczew işvesiyle, «Seni benimle bir fincan çay içmeye çağırma hakkını kazandım sanırım,» dedi.

Oturma odasına girdiler. Su kaynayınca Tamara çayı demlemeye mutfağa gitti. Az sonra bir tepsi içinde çay, limon ve bir tabak çörekle döndü. Sheva Haddas yapmış olmalıydı çörekleri. Tzivkev'deki ev çörekleri gibi eğri büğrüydüler. Badem ve tarçın kokuyordu. Herman bir tane alıp yedi. Fincanı ağzına kadar dolu ve sıcaktı, içinde de kararmış bir gümüş kaşık vardı. Polonyalı Yahudi geçmişin en sıradan karakteristikleri garip bir biçimde en küçük ayrıntısına kadar burada yaşıyordu.

Tamara masanın ucuna oturdu; Herman'a ne çok yakın ne de çok uzak, kocası olmayan ama yine de akrabası olan bir erkekle yalnız bir odada cturan bir kadın için gerekli olan uzaklık. «Sana bakıyorum ve gördüğümün sen olduğuna bir türlü inanamıyorum,» dedi. «Buraya geleli beri her şeyi öylesine değişik açıdan görüyorum ki.»

«Ne bakımdan?»

«Orasının nasıl olduğunu unuttum bile. Inanmayacaksın Herman, ama geceleri uyanık yatarken ilk nasıl tanıştığımızı ve birbirimize nasıl yaklaştığımızı hiç anımsayamıyorum. Sık sık kavga ettiğimizi biliyorum, ama nedenini bir türlü bulup çıkaramıyorum şimdi. Yaşamın sanki soğan kabuğu gibi soyulup atılmış geliyor bana. Rusya'da ve daha sonra Isveç'te olanları bile unutmaya başladım. Tanrı bilir neden oradan oraya sürüklenip durduk. Elimize verdikleri kâğıtları sonra geri aldılar. O son birkaç hafta içinde bilemezsin kaç imza attım. Nedenini bilmiyorum. Ve hepsini de senin adınla imzaladım — Tamara Broder. Resmi belgelere göre hâlâ senin karınım.»

«Biz hiç bir zaman yabancı olamayız birbirimize.»

«Bunu içten söylüyor olamazsın. Annenin hizmetçisiyle çok çabuk avuntu buldun kendine. Ama benim çocuklarım — senin çocukların — hâlâ bana geliyorlar. Ne olur bundan söz etmeyelim artık. Bana yaşantını anlat. Hiç olmazsa iyi bir eş mi? Benden çok yakınırdın.»

«Ondan ne bekleyebilirim ki? Hizmetçimizken ne yapıyorsa şimdi de aynı şeyleri yapıyor.»

«Herman, bana her şeyini anlatabilirsin. Bir kere, birlikte yaşadık uzun zaman. Sonra sana daha önce de söylediğim gibi kendimi bu dünyanın bir parçası sayamıyorum artık. Sana yardım bile edebilirim belki.»

«Nasıl? Bir insan yıllarca bir samanlıkta yaşadı mı artık toplumun bir parçası olamaz. Doğrusunu istersen ben burada, Amerika'da bile samanlıkta saklanıyorum hâlâ. Daha geçen gün sen de aynı şeyi söyledin.»

«Eh, iki ölünün birbirlerinden gizlisi saklısı olmaz öyleyse. Madem bu işi yaptın bir kere, neden adam gibi bir iş bulmuyorsun? Hahamın yazılarını yazmak yaşamak değil ki.»

«Başka ne yapabilirim ki? Pantolon ütülemek için güçlü kuvvetli olmalısın, ayrıca da sendika üyesi olmak da gerekir. İşçi sendikasına girmek de çok güç. Bundan başka...»

«Çocukların yok artık. Neden yeniden çocuk yapmıyorsun?»

«Belki senin bir çocuğun olabilir.»

«Ne için? Hıristiyanların yakması için mi? Ama burası da boş, bomboş. Kamplarda kalmış bir kadına rastladım. Tüm yakınlarını yitirmiş, şimdi yeni bir kocası, yeni çocukları var. Pek çok kimse yaşamlarına yeni baştan başlıyorlar. Amcam bütün gece başımın etini yedi seninle konuşup bir karara varmam için. İyi insanlar, ama biraz aşırı açıksözlüler. Ötekini boşaman gerektiğini söylüyorlar, ya da beni boşamalıymışsın. Hatta bana mirasından bir pay bırakacağını bile söyledi söz arasında. Her şeye bir tek yanıtları var: Tanrı böyle istedi. Ve buna inandıkları için her türlü belâdan sapasağlam ve bütün olarak çıkıyorlar.»

«Yahudi yasalarına göre evlenmediğimiz için Yadwiga'dan Yahudi yasalarıyla boşanamam.»

«Ona sadık mısın bari, yoksa aldatıyor musun onu da?»

Herman duraksadı. «Her şeyi itiraf etmemi ister misin?»

«Gerçeği bilmek yararlıdır.»

«Bir metresim var.»

Tamara gülümsedi. «Tahmin etmiştim. Yadwiga'yla oturup ne konuşur insan? Sol ayakta sağ ayakkabıdan başka bir şey değil ki. Metresin kim peki?»

«O da kamplardan biri.»

«Neden köylü yerine onunla evlenmedin?»

«Kendisi evli. Kocasıyla ayrı yaşıyorlar ama adam boşanmaya razı gelmiyor.»

«Hiç değişmemişsin. Ama hiç olmazsa şimdi gerçeği söylüyordum. Yoksa hâlâ bir şeyler saklıyor musun, ha?»

«Hiç bir şey saklamıyorum.»

«Bir metresin olmuş, bir düzine olmuş umurumda bile değil. Ben genç ve güzelken, hiç değilse çirkin değilken, bana ihanet ettikten sonra bir köylüye, hem de çirkin bir köylüye neden ihanet etmeyecekmişsin? Peki sevgilin bu durumu kabul ediyor mu?»

«Başka seçeneği yok ki. Kocası boşamıyor kadını. Beni de seviyor.»

«Sen de onu seviyor musun?»

«Onsuz yaşayamam.»

«Vay vay vay! Senin ağzından böyle sözler de duyacak mıydım? Güzel mi bari? Akıllı mı?»

«Evet.»

«Peki durumu nasıl idare ediyorsun? Birinden ötekine mi koşuyorsun?»

«Elimden geleni yapıyorum işte.»

«Bu yaşa geldin hiç bir şey öğrenemedin. Hiç bir şey! Çocuklarımıza yaptıklarını görmeseydim ben de olduğum gibi kalırdım. Herkes zamanın acıları dindireceğini söyleyerek beni avutmaya çalıştı. Oysa tam aksi oldu: Ne kadar çok zaman geçerse yara da o kadar açılıyor. Bir oda bulmalıyım, Herman. Artık başka biriyle birlikte yaşayamıyorum. Kampta durum katlanılırdı ne de olsa. Ama amcama öyle davranamam ki. Babam gibi bana karşı. Boşanmak istemiyorum, bir daha hiç bir erkekle yaşamayacağım. Eğer sen istemiyorsan kuşkusuz. Yoksa..»

«Hayır, Tamara, ben de boşanmak istemiyorum. Sana olan duygularımı kimse alamaz.»

«Ne duygusu? Başkalarını aldattın, bunu değiştiremezsin, ama aslında sen kendi kendini aldatıyorsun. Sana vaaz vermek istemem ama böyle karışık işten de bir hayır gelmez, bunu bil. Sana bakınca, 'Avcılar tarafından sarılmış ve kaçamayan bir hayvan' diye düşündüm. Metresin nasıl bir kadın?»

«Biraz kaçık ama müthiş ilginç.»

«Çocukları yok mu?»

«Yok.»

«Çocuğu olacak kadar genç değil mi?»

«Genç ama o da çocuk istemiyor.»

«Yalan söylüyorsun, Herman. Bir kadın bir erkeği seviyorsa, ondan çocuğu olmasını ister. Karısı olmak ister sonra, kendisini bırakıp başka bir kadına gitmesini istemez. Kocasıyla neden geçinememiş?»

«Sahtekâr herifin biri, bir parazit, toplumdışı bir insan. Kendisine Doktor ünvanını yakıştırıp yaşlı kadınlardan para çekiyor.»

«Özür dilerim ama sevgilin onun karşılığında ne aldı?

İki karısı olan ve sahtekâr bir hahama yazılar yazan bir adam. Metresine benden söz ettin mi?»

«Daha etmedim. Ama gazetedeki ilânı görmüş, kuşkulanıyor. Her an buraya telefon edebilir. Yoksa etti mi?»

«Kimse telefon falan etmedi. Ederse ne diyeyim? Kızkardeşin olduğunu mu?»

«Fievi Lemberger'im mi diyeyim istiyorsun?» Tamara bir kahkaha attı. Tüm görünüşü değişmişti şimdi. Gözleri, Herman'ın daha önce farketmediği ya da unutmuş olduğu bir neşeyle parıldıyordu. Sol yanağında bir gamze belirmişti. Bir an için genç bir kız kadar canlıydı. Herman kalkınca o da kalktı.

«Gidiyor musun?»

«Tamara, dünyanın böyle param parça olması bizim suçumuz değil.»

«Umacak neyim var benim? Kırık arabanın üçüncü tekerleği olmak mı? Geçmişi kirletmeyelim. Pek çok yılımızı paylaştık. Bütün yaptıklarına karşın yine de en mutlu yıllarımdı onlar benim.»

Kapının yanında konuşuyorlardı. Tamara Eski Dzikov'lu birinin oğlunun karısının sağ olduğunu ve yeniden evleneceğini duymuştu. Ancak dinine sıkı sıkı bağlı bir kadın olduğu için kocasının kardeşi ya da en yakınıyla evlenme yükümlülüğünden kurtulması gerekiyordu. Amerika'nın bir yerinde yaşayan ve dinsel konularda özgür düşünen bir kayınbiraderi vardı. «Hiç olmazsa bu aziz insanları tanıma cnuruna kavuştum,» dedi Tamara. «Belki de Tanrı'nın benden istediği buydu.» Ansızın uzanıp Herman'ı dudaklarından öptü. Bu öylesine çabuk olmuştu ki Herman kadını öpecek zaman bulamamıştı. Karısını kucaklamaya çalıştıysa da Tamara geri çekilerek gitmesini istediğini belli etti.

4

Brooklyn'in Cuma'sı Tvizkev'inkini andırmıyor değildi. Yadwiga dinini değiştirmemesine karşın geleneksel kurallara uymaya çalışıyordu. Herman'ın ana babasının evinde çalıştığı zamandan anımsadığı Yahudi töreleri vardı. Özel Şabbat çörekleri pişiriyordu. Amerika'daki fırınlar alışık olduklarından çok başkaydı, ama bir komşusu kendisine gaz ocağının üstünü asbestle örtmesini öğretmişti, böylece yiyecekler yanmıyor ve Cumartesi gününe sıcak kalıyordu.

Mermaid Caddesinden kutsama için gerekli şarap ve mum almıştı. Bir yerden de iki bakır şamdan bulmuştu. Dua etmesini bilmiyordu ama Şabbat mumlarını yaktıktan sonra Herman'ın annesinin yaptığı gibi parmaklarıyla gözlerini kapatıyor ve birşeyler mırıldanıyordu.

Ne var ki, Yahudi Herman Şabbat falan dinlemezdi. Yasak olmasına karşın ışıkları yakıp söndürürdü. Balık, pirinç, fasulye ve tavuktan oluşan Şabbat yemeğinden sonra, yine yasak olmasına karşın, oturur yazı yazardı. Yadwiga kendisine neden Tanrı'nın emirlerini çiğnediğini sorduğunda, «Tanrı yoktur, duydun mu? Olsa bile ona karşı çıkardım,» derdi.

Bu Cuma para almıştı ama yine de her zaman olduğundan daha düşünceliydi. Yadwiga'ya birkaç kere telefon eden olup olmadığını sordu. Balık ve çorba arasında cebinden not defteriyle kalemini çıkartıp birşeyler yazdı. Keyfi yerinde olduğu Cuma geceleri babasının okuduğu ilâhileri söyler, 'Sholom Aleichem' ve 'Değerli Bir Kadın'ı Yadwiga'nın anlaması için Lehçe'ye çevirirdi. Bunlardan birincisi Yahudilere Şabbat'ta sinagogdan eve kadar eşlik

eden melekleri selâmlama ilâhisiydi. Diğerinde ise inciden daha değerli bir kadına övgüler vardı. Bir kere Yadwiga'ya bir elma bahçesi, bir damat ve değerli taşlarla süslü bir gelin hakkında bir ilâhiyi çevirmişti. Yadwiga kutsal bir ilâhide böyle okşama sahnelerinin bulunmasına pek şaşmıştı. Herman ilâhinin Kutsal Aslan diye anılan bir Kabalcı tarafından yazıldığını, bu kişiye İlyas Peygamberin göründüğünü ve şarkıdaki evlenmenin cennette yer aldığını anlatmıştı.

Herman bu kutsal ilâhileri söylediği zaman Yadwiga'nın yanakları pembeleşir, gözleri parıldar, Şabbat'ın neşesiyle dolardı. Ama bu gece kocası asık suratlı ve sessizdi. Yadwiga onun yolculuklarında başka kadınlarla düşüp kalktığından kuşkulanıyordu. Ne de olsa zaman zaman o küçük harfleri okuyan bir kadını canı çekebilirdi. Bir erkek kendisi için neyin iyi olduğunu bilebilir miydi? İnsanlar bir sözcükle, bir gülümsemeyle, bir hareketle nasıl da kandırılabiliyorlardı?

Yadwiga hafta içinde akşam olur olmaz muhabbet kuşlarının kafesini örterdi. Ama Şabbat akşamları geç saatlara kadar uyanık kalmalarına izin verirdi kuşların. Erkek Woytus da Herman'la birlikte şarkı söylerdi. Bu gece Herman şarkı okumuyor, Woytus da kafesinin üstüne konmuş tüylerini temizliyordu.

«Bir şey mi oldu?» diye sordu Yadwiga.

«Bir şey yok, hayır.»

Yadwiga yatağı açmak üzere öteki odaya geçti. Herman pencereden baktı. Genellikle Masha Cuma geceleri telefon ederdi. Şabbat günü evindeki telefonu kullanmazdı. Annesini kızdırmamak için sigara almaya çıkar ve komşudaki bakkaldan arardı. Ama bu gece telefon da çalmıyordu.

Masha'nın gazetedeki ilânı okuduğuna göre rezalet her an patlak verebilirdi. Uydurduğu yalan çok açıktı. Masha'nın Tamara'nın döndüğü konusunda şaka etmediğini anlaması uzun sürmezdi. Bir gün önce göz kırparak yalancı kuzeninin adını birkaç kere yinelemişti. İndireceği darbeyi erteliyordu herhalde, Pazartesi başlayacak olan tatillerini berbat etmemek için.

Herman Yadwiga'dan ne kadar eminse Masha konusunda da o kadar kararsızdı. Başka bir kadınla yaşadığı gerçeğini bir türlü kabule yanaşmıyordu. Leon Tortshiner'e dönmekle tehdit ederdi kendisini. Herman erkeklerin Masha'nın ardından koştuklarını da biliyordu. Kafetaryada kadınla konuşurlarken, adresini ve telefon numarasını sorarlarken, kendi kartlarını bırakırken az izlememişti onları. Sahibinden Portoriko'lu bulaşıkçıya kadar kafeteryadakilerin hepsi aç gözlerle bakıyorlardı Masha'ya. Kadınlar bile ince vücuduna, uzun boynuna, dar beline, bacaklarına, teninin beyazlığına hayrandılar. Kendisinde onu tutacak ne güç vardı? Ve ne kadar sürerdi bu? Masha'nın ilişkilerini keseceği gün için az hazırlanmamıştı Herman.

Şimdi de pencerede durmuş loş sokağa, ağaçların kıpırtısız yapraklarına, Coney Adası'nın ışıklarını yansıtan gökyüzüne, kapıların önüne iskemlelerini atmış konuşan yaşlı kadın ve erkeklere bakıyordu.

Yadwiga elini omzuna koydu. «Yatak hazır. Çarşafları yeni değiştirdim.»

Herman oturma odasının ışıklarını söndürüp mumları yanar bıraktı. Yadwiga banyoya girdi. Köyünden yapmayı hiç savsaklamadığı kendi dişisel törelerini getirmişti. Yatmadan önce ağzını çalkalar, yıkanır, saçlarını tarardı. Lipsk'te bile tertemizdi. Amerika'da da Lehçe yayım yapan istasyondan sağlık konularını dinlerdi. Ortalık kararınca

Woytus son bir itiraz yaygarası koparark kafese Marinna'nın yanına girdi. Sımsıkı yapıştı dişisine, gün doğana kadar öyle kalacaklardı, belki de insanların ve hayvanların tek kurtarıcısı ölümün getirdiği o büyük dinlenmeyi tatıycrlardı.

Herman ağır ağır soyundu. Tamara'yı amcasının evinde divanın üstünde gözleri açık yatarken görür gibi oluyordu. Masha ise ya Croton Parkında ya da Tremont Caddesinde durmuş sigara içiyor olmalıydı. Yanından geçen delikanlılar ıslık çalıyorlardı kuşkusuz. Ya da yanında duran bir arabada biri kendisini tavlamaya çalışıyordu. Hatta belki de birinin arabasına binmişti bile.

Telefon çalınca Herman, koşup açtı. Şabbat mumlarından biri sönmüş, diğeri de sönmek üzeriydi. «Masha!» diye fısıldadı.

Bir an sessizlik oldu. Sonra Masha, «Köylünle yatakta mıydın?» diye sordu.

«Hayır, onunla yatakta değildim.»

«Nerede yatıyordun öyleyse? Yatağın altında mı?»

«Neredesin?»

«Bu seni ilgilendirmez ki. Isteseydin yanımda olabilirdin. Benim yerime Lipsk'li bir aptalla gecelemeyi yeğliyorsun. Başkaları da var. Kuzenin Feivl Lemberger tam sevdiğin tipten şişko bir orospudur. Onunla da yattın mı?»

«Henüz yatmadım.»

«Kim o? Gerçeği söyleyebilirsin artık.»

«Söyledim ya: Tamara sağ ve burada.»

«Tamara ölü ve toprağın altında çürüyor. Feivl sevgililerinden biridir.»

«Ölmüş ana babamın kemikleri üzerine yemin ederim ki sevgili falan yok ortada.»

Hattın öteki ucunda gergin bir sessizlik oldu.

«Öyleyse onun kim olduğunu söyle.»

«Bir akrabam. Çocuklarını yitirmiş bir kadın. Örgüt getirmiş kendisini Amerika'ya.»

«Peki neden Feivl Lemberger dedin öyleyse?»

«Ne kadar kuşkucu olduğunu bildiğim için. Bir kadın adı duyunca hemen...»

«Kaç yaşında?»

«Benden yaşlı... mahvolmuş biri. Reb Abraham Nissen Yaroslaver'in benim sevgililerimden biri için gazeteye ilân vereceğini düşünebilir misin? Dindar insanlardır onlar, sana telefon et öğren dedim.»

«Belki de bu kez suçsuzsun. Bu bir iki gündür neler çektiğimi bilemezsin.»

«Aptal kadın, seni seviyorum! Şimdi nerdesin?»

«Nerde miyim? Tremont Caddesinde bir şekerci dükkânında. Sigara içerek yürürken yanımda bir araba durdu, adamın biri beni tavlamaya kalkıştı. Oğlanlar da sanki on sekiz yaşında bir kızmışım gibi arkamdan ıslık çalıyorlar. Bende ne görüyorlar anlamıyorum doğrusu. Pazartesi nereye gidiyoruz?»

«Bir yer buluruz.»

«Annemi yalnız bırakmaya korkuyorum. Bir kriz gelirse ne olacak? Ölür de kimsenin ruhu bile duymaz.»

«Komşulardan birine göz kulak olmasını söyle.»

«Komşularımdan kaçınıyorum. Şimdi gidip de bir şey isteyemem onlardan. Ustelik annem insanlardan korkar. Kapı çalınacak olsa Naziler geldi sanıyor. Benim bu yolculuktan duyduğum zevki inşallah Israil düşmanları duyar!»

«Oyle diyorsun, burada kentte kalırız.»

«Yeşilliği özledim, bir solukluk temiz havayı özledim.

Kamplarda bile hava buradaki kadar kirli değildi. Annemi de birlikte alırdım ama onun gözünde bir orospudan başka bir şey değilim. Tanrı'nın üstüne yağdırmadığı felâket kalmadı, o hâlâ O'na gerektiği gibi hizmet edememe korkusunda. Oysa işin gerçeği Tanrının istediğini Hitler'in yapmış olması.»

«Öyleyse neden Şabbat mumlarını yakıyorsun? Neden oruç tutuyorsun?»

«O'nun için değil.' Gerçek Tanrı bizden nefret ediyor, ne var ki, bizler bizi seven ve seçilmiş milleti yapan bir put yaratmışız. Sen söylemiştin Hıristiyanlar taştan, bizler de kuramlardan tanrılar yaparız diye. Pazar günü kaçta geleceksin?»

«Dörtte.»

«Sen de bir tanrı ve de bir katilsin. Iyi Şabbatlar.»

5

Herman ile Masha, Adirondacks'a giden otobüse binip altı saatlık bir yolculuktan sonra George Gölü'nde indiler. Yedi dolara bir oda bulunca geceyi orada geçirmeye karar verdiler. Yola plânsız çıkmışlardı, Herman parkta bir New York eyaleti haritası bulmuştu. Ona göre gelişigüzel atlamışlardı otobüse. Odaları göle ve dağlara bakıyordu. Rüzgâr içeri çam kokusu getiriyordu. Uzaklarda bir müzik sesi vardı. Masha, annesiyle birlikte hazırladıkları bir sepet de yiyecek getirmişti — çörekler, pasta, elma ve erik kompostosu.

Sigarası ağzında olan Masha kayıklara ve motorlara bakarak şakayla, «Naziler nerede?» dedi. «Nazisiz dünya

olur mu hiç. Çok geri kalmış bir ülke bu Amerika.»

Yola çıkmadan önce izin parasının bir kısmıyla bir şişe konyak almıştı. Rusya'da öğrenmişti içki içmeyi. Herman karton bardaktan ancak bir yudum tatmıştı, ama Masha kendi kadehini durmadan dolduruyor, neşeleniyor, ıslık çalıp şarkılar söylüyordu.

Daha küçük bir çocukken Varşova'da dans dersleri alırdı. Bir dansözünküler kadar kaslıydı baldırları. Şimdi de kollarını kaldırıp dansa başladı. Kombinezonu ve naylon çorapları, ağzından sarkan sigarasıyla Herman'a Tzivkev'e gelen sirklerdeki kızları anımsatıyordu. Masha Yidiş dilinde, İbranice, Rusça ve Lehçe şarkılar okudu. Herman'ı da kendisiyle dansa zorluyor, yavan yavan konuşarak, «Haydi oğlum, kalk da neler yapabildiğini görelim,» diyordu.

Erken yattılar, ancak geceleri hep kesintiliydi. Masha bir saat uyuyup uyandı. Her şeyi birden yapmak istiyordu, sevişmek, sigara içmek, içki içmek, konuşmak. Ay suyun yüzüne değecek kadar alçaktı. Balıklar sıçrıyordu gölde. Yıldızlar küçük fenerler gibi parıldıyordu. Masha Herman'a erkeği hem öfkelendiren hem kıskandıran öyküler anlattı.

Sabahleyin toparlanıp yine otobüse binmişlerdi. O geceyi Schroon Gölü kıyısında bir kulübede geçirdiler. Hava öylesine soğuktu ki battaniyelerinin üstüne giysilerini yaymak zorunda kalmışlardı. Kahvaltıdan sonra kiraladıkları sandalda Masha güneşlenirken Herman kürek çekti. Kadının alnından, kapalı gözkapaklarından düşüncelerini okuyabildiğini düşünüyordu.

Amerika'da, bu özgür ülkede, Nazi korkusu, NKVD korkusu, sınır nöbetçileri ve gammazlar korkusu olmadan yaşamak müthiş bir şeydi. Herman yanına kâğıtlarını bile almamıştı. Birleşik Devletlerde kimseye belge sorulmazdı.

Ama yine de Mermaid ve Neptune Caddeleri arasında bir sokakta Yadwiga'nın kendisini beklediğini unutamıyordu. Doğu Broadway'de, Reb Abraham Nissen Yaroslever'in evinde de geri dönmüş ve kendisinin atacağı bir kırıntıya bile razı olan Tamara vardı. Bu kadınların kendi üzerindeki hak iddialarından hiç kurtulamayacaktı. Haham Lampert'in bile kendisinden yakınmaya hakkı vardı. Herman hahamın kendisine zorla kabul ettirmek istediği dostluğu kabule yanaşmıyordu.

Ancak açık mavi gök ve yeşil sarı sular arasında daha az suçluluk duymaktaydı. Kuşlar sanki yaratılışın ertesi günüymüş gibi yeni günü müjdeliyorlardı. Ilık bir esinti ormanların ve otellerde hazırlanan yemeklerin kokusunu taşıyordu. Herman bir tavuk ya da ördeğin sesini duyar gibi oldu. Bu kusursuz yaz sabahında hayvanlar öldürülüyorlardı; Treblinka her yerdeydi.

Masha'nın getirdiği yiyecekler bitmişti, ama yine de lokantaya girmemekte ısrar ediyordu. Pazara gidip ekmek, domates, elma ve peynir aldı. Bir aileyi doyuracak kadar yükle dönmüştü. Neşeli çılgınlığının yanı sıra bir ana güdüsü vardı Masha'da. Parasını kötü kadınlar gibi harcamazdı. Kulübede küçük bir ispirto ocağı da bulmuştu, birer kahve pişirdi. Kahve ve ispirto kokusu Herman'a Varşova'daki öğrenim yıllarını anımsatmıştı.

Açık pencereden içeri sinekler, arılar, kelebekler doluyordu. Arılarla sinekler yere dökülmüş şekerin üzerine kondular. Bir kelebek bir dilim ekmeğin üstünde dolanıp duruyordu. Bir şey yemiyor, yalnızca kokusunu içine çekiyordu sanki. Herman için bunlar kovulacak asalaklar değillerdi; bu yaratıkların herbirinde yaşam, deney sahibi olma ve anlama için sonsuz iradenin bir görüntüsü oluşturulmaktaydı. Bir sineğin duyargaları yiyeceğe uzanır, arka ayak-

larını birbirine sürterdi. Kelebeğin kanatları ise dua şalına benziyordu. Arı bir iki vızıldadıktan sonra odadan çıktı. Küçük bir karınca ortalıkta dolaşıyordu. Soğuk geceden sağ çıkmış şimdi masanın üzerinde yürüyordu. Nereye? Bir kırıntı önünde durdu, sonra zikzaklar çizerek yoluna devam etti. Yuvasından ayrılmıştı ve bundan sonrasını kendi başına getirecekti artık.

Schroon Gölü'nden sonra Flacid Gölü'ne gittiler. Burada da bir tepede bir pansiyon buldular. Evin içindeki her şey eski ama tertemizdi: salon, merdivenler, duvarlarda asılı tablolar ve süsler, Birinci Dünya Savaşından arta kalan eşyalar. Geniş yatağın üzerinde Avrupa'daki hanlarda olduğu gibi kalın yastıklar vardı. Pencereden dağlar görünüyordu. Güneş batmış, duvarları kızıla boyamıştı.

Herman bir süre sonra telefon etmek üzere aşağı indi. Yadwiga'ya ödemeli telefonun nasıl kabul edileceğini öğretmişti. Yadwiga kendisine nerede olduğunu sorunca aklına ilk gelen yerin adını söyledi. Genellikle karısı durumundan pek yakınmazdı ama bu kez çok heyecanlıydı: geceleri korkuyordu, komşular elleriyle kendisini gösterip alay ediyorlardı. Herman neden bu kadar çok para kazanmak istiyordu? Diğer erkekler gibi evinde kalması için Yadwiga gidip çalışmaya hazırdı. Herman kadını yatıştırdı, özür diledi, bir daha bu kadar uzun süre uzak kalmayacağına söz verdi. Yadwiga telefonda ağzını şapırdatarak öptü kocasını, Herman da bir öpücük gönderdi karısına.

Yukarı çıktığında Masha Herman'la konuşmadı. «Şimdi gerçeği biliyorum artık,» dedi.

«Hangi gerçeği?»

«Konuştuklarını duydum. Özledin onu, dönmek için sabırsızlanıyorsun.»

«Yapayalnız o, Masha. Çaresiz bir insan.»

«Ya ben?»

Yemeklerini konuşmadan yediler. Masha ışıkları da yakmamıştı. Herman'a katı bir yumurta uzattı. Herman Tisha Ba'av'dan önceki geceyi anımsadı, oruca başlamadan önce üzerine kül dökülmüş bir katı yumurta yenirdi. Bir yas simgesiydi bu. Insanın talihinin de yumurta gibi yuvarlanıp kötüye gidebileceğini gösterirdi. Konuşmaya çalıştıysa da karşılık alamadı. Yemekten hemen sonra Masha soyunmadan yatağın üzerine kıvrılıp yattı. Herman kadının aksiliğinden mi böyle yaptığını yoksa uyumakta mı olduğunu anlıyamıyordu.

Dışarı çıkıp bilmediği bir sokakta gezindi biraz, Kızılderili bebekler, altı tahta yaldızlı bağlı sandallar, kehribar kolyeler, Çin küpeleri, Meksika bilezikleri satılan dükkânların vitrinlerine bakındı. Almanya'dan gelen göçmenler dolaşıyordu — geniş sırtlı erkekler ve iri kadınlar. Evler, mağazalar, borsa konusunda konuşuyorlardı. «Bunlar nasıl oluyor da benim kardeş ve kızkardeşlerim oluyor?» diye Herman düşündü. «Bunların Yahudiliği nedir? Benim Yahudiliğim nedir?» Hepsinin bir tek istekleri vardı: bir an önce bulundukları topluma uymak ve dillerini düzeltmek. Herman'ın ne onlarla ne de Amerikan, Polonya, ya da Rus Yahudileriyle bir ilişkisi vardı. O sabah masadaki karınca gibi toplumdan koparmıştı kendisini.

Pansiyona döndüğünde çok olmuştu. Millerce yol yürümüştü. Oda karanlıktı. Masha hâlâ bıraktığı gibi yatıyordu. Sağ olup olmadığını anlamak için yanına gidip yüzüne dokundu. «Ne istiyorsun?» diye korkuyla fırladı Masha.

Herman soyunup kadının yanına uzandı. Uyuyana kadar öylece kıpırdamadan durdu. Gözlerini açtığında ay

parıldıyordu. Masha odanın ortasında konyak şişesini ağzına dikmiş içiyordu.

«Masha, her şeyin bir yolu vardır.»

«Ne yolu?»

Masha geceliğini çıkartıp yanına geldi. Sessizce öpüştüler, sonra da seviştiler. Daha sonra Masha doğrulup bir sigara yaktı. «Beş yıl önce bu sıralarda nerdeydim?» diye sordu ansızın. Uzun uzun düşündü. Neden sonra, «Hâlâ ölüler arasındaydım,» dedi.

6

Herman ile Masha Kanada sınırı yakınında bir otele gelmişlerdi. Tatillerinin bir iki günü kalmıştı, otel de ucuzdu.

Göle bakan bir dizi plâj evi vardı. Mayolu kadın ve erkekler açık havada iskambil oynuyorlardı. Tenis kortunda kısa pantolonlu ve takkeli bir haham, dini bütün bir Yahudi kadın olduğu başındaki perukadan anlaşılan karısıyla tenis oynamaktaydı. Iki çam ağacı arasına gerilen bir hamakta genç bir kızla oğlan uzanmışlar, kıkırdaşıp duruyorlardı. Oğlanın alnı çıkık, saçları kıvırcık, göğsü dar ve kıllıydı. Daracık bir mayo giymiş kızın boynunda bir Davud Yıldızı sallanıyordu.

Otel sahibesi Herman'a mutfaklarının 'din gereklerine göre' işletildiğini ve konukların 'mutlu bir aile' oluşturduklarını söylemişti. Masha ile Herman'ı boyasız duvarlı ve çıplak tavanlı bir eve yerleştirdi. Konuklar otelin büyük salonunda uzun bir masanın üzerinde yemek yiyorlardı. Öğle yemeklerinde üzerlerinde pek az şey bulunan anne-

ler çocuklarının ağızlarına durmadan yemek tıkıştırarak geleceğin uzun boylu Amerikalılarını yetiştirmek kararlılığındaydılar. Küçük çocuklar ağlıyorlar, boğazlarına tıkılan sebzeleri tükürüyorlardı. Herman onların öfkeli bakışlarının 'Sizin boş emellerinizi tatmin için acı çekmek istemiyoruz,' dediklerini görür gibi oluyordu. Tenis oyuncusu haham akıllıca sözler söylemek meraklısıydı. Hepsi de din kursları ya da üniversite öğrencileri olan garsonlar yaşlı kadınlarla şakalaşıyorlar, genç kızlarla gönül eğlendiriyorlardı. Masha'yı görünce hemen nereden geldiğini sorup pis pis komplimanlar yağdırmaya başladılar. Herman'ın boğazı tıkanmıştı. Ne soğanlı ciğeri, ne yağlı eti, ne de dolmayı yutabiliyordu. Masadaki kadınlar, 'Ne biçim adam bu? Yemek bile yemiyor,' diye söyleniyorlardı.

Yadwiga'nın samanlığında ve Almanya'da yurtsuzlar kampında bulunduğundan bu yana ve sonra da Amerika'da çektiği sıkıntılar sonunda Herman bu çağdaş Yahudilikten çok uzak kalmıştı. Ama buradaydılar işte! Yuvarlak suratlı, kıvırcık saçlı bir Yahudi şairi hahamla tartışmaya dalmıştı. Kendisini dinsiz olarak tanımlayan şair maddecilikten, kültürden, Bira Bidja'daki Yahudi topraklarından ve Yahudi aleyhtarlığından söz ediyordu. Haham yemekten sonra töresel olarak ellerini yıkayıp duasını mırıldanırken şair hâlâ konuşuyordu. Hahamın gözleri zaman zaman cam gibi parlıyor, birkaç sözcüğü yüksek sesle mırıldanıyordu. Kadınlardan biri Yidiş'in uydurma bir dil olduğunu, grameri bulunmadığını söylüyordu. Altın çerçeveli gözlüklü ve kadife takkeli sakallı bir Yahudi ayağa kalkıp yeni kurulan İsrail devleti konusunda bir konuşma yaparak para toplamaya çalıştı.

Masha öteki kadınlarla konuşmaya dalmıştı. Kendisine Bayan Broder diyorlar, ne zaman evlendiklerini, kaç ço-

cukları olduğunu, Herman'ın ne iş yaptığını soruyorlardı. Herman başını eğdi. Insanlarla her ilişki kendisini ürkütüyordu. Yadwiga ile kendisini Brooklyn'den tanıyan biri her an çıkabilirdi.

Galiçyalı bir adam Broder adına takılarak Herman'a Lemberg'de, Tarnow'da, Brody'de, Drohobitch'de akrabaları olup olmadığını sordu. Kendisinin de o adı taşıyan uzak bir akrabası vardı ve haham olan bu kişi sonradan avukatlığa başlamış ve şimdi de Tel Aviv'de önemli bir memurlukta bulunuyordu. Herman ne kadar çok soruyu yanıtlasa karşısındaki de o kadar çok şey soruyordu. Kendisi ile Herman'ın akraba olduklarını kanıtlamaya kararlıydı.

Sofradaki kadınların hepsi Masha'nın güzelliğini, ince vücudunu, giysilerini övüyorlardı. Masha'nın giysilerini kendisinin diktiğini öğrenince başkalarına da dikip dikmeyeceğini sordular. Hepsinin uzatılacak, kısaltılacak, daraltılacak ya da genişletilecek bir şeyleri vardı.

Herman çok az yemesine karşın masadan midesinde bir ağırlık duyarak kalktı. Masha ile yürüyüşe çıktılar. Yalnızlık yıllarında ne kadar sabırsızlaştığını, insan ilişkilerinden ne kadar uzaklaştığını farketmemişti. Bir tek isteği vardı şimdi: bir an önce buradan uzaklaşmak. Öylesine hızlı yürüyordu ki, Masha geride kalmıştı.

«Neden koşuyorsun? Seni kovalayan mı var?»

Yokuş yukarı çıkıyorlardı. Herman durup durup arkasına bakmaktaydı. Nazilerden saklanacak bir yer var mıydı buralarda? Masha ile kendisini samanlığında saklayacak biri çıkabilir miydi? Öğle yemeğini az önce bitirmişti ve şimdiden akşam yemeğinde o insanların yüzlerine nasıl bakacağını düşünüyordu. Aralarında oturamayacaktı, çocuklara zorla yemek yedirilmesini seyredemeyecekti. O bomboş sözleri dinleyemezdi. Herman kentteyken hep

doğayı, açık havayı özlerdi, ama aslında bu sakin yaşam kendisi için değildi. Masha köpekten korkuyordu. Her köpek havlayışında Herman'ın koluna sarılıyordu. Az sonra yüksek ökçeleri yüzünden daha fazla yürüyemeyeceğini bildirdi. Yanlarından geçen çiftler yüzlerini buruşturarak bakıyorlardı bu çifte.

Otele döndüklerinde Herman konuklar için ayrılmış kayıklardan birine binmek istedi. Masha, 'Ikimiz de boğulacağız,' diye onu bu düşüncesinden caydırmak istediyse de sonunda kayığa oturup bir sigara yaktı. Herman kürek çekmesini biliyordu ama ikisi de yüzmeyi bilmiyorlardı. Gökyüzü açık ve maviydi, hafif bir rüzgâr vardı. Dalgalar kayığı beşik gibi sallıyordu. Herman zaman zaman bir şapırtı duyuyor, arkalarından sessizce gelen bir canavarın her an kayığı devireceğini düşünüyordu. Masha erkeğin yüzüne endişeyle bakıyor, ne yapması gerektiğini söylüyor, eleştiriyordu. Herman'ın bedensel gücüne pek güveni yoktu, ya da kendi talihine hiç güvenemiyordu.

«Şu kelebeğe bak!»

Masha parmağını uzattı. Karadan bu kadar uzağa nasıl uçmuştu? Geri dönebilecek miydi? Kelebek havada titreşip duruyordu. Belirli bir yöne gitmeden zikzaklar çizdi ve ansızın gözden kayboldu.

«Dikkat! Kayaya bindiriyorsun!»

Masha birden doğrulunca kayık sallandı. Herman hemen ters yönde çekti kürekleri. Suyun ortasında sivri ve yosun kaplı bir kaya başını uzatmıştı — Buzul Çağının ve bir zamanlar toprakta bu çukuru oymuş olan buzulun bir kalıntısı. Yağmurlara, kara, dona ve sıcağa göğüs germişti bu kaya parçası. Kimseden korkusu yoktu. Kurtarılmak istemiyordu, zaten kurtulmuştu.

Herman kayığı kıyıya yanaştırdı, çıktılar. Kulübelerine gidip yattılar hemen. Uzerlerine de yünlü battaniyeyi örttüler. Masha'nın kapalı gözkapaklarının ardında gözleri gülüyor gibiydi. Sonra dudakları kıpırdadı. Herman kadına bakıyordu. Onu tanıyor muydu? Yüzünün çizgileri bile yabancı geliyordu. Burnunun, çenesinin, alnının yapısını hiç düşünmemişti. Ya kafasının içinden neler geçiyordu?

Masha titreyerek doğruldu. «Şimdi babamı gördüm.»
Bir süre sustu. Sonra, «Ayın kaçı?» diye sordu.
Herman söyledi.

«Konuğum geleli yedi hafta oluyor.»

Herman ilk önce kadının neden söz ettiğini anlamadı. Yaşamındaki kadınlar aybaşı dönemlerine çeşitli adlar verirlerdi: kutsal gün, konuk, aylık. Birden dikkat kesilip Masha'yla hesaba oturdu.

«Evet, geç kalmışsın.»
«Ben hiç geç kalmam. Başka anormalliklerim olabilir ama bunda yüzde yüz normalim.»

«Bir doktora git.»

«Doktora gitmek için çok erken. Bir hafta daha beklerim. Amerika'da bir çocuk aldırtmak beş yüz dolar.» Masha'nın sesi değişmişti. «Ayrıca tehlikeli de. Kafeteryada bir kadın çocuğunu aldırtırken kanı zehirlendi ve öldü. Ölmek için ne çirkin bir yol! Bana bir şey olursa annem ne yapar sonra? Onu da açlıktan öldürürsün herhalde?»

«Dram oynamaya başlama. Henüz ölmüyorsun.»

«Yaşamak ölümden çok mu uzak sanki? Ben çok ölüm gördüm, bilirim.»

7

Haham akşam yemeği için yeni bir dizi espri hazırlamış olmalıydı, fıkraları bitmek bilmiyordu. Kadınlar kıkır kıkır gülüyorlardı. Uykulu çocuklar yemek istemiyorlar, anneleri ellerine vuruyorlardı. Amerika'ya yeni gelen bir kadın beğenmediği yemeği geri gönderirken, 'Hitler bile daha iyi yemek veriyordu,' dedi.

Yemekten sonra eski bir samanlıktan bozma gazinoya doldular. Şair, Stalin'i öven bir konuşma yapıp proleter şiirleri okudu. Bir artist ünlü kişilerin taklitlerini yaptı. Ağlıyor, gülüyor, bağırıp çağırıyor, yüzünü buruşturuyordu. New York'ta Yidiş vodvil tiyatrosunda oynamış bir aktör de yatağının altına bir Kazak erkeği saklamış bir kadının boynuzlanmış kocası ve kötü bir kadının evine öğüt vermek için gidip, çıkarken pantolonunun düğmelerini açık unutmuş bir haham hakkında açık saçık öyküler anlattı. Kadınlar ve genç kızlar gülmekten katılıyorlardı. «Bütün bunlar neden bana bu kadar acı geliyor?» diye düşündü Herman. Gazinodaki o bayağılık, yaratılışın anlamını yadsıyordu. Yaşanan o cehennemin acısını küçültüyordu. Konukların bir kısmı Nazi teröründen kaçmışlardı. Açık kapıdan, parlak ışıklara, bu yapay günün parıltısına kanan güveler doluyordu içeri. Bir iki kanat çırpıştan sonra ya duvarlara çarpıp ya da ampullere değip yanarak ölüveriyorlardı.

Herman çevresine bakınınca Masha'nın, kıllı bacaklarını açıkta bırakan yeşil kısa pantolonlu ve kareli gömlekli iri yarı bir adamla dans etmekte olduğunu gördü. Adam Masha'yı belinden tutmuştu, Masha'nın eli adamın

omzuna ancak değiyordu. Garsonlardan biri trompet diğeri de davul çalıyordu. Bir üçüncüsü delikli bir tencereye benzeyen uydurma bir çalgıyı üflemekteydi.

Herman, Masha ile New York'tan çıktığından bu yana yalnız kalma fırsatını bulamamıştı. Bir an duraksadıktan sonra Masha'ya görünmeden dışarı çıktı. Gece serin ve karanlıktı. Bir çiftliğin yanından geçti. Parmaklıklar arkasında bir buzağı dilsiz bir yaratığın şaşkınlığı ile geceye bakıyordu. İri gözleri kimim ben, diye soruyordu sanki. Neden buradayım? Dağlardan serin bir rüzgâr esiyordu. Gökyüzünde yıldızlar kayıyordu. Gazino giderek uzaklaşmış, ta aşağılarda bir ateş böceği gibiydi şimdi. Tüm olumsuzluğuna karşın Masha normal güdülerini korumuştu. Bir koca, bir ev, çoluk çocuk istiyordu. Müziği, tiyatroyu seviyor, oyuncuların şakalarına gülüyordu. Ama Herman'ın içinde bastırılamayan bir acı sürüp gitmekteydi. Hitler'in kurbanı değildi o. Hitler'den çok öncesinin bir kurbanıydı.

Yanmış bir evin yıkıntısı önünde durakladı. Keskin yanık kokusu, bir zaman pencere olan delikler, isli giriş, kapkara baca kendisini çektiği için içeri girdi. Şeytan diye bir şey varsa kesinlikle burada yaşıyor olmalıydı. İnsanlara katlanamadığına göre belki de doğal arkadaşları hortlaklardı. Yaşamının geri kalan bölümünü bu yıkıntı arasında geçirebilir miydi? Çoktan söndürülmüş yangının kokusunu içine çekerek kararmış duvarlar arasında durdu. Gecenin soluğunu duyabiliyordu. Hatta uykusu arasında horluyordu bile. Sessizlik kulaklarında çınlıyordu. Kömürlere, küllere basarak yürüdü. Hayır, o oyunların, kahkahaların, şarkı ve dansların bir parçası olamazdı. Bir zamanlar pencere olan delikten karanlık gökyüzünü görüyordu — hiyerogliflerle dolu bir papirüs kâğıdı. Herman'ın gözleri İbranice 'segul' hecesini andıran üç yıldıza takıldı. Herbiri kendi

uyduları ve kuyruklu yıldızlarıyla üç güneşe bakıyordu belki de. Insanın kafatasına yerleştirilmiş bir parça kasın böyle uzakları görebilmesi ne garip bir şeydi. Bir avuç beynin durmaksızın araştırması ve bir sonuca varamaması! Hepsi suskundu: Tanrı, yıldızlar, ölüler. Konuşan yaratıklar ise hiç bir şey açıklamıyorlardı....

Şimdi ışıkları sönmüş olan gazinoya döndü. Az önce öylesine gürültülü olan yapı terkedilmiş ve sessizdi, tüm cansız nesnelerin kendi içine dönüklüğüne gömülmüştü. Herman kaldıkları evi kolay kolay bulamayacağını biliyordu. Nereye giderse gitsin hep yolunu yitirirdi. Bekçinin bulunduğu evin kapısında bir ışık yanıyordu ama içerde de kimse yoktu.

Herman, Masha'nın o yeşil şortlu adamla yatmış olabileceğini düşündü. Olmazdı, olmazdı ama inançlarından sıyrılmış çağdaş insanlardan her şey beklenirdi. Uygarlık, cinayet ve zina değildi de neydi sanki? Masha ayak seslerini duymuş olmalıydı. Bir kapı açıldı. Masha'nın sesi duyuldu.

8

Masha bir uyku hapı alıp hemen uyuya kaldı, Herman ise uyanıktı. Önce Nazilerle olağan savaşına başladı, onları atom bombası yağmuruna tuttu, ordularını gizli silâhlarla darmadağın etti, donanmalarını okyanuslardan kaldırıp Hitler'in Berchtesgaden'deki villâsının yanına yerleştirdi. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın düşüncelerine engel olamıyordu. Denetimden kurtulmuş bir makine gibi çalışıyordu beyni. Düşünceleri kendisini hep aynı sonuca götürü-

yordu: Tanrı (ya da her neyse) akıllıydı, ama merhametli değildi. Merhametli bir Tanrı varsa o cennet hiyerarşisinde, kesinlikle zavallı bir tanrıcıktı bu; cennetlik Naziler arasında cennetlik bir Yahudi gibi. Bir insanın bu dünyayı terkedecek yürekliliği yoksa, o zaman içkiden, uyuşturuculardan, Lipsk'te bir samanlıktan ya da Shifrah Puah'ın evinde küçük bir odadan yardım görüp saklanır ve zamanı geçirmeye çalışırdı.

Sonunda uyuyunca düşünde güneş tutulması ile cenaze törenleri gördü. Devlerin bindiği kara atlar tarafından çekilen katafalklar arka arkaya izliyorlardı birbirlerini. Devler hem ölülerdi hem de yas tutarlar. «Nasıl olur?» diye sordu kendi kendine düşünde. «Lânetlenmiş bir kavim kendi kendini cenaze törenine taşır mı?» Meşaleler taşıyorlar, bu dünyadan olmayan bir melankoli havasıyla ağıtlar okuyorlardı.

Herman korkuyla irkilince yatağın paslı yayları gacırdadı. Korkarak, ter içinde uyandı. Midesi şişmiş, sidik torbası dolmuştu. Başının altındaki yastık ıslanmış, yeni yıkanmış gibi bükülmüştü. Ne kadar uyumuştu? Bir saat mı? Altı saat mı? Kulübe zifiri karanlıktı, kış soğuğu vardı içerde. Masha, yüzü karanlıkta bir ışık kümesi gibi aydınlanmış, yatakta doğrulmuştu. «Herman, ameliyat olmaktan korkuyorum!» diye Shifrah Puah'ın sesini andıran kısık bir sesle bağırdı. Kadının neden söz ettiğini anlaması için bir iki dakika geçti.

«Pekûlê,» dedi sonunda.

«Lecn boşar beni belki de. Onunla konuşacağım. Boşamazsa çocuk onun adını taşır.»

«Ben Yadwiga'yı boşayamam.»

Masha birden parladı. «Boşayamazsın demek! İngiltere kralı sevdiği kadınla evlenmek için tahtını bıraktı, sen

ise aptal bir köylü kadını başından atamıyorsun! Seni onunla yaşamaya zorlayan bir yasa yok ki. En fazlası nafaka ödersin. Ben daha çok çalışır senin nafakanı karşılarım!»

«Boşanırsak Yadwiga'nın öleceğini bilirsin.»

«Hiç bir şey bilmiyorum ben! O orospuyla haham mı evlendirdi seni, söyle bakalım.»

«Haham mı? Hayır.»

«Nasıl evlendiniz öyleyse?»

«Resmi nikâhla.»

«Yahudi yasalarına göre beş para etmez o evlilik öyleyse. Beni Yahudi törelerine göre al. Hıristiyan belgeleri istemiyorum ben!»

«Elinde kâğıdın olmadan hiç bir haham evlendirmez seni. Burası Amerika, Polonya değil.»

«Ben bizi evlendirecek bir haham bulurum.»

«Ama bu birden fazla kadınla evlenmek olur. Iki karılılık olur.»

«Kimse bilmez ki. Yalnız annemle ben. O evden çıkarız, sen de başka bir ad seçersin kendine. Köylün senin için bu kadar değerliyse ve onsuz yaşayamazsan haftada bir yanına gidersin. Buna sesimi çıkarmam.»

«Ama er geç beni yakalayıp sınırdışı ederler.»

«Evlilik kâğıdı olmadan hiç kimse bizim karı koca olduğumuzu kanıtlayamaz.»

«Çocuğu kaydettirmek gerekir ama.»

«Bir şey düşünürüz. Seni o aptalla paylaşmaya hazır olduğum yetmez mi yani? Dur sözümü bitireyim.» Masha'nın sesi değişmişti şimdi. «Bir saattir burada oturup düşünüyorum. Eğer kabul etmezsen şu an gider ve bir daha dönmezsin. Ameliyatı yapacak bir doktor bulurum nasıl olsa, ama bir daha da yüzünü görmek istemem. Ya-

nıt vermen için sana bir dakika tanıyorum. Hayır diyeceksen hemen giyin ve git buradan. Bir saniye bile yanımda görmek istemiyorum seni.»

«Yasaları çiğnememi istiyorsun sen. Sokakta her gördüğüm polisten ödüm patlayacak.»

«Sanki şimdi patlamıyormuş gibi! Haydi, söyle bakalım!»

«Kabul.»

Uzun bir süre konuşmadı Masha.

«Şu anı geçiştirmek için mi söylüyorsun bunu?

«Hayır, kararım kesindir.»

«Seni bir karara vardırtmak için de ültimatom çekmek gerek. Yarın sabah ilk iş olarak Leon'a telefon edip beni boşamasını isteyeceğim. Boşanmazsa canına okurum onun!»

«Ne yaparsın? Öldürür müsün?»

«Onu bile yapabilirim. Ama başka yollarım da var. Yasal açıdan domuz kadar kirli herifin biridir. Onu bir ihbar etsem hemen yarın sınırdışı edilir.»

«Yahudi yasalarına göre çocuğumuz piç olacak ama. Boşanmadan önce ana rahmine düştüğü için...»

«Yahudi yasaları da diğer yasalar da umurumda değil benim. Ben bunu yalnızca annem için yapıyoruz.»

Masha kalkıp karanlıkta yürüdü. Bir horoz öttü, diğerleri ona yanıt verdiler. Pencerede mavimsi bir ışık belirdi. Yaz gecesi sona ermişti. Kuşlar cıvıldamaya başladılar. Herman da yatamıyordu artık, kalkıp pantolonunu ayakkabılarını giydi, kapıyı açtı.

Dışarda sabahın günlük işleri başlamıştı. Güneş gece göğünde bir çocuk resmi çiziyordu — noktalar, çizgiler, öbek öbek renkler. Çimenlerin üstüne çiğ düşmüş, nehrin üzerine süt beyaz bir sis yerleşmişti. Üç küçük kuş kulü-

benim yanındaki ağacın dalında analarının kendilerini beslemesini bekliyorlardı. Ana kuş görevini bilenlerin titizliğiyle gidip geliyordu. Güneş gölün ardında yükseldi. Alevler suyu tutuşturdu. Bir çam kozalağı yeni bir çam ağacı yaratmak için toprağa düştü.

Masha, dudakları arasında sigarasıyla çıplak ayakla çıktı dışarı.

«Tanıştığımız günden beri senden bir çocuğum olsun istedim.»

IKINCI KESİM

BEŞİNCİ BÖLÜM

1

Herman yine yolculuklarından birine hazırlanıyordu. Şimdi de **Encyclopaedia Britannica** satacağını ve bir hafta Orta Batı'da kalacağını söylemişti Yadwiga'ya. Yadwiga aslında bir kitabın ötekinden farkını bilmediği için gereksiz bir yalandı bu. Ne var ki Herman artık yalan uydurmaya alışmıştı bir kere. Ayrıca yalanlar da eskiyordu, sık sık yenilenmeleri gerekiyordu; Yadwiga söylenmeye başlamıştı. Yılbaşı'nın birinci gününün tümünde ve ikinci gününün yarısında Herman evde yoktu. Oysa Yadwiga kocasına sazan balığı başı ile komşusundan öğrendiği Yeni Yıl challa'sını yapmıştı. Ancak Herman bayramlarda bile kitap satıyordu.

Evdeki kadınlar yarı Yidiş dilinde yarı Rusça konuşarak Yadwiga'yı kocasının bir yerlerde bir metresi olduğuna inandırmaya çalışıyorlardı. Yaşlı bir kadın bir avukata danışmasını, Herman'ı boşamasını ve nafaka istemesini öğütlemişti. Bir diğeri Yadwiga'yi sinagoga götürmüş keçi

boynuzundan borunun sesini dinlettirmişti. Yadwiga diğer kadınlar arasında dururken borudan çıkan ilk inleme sesiyle hüngür hüngür ağlamıştı. Ses kendisine Lipsk'i, savaşı ve babasının ölümünü anımsatmıştı.

Ve şimdi de yanında bir iki gün geçirdikten sonra Herman yine gidiyordu. Ancak bu kez Masha'ya değil de, Catskill Dağlarında bir dağ evi kiralamış olan Tamara'ya! Masha'ya da yalan söylemek zorunda kalmıştı. Haham Lampert'le Atlantik City'ye iki günlük bir konferansa gittiğini söylemişti.

Pek saçmasapan bir özürdü bu. Aydın hahamlar bile bayram günlerinde konferansa falan katılmazlardı. Ancak Leon Tortshiner'in kendisini boşamasını sağlamış ve doksan günlük bekleme süresini geçirmeye bakan Masha artık kıskançlık sahneleri yaratmaktan kaçınıyordu. Boşanma ve gebeliği görüşlerini değiştirmiş gibiydi. Herman'a bir eş gibi davranıyordu artık. Annesine de daha artan bağlılıkla sarılmıştı. Masha, resmi belgeler olmadan nikâhlarını kıyacak bir haham da bulmuştu.

Herman Kefaret Günü'nden önce Atlantic City'den döneceğini söylediğinde Masha hiç bir şey söylemedi. Herman hahamın kendisine elli dolar para da vereceğini eklemişti sözlerine. Bu paraya gereksinimleri vardı.

Tüm serüven tehlike doluydu aslında. Masha'ya telefon edeceğine söz vermişti ama kentler arası santral memurunun nereden arandığını söyleyebileceğini biliyordu. Masha Haham Lampert'in bürosuna telefon ederse hahamın New York'ta olduğunu öğrenecekti. Ama kendisinin doğru söyleyip söylemediğini anlamak için Reb Abraham Nissen Yaroslaver'e telefon etmediğine göre Haham Lampert'i de aramazdı. Tehlike bir fazla bir eksik olmuş o kadar önemli değildi. Iki karısı vardı ve bir üçüncüyle ev-

lenmeye hazırlanıyordu. Hareketlerinin sonuçlarını ve arkadan kopacak rezaleti bilmesine karşın böylesine sürekli bir tehdit altında yaşamak kendisini için için sevindiriyordu. Hareketlerini planlıyor, yeni yeni değişiklikler yapıyordu. Von Hartmann'ın deyimiyle 'Bilinçaltı' hiç yanılmazdı. Herman'ın ağzından bir konuşma sırasında sözler dökülür gibi çıkıyordu; ancak sonraları konuşurken neler uydurduğunu, ne taktikler uyguladığını farkediyordu. Bu çılgıncasına duygu karmaşıklığı ardında gayet hesaplı bir kumarbaz günlük tehlikelerle beslenmekteydi.

Herman Tamara'dan kolaylıkla kurtulabilirdi. Kadın birkaç kere Herman istediği takdirde boşanabileceğini söylemişti. Ancak bu boşanmanın kendisine büyük bir yararı yoktu. Yasalar önünde iki karılı olmakla üç karılı olmak arasında bir ayrım yoktu kuşkusuz. Ayrıca boşanma para demekti ve Herman'ın kâğıtlarını çıkarması gerekecekti. Bir şey daha vardı: Herman, Tamara'nın dönüşünde kendi mistik inançlarının bir simgesini görmekteydi. Onun yanındayken yeniden diriliş mucizesini yaşıyordu. Kadın kendisiyle konuşurken, zaman zaman onun ruhunun maddeleştiği bir ruh çağırma toplantısında sanıyordu kendisini. Tamara'nın gerçekte yaşayanlar arasında olmadığını, hayâletinin yalnızca kendisi için döndüğünü bile düşünüyordu arada sırada.

Herman daha savaştan önce gizli bilimlere merak salmıştı. New York'da da, zaman ayırabildiğince, Kırk İkinci Sokaktaki kitaplığa gider ve parapsikoloji konusunda bulduğunu okurdu. Resmi din iflâs ettiği ve felsefe de tüm anlamını yitirdiğinden gizli bilimler hâlâ gerçeği arayanlar için geçerli bir konuydu. Ancak ruhlar da çeşitli düzeylerde varlıklarını sürdürürlerdi. Tamara, en azından yüzeysel olarak, canlı bir insan gibi davranıyordu. Göçmen ör-

gütü kendisine aylık veriyor, amcası Reb Abraham Nissen Yaroslaver de yardım ediyordu. Mountaindale'de bir Yahudi motelinde bir bungalow kiralamıştı. Büyük binada oturmak, salonunda yemek istemiyordu. Polonyalı bir Yahudi olan otelci de günde iki kere bungalowa yemek getirmeye razı olmuştu. Iki haftası hemen hemen dolmuş ve Herman söz verdiği halde hâlâ gelmemişti. Brooklyn'deki evine yazdığı mektupta Tamara Herman'ı sözünde durmadığı için kınıyordu. Mektubunun sonunda, «Beni ölü olarak düşün ve mezarımı ziyarete gel,» diye yazmıştı.

Herman evden çıkmadan önce bütün olasılıklara karşı hazırlıklarını yaptı. Yadwiga'ya para bıraktı, Bronx'taki evin kirasını ödedi, Tamara'ya bir armağan aldı. Çalışmak üzere Haham Lampert'in dosyalarından birini de çantasına yerleştirdi.

Herman terminale erken gelmişti, bir sıraya oturup valizini de ayakları dibine yerleştirip Mountaindale otobüsünün gelmesini beklemeye koyuldu. Otobüs Tamara'nın kaldığı yere kadar gitmediği için yolda aktarma yapacaktı.

Aldığı gazetenin yalnızca başlıklarına göz gezdiriyordu. Haberlerin hemen hemen hepsi aynı konuyu işliyordu: Almanya yeniden kuruluyordu; hem Müttefikler hem Sovyetler. Nazi suçlularını bağışlamaktaydılar. Herman bu tür haberleri okuyunca içinde yeni yeni intikam düşleri doğar, orduları tümden yok edecek, sanayii durduracak yeni yöntemler bulurdu. Yahudilerin kökünü kurutan herkesi yargıç önüne çıkarırdı. En küçük bir kışkırtmanın ardından kafasına dolan bu düşlerden utanırdı ama yine de çocuksu bir inatla bunları düşünmekten kendini alıkoyamazdı.

Mountaindale yolcularının çağırıldığını duyunca otobüslerin durduğu yere yürüdü. Valizini koltuğunun üzerin-

deki bagaja yerleştirirken bir an için yüreğinde bir rahatlık hissetti. Diğer yolcuların bindiklerini görmemişti bile. Yidiş diliyle konuşuyorlar, Yidiş gazetelerine sarılı paketler taşıyorlardı. Otobüs hareket etti, az sonra ot, ağaç ve benzin kokusu doldu içeri yarı açık camdan.

Beş saat sürmesi gereken Mountaindale yolunu yaklaşık bir günde aldılar. Bir terminalde durup başka bir otobüs beklendi uzunca bir süre. Dışarda hâlâ yaz havası olmasına karşın günler kısalıyordu. Güneş battıktan sonra çıkan hilâl bir süre sonra bulutlar ardına girdi. Gökyüzü kararırdı, yıldızlar göründü. Ikinci otobüsün sürücüsü görüşünü azalttığı gerekçesiyle otobüsün iç ışıklarını söndürmüştü. Ormanlar arasından geçtiler. Birden karşılarında parlak ışıklarla aydınlatılmış bir otel belirdi. Balkonda kadın ve erkekler oturmuş kâğıt oynuyorlardı. Yanından geçip giderlerken bir seraptı bu sanki.

Yolcular ara duraklarda birer ikişer inmişler, Herman otobüste tek başına kalmıştı. Yüzünü cama yapıştırıp önüne çıkan her ağacı, her çalılığı, her taşı belleğine kazımak istercesine bakıyordu. Sanki Amerika da Polonya gibi yakılıp yıkılacaktı. Er geç tüm gezegen parçalanıp gidecek değil miydi? Herman bir yerde evrenin genişlediğini ve patlama sürecinde olduğunu okumuştu.

Herman'ın ineceği Palace Oteli önünde otobüsün ışıkları yandı. Geçtikleri otelin bir eşiydi bu da, aynı balkon, aynı masa ve iskemleler, aynı heyecanla kâğıt oynayan kadın ve erkekler. «Otobüs bir daire içinde mi döndü yoksa?» diye düşündü. Uzun zamandır oturmaktan ayakları uyuşmuştu, ama yine de merdivenleri canlı adımlarla çıktı.

Birden karşısına beyaz bluz, siyah etek ve beyaz ayakkabılar giymiş Tamara çıktı. Güneşten yanmıştı, daha

genç görünüyordu. Saçlarını da değişik bir biçimde taramıştı. Erkeğe doğru koştu, valizini aldı ve kâğıt oynayan birkaç kadınla tanıştırdı. Mayosunun üzerine bir ceket atmış olan bir kadın elindeki kâğıtlara baktıktan sonra kısık bir sesle, «Insan böyle güzel bir kadını bu kadar uzun zaman yalnız bırakır mı?» dedi. «Erkekler bala üşüşen sinekler gibi ayrılmıyorlar karınızın ardından.»

«Ne kadar uzun sürdü gelmen,» dedi Tamara Lehçe — Yidiş karışımı şivesiyle. Kadının sesi, alışılagelmiş vurguları Herman'ın tüm gizlibilim düşlerini bir anda paramparça etmişti. Öteki dünyadan gelme bir hayâl yoktu karşısında. Tamara şişmanlamıştı.

«Aç mısın?» diye sordu kadın. «Sana yemek ayırdılar.» Kolundan tutup tek bir ışığın yandığı yemek salonuna soktu kocasını. Masalar sabah kahvaltısı için hazırlanmıştı. Biri hâlâ mutfakta koşuşturup duruyor, bir musluktan su akıyordu. Tamara mutfağa gitti, Herman'ın yemeğini bir tepsi içinde taşıyan bir gençle döndü. Yarım kavun, şehriye çorbası, havuçlu tavuk, komposto ve bir dilim de pasta. Tamara delikanlıyla şakalaşıyor, delikanlı da ona teklifsizce karşılık veriyordu. Herman adamın kolunda mavi bir dövme olduğunu gördü.

Garson gidince Tamara sustu. Gençliği ve Herman'ın ilk geldiğinde gördüğü güneş yanığı bile birden solmuştu sanki. Gözlerinin altı şişmişti.

«O çocuğu gördün mü?» dedi. «Fırınların ağzına kadar gelmiş. Bir dakika geçseymiş bir kül yığınından başka bir şey kalmayacakmış geride.»

2

Tamara yatağında, Herman da kendisi için getirtilen portatif somyada yatıyorlar, ama ikisi de uyuyamıyordu. Herman bir an dalar gibi olmuş, somyesi gacırdayınca irkilerek gözlerini açmıştı.

«Uyumuyorsun,» dedi Tamara.

«Uyurum şimdi.»

«Uyku hapım var, istersen bir tane vereyim. Ben içiyorum ama yine de uyuyamıyorum. Uyursam bile bu uyku değil de bir boşluğa düşmek oluyor. Dur getireyim.»

«İstemem, Tamara, gerek yok.»

«Bütün gece olduğun yerde dönmenin de gereği yok ama.»

«Senin yanında yatsaydım hemen uyurdum.»

Tamara uzun bir süre yanıtlamadı bunu.

«Bunun ne anlamı var? Karın var senin. Ben bir cesedim, Herman ve insan bir cesetle yatmaz.»

«Ya ben neyim?»

«En azından Yadwiga'ya sadık olduğunu sanırdım.»

«Sana tüm yaşantımı anlattım.»

«Evet, anlattın. Bir zamanlar biri bana bir şey anlatınca ne anlattığını bilirdim. Şimdi sözcükleri duyuyorum ama içime işlemiyorlar. Muşamba üzerinden kayan su damları gibi akıp gidiyorlar. Yatağın rahat değilse yanıma gel.»

«Peki.»

Herman karanlıkta yerinden kalkıp Tamara'nın yanına girince yıllardır unuttuğu o hem anasal hem de tümüyle yabancı vücudun sıcaklığını duydu teninde. Tamara hiç kıpırdamadan sırtüstü yatıyordu. Herman da yüzü kadına

dönük yan yatmıştı. Tamara'ya dokunmuyor, ama göğüslerinin dolgunluğunu da görebiliyordu. Düğün gecesinde çekingen bir damat gibi hareketsiz yatıyordu o da. Kendilerini ayıran yıllar şimdi gerçek bir bölmeydi aralarında. Battaniye şiltenin altına sımsıkı sokulmuştu, Herman Tamara'dan battaniyeyi biraz gevşetmesini isteyecekti ancak konuşmaya çekiniyordu.

«Birlikte yatmayalı ne kadar oldu?» diye sordu Tamara. «Yüz yıl gibi geliyor bana.»

«On yıldan daha az.»

«Sahi mi? Bana sorarsan sonsuzluk gibi bir şey bu. Yalnızca Tanrı böyle kısa bir süreye bu kadar çok şey sığdırabilir.»

«Senin Tanrıya inanmadığını sanıyordum.»

«Çocukların başına gelenlerden sonra inanmıyorum artık, 1940 Kefaret Günü'nde nerdeydim? Rusya'da. Minsk'te. Bir fabrikada çuval dikiyor ve her nasılsa günlük ekmek tayınımı kazanıyordum. Hıristiyanlarla kent dışında yaşıyordum. Kefaret Günü geldiğinde yemek yemeye karar verdim. Orada oruç tutmanın anlamı neydi sanki? Ayrıca insanın komşularına dindar olduğunu göstermemesi de iyiydi. Ama akşam olup da biryerlerde Yahudilerin **Kol Nidre**'yi söylediklerini duyunca lokmamı yutamadım.»

«Küçük David ile Yocheved'in sana göründüklerini söylemiştin.»

Herman sözler daha ağzından çıkmadan pişman olmuştu. Tamara kıpırdamamıştı, ama yatak sanki sözlerinden dehşete kapılmış gibi inlemeye başlamıştı. Tamara konuşmadan önce gacırtının kesilmesini bekledi.

«Nasıl olsa inanmayacaksın, onun için anlatmayayım daha iyi.»

«Sana inanıyorum. Her şeyden kuşkuya kapılanlar her

şeye inanma yeteneğine sahiptirler.»

«Istesem bile anlatamam ki. Bunun bir tek açıklaması olabilir: deliyim ben. Ama deliliğin de bir başlangıcı vardır.»

«Ne zaman geliyorlar? Düşlerinde mi?»

«Bilmiyorum. Sana söylemiştim, ben uyumam, yalnızca bir boşluğa gömülürüm. Düşer düşer hiç dibini bulamam. Boşlukta asılı kalırım. Bu yalnızca bir örnek. Öyle çok deneyimlerim vardır ki ne hepsini anımsayabilir, ne de bir kimseye anlatabilirim. Günlerimi şöyle böyle geçirebiliyorum, ama gecelerim dehşet dolu. Belki de bir ruh doktoruna gitmem gerek, ama doktor bana ne yapabilir ki? Bu şeylere Latince birer ad takmaktan öteye gidemez. Doktora yalnızca bir şey için gidiyorum: uyku ilâcı reçetesi almak için. Evet, çocuklar geliyorlar, hatta bazan sabaha kadar oturuyorlar.»

«Neler söylüyorlar?»

«Bütün gece konuşurlar, ama sabah uyandığımda hiç bir şey anımsamıyorum. Bir iki sözcük bile aklımda kalsa hemen unutuyorum. Ama hep aynı duygu kalıyor içimde: bir yerlerde var onlar ve benimle bağlantı kurmak istiyorlar. Kimi zaman onlarla gidiyorum, ya da uçuyorum. Bir de müzik duyuyorum, sessiz bir müzik. Sonra bir sınıra varıyoruz ve ben öteye geçemiyorum. Ne olduğunu anımsamıyorum, bir tepe ya da öyle bir şey. Kimi zaman bir merdiven gördüğümü ve birinin onları karşılamaya geldiğini sanıyorum, bir ruh ya da bir melek. Ne söylemeye çalışırsam çalışayım Herman, anlatacak söz bulamadığım için hepsi yetersiz kalır. Eğer deliysem, hiç kuşkusuz bu da deliliğimin bir parçasıdır.»

«Sen deli değilsin, Tamara.»

«Doğru olmasa da iyi bir şey bunu duymak. Deliliğin

ne olduğunu kim bilebilir zaten? Madem geldin biraz daha yaklaşsana. Hiç önemi yok. Yıllardır senin sağ olmadığını düşünerek yaşadım, insanın ölülerle hesaplaşması dirilerle hesaplaşmasına pek benzemiyor. Senin sağ olduğunu öğrenince davranışlarımı değiştirmek için çok geç olmuştu artık.»

«Çoklar benden söz etmiyorlar mı?»

«Ettiklerini sanıyorum, ama emin değilim.»

Bir an tam bir sessizlik çöktü odaya. Ağustos böcekleri bile susmuşlardı. Herman bir su çağıltısı duydu birden, bunun bir ırmaktan mı yoksa su borusundan mı geldiğini pek kestiremedi. Bir karın guruldadı, kendisininki mi yoksa Tamara'nınki mi, onu da anlayamamıştı. Kaşınmak istiyor ama kendini tutuyordu. Düşünüyor sayılmazdı, yine de beyninde bir canlılık vardı.

«Sana bir şey sormak istiyorum,» dedi. Ama daha konuşmaya başladığında bile ne söyleyeceğini bilmiyordu.

«Sor.»

«Neden yalnız kaldın?»

Tamara karşılık vermedi. Uyumuştu belki. Çok sonra, dipdiri bir sesle, «Sana aşkı bir eğlence olarak görmediğimi söylemiştim,» dedi.

«Ne demek istiyorsun?»

«Sevmediğim bir erkekle ilişki kuramam. Bu kadar basit işte.»

«Yani hâlâ beni seviyor musun?»

«Öyle bir şey demedim.»

«Bunca yıldır bir erkeğe teslim olmadın mı?» Herman kendi sözlerinden ve içinde uyanan heyecandan utanarak sormuştu bunu.

«Birinin var olduğunu düşünelim, ne yapardın o zaman? Yataktan fırlayıp New York'a mı dönerdin?»

«Hayır, Tamara. Kötü bir şey olarak bile düşünmezdim bunu. Benimle açık konuşabilirsin.»

«Sonra da arkamdan söz edersin, değil mi?»

«Asla! Benim yaşadığımı bilmediğine göre seni nasıl suçlayabilirim ki? Dinine çok bağlı dullar bile yeniden evlenmek isterler.»

«Haklısın.»

«Şu halde yanıtın nedir?»

«Neden titriyorsun? Hiç değişmemişsin demek ki.»

«Söyle!»

«Evet, biri vardı.»

Tamara kızmış gibiydi. Yüzünü erkeğe çevirecek biçimde döndü, biraz daha yaklaşmışlardı birbirlerine. Herman karanlıkta kadının gözlerindeki parıltıyı gördü. Tamara dönerken Herman'ın dizine değmişti.

«Ne zaman?»

«Rusya'da. Her şey orada oldu.»

«Kimdi?»

«Bir erkekti. Kadın değil.»

Tamara'nın yanında bir güçenikliğin yanı sıra bastırılmaya çalışılan bir kahkaha seziliyordu. Herman'ın boğazı kasıldı. «Bir mi? Birkaç mı?»

Tamara sabırsızlıkla göğüs geçirdi. «Tüm ayrıntıları bilmesen de olur.»

«Bu kadarını söylediğine göre hepsini anlat bitsin.»

«Şey... birkaç kişi.»

«Kaç kişi?»

«Herman, gerçekten gerek yok buna.»

«Kaç kişi olduğunu söyle!»

Yine sessizlik çöktü odaya. Tamara aklından sayıyor gibiydi. Herman'ın içi acı ve şehvet doldu ansızın, bedenin

bu oynaklığı karşısında şaşırmıştı. Bir yanıyla geri getirilmez derecede yitirdiği bir şeye acıyordu. Bu ihanet, dünyadaki kötülükler karşısında ne denli küçük olsa da, yine de bir lekeydi. Bir yanıyla da bu ihanetin içine dalmak, onun içinde rahatlamak istiyordu.

«Uç,» dedi Tamara.

«Uç erkek mi?»

«Senin sağ olduğunu bilmiyordum. Bana karşı kötü davranmıştın. Yıllarca acı çektirmiştin bana. Sağ olsaydın senin de aynı şeyi yapacağını biliyordum. Zaten gidip annenin hizmetçisiyle evlendin işte.»

«Bunun nedenini biliyorsun.»

«Benim durumum için de 'neden'ler vardı.»

«Bir orospusun sen!»

Tamara güldü. «Ben sana demedim mi!»

Kollarını erkeğe uzattı.

3

Daldığı derin uykudan uyandırıyordu biri Herman'ı. Karanlıkta gözlerini açınca nerede olduğunu anlayamadı. Yadwiga'nın yanında mıydı? Yoksa Masha'nın mı? 'Başka bir kadınla mı yattım acaba?' diye düşündü. Ama şaşkınlığı ancak birkaç saniye sürdü. Tamara'ydı yanındaki. «Ne var?» diye sordu.

«Gerçeği bilmeni istiyorum.» Tamara gözyaşlarını güçlükle tutan bir insanın titrek sesiyle konuşuyordu.

«Hangi gerçeği?»

«Gerçek şu ki, hiç bir erkek olmadı. Ne üç ne de bir. Yarım erkek bile yoktu. Bunca yıldır bir erkek parmağı bile

dokunmadı bana. Işte Tanrı adına yemin ederim, gerçek bu.»

Tamara doğrulmuştu, sözlerinin sonuna kadar Herman'ı uyutmayacağı belliydi.

«Yalan söylüyorsın.»

«Yalan söylemiyorum. Ilk sorduğunda gerçeği söylemiştim sana. Ama düş kırıklığına uğramış gibiydin. Neyin var senin, sapık falan mısın yoksa?»

«Sapık değilim.»

«Özür dilerim, Herman, ama benimle evlendiğin gün olduğum kadar temizim. Özür diliyorum, çünkü kendini, böylesine aldatılmış hissedeceğini bilseydim, istediğini yapmaya çalışırdım. Yoksa beni arzulayan erkekten çok şey yok ki çevremde.»

«Bu kadar kolaylıkla yalan söyleyebildiğine göre bir daha hiç bir sözüne inanmayacağım.»

«Inanmazsan inanma. Amcamın evinde söylemiştim sana gerçeği. Belki de bir takım hayâl aşıkları anlatmam daha çok hoşuna giderdi, öyle mi? Ne yazık ki düş gücüm o kadar kuvvetli değil. Herman, çocuklarımızın anısının benim için ne denli kutsal olduğunu bilirsin. Onların anılarını lekelemektense dilimi kesmeyi yeğlerim Yocheved ve David'in başları üzerine yemin ederim ki başka bir erkek elini sürmedi bana. Bunu başarmanın kolay olduğunu sanma. Ama biri bana yaklaşmaya kalkıştığında hemen iterdim. Gözlerimin önünde hep çocuklarımızın yüzleri vardı. Tanrı'nın adı üzerine, çocuklarımın üzerine, ana babamın ruhları üzerine yemin ederim ki bunca yıldır bir erkek beni öpmedi bile. Eğer inanmıyorsan beni bırakıp gitmeni rica ederim. Tanrı bile ağzımdan bundan daha güçlü bir yemin alamaz.»

«Inanıyorum.»

«Söyledim sana — olabilirdi, ama bir şeyler bırakmadı, engelledi. Bunun ne olduğunu bilmiyorum. Mantığım bana senin kemiklerinden bile eser kalmadığını söylediği halde senin bir yerde var olduğunu içimde hissediyordum. Bunu anlatamam ki.»

«Anlatmana gerek yok.»

«Herman, sana söylemek istediğim bir şey daha var.»

«Ne?»

«Ama sözümü kesme lütfen. Buraya gelmeden önce Amerikan konsolosluğundaki doktor beni muayene edip sapasağlam olduğumu söyledi. Açlığa da salgın hastalıklara da dayanmıştım. Rusya'da çok ağır işlerde çalıştım. Odun kestim, hendek kazdım, el arabasında taş taşıdım. Geceleri uyuyacağım yerde yanımdaki keresteler üzerinde yatan hastalara bakardım. Yakında bir iş bulacağım ve bu ne olursa olsun orada yaptıklarımdan daha ağır olmayacak. Örgüt'ten para almak da istemiyorum, amcamdan aldığım birkaç doları da geri vereceğim. Bunları sana neden anlatıyorum, biliyor musun, Tanrı göstermesin senden yardım isteyecek değilim, bunu bilmen için. Senin yazdıklarını kendi adı altında yayımlayan bir hahamın yanında çalıştığını söylediğinde durumunu anladım. Bu seninki yaşamak değil, Herman. Sen kendi kendini mahvediyorsun!»

«Kendimi mahvetmiyorum, Tamara. Çoktan yıkıldım bittim ben.»

«Peki ben ne olacağım? Belki de söylememem gerek, ama ben bir başkasıyla yaşayamam. Şu anda gece olduğundan nasıl eminsem öyle eminim buna.»

Herman sustu. Bir an daha uyumak istercesine gözlerini yumdu.

«Herman, uğrunda yaşayacak hiç bir şeyim yok artık. İki haftamı yemekle, gezmekle, yıkanmakla, çeşit çeşit in-

sanla konuşarak geçirdim. Ama kendi kendime hiç durmadan 'Neden yapıyorum bunları?' diye soruyorum. Okumaya çalıştım, ama senin sağ olduğunu öğrenince her şey bir anda değişti. Şimdi artık umutsuzum ve insan kanserden daha çabuk ölür umutsuzluktan. Çok gördüm bunu. Karşıtını da gördüm ama. Jambul'da bir kadın ölüm döşeğinde yatarken bir mektup ve bir paket aldı. Birden doğrulup nasıl iyileştiğini görecektin. Doktor bile bu konuda bir rapor yazıp Moskova'ya gönderdi.»

«Hâlâ yaşıyor mu kadın?»

«Bir yıl sonra dizanteriden öldü.»

«Ben de umutsuzum, Tamara. Önümde tutuklanmak ve sınırdışı edilmekten başka hiç bir şey yok.»

«Neden? Kimseyi soymadın ki?»

«Iki karım var ve yakında üçüncüsüyle evleneceğim.»

«Uçüncüsü kim?»

«Sana söylemiştim, Masha.»

«Ama hani evliydi o?»

«Kocasından boşandı. Gebe.»

Herman bunları neden açıkladığını bilemiyordu, ama Tamara'ya açılmak, hatta belki de durumunun karmaşıklığı ile onu sersemletmek istiyordu.

«Tebrikler öyleyse, sonunda yine baba olacaksın.»

«Aklımı kaçırmak üzereyim, eğer doğrusunu istersen.»

«Doğru, aklın başında olamaz. Peki bütün bunların anlamı ne, neden?»

«Çocuğu aldırtmaktan korkuyor. Böyle bir konuda insan zorlanamaz. Çocuğun yasadışı olmasını da istemiyor. Annesi çok dindar bir kadın.»

«Bundan sonra hiç bir şeye şaşmam artık. Seni boşarım öyleyse. Yarın hahama gideriz. Bu koşullar altında bu-

raya gelmemen gerekirdi, ama seninde tutarlı bir konuda konuşmak kör bir insanla renkleri tartışmaktan daha güç Hep böyle miydin sen? Yoksa savaş mı seni değiştirdi? Nasıl bir insan olduğunu gerçekten anımsamıyorum. Yaşamımın tümüyle unuttuğum bölümleri olduğunu söylemiştim. Peki ya sen? Gerçekten umursamaz bir insan mısın, yoksa acı çekmekten zevk mi alıyorsun?»

«Bir kapana kıstırıldım ve kurtulamıyorum.»

«Benden kurtulacaksın. Yadwiga'dan da kurtulabilirdin. Eline yol parasını ver, Polonya'ya evine gönder. Burada yapayalnız cturuyor. Oysa bir köylünün çalışması, çoluk çocuk sahibi olması, sabahları tarlaya gitmesi gerek. Kafeste bir hayvan gibi yaşayamaz ki. Günün birinde aklını kaçırır ve Tanrı göstermesin sen de tutuklanırsan kadın ne yapar sonra?»

«O benim canımı kurtardı, Tamara.»

«Onun için mi sen şimdi onu öldürmek istiyorsun?»

Herman yanıtlamadı bunu. Gün ağarmaya başlamıştı. Tamara'nın yüzünü seçebiliyordu şimdi. Karanlıkta biçimlenmeye başlamıştı — yapılmakta olan bir resim gibi parça parça bütünleniyordu. Kadın faltaşı gibi açık gözlerle bakıyordu kendisine. Pencerenin karşısındaki duvarda güneş bir anda mor bir fareye benzeyen bir biçim oluşturmuştu. Herman birden odanın çok soğuk olduğunu farketti. «Yat, donacaksın yoksa,» dedi.

«Şeytan bir an önce canımı alsa da kurtulsam.»

Ama yine de yattı. Herman üzerlerini örttü. Tamara'yı kucaklayınca kadın karşı koymadı. Konuşmadan, bedenin karmaşıklığı ve karşıt istekleri önünde şaşkın bir halde yatıyorlardı.

Duvardaki ateşten fare soluklaştı, kuyruğu, az sonra da tümü yok oldu. Bir süre için gece geri gelmişti.

4

Herman, Kefaret Gününden bir gün ve bir gece öncesini Masha'nın evinde geçirdi. Shifrah Puah biri kendisi, biri de Masha için iki kurbanlık tavuk almıştı; Herman için de bir horoz almak istemiş ama Herman buna karşı çıkmıştı. Uzun zamandır yalnız sebze yemek istiyordu. Eline geçen her fırsatta Nazilerin Yahudilere yaptıkları şeyden insanların da hayvanlara yapmakta olduklarını söylemekten kaçınmazdı. Insanın günahlarını bağışlatmak için bir horozun kesilmesinin ne anlamı vardı? Neden merhametli bir Tanrı böylesine bir kurbanı kabul ediyordu? Masha da bu konuda Herman'a katılıyordu. Shifrah Puah, eğer Masha töreni uygulamazsa evi terkedeceğine yemin etti. Masha da istemeye istemeye tavuğu başının üstünde gerekli duaları söyleyerek bir süre çevirdi, ama hayvanı töresel hayvan kesiciye götürmedi.

Biri kahverengi biri beyaz iki tavuk ayakları dibinde yatıyordu. Shifrah Puah tavukları kesiciye kendisi götürdü. Annesi evden çıkar çıkmaz Masha hüngür hüngür ağlamaya başladı. Yüzü kasılmış, ıpıslaktı. Herman'ın kollarına atılıp, «Dayanamıyorum! Dayanamıyorum artık!» diye inledi.

Herman burnunu silmesi için mendilini uzattı. Masha banyoya gitti, Herman kadının içerde kısık sesle ağlamasını duyuyordu. Az sonra bir şişe viskiyle döndü odaya. Birazını içmişti bile. Şımarık bir çocuk havasıyla hem gülüyor hem ağlıyordu. Herman kadının gebeliği ilerledikçe kendisine hiç yakışmayan çocuksu davranışlara döndüğünü farketti. Kıkır kıkır gülüyor, saflaşıyor, küçük bir kız

gibi konuşuyordu. Schopenhauer'in kadınların hiç bir zaman tam olarak olgunlaşmadıkları sözünü anımsadı. Çocuk taşıyan kişi kendisi çocuk kalırdı.

«Böylesine dünyada bir tek şey var: viski. Al çek bir fırt bakalım.» Masha şişeyi Herman'ın ağzına dayadı.

«Hayır, içmem ben.»

Masha o gece yanına gelmedi. Yemekten hemen sonra bir uyku ilâcı alıp gitti yattı. Uzerindekileri çıkarmadan sarhoş bir baygınlık içinde yatıyordu. Herman odasının ışığını söndürdü. Shifrah Puah ile Masha'nın kavgalarına konu olan tavuklar temizlenmişler, yıkanmışlar, buzdolabına yerleştirilmişlerdi bile. Pencereden içeri dörtte üç ay doluyordu. Herman uyuyunca içinde bulunduğu duruma hiç de uygun düşmeyen düşlere daldı. Kızak ve kayaklardan yapılma garip bir şey üstünde buz kaplı bir tepeden aşağı yayılıyordu.

Ertesi sabah kahvaltıdan sonra Shifrah Puah, ve Masha'ya veda ederek Brooklyn'e gitti. Yolda Tamara'nın geceyarısı dualarını izleyebilmesi için sinagogun kadınlar bölümünde bir yer tutmuştu. Tamara, dindar bir eş gibi Herman'a iyilikler diledikten sonra, «Ne olursa olsun, bana senden yakın hiç kimse yoktur,» dedi.

Yadwiga dinsel tavuk çevirme töresini yerine getirmemişti, ama Kefaret Gününden önce challah'ı, balı, balığı, kreplah'ı ve tavuğu hazırlamıştı. Mutfağı tıpkı Shifrah Puah'ınki gibi kokuyordu. Ev parasından biriktirdiği on dolarla sinagoga bir bilet de almıştı. Şimdi tüm hırsını Herman'dan çıkarıyor, onu başka kadınlarla gezip tozmakla suçluyordu. Herman kendisini savunmaya kalkıştıysa da da duyduğu huzursuzluğu saklamıyordu. Sonunda kadını iteleyip tekmelemeye başladı, Polonya'da Yadwiga'nın köyünde kocaları tarafından dövülmenin kadınlar için bir sev-

gi belirtisi olduğunu biliyordu. Yadwiga ağlamaya başladı: kendisi onun canını kurtarmıştı, şimdi de Herman yılın en kutsal gününde dayakla karşılık veriyordu.

Sonunda gün sona erdi ve akşam oldu. Herman ile Yadwiga oruca girmeden önce son yemeklerini yediler. Yadwiga komşularının sözlerini dinleyerek oruç sırasında susamaması için on bir yudum su da içti.

Herman oruç tutuyordu, ama sinagoga gitmezdi. Yalnızca Büyük Bayram'da dua eden o Yahudilerden biri olamıyordu. Tanrı ile kavgalı olmadığı zamanlar ona dua ederdi, ama Tanrı'nın Evinde elinde dua kitabı ve alışagelmiş bir biçimde onu övmek... işte bunu yapamazdı. Komşular Yahudi Herman evde otururken Hıristiyan karısının duaya gittiğini bilirlerdi. Adı geçtikçe yere tükürdüklerini görür gibi oluyordu. Onlar da kendi açılarından Herman'ı afaroz etmişlerdi.

Yadwiga ucuzluktan aldığı yeni eteğini giydi. Başını örtmüş, boynuna yalancı inciden kolyesini takmıştı. Dini törenle nikâhlanmamalarına karşın Herman'ın aldığı nişan yüzüğü parmağında parıldıyordu. Sinagoga dua kitabını da almıştı. Dualar hem Ingilizce hem de Ibraniceydi: Yadwiga her ikisini de okuyamıyordu.

Evden çıkmadan Herman'ı öptü. «Tanrı'dan mutlu bir yıl dile.»

Sonra iyi bir Yahudi kadını gibi ağlamaya başladı.

Yadwiga'yı kendi çevrelerine almak, ana ve büyük analarından öğrendikleri ve Amerika'da geçirilen yılların çarpıttığı Museviliği öğretmek isteyen komşular kendisini aşağıda bekliyorlardı.

Herman odada aşağı yukarı dolaşıp duruyordu. Genellikle Brooklyn'de yalnız olduğu zamanlar hemen Masha'ya telefon ederdi. Ancak Kefaret Günü'nde Masha ne telefo-

na çıkar, ne de sigara içerdi. Ama yine de gökyüzünde üç yıldızın henüz çıkmadığını görünce telefona sarıldı. Karşı taraftan açan olmadı.

Evde yalnız olmasına karşın sanki üç kadınla birlikteymiş gibi geliyordu kendisine. Hepsinin aklından geçenleri okuyabiliyordu. Ya da en azından her birinin kafasının nasıl çalıştığını bildiğini sanıyordu. Kadınların Tanrı'ya karşı öfkeleri kendisine duydukları öfkeyle karışıktı. Kadınları, bir yandan Herman'ın sağlığı için dua ederlerken bir yandan da Tanrı'dan onun gidişini düzeltmesini istiyorlardı. Tanrı'nın böylesine bağlılığa tanık olduğu bir günde Herman, O'na ruhunu açmak niyetinde değildi. Pencereye gidip baktı. Sokak bomboştu. Yaprak dökümü başlamıştı. Boardwalk ıssızdı. Mermaid Caddesinde tüm dükkânlar kapalıydı. Kefaret Günüydü ve Coney Adası sessizdi — hem de denizin kükremesini duyabileceği kadar sessiz. Belki deniz için de kefaret Günüydü ve o da Tanrı'ya dua ediyordu. Ama onun Tanrısı da deniz gibiydi — sonsuza dek akan, sınırsız akıllı, akıl almayacak derecede ilgisiz, değişmeyen yasalarla bağlı ve ucu bucağı olmayan gücüyle korkutucu...

Herman olduğu yerden Yadwiga'ya, Masha'ya ve Tamara'ya telepatik mesajlar iletmeye çalıştı. Hepsine de iyi yıllar dileyerek sevgi ve bağlılık sözleri verdi.

Sonra odasına gidip soyunmadan yatağına uzandı. Kabul etmek istemiyordu ama içindeki korkuların en büyüğü yeniden baba olmak korkusuydu. Bir oğlu ve hatta bundan daha fazla olarak da bir kızı olmasından korkuyordu. Yadsıdığı olumluluğun, kurtulmak istemediği bağların, körlüğünü kabul etmeyen körlüğün daha güçlü bir onayı olacaktı bir kız çocuk.

Yadwiga Herman'ı uyandırdı. Sinagogda **Kol Nidre** o-

kunmuştu ve haham Kutsal Topraklardaki din okulları ve diğer Yahudi davaları için yardım isteyen bir vaız vermişti. Yadwiga da beş dolar için yazdırmıştı adını. Çekingen bir sesle Herman'ın o gece kendisine dokunmamasını istedi. Yasaktı bu. Erkeğin üzerine eğilince gözlerinde bayram günlerinde onun annesinin gözlerinden tanıdığı ifadeyi okudu. Sanki konuşacakmış gibi dudakları titredi, ama boğazından ses çıkmadı. Neden sonra, «Ben de Yahudi olacağım,» diye fısıldadı. «Yahudi bir çocuğum olacak.»

ALTINCI BÖLÜM

1

Herman Çardaklar Bayramının ilk iki gününü Masha'yla geçirmiş, Kol Hamoed için Brooklyn'deki evine dönmüştü.

Sabah kahvaltısını ettikten sonra oturma odasındaki masanın başında **Jewish Life as Reflevted in the Shulchan Aruch and the Responsa** adlı kitabın bir bölümünü yazmaya koyulmuştu. Kitap Amerika ve İngiltere'de kabul edilmişti, Haham Lampert Fransa ile de anlaşma yapmak üzereydi. Herman da telif hakkından yüzde alacaktı. Bin beş yüz sayfa olacağı düşünülen eser başta birkaç cilt olarak hesaplanmıştı. Ancak Haham Lampert eserin herbiri kendi başına bütünlüğü olan monografiler biçiminde olmasını istemişti, daha sonra küçük eklerle hepsini bir tek ciltte toplayacaktı.

Herman birkaç satır yazdıktan sonra durdu. Çalışmaya oturur oturmaz 'sinirleri' sabotaja başlıyorlardı. Uykusu geliyor, gözlerini açık tutamıyordu. Su içmesi, işemesi gerekiyordu. Dişleri arasında kalmış bir ekmek kabuğunu

önce diliyle sonra kitabın cildinden koparttığı bir iplikle çıkartmaya çalışıyordu.

Yadwiga bir çeyrek dolar alıp bodrumdaki makinada çamaşır yıkamaya gitmişti. Mutfakta Woytus, Marianna'ya kuş dilinde bir söylev çekiyordu. Marianna sanki bağışlanmaz bir suçtan dolayı azarlanıyormuş gibi başını eğmişti.

Telefon çaldı.

«Şimdi de ne istiyor?» diye düşündü Herman. Daha yarım saat önce konuşmuştu Masha ile; kadın alışveriş için Tremont Caddesine gideceğini söylemişti.

Telefonu açıp, «Evet, Mashacığım,» dedi.

Karşı taraftan bir erkek öksürüğü duyuldu. Konuşmak isteyen ama ne söyleyeceğini unutmuş bir erkeğin boğazdan gelen öksürüğü. Herman adama yanlış numara çevirdiğini söylecekken adam Herman Broder'i istedi. Herman telefonu kapatıp kapatmamayı düşündü. Polis detektifi miydi acaba? Iki karılı olduğu öğrenilmiş miydi?

«Kim arıyor?» dedi sonunda.

Hattın öteki ucundaki adam öksürdü, boğazını temizledi, demeç vermeye hazırlanan biri gibi bir daha öksürdü.

«Beni dinlemenizi rica ederim,» Yidiş dilinde. «Adım Leon Tortshiner. Masha'nın eski kocasıyım.»

Herman'ın ağzı kurumuştu. Tortshiner'le ilk kez konuşuyordu. Adamın sesi kalındı ve Yidish'i Masha'dan da Herman'dan da başka biçimde konuşuyordu. Polonya'da Radam ile Lublin arasındaki çok küçük bir bölgenin ağzıydı bu.

«Biliyorum,» dedi Herman. «Telefon numaramı nerden buldunuz?»

«Ne önemi var ki? Buldum işte, önemli olan da bu.

Ille de bilmek istiyorsanız Masha'nın adres defterinde gördüm. Telefon numaraları konusunda belleğim güçlüdür. Kimin numarası olduğunu bilmiyordum, ama sonunda öğrendim işte.»

«Anlıyorum.»

«Umarım sizi uyandırmadım.»

«Hayır.»

Tortshiner sözüne devam etmeden durakladı. Herman onun ne istediğini bilen ve çok düşünüp ağır tepki gösteren biri olduğunu anlamıştı bu duraklamadan.

«Buluşabilir miydik acaba?»

«Neden?

«Özel bir nedeni var.»

'Pek akıllı değil,' diye düşündü Herman. Masha sık sık Leon'un aptalın biri olduğunu söylerdi.

«Benim için hiç hoş bir durum olmadığını sanırım anlayacaksınız,» diye kekeledi Herman. «Bunun gerekli olduğunu sanmıyorum. Boşanmış olduğunuza ve benim de... şey...»

«Sayın Bay Broder, gerekli, hem de ikimiz için gerekli, olduğunu düşünmeseydim sizi rahatsız etmezdim.»

Tortshiner biraz öksürdü, biraz güldü, rakibinden üstün çıkan birinin zaferli neşesini andıran sesler çıkardı. Herman kulaklarına kadar kızardığını hissediyordu.

«Belki de telefonda konuşabiliriz?» dedi.

«Yüzyüze konuşulması gereken şeyler vardır. Nerede oturduğunuzu söylerseniz gelirim, ya da bir kafeteryada buluşalım, benim konuğum olun.»

«Hiç olmazsa konunun ne olduğunu söyleyin.»

Leon Tortshiner dudaklarını şapırdatıyor, elinde olmadan ağzından çıkacak sözleri önlemeye çalışıyor gibiydi.

«Masha'dan başka ne olabilir ki? Aramızdaki tek bağ o, bir bakıma. Doğru, Masha ile boşandık, ama bir zamanlar karı kocaydık. O bana açıklamadan önce aranızdaki durumu biliyordum. Nasıl öğrendiğimi sormayın, benim de kendi bilgi kaynaklarım vardır.»

«Şimdi neredesiniz?»

«Flatbush'ta. Coney Adası taraflarında bir yerde oturduğunuzu biliyorum, siz buraya gelemezsiniz, ben size gelebilirim. Nasıldı o deyiş... dağ Muhammed'e gitmezse Muhammed dağa gider, değil mi?»

«Surf Caddesinde bir kafeterya var,» dedi Herman. «Orada buluşuruz.» Güçlükle konuşuyordu. Tortshiner'e kafeteryanın yerini ve hangi metroya bineceğini anlattı. Tortshiner birkaç kere yineletti adresi. Sanki konuşmak kendisine zevk veriyormuş gibi her şeyi yineliyor, süslü sözcükler kullanıyordu. Herman böyle bir duruma sokulmaktan sıkılmıştı. Ayrıca kuşkuluydu da. Kim bilir? Böylesine alçak bir insanın yanında bıçak ya da tabanca bile bulunabilirdi. Herman acele yıkanıp traş oldu. İyi giysilerini giymeye karar vermişti; bu adamın önünde kılıksız görünmek istemiyordu. 'İnsan herkesi memnun etmeli,' diye düşündü. 'Metresinin eski kocasını bile.'

Bodruma inince iç çamaşırlarının makinanın içinde savrulduğunu gördü. Su köpürmüştü. Herman bu cansız nesnelerin — suyun, sabunun, çivitin — insana ve kendilerini etkileyen insan gücüne öfkeli olduklarını düşündü. Yadwiga'nın ödü patlamıştı Herman'ı görünce. Bundan önce hiç bodruma inmiş değildi.

«Surf Caddesinde birinle buluşmam gerek,» dedi. Yadwiga kendisine hiç bir şey sormadığı halde kafeteryanın yerini iyice anlattı. Leon Tortshiner kendisine saldıracak olursa karısı hiç olmazsa nerede olduğunu bilecek, ya da

gerekirse yargıç önünde tanıklık edebilecekti. Leon Tortshiner'in adını bile birkaç kez söyledi. Yadwiga, kent insanının yaşantısını anlamaktan çoktan vazgeçmiş bir köylünün boyun eğişiyle şaşkın şaşkın bakıyordu kocasına. Kendisine ait günlerinde bile kaçmak için nedenler buluyordu artık.

Herman saatına bakarak kafeteryaya zamanından erken gitmemeyi kararlaştırdı. Leon Tortshiner gibi bir adam en azından yarım saat geç gelirdi randevusuna. Herman da Boardwalk'da kısa bir yürüyüş yapardı.

Günün yumuşak ve güneşli olmasına karşın eğlence yerleri kapalıydı. Tahtalarla kapatılmış barakalar ve soluk ilânlardan başka bir şey kalmamıştı. Yarı insan yarı yılan kadın, zincirleri parçalayan güçlü adam, elleri ve ayakları olmayan yüzücü, ruh çağıran medyum hep gitmişlerdi. Okyanusun üzerinde martılar uçuyordu.

«Her şey oldu bitti,» diye düşündü Herman. «Yaratılış, tufan, Sodom, Tevrat'ın indirilişi, Hitler kıyımı.» Firavunun düşündeki zayıf inekler gibi gün, hiç bir iz bırakmadan sonsuzluğu yutmuştu.

2

Herman kafeteryaya girince Leon Tortshiner'in duvar dibinde bir masada oturmakta olduğunu gördü. Elli yaşlarında iri kemikli, dört köşe yüzlü, boyalı olduğu uzaktan anlaşılan kara saçlı adamı Masha'nın albümünde gördüğü bir fotoğraftan tanımıştı. Kalın kaşları ve elâ gözleri Tatar gibi çekikti. Alnında eski bir bıçak yarasına benzeyen bir iz vardı. Kaba görünüşü bir Polonya Yahudisi sokulganlığı

havasıyla yumuşuyordu. 'Bundan bana zarar gelmez,' diye düşündü Herman. Bu köylü suratlı herifin bir zamanlar Masha'nın kocası olması inanılmaz bir şeydi. Gülünç bir şey. Ama gerçek buydu. Her türlü gurur kabacığını patlatan, kuramları, inançları paramparça eden bir gerçek.

Tortshiner'in önünde bir fincan kahve duruyordu. Küllükte de iki santim külü uzamış bir puro. Solunda yarısı yenmiş yumurtalı pasta olan bir tabak. Herman'ı gören Tortshiner kalkacak gibi oldu, sonra arkasına yaslandı.

«Herman Broder misiniz?» İri elini uzattı.

«Şolom Aleyhem.»

«Oturun oturun. Size bir kahve alayım.»

«Teşekkür ederim, istemem.»

«Çay?»

«İstemem, teşekkür ederim.»

«Kahve!» dedi Leon Tortshiner kesin bir sesle. «Ben çağırdığıma göre konuğumsunuz, ben kilo almamaya çalıştığım için az bir şey yedim, ama size şöyle güzel bir pasta alayım.»

«İstemem, gerçekten gerek yok buna.»

Tortshiner kalktı. Herman onun bir tepsi alıp tezgâh önünde kuyruğa girişini seyretti. İri yarısına karşın kısa boyluydu. Elleri ve ayakları çok büyük, omuzları da boyuna göre çok güçlüydü. Polonya'da insanlar boylarından çok enlerine büyürlerdi. Üzerinde, kendini daha genç göstermesi için seçildiği kuşkusuz çizgili bir kahverengi takım vardı. Az sonra kahve ve pastayla döndü, küllükte sönmek üzere olan purosunu aldı derin derin birkaç nefes çekip ortalığı dumana boğdu.

«Sizi daha başka canlandırmıştım gözümde,» dedi. «Masha sizden gerçek bir Don Juan olarak söz ederdi.» Bu tanımı küçültücü anlamda kullanmadığı belliydi.

Herman başını eğdi. «Kadınlar işte!»

«Size telefon edip etmemeyi uzun zaman düşündüm. Böylesine bir hareket pek kolay yapılamıyor. Sizin düşmanınız olmak için çok nedenim var, ama şu anda sizin çıkarınız için burada olduğumu daha baştan söyleyeyim. Bana inanıp inanmamanız size kalmış bir şey.»

«Anlıyorum.»

«Hayır anlamıyorsunuz. Nasıl anlayabilirsiniz ki? Masha sizin bir tür yazar olduğunuzu söylemişti, ben bilim adamıyım. Bir insan bir şeyi anlamadan önce tüm bilgilere, tüm gerçeklere sahip olmalıdır. Bir ile birin iki ettiğinden başka hiç bir şeyi önceden bilemeyiz.»

«Peki gerçekler nedir?»

«Gerçek şudur: Masha benden boşanmasını namuslu bir kadının ölümü pahasına bile olsa vermemesi gereken bir bedel karşılığında sağladı.» Leon Tortshiner acele etmeden, öfkelenmeden konuşuyordu. «Bunu bilmeniz gerektiğine inanıyorum, eğer bir kadın bu bedeli ödeyecek yetenekteyse onun dürüstlüğünden kuşkulanmak gerekir. Beni tanımadan önce ve benimle yaşarken aşıkları vardı. Bu gerçektir. Bu yüzden ayrıldık zaten. Size karşı açık sözlü olacağım. Normal olarak size karşı bu ilgiyi duymamam gerekir. Ama sizi tanıyan biriyle karşılaştım. Sizinle aramızdaki bağı bilmediğinden bana sizden söz etti. Adını da saklamayacağım: Haham Lambert. Savaş yıllarında çok acı çektiğinizi, bir samanlıkta yıllarca gizlendiğinizi falan anlattı. Onun için çalıştığınızı biliyorum. O buna 'araştırma' diyor ama ne yaptığınızı açıklamanıza gerek yok. Siz Tevrat uzmanısınız, ben ise biyologum.

Bildiğiniz gibi Haham Lampert tüm bilginin Tevrat'tan çıktığını kanıtlayan bir kitap yazmak istiyor ve benim de bilimsel açıdan kendisine yardımcı olmamı istedi. Ben de

çağdaş bilginin Tevrat'ta yeri olmadığını ve boş yere aramamasını söyledim. Musa elektriği ve vitaminleri bilmezdi. Ayrıca birkaç dolar için yorulmama da değmezdi. Haham gerçekte sizin adınızı anmadı ama samanlıkta saklanan adamdan söz edince iki kere iki dört eder deyip durumu kavradım. Sizi öve öve göklere çıkarıyor. Kuşkusuz benim bildiklerimi de bilmiyor. Garip bir insan. Hemen ilk adımla çağırmaya başladı beni ki, hiç hoşuma gitmeyen bir şeydir bu. İş oluruna bırakılmalıdır. Kişisel ilişkilerde bile bir evrim gereklidir. Telefonu durmadan çaldığı için adamla konuşmak da olanaksız. Aynı anda yüz işi birden yaptığına kalıbımı basarım. Bu kadar parayı ne yapacak aklım kesmiyor, neyse ben konuya geleyim.

«Masha'nın pek sağlam bir ayakkabı olmadığını bilmenizi istedim. Hepsi bu. Eğer böyle biriyle evlenmek istiyorsanız bu size kalmış bir şey, ama ben sizi ağına düşürmeden önce uyarmak istedim. Bu buluşmamız gizli kalacaktır, kuşkunuz olmasın. Ben size bu konuda güveneceğimi bildiğim için telefon ettim zaten.» Leon Tortshiner purosunu alıp bir nefes çekti ama puro sönmüştü.

Tortshiner konuşurken Herman başını eğmiş oturuyordu. Çok sıcak basmıştı yakasını açmak istiyordu. Kulaklarının arkası yanıyordu. Sırtından aşağı terler boşanıyordu. Tortshiner purosu ile uğraşırken boğulur gibi bir sesle, «Bedel neydi?» diye sordu.

Leon Tortshiner elini kulağına götürdü. «Biraz ağır duyarım, daha yüksek söyleyin lütfen.»

«Ne bedel ödedi dedim.»

«Göründüğünüz kadar saf değilsiniz, neyle ödediğini anlamışsınızdır. Benim de ondan yüksek olmadığımı sanıyorsunuzdur ve bir bakıma bunu kabul edebilirim. Siz Masha'ya aşıksınız ve Masha âşık olunacak bir kadındır. Erkek-

leri çılgına çevirir. Az daha beni de çıldırtacaktı. Bütün ilkelliğine karşın Freud, Adler ve Jung üçlüsünün toplamı kadar, hatta belki de biraz daha fazla algılama yeteneği vardır. Müthiş bir oyuncudur aynı zamanda. Gülmek istediği zaman güler, ağlamak isteyince ağlar. Yeteneklerini saçmalıklara harcamayı bırakırsa ikinci bir Sarah Bernhard olacağını açıkça yüzüne söylemiştim zamanında. Anlayacağınız onunla böyle bir ilişkiye girmiş olmanız beni hiç şaşırtmadı. Yadsıyacak değilim, hâlâ seviyorum onu. Daha psikolojinin başlangıcında olan bir öğrenci bile insanın aynı anda hem sevip hem nefret edebileceğini bilir. Siz şimdi kendi kendinize bütün bunları neden anlattığımı soruyorsunuzdur. Size ne borcum olabilir? Bunu anlamak için biraz sabırlı olmanızı isteyeceğim.»

«Dinliyorum.»

«Kahveyi soğutmayın, bir parça da pasta yeyin. Tamam tamam. O kadar da sıkılmayın canım. Ne de olsa dünya bir devrim sürecinde şu anda, ruhsal bir devrim. Hitler'in gaz odaları yeteri kadar berbattı, ama ne var ki, insanların tüm değer ölçülerini yitirmeleri daha da kötüdür. Kuşkusuz dinine bağlı bir evde yetiştiniz siz de. Yoksa Tamara'yı nasıl öğrenebilirdiniz? Benim anam babam bağnaz değillerdi, ama yine de inançlı kişilerdi. Babamın bir Tanrısı ve bir karısı, annemin de bir Tanrısı ve bir kocası vardı.

«Masha size benim Varşova Üniversitesinde öğrenim gördüğümü söylemişti sanırım. Biyoloji dalında uzmanım, Profesör Wolkowski ile çalıştım ve önemli bir buluşunda kendisine yardımcı oldum. Doğrusunu isterseniz buluş benimdi, ama tüm ününü o üstlendi. Aslında onu da ödüllendirmeler ya. İnsanlar hırsızların yalnızca New York'ta Bowery'de, ya da Varşova'da Krochmalna Sokağında bulunduklarını sanırlar. Oysa profesörler, sanatçılar, her alanın

en büyükleri arasında bile çıkar hırsızlar. Sıradan hırsızlar birbirlerinden çalmazlar, ama pek çok bilim adamı yalnız hırsızlıkla yaşarlar. Einstein'in kuramını yanında çalışan ve adını kimsenin duymadığı bir matematikçiden çaldığını biliyor muydunuz? Freud da çalmıştır, Spinoza da. Bunun aslında konumuzla bir ilgisi yok ama işte ben de öyle bir hırsızlığın kurbanıyım.

«Naziler Varşova'yı işgâl ettiklerinde onlar adına çalışabilirdim, en büyük Alman bilim adamlarının mektupları vardı elimde, Yahudi olduğumu bile görmezlikten gelebilirlerdi. Ama ben bu ayrıcalıklardan yararlanmak istemediğim için o cehennem yaşamını yeğledim. Daha sonra Rusya'ya kaçtım, ama oradaki aydınlarımız da tükürdüklerini yalayıp birbirlerini gammazlamaya başladılar. Bolşevikler de bunu bekliyorlardı, tümünü kamplara tıktılar hemen. Ben de bir zamanlar Komünist yanlısıydım, ama Komünist olmaktan bana bir çıkar sağlayacağı sırada düzenden gına geldi ve bunu kendilerine açıkça söyledim. Bana neler yaptıklarını tahmin edebilirsiniz.

«Her neyse, savaşı, kampları, açlığı ve tifüsü atlatıp 1945'te Lublin'e geldim. Orada Masha'nızla karşılaştım. Polonya'da kaçakçılık ve karaborsacılık yapan bir Kızıl Ordu asker kaçağının metresi ya da karısıydı. Kaçakçıdan iyice beslenecek kadar yiyecek bulduğu anlaşılıyordu. Aralarında neler olup bittiğini bilmiyorum. Adam Masha'yı kendisine ihanet etmekle ve daha bir sürü şeyle suçladı. Masha'nın çekici bir kadın olduğunu size söylemem gereksiz, birkaç yıl önce ise gerçek bir güzeldi. Ben tüm ailemi yitirmiştim. Benim bilim adamı olduğumu öğrenince benimle ilgilendi. Kaçakçının beş altı kadını daha vardı sanırım. Yaşamın her düzeyinde taneden çok saman olduğunu unutmamalısınız.

«Masha annesini bulunca hep birlikte Almanya'ya geçtik. Kâğıtlarımız olmadığı için kaçak girmiştik ülkeye. Her adım başında binbir tehlike bekliyordu bizi. Yaşamak istiyorsan yasaları çiğnemek zorundaydın, çünkü tüm yasalar seni ölüme mahkûm ediyordu. Kendin de kurbandın oysa! Herkesin kendisine özgü bir öyküsü olmasına karşın bu işleri bilirsiniz. Göçmenlerle mantıklı bir konuşmaya girmek olanaksızdır, sen ne kadar söylersen söyle, bir başkası çıkıp anlattığın şeyin öyle değil de böyle olduğunu ileri sürer nasıl olsa.

«Neyse, biz yine Masha'ya dönelim. Almanya'ya dönünce bizi 'saygı ile' yeni bir kampa buyur ettiler. Çiftler genellikle bir nikâh töreni olmadan birlikte yaşıyorlardı. O zamanlarda törene falan aldıran yoktu zaten. Ama Masha'nın annesi Musa ve Yahudi yasalarına göre evlenmemizi istedi. Kaçakçı Masha'yı ya boşamıştı, ya da zaten hiç evlenmemişlerdi. Umurumda değildi benim. Ben ilk fırsatta bilimsel araştırmalarıma dönmek istiyordum ve zaten dine öyle sıkı sıkı bağlı değildim. Masha nikâh isteyince ben de kabul ettim. Kamptakiler hemen kaçakçılığa başlamışlardı. Amerikan ordusunun Almanya'ya getirdiği malların çoğu onların ellerinden geçiyordu. Yahudiler her yerde, hatta Auschwitz'de bile ticaret yapmışlardır. Cehennem diye bir yer varsa, orada da yapacaklardır. Bunu kötü anlamda söylemiyorum. Başka ne yapabilirler ki? Yardım örgütleri insanın yaşaması için yeterli yardım yapamıyorlardı. Onca yıllık açlıktan sonra insanlar iyi yemek iyi giyinmek istiyorlardı.

«Ama doğuştan bir işadamı değilsem ne yapabilirdim ben? Oturup Örgüt'ün verdikleriyle yetinmeye çalışıyordum. Almanlar beni üniversiteye ya da laboratuvarlara yaklaştırmıyorlardı. Benim gibi boş gezen birkaç kişiyle kitap okur,

satranç oynardık. Masha bu durumdan hiç hoşlanmazdı. Kaçakçısıyla yaşamasının sonunda lükse alışmıştı. Benim bilim adamı olmam kendisini etkilemişti, ama bu da pek uzun sürmedi. Korkunç sahnelere başladı, pislikmişim gibi davranıyordu bana. Annesi ise bir melektir. Neler çekmiş ve temiz kalmıştır. Annesini çok severdim. İnsan öyle bir kutsal varlığa yaşamında kaç kez rastlayabilir ki? Masha'nın babası da esaslı bir adam, bir yazardı. Masha'nın kime benzediğini bir türlü çıkaramadım ben. Eğlenceye dayanamazdı. Kaçakçılar ise hep eğlence, dans peşindeydiler. Rusya'da ellerinden düşmezdi votka şişesi.

«Lublin'de Masha'ya rastladığımda kendisinin kaçakçıya sadık olduğu izlenimini edindim. Ama kısa zamanda bir sürü ilişkisi olduğunu anlamıştım. Zayıf Yahudiler hep öldürülmüşlerdi, kalanların hepsi demir gibi insanlardı, ancak onların da ruhları zayıflamıştı. Bu da şimdi ortaya çıkmaktadır. Yüz yıl sonra gettolar idealize edilecek ve buralarda azizlerin yaşadıkları söylenecektir. Bundan büyük bir yalan olamaz oysa. Bir kere bir kuşakta kaç aziz olabilir ki? İkincisi de, dinine en bağlı Yahudilerin çoğu ölmüşlerdi. Sağ kalanlar için de en büyük itici güç ne pahasına olursa olsun yaşamaktı. Gettolarda bazıları kabareler bile işletiyorlardı. Bunların ne tür kabareler olduğunu düşünebilirsiniz! İçeri girmek için cesetlere basmak gerekiyordu.

«Bana sorarsanız insanlar daha iyiye değil, daha kötüye doğru gitmektedirler. Ben bir deyişle tersine evrime inanıyorum. Yeryüzündeki son insan hem katil hem deli olacaktır.

«Masha'nın size benim hakkımda çok kötü şeyler anlattığına eminim. Doğrusunu isterseniz evliliğimizi bozan o olmuştur. O ortalıkta başıboş dolaşırken ben de aptal gibi evde annesiyle oturuyordum. Annesinin gözleri rahatsızdı,

kadına din kitapları ve gazete okurdum. Böylesine bir yaşamı ne kadar sürdürebilirdim ama? Şimdi pek yaşlı sayılmam, o zaman ise tam olgunluk çağımdaydım. Bir takım kimselerle tanışmaya, bilim dünyasında ilişkiler kurmaya da başlamıştım. Amerika'dan gelen kadın profesörler bana ilgi de duyuyorlardı. Kaynanam Shifrah Puah, Masha'nın beni gece gündüz yalnız bırakması karşısında kendisine hiç bir şey borçlu olmadığımı söylüyordu. Shifrah Puah beni hâlâ sever. Bir kere sokakta karşılaştık, kucaklaşıp öpüştük. Hâlâ 'oğlum' der bana.

«Amerika vizem çıkar çıkmaz Masha benimle barıştı. Bana göçmen vizesi değil, bilim adamı vizesi vermişlerdi. Vizeyi bana verdiler, ona değil. O Filistin'e gidecekti. İki büyük Amerikan üniversitesi de beni almak istiyorlardı. Sonra çeşitli ayak oyunlarıyla önce birinden sonra diğerinden atıldım. Konuyla ilgisi olmadığı için şimdi bunlara girecek değilim. Büyük şirketlerin hoşlarına gitmeyen kuramlar ortaya koymuş, buluşlar yapmıştım. Bir üniversitenin rektörü açık açık,' İkinci bir Wall Street bunalımına dayanamayız' dedi. Yeni enerji kaynakları diye adlandırabileceğimiz bazı şeyler bulmuştum. Atom enerjisi mi? Hayır, pek sayılmaz. Biyolojik diyebiliriz. Rockefeller burnunu sokmasaydı atom bombası da yıllarca önce hazır olurdu ya.

«Amerikalı milyarderler karşınızda gördüğünüz adamı soymak için kiralık hırsızlar tuttular. Kendi ellerimle yaptığım bir aygıtın peşindeydiler. Eğer bu aygıt bir çalışsaydı — ki bu bir an sorunuydu — tüm Amerikan petrol şirketleri iflâs edeceklerdi. Ancak ben olmadan makineler ve kimyasal bileşikler hırsızların işlerine yaramazdı. Beni satın almak istediler. Yurttaşlığımı almakta karşıma çıkan güçlüklerin ardında onların bulunduklarına eminim. Sam Amca'nın

yüzüne günde on kez tükürsen gülümser ve katlanır buna. Ama yatırımlarına hele bir dokun, bir anda kaplana döndüğünü görürsün.

«Ne anlatıyordum? Ha, evet Amerika, değil mi? Masha Filistin'de ne yapardı? Almanya'dakinden pek değişik olmayan bir göçmen kampına gidecekti orada da. Annesi hastaydı ve o iklimde pek yaşamazdı. Bir aziz olduğumu söylemek istemiyorum, buraya geldikten hemen sonra bir kadınla ilişkim oldu. Bu kadın Masha'yı boşamamı istedi. Amerikalıydı, bir milyonerin dul karısı... Bir üniversiteye bağımlı olmamam için bana bir laboratuvar açmak istiyordu. Ama ben boşanmaya hazır değildim. Her şey olgunlaşmalıdır, kanserli bir tümör bile. Doğru, artık Masha'ya güvenmiyordum, zaten buraya yerleşir yerleşmez eski yaşantısına başlamıştı yine. Ne var ki, güvenmeden sevmek de oluyormuş. Bir gün yolda rastladığım eski bir okul arkadaşım bana karısının başka erkeklerle yaşadığını söyledi. Buna nasıl dayandığını sorduğumda da, 'İnsan kıskançlığın üstesinden gelebilir,' dedi. İnsan ölüm dışında her şeyin üstesinden gelir.

«Bir fincan kahve daha ister miydiniz? Hayır mı? Evet, insan her şeyin üstesinden gelir. Sizinle nasıl tanıştığını bilmiyorum, aldırmıyorum da. Ne önemi var ki? Sizi suçlamıyorum. Bana bağlılık yemini eden siz değildiniz, üstelik dünyada elimize geçeni kaçırmamalıyız. Ben sizden kaparım, siz benden. Amerika'da sizden önce başka biri olduğunu çok iyi biliyorum çünkü adamla tanıştım ve hiç bir şeyi saklamadı benden. Sizinle tanıştıktan sonra benden boşanmak istedi, ama yaşamımı mahvettiği için ona karşı bir yükümlülük duymuyordum. Uzun zamandır ayrı yaşadığımız için gidip kolaylıkla boşanma kararı çıkartabilirdi. Ama kimse, hahamların en büyüğü bile benden onu Yahudi törelerine

göre boşamamı isteyemezdi. Bu halde bulunuşum hep Masha'nın yüzündendir. Evliliğimizin yıkılmasından sonra mesleğime dönmeye çalıştım ama sinirlerim öylesine parçalanmıştı ki ciddi bir işe veremiyordum kendimi. Nefret huyum olmamasına karşın ondan nefret etmeye başladım. Sizinle burada dost olarak oturuyor ve size esenlikler diliyorum. Düşüncem çok sabit: siz olmasaydınız, bir başkası olacaktı. Eğer ben Masha'nın söylediği kadar suçlu olsaydım annesi bana özel olarak Yeni Yıl kartı gönderir miydi?

«Şimdi asıl konuya geliyorum. Birkaç hafta önce Masha bana telefon edip benimle görüşmek istediğini söyledi. 'Ne oldu?' diye sorunca ağzında bir şeyler geveledi, ben de evime gelmesini söyledim. Gayet şık giyinmiş olarak geldi. Sizden daha önce söz etmiş olmasına karşın sanki dün olmuş gibi öyküyü yeni baştan anlattı. Tüm ayrıntılarıyla. Size âşık olmuştu, gebeydi. Çocuğu doğurmak istiyordu. Annesini düşünerek nikâhı bir hahamın kıymasını istiyordu. 'Ne zamandır anneni böyle düşünür oldun?' diye sordum. Çok keyifsizdim. Masha yere oturup bacaklarını poz veren bir artist gibi altına aldı. 'Benim yanımdayken orospu gibi davranıyordun, şimdi de bedelini öde bakalım,' dedim. 'Biz hâlâ karı koca sayılırız, buna izin var sanırım,' dedi. Bugüne kadar hâlâ bilmiyorum o işi neden yaptığımı. Boş gururumdan belki de! Daha sonra Haham Lampert'e rastladım, bana sizden, bilginizden, yıllarca o samanlıkta saklanmanızdan söz edince her şeyi açık açık gördüm birden. Benim gibi sizi de tuzağına düşürmüştü.

«Kısacası hepsi bu işte. Bunu size söylemeden uzun uzun düşündüm. Ama sonunda sizi uyarmanın doğru olacağı kararına vardım. Umarım çocuk sizdendir. Sizi gerçekten seviyor görünüyor, ama öyle bir kadın için kesin bir şey söylenemez.»

«Onunla evlenmeyeceğim,» dedi Herman. Öyle yavaş konuşmuştu ki Leon Tortshiner elini kulağına götürdü.

«Ne? Bakın, önemli bir şey var, sakın buluştuğumuzu ona söylemeyin. Sizinle daha önce konuşmalıydım ama gördüğünüz gibi çok beceriksiz bir insanım. Hiç istemediğim belâlar sararım başıma. Eğer size söylediğimi bilse canım tehlikeye girer.»

«Ona söylemeyeceğim.»

«Onunla evlenmek zorunda değilsiniz. Tam piçi olacak bir kadındır o. Acınacak biri varsa o da sizsiniz. Karınız... öldü mü?»

«Evet, öldü.»

«Çocuklarınız da mı?»

«Evet.»

«Haham bana telefonsuz bir arkadaşınla oturduğunuzu söylemişti, ama ben sizin numaranızı Masha'nın defterinde gördüğümü anımsadım. Önemli numaraları daire içine alıp çevresine çiçekler ve hayvan resimleri çizer. Sizin numaranızın çevresinde de bir bahçe dolusu yılan ve çiçek vardı.»

«Manhattan'da oturduğunuza göre bugün nasıl oluyor da Brooklyn'desiniz?» diye sordu Herman.

Yalan söylediği açıkça belli olan Tortshiner, «Burada arkadaşlar var,» dedi.

«Eh, ben gideyim artık, çok teşekkür ederim.»

«Aceleniz ne? Gitmeyin daha. Ben sizin iyiliğinizi düşünüyordum. Avrupa'da insanlar gizli yaşamlara sahip olmaya alışmışlardır. Orada belki de akıllıca bir şeydi bu, ama burası özgür bir ülke, kimsenin kimseden saklanmasına gerek yok. Burada isterseniz Komünist, isterseniz anarşist olabilirsiniz, ya da canınız ne çekerse. Dua ederken ellerinde zehirli yılanlar tutan bazı dinsel tarikatlar bile var

burada. Bazıları da çıplak yaşıyorlar. Masha'nın da bir sürü gizlisi saklısı var. Oysa saklayacak bir şeyi olan gün gelir bunu açıklamak zorunda kalır. İnsan kendi kendine ihanet eder. Masha bana söylemesine hiç gerek olmayan ve eğer söylemeseydi hiç bilemeyeceğim şeyler anlattı.»

«Ne anlattı?»

«Bana söylediklerini size de söyleyecektir. Bir zaman sorunu bu. İnsanlar her şeylerini bir gösteriş nedeni yaparlar, nasırlarını bile. Geceleri uyuyamadığını söylememe gerek yok sanırım. Bütün gece sigara içer ve konuşur. Beni rahat bırakması için yalvarırdım. Ama içindeki şeytan onu bir an bile terketmez. Orta Çağlarda yaşasaydı kesinlikle bir cadı olup Cumartesi geceleri şeytanla randevusuna yetişmek için süpürge sopasına binerdi. Anası da bir açıdan cadıdır, ama iyi bir cadı. Her dişi, ağını kurmuş bir örümceğe benzer. Önüne çıkan sinek yakalanır. Kaçamazsan son damla kanına kadar emerler.»

«Kaçmaya çalışacağım. İyi günler.»

«Dost olabiliriz sizinle. Haham vahşi biri, ama insanları seviyor. Sınırsız tanıdıkları var, size çok yardımcı olabilir. Kutsal Kitaba elektronik ve televizyon sokmadığım için bana kızıyor. Ama bunu yapacak birini bulur nasıl olsa. Polonya'da doğmuş olmasına karşın tam bir Amerikalı olmuş artık. Gerçek adı da Milton değil Melech'tir. Aldığı her şeye çek yazıyor. Öteki dünyada hesap verirken de çek defterini çıkaracak sanırım. Ama büyükanam Reitze'nin dediği gibi 'Kefenin cebi yoktur.'»

3

Herman telefon çalınca kalkıp açmadı. Kaç kere çaldığını saydıktan sonra yine önündeki din kitabı Gemara'yı

okumayı sürdürdü. Bayram örtüsü ile kaplı masanın başında oturmuş tıpkı Tzivkev'deki okuma evinde olduğu gibi yüksek sesle okuyordu.

Mişnah : 'Karının koca için yaptığı hizmetler şunlardır. Buğday öğütür, yemek pişirir, çamaşır yıkar, çocuğunu emzirir, yatağı yapar, yün eğirir. Eğer yanında bir hizmetçi getirmişse un öğütmez, yemek ve çamaşırla uğraşmaz. İki hizmetçi getirmişse çocuğu emzirmez; üç hizmetçiyle yatağı yapmaz, yün eğirmez; dört hizmetçiyle de yalnızca salonda oturur. Haham Eliyezer şöyle der : Yanında bir ev dolusu hizmetçi getirse bile koca, karısını yün eğirmeye zorlamalıdır, yoksa tembellik insanı deliliğe kadar götürür.'

Gemara : 'Ama buğdayı öğüten sudur— burada kadının öğütülecek buğdayı hazırlaması ön görülmüştür. Belki de bir el değirmeninden söz edilmektedir. Mişnah, Haham Chiyah ile görüş birliğinde değildir. Haham Chiyah şöyle der: 'Bir kadın güzelliği ve doğuracağı çocuklar için alınır... Kızının güzel olmasını isteyen onu piliçle beslemeli ve henüz olgunlaşmadan bol bol süt içirmelidir...»

Yine telefon çalmaya başlamıştı. Herman bu kez zil sesini saymadı. Masha'yla ilgisi kalmamıştı artık. Tüm dünya tutkularından vaz geçmeye, Tanrı ve Tevrat'tan uzaklaşınca içine düştüğü zevk azgınlığından kurtulmaya yemin etmişti. Bir gece önce sabaha kadar çağdaş Yahudiyi ve kendisinin yaşam biçimini düşünmüştü. Yine aynı sonuca varmış bulunuyordu: bir Yahudi, Shulhan Aruh'tan bir adım ayrılmaya görsün ruhsal olarak aşağılanmış bir alanda buluveriyordu kendini — Faşizm, Bolşevizm, cinayet, zina, sarhoşluk. Masha'yı olduğundan değiştirecek neydi? Leon Tortshiner'i ne değiştirirdi? GPU'nun Yahudi üyelerini, Kapoları, hırsızları, karaborsacıları, gammazları ne değiştirebilirdi? İçine düştüğü batağa daha çok saplanmaktan ken-

dini ne alıkoyabilirdi? Felsefe değil kuşkusuz. Berkeley, Hume, Spinoza, Leibnitz, Hegel, Schopenhauer, Nietsche ya da Husserl değil. Bunların tümü de bir tür bir ahlâklılık vazediyorlardı, ama bunun tutkulara karşı koyacak güç verdiği söylenemezdi. Bir insan hem Spinozacı hem de Nazi olabilirdi; hem Hegel'in olaybilimciliğini kavrar hem de Stalinci olurdu; insan hem atoma, hem Zeitgeist'a, kör iradeye, Avrupa kültürüne inanabilir, yine de vahşi suçlar işleyebilirdi.

Gece boyunca kendini iyice tartmıştı. Masha'yı aldatıyordu, Masha da onu. Her ikisinin de amaçları eşti: Karanlık çökmeden, son gelmeden, cezasız ve ödülsüz sonsuzluk gelmeden kendilerine kalmış birkaç yıldan alabilecekleri tüm zevki alabilmek. Ne var ki, bu dünya görüşü kandırmaya ve 'güçlülük haklılıktır' ilkesine dayanmaktaydı. İnsan bundan ancak Tanrı'ya dönüşle kurtulabilirdi. Peki ama hangi inanca dönecekti? Tanrı adına engizisyonlar örgütleyen, haçlı seferleri yapan, kanlı savaşlara yönelten inanca değil kuşkusuz. Bir tek kaçış yolu vardı: Tevrat, Gemara ve Yahudi kitapları. Peki ama kuşkuları ne olacaktı? İnsan oksijenin varlığından kuşku duysa da solumak zorundaydı. İnsan yerçekimini yadsıyabilirdi, ama yine de toprağa basıp yürürdü. Kendisi de Tanrısız ve Tevratsız boğulduğu için Tanrı'ya hizmet edecek ve Tevrat'ı inceleyecekti. İki yana sallanarak yüksek sesle sürdürdü okumasını: «Çocuğunu emzirir. O zaman da Mişnah'ın Şamai okuluyla aynı düşüncede olmadığını söyleyebiliriz. Şamai Okuluna göre, 'Çocuğunu emzirmeme yemini etmişse memesini çocuğun ağzından çıkarır.' Hillel Okulu ise, 'Kocası zorlar ve kadın çocuğu emzirir,' demektedir.»

Telefon bir daha çaldı. Yadwiga bir elinde ütü bir elinde bir tencere suyla mutfak kapısında göründü.

«Neden telefonu açmıyorsun?»

«Bir daha bayram günü telefonu açmayacağım. Sen de Yahudi olmak istiyorsan Şmini Atzere günü ütü yapmamalısın.»

«Ama Şabbat günü yazı yazan sensin, ben değilim.»

«Bundan sonra yazmayacağım. Naziler gibi olmak istemiyorsak, Yahudi olmalıyız.»

«Bugün benimle Kuffoth'a gelir misin?»

«Kuffoth değil, Hakafooth. Evet, gelirim. Yahudi olmak istiyorsan hahama da gitmen gerek.»

«Ne zaman Yahudi olacağım?»

«Hahamla konuşurum. Sana dua etmesini öğreteceğim.»

«Çocuğumuz olacak mı?»

«Tanrı isterse.»

Yadwiga'nın yüzü kızardı. Sevincinden ne yapacağını şaşırmıştı.

«Ütüyü ne yapayım?»

«Bayram sonuna kadar kaldır.»

Yadwiga bir süre daha olduğu yerde durdu, sonra mutfağa döndü. Herman çenesini avuçları içine aldı. Traş olmadığı için sakalı epey uzamıştı. Yaptığı iş bir aldatmaca olduğu için artık hahamın yanında da çalışmayacaktı. Bir öğretmenlik falan bulurdu nasıl olsa. Tamara'yı da boşayacaktı. Kendinden önce sayısız Yahudi kuşaklarının yaptığını yapacaktı o da. Pişmanlık getirmek mi? Masha hiç bir zaman pişman olmayacaktı. İliklerine kadar çağının bir kadınıydı o, tüm çağdaş kadınlığın kandırılmışlığını ve tutkularını kendinde toplamıştı.

En iyisi New York'tan uzak bir eyalete taşınmaktı. Yoksa dayanamayıp Masha'ya gideceğini biliyordu. Kadının adı bile heyecanlandırıyordu kendisini. Telefonun durmadan

çalışında kadının acısını, isteksizliğini, kendisine bağlılığını algılıyordu. Rashi'nin Tevrat yorumlarını okumak bile Masha'nın düşüncelerine girmesini önleyemiyordu — alaycı sözleri, dişi köpekmiş gibi peşinde koşanlara duyduğu horgörü. Hiç kuşkusuz bu davranışı için bir açıklaması olacaktı. Bir domuzun Yahudi yasalarına göre temiz olduğunda ısrar edecek ve bunun için de inanılabilir bir kuram uyduracak bir kadındı Masha.

Gemara'nın başında oturmuş harflere, sözcüklere bakıyordu. Bu yazılar, yuvasıydı onun. Bu sayfalarda ana babası, dedeleri, ataları yaşıyorlardı. Bu sözcükler hiç bir zaman yeterince çevrilemez, ancak yorumlanabilirlerdi. Kapsam bakımından 'bir kadın güzelliği için alını tümcesinde bile derin bir dinsel anlam bulunmaktaydı. Bu, insanın aklına okuma evini, din uğruna ölenler için yakılan ağıtları, sinagogun kadınlara ayrılan bölümünü, pişmanlık dualarını, Kutsal Ad uğruna insanın canını feda etmesini getiriyordu. Allık ile dudak boyasını ve saçma sapan zevkleri değil.

Dışardan birine bunlar açıklanabilir miydi? Yahudi pazar yerinden, atelyeden, yatak odasından aldığı sözcükleri kutsardı. Gemara'da hırsız ve eşkiya sözcüklerinde başka bir tat, Lehçe ya da İngilizcede olduğundan başka bir anlam vardı. Gemara'daki günahkârların çalıp çırpmalarının, insanları aldatmalarının bir tek nedeni vardı: Yahudilerin ders almaları, Tosafoth'un Raşi üzerine o üstün yorumları yazabilmesi için; Reb Samuel İdlish, Lublin'li Reb Meir ve Reb Şlomo Luria'nın daha açık yanıtlar bulabilmeleri ve daha yeni görüş ve incelikleri çıkarabilmeleri içindi bütün bunlar. Sözü geçen puta tapanlar bile puta tapmanın tehlikeleri anlatılabilesin diye oraya yazılmışlardı.

Telefon bir daha çalınca Herman, Masha'nın «Hiç olmazsa bir de beni dinle!» dediğini duyar gibi oldu. Adalet

yasalarına göre her iki tarafın da dinlenilmesi gerekirdi. Herman kendi kendine ettiği yeminleri çiğnediğini bilerek gidip telefonu açtı.

«Alo!»

Öteki uçtan ses gelmiyordu. Masha konuşamıyordu anlaşılan.

«Kim o?» diye sordu Herman.

Yine yanıt yoktu.

«Seni orospu seni!»

Bir hıçkırık duyuldu. «Sağ mısın?» diye sordu Masha.

«Evet, sağım.»

Yine uzun bir sessizlik.

«Ne oldu sana böyle?»

«Senin aşağılık bir insan olduğunu öğrendim, hepsi bu!» Herman bağırıyordu.

«Çıldırmışsın sen!»

«Seninle karşılaştığım güne lânet olsun! Orospu!»

«Tanrım! Ne yaptım ben sana?»

«Boşanmanı orospulukla satın aldın!» Herman'a sanki kendisi bağırmıyormuş gibi geliyordu. İnançsız Yahudilere babası böyle bağırırdı. Yasaları çiğneyenlere karşı eski Yahudi haykırışıydı bu! Masha boğulacak gibiydi.

«Kim söyledi? Leon mu?»

Herman Leon Tortshiner'e adını açıklamayacağına söz vermişti. Ama yine de şimdi yalan söyleyemezdi. Bu yüzden yanıt vermedi.

«O aşağılık bir şeytandır ve de...»

«Aşağılık olabilir ama gerçeği söyledi.»

«Gerçek şu : beni istedi ama ben de yüzüne tükürdüm. Yalan söylüyorsam sabaha sağ çıkmayayım ve mezarımda bir an bile rahat etmeyeyim. Yüzyüze getir bizi. Bu çirkin

yalanı yineleyecek olursa hem onu hem kendimi öldürürüm. Tanrım! Tanrım!»

Masha çığlıklar atıyordu şimdi. Kendi sesine benzemiyordu sesi, eski zamanlarda kötülük yapmakla suçlanan bir Yahudi kadının çığlığıydı bu! Herman geçmiş kuşaklardan bir ses duyduğunu düşündü.

«Yahudi değil o! Nazinin teki!»

Masha şimdi öyle yüksek sesle ağlıyordu ki, Herman kulaklığı uzaklaştırdı. Ağlaması azalacağına artınca Herman'ın öfkesi de kabardı yeniden.

«Amerika'da bir aşığın varmış.»

«Amerika'da aşığım olmuşsa kanser olayım. Tanrım sözlerimi duysun ve beni cezalandırsın. Bunu Leon uydurmuşsa Tanrının lâneti onun üstüne yağsın. Tanrım, bana neler yapıyorlar, görüyor musun? Eğer sözleri yalan değilse, karnımdaki çocuğu öldür Tanrım!»

«Yeter! Balıkçı karılarından beter küfür ediyorsun!»

«Yaşamak istemiyorum artık!»

Masha hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

YEDİNCİ BÖLÜM

1

Bütün gece kar yağmıştı, hem de tuz kadar kupkuru ve sert bir kar. Herman'ın oturduğu sokakta kar altında gömülmüş arabalar bile güçlükle seçiliyordu. Herman, Vezüv yanardağının patlamasından sonra Pompei arabalarının da lavlar altında böyle göründüğünü düşündü. Geceleyin gökyüzü sanki bir mucizeye uğramış, dünya bilinmeyen bir yıldız kümesine girmiş gibi kızıla dönüşmüştü. Herman çocukluğunu anımsadı: Hanukkah bayramı, Yeni Yıl için tavukların yağının alınması, donmuş su birikintileri üzerinde kayma, 'Ve Yakup atalarının yurdunda yaşadı,' diye başlayan haftalık Tevrat okunması. Geçmiş hâlâ yaşıyordu! Herman kendi kendine konuşuyordu. Spinoza'nın dediği gibi, zamanın bir düşünce biçiminden başka bir şey olmadığı kabul edilirse, ya da Kant gibi bir algılama biçimi olduğu düşünülse bile yine de Tzivkev'de sobada odun yakıldığı gerçeği yadsınamazdı. Babası Gemara'yı ve yorumlarını inceler, annesi fasulye, patates ve kurutulmuş mantardan yemek hazırlardı. Herman yemeğin tadını şimdi ağzında duyuyor, babasının mırıldanmasını dinliyor, annesinin mut-

fakta Yadwiga ile konuşmalarını duyuyor, ormandan odun getiren bir köylü kızağının cıngırak sesini işitiyordu.

Ayağında terlikleri, sırtında robdöşambrı evindeydi şimdi. Kış olmasına karşın yarı aralık pencereden karlar altında binlerce ağustos böceğinin cırlamasına benzer bir gürültü geliyordu. Evin içi çok sıcaktı. Kapıcı gece kaloriferi hiç söndürmemişti. Radyatörün içindeki buhar anlaşılmaz bir özlemi dile getiren tek notalı bir ıslık tutturmuştu. Herman borulardaki buhar gürültüsünün kötü bir belirti olduğunu düşünüyordu : kötü, yaşlı ve hasta. Odada ışık yanmamasına karşın gökyüzünü dolduran karın yansımasıyla aydınlıktı içersi. Kitaplarda okuduğu Kuzey Işığı da böyle olmalıydı. Bir süre kitaplığın raflarını dolduran Gemara ciltlerine baktı. Unutulmuş ve tozlu. Yadwiga bu kutsal kitaplara el sürmeye cesaret edemezdi.

Herman uyuyamamıştı. Masha ile haham nikâhıyla evlenmişti, hesabına göre hiç göstermemesine karşın altı aylık olmalıydı artık. Yadwiga da âdet görmemişti o ay.

Bir Yidiş deyişi vardı: insanın kendine ettiği kötülüğü on düşmanı edemez. Ama yalnızca kendisi değildi kendine kötülük eden, bunu biliyordu, o saklı düşmanı, o şeytan karşıtı vardı. Düşmanı kendisini bir darbede yok etmek yerine hep yeni ve şaşırtıcı işkencelere başvurmayı yeğliyordu.

Okyanustan gelen soğuk havayı içine çekti. Dışarı bakınca içinden bir dua etmek gelmişti. Ama kime edecekti? Şu anda Tanrıya yakarabilir miydi? Ve ne için yakaracaktı? Bir süre orada durduktan sonra yatağa dönüp Yadwiga'nın yanına uzandı. Son geceleriydi. Ertesi sabah yola çıkacaktı, yani Masha'nın yanına gidiyordu.

Masha'nın parmağına yüzüğü geçirdiğinden bu yana Masha evine çekidüzen vermeye Herman'ın odasını yeniden

döşemeye başlamıştı. Artık geceleri annesinden korkusundan gizli gizli gelmiyordu yanına. Yadwiga hakkında kavga etmemeye söz vermiş olmasına karşın sık sık sözünü bozuyordu. Her fırsatta Yadwiga'ya lânetler yağdırıyor, hatta onu öldürmek istediğini bile söylüyordu. Evlilikle annesinin çenesinin kapanacağı umutları da boşa çıkmıştı. Shifrah Puah Herman'ın evlilik düşüncesinin alay etmekten başka bir şey olmadığında ısrar ediyordu. Kendisine 'kaynana' denilmesini yasaklamıştı. Çok gerekli birkaç şey dışında hiç konuşmuyorlardı. Shifrah Puah dualarına, kitaplarına, Yidiş gazetelerine ve Hitler kurbanlarının anılarına daha çok gömülmüştü şimdi. Saatlarının çoğunu loş yatak odasında geçiriyor ve burada düşündüğünü mü yoksa uyuduğunu mu bilemiyorlardı.

Yadwiga'nın gebeliği yepyeni bir felâketti. Kefaret Gününde gittiği sinagogun hahamı Yadwiga'nın on dolarını kabul etmişti, kadınlardan biri de kendisini hamama götürmüştü, Yahudi olmuştu artık. Temizlik ve Kasruth yasalarını yerine getiriyor, durmadan Herman'a bir şeyler soruyordu. Buzdolabında süt varken et konulabilir miydi? Meyveden sonra sütlü bir şey yenilebilir miydi? Yahudi yasalarına göre artık annesi sayılmadığına göre, annesine mektup yazabilir miydi? Komşuları, çoğunlukla kör inançlarla karışık sözleriyle kadını büsbütün şaşırtıyorlardı. Yaşlı bir Yahudi Yadwiga'ya Yidiş alfabesini öğretmeye başlamıştı. Artık Polonya radyo programlarını da bırakmış, yalnız Yidiş diliyle yapılan yayımları izliyordu. Bu istasyonlarda hep bir ağlama ve iç çekme vardı, şarkılar bile ağlar gibi acıklı seslerle söyleniyordu. Yadwiga Herman'dan kendisiyle Yidiş dilinde konuşmasını istiyordu, oysa pek bir şey anladığı da yoktu. Diğer Yahudiler gibi davranmadığı için durmadan

azarlıyordu kocasını. Herman sinagoga gitmiyordu, bir dua şalıyla dua takkesi bile yoktu.

Herman kadına kendi işine bakmasını söyler, «Cehennemde benim çivili yatağımda yatacak sen değilsin,» ya da «Bir iyilik yap da, Yahudileri rahat bırak. Sen olmadan da başımız zaten belâda,» derdi.

«Marianna'nın verdiği kolyeyi takabilir miyim? Üzerinde bir haç var.»

«Takabilirsin. Artık rahat bırak beni!»

Yadwiga artık komşularından da kaçınmıyordu. Birbirlerini ziyaret ediyorlar, sırlarını açıklıyorlar, dedikodu yapıyorlardı. Yapacak pek işleri olmayan bu kadınlar Yadwiga'ya Musevilik dersleri veriyorlar, pazarlık yapmasını öğretiyorlar, kocasının kendisini sömürmemesi için uyarıyorlardı. Amerikalı bir ev kadının elektrik süpürgesi, elektrikli karıştırıcısı, elektrikli ütüsü ve olanak varsa bir de bulaşık makinesi olmalıydı. Evleri hırsızlığa ve yangına karşı sigortalanmalıydı; Herman bir de yaşam sigortası yaptırmalıydı; Yadwiga köylü paçavralarını çıkartıp hanımefendi gibi giyinmeliydi.

Komşular arasında Yadwiga'ya öğretilecek Yidiş dili konusunda sürekli bir tartışma vardı. Polonyalı kadınlar Polonya Yidişi, Litvanyalılar da kendi Yidişlerini öğretmek istiyorlardı. Ayrıca kocasının zamanının büyük bir bölümünü yolda geçirdiği için dikkat etmezse başka bir kadınla kaçması olasılığını da dile getirmekten kaçınmıyorlardı. Yadwiga'ya göre yaşam sigortası ve bulaşık makinesi Yahudiliğin gerekli öğeleriydi.

Herman uyudu, uyandı, yine uyukladı, bir daha uyandı. Düşleri de uyanık yaşamı kadar karışıktı. Yadwiga'yı çocuğunu aldırtması için çalışmış, ama kandıramamıştı. Bir çocuğu bile çok mu görüyordu kendisine? Ya Herman ne ola-

caktı? Neden kuru bir ağaç gibi kalsındı? Ona iyi bir eş olacaktı, dokuzuncu ayına kadar çalışmaya, komşulara çamaşıra, temizliğe gitmeye, masraflarına katkıda bulunmaya hazırdı. Oğlu bir süpermarket açmış olan bir komşusu Herman'a bir iş verebilirdi. Böylece kitap satmak için kendini yollarda tüketmesine hiç gerek yoktu.

Herman'ın Tamara'nın yeni tuttuğu mobilyalı odaya telefon etmesi gerekiyordu. Ama aradan günler geçmiş eli türlü telefona gitmemişti. Hahamın yazılarında da epey gerideydi. Her gün korkuyla Maliyeden vergilerini ödemediği için mektup gelmesini bekliyordu. Bir soruşturma bütün karışık işlerini ortaya çıkaracaktı. Leon Tortshiner telefon numarasını bildiğine göre artık bu apartmanda da kalması doğru olmazdı. Tortshiner günün birinde habersizce kapıyı çalıp içeri girecek tipte bir insandı. Herman, Tortshiner'in başına bir felâket getirmek için planlar kurduğundan emindi.

Elini Yadwiga'nın kalçasına dayadı. Bir hayvan sıcaklığı yayılıyordu kadından. Kendisi ise buz gibiydi. Yadwiga uykusu arasında Herman'ın kendisini arzuladığını anlamışçasına uyanmadan mırıldanarak karşılık verdi. «Uyku diye bir şey yok,» diye düşündü Herman. «Hepsi uydurma ve yapmacık.»

Yine daldı. Gözlerini açtığında hava iyice aydınlanmıştı artık. Güneşte karlar pırıl pırıldı. Yadwiga mutfakta olmalıydı — kahve kokusu geliyordu. Woytus coşmuş, ötüyor, pek az öten Marianna'ya serenatlar yağdırmaktaydı.

Herman belki yüzüncü kez masraflarını hesapladı. Burada ve Bronx'ta kira borcu vardı. Yadwiga Pracz ve Shifrah Puah Bloch adına gelen telefon faturalarını ödemeliydi. Her iki evin elektrik ve gaz paraları da henüz ödenmediği için şirket ikisini de kapatabilirdi. Faturaları koyduğu yeri

bilmiyordu. Kâğıtları hep bir yerlerde yiter giderdi, kimbilir belki paralarını da öyle yitiriyordu. «Eh, bir şeyler yapmak için geç artık,» diye düşündü.

Bir süre sonra kalkıp traş olmaya gitti. Aynada sabunlu yüzüne dikkatle baktı. Yanaklarındaki sabun beyaz bir sakalı andırıyordu. Köpükler arasında soluk bir burun, yorgun ama genç bakışlı gözleri bakıyordu kendisine.

Telefon çaldı. Gidip açtığında yaşlı bir kadın sesi duydu. Kadın kekeliyor, güçlükle konuşuyordu. Tam kapatacağı anda karşıdaki ses, «Ben Shifrah Puah,» dedi.

«Shifrah Puah mı? Ne var?»

«Masha... hastalandı... şey...» Kadın ağlamaya başladı.

«Intihar!» diye düşündü Herman, «Ne oldu?»

«Çabuk gel, lütfen!»

«Ne oldu?»

«Lütfen gel!» Shifrah Puah telefonu kapattı.

Herman bir an telefonu açıp ne olduğunu öğrenmek istedi, ancak Shifrah Puah'ın telefonda konuşamadığını, hem zaten kulaklarının iyi işitmediğini biliyordu. Banyoya döndü. Yüzündeki sabun kurumuş, dökülüyordu. Ama ne olursa olsun traş olup banyo yapması gerekirdi. «İnsan yaşadığı sürece pis kokmamalı,» diye söylendi. Yüzünü yeniden sabunladı.

Yadwiga banyoya girdi. Genellikle kapıyı yavaşça açar ve içeri girmek için izin isterdi. Ama bu kez bu inceliğe gerek duymamıştı.

«Kim telefon etti? Metresin mi?»

«Çekil git başımdan.»

«Kahve soğuyor.»

«Kahvaltı etmiyeceğim, hemen gitmem gerek.»

«Nereye? Metresine mi?»

«Evet, metresime.»

«Beni gebe bıraktın, şimdi de orospularla düşüp kalkıyorsun. Senin kitap falan sattığın yok. Yalancı!»

Herman şaşırmıştı. Yadwiga o güne kadar böyle zehirli bir dille konuşmamıştı. Birden öfkesi kabardı.

«Çabuk mutfağa git, yoksa kolundan tuttuğun gibi atarım seni buradan!»

Yadwiga yumruğunu sallarken Herman kadını kapıdan dışarı itti. Köylü diliyle küfürler savurduğunu duyuyordu : **'Szczrewa, cholera, łajdak, parch.'** Aceleyle duşa girdi, ama yalnızca soğuk su akıyordu. Elinden geldiğince çabuk giyindi. Yadwiga evde yoktu, herhalde komşulara kocasının kendisini dövdüğünü söylemeye gitmişti. Herman masanın üstündeki fincandan bir yudum kahve alıp kendini dışarı attı. Ama çıkmasıyla dönmesi bir oldu. Kazağını ve lastiklerini giymeyi unutmuştu. Dışarda kar gözlerini kamaştırdı. Biri iki kar duvarı arasında bir yol açmıştı. Mermaid Caddesinde dükkâncılar karları kürekleyip tepecikler yapıyorlardı. Üzerindekiler kendisini buz gibi rüzgârdan korumuyordu, çok ta az uyumuştu, açlıktan midesi kazınıyordu.

Açık istasyonun merdivenlerini çıkıp treni beklemeye başladı. Lunaparkı ve dönme dolabıyla Coney Adası kar ve bu altında ıssızdı. Gelen trene atladı. Pencereden bir an okyanusu gördü. Kışın tüm öfkesiyle köpük köpüktü dalgalar. Kıyıda bir adam dolaşıyordu. Soğukta ne yaptığını anlamak olanaksızdı, belki de intihara hazırlanıyordu.

Herman sıcak boruların üstünde bir yere oturdu. Altından sıcak hava esiyordu. Vagon yarı yarıya boştu. Arada bir homurdanan bir sarhoş boylu boyunca yere uzanmıştı. Üzerinde yazlık giysiler vardı, başı çıplaktı. Herman yerden çamurlu bir gazete aldı; bir deli karısıyla altı çocuğunu doğramıştı. Tren çok yavaş gidiyordu. Biri rayların karla kaplı

olduğunu söyledi. Yer altına girince hızlandı ve sonunda Times Alanına vardı. Herman burada Bronx trenine aktarma yaptı. İki saat süren yol boyunca çamurlu gazeteyi baştan başa okumuştu, makaleleri, ilânları, at yarışlarını ve hatta ölüm ilânlarını bile.

2

Masha'nın dairesine girince Shifrah Puah'ı, genç ve tıknaz doktoru, komşuları olması gereken esmer kadını gördü. Kadının ufak tefek vücuduna uymayan iri ve kıvırcık saçlı bir başı vardı.

«Hiç gelmeyeceksin sandım,» dedi Shifrah Puah.

«Metroyla ancak gelebildim.»

Shifrah Puah başına kara bir başörtüsü geçirmişti, rengi soluk, yüzü her zaman olduğundan daha kırışıktı.

«Nerede?» diye sordu Herman. Sorduğu insanın diri mi ölü mü olduğunu bilmiyordu.

«Uyuyor yanına girme,»

Yuvarlak yüzlü, kıvırcık saçlı ve nemli gözlü doktor Herman'ı işaret ederek alaycı bir sesle, «Kocası mı?» diye sordu.

«Evet,» dedi Shifrah Puah.

«Bay Broder, karınız gebe değildi. Gebe olduğunu kim söyledi size?»

«Kendisi.»

«Bir kanama geçirdi, ama çocuk yoktu. Doktora görünmüş müydü?»

«Bilmiyorum, ama sanmam.»

«Kuzum siz kendinizi nerede sanıyorsunuz, ayda mı?

Hâlâ Polonya'daki köylerinizde yaşıyorsunuz sizler,» Doktor yarı İngilizce yarı Yidiş konuşuyordu. «Bu ülkede bir kadın gebe kalınca sürekli doktor bakımı altındadır. Onun gebeliği buradaydı!» Doktor işaret parmağıyla başını gösterdi.

Shifrah Puah tanığı daha önce de dinlemişti ama sanki ilk kez duyuyormuş gibi ellerini kavuşturdu.

«Anlamıyorum, hiç bir şey anlamıyorum. Karnı büyüyordu. Bebek tekmeliyordu.»

«Hepsi sinir bunların.»

«Ne sinir, amanın ne sinir! Tanrım, bizi böyle sinirlerden koru! Nasıl da çığlıklar atıp doğum sancıları çekmeye başlamıştı,» diye Shifrah Puah inledi.

«Böyle bir şey duymuştum, Bayan Bloch,» dedi komşu kadın. «Biz göçmenlerin başına gelmedik şey mi kalıyor? Hitler döneminde çektiğimiz acılardan hepimiz yarı deli sayılırız şimdi. Sözünü ettiğim kadının da karnı şişmişti. Herkes ikiz doğuracağını söylüyordu. Oysa hastanede karnını şişiren şeyin yalnızca gaz olduğunu görmüşler.»

«Gaz mı?» diye Shifrah Puah duymamış gibi elini kulağına götürdü. «Ama dedim ya, aylardır âdet gördüğü yoktu ki. Kötü ruhların bize oynadığı bir oyun bu. Cehennemden çıktık ama Cehennem arkamızdan buraya geldi işte. Hitler bizi kovalıyor.»

«Ben gidiyorum,» dedi doktor. «Bu gece geç saatlara hatta belki yarın sabaha kadar uyur. Uyanınca ilâcını veririm. Yiyecek bir şeyler de verebilirsiniz.»

«Bir daha gelecek misiniz, Doktor bey?»

«Yarın sabah hastaneye giderken uğrarım. Bir yıla kalmaz anneanne olursunuz. Hiçbir şeyi yok kızınızın.»

«O kadar yaşamayacağım ki. Bu bir iki saatın bana neye mal olduğunu ancak Tanrı bilir. Altıncı hatta yedinci

ayında sanıyordum onu. Birden bağırmaya başladı, ardından da bir kan boşandı. Şu anda ayakta durmam bile bir mucize.»

«Hepsi burada,» diye doktor yine alnını gösterdi. Kapıdan çıkarken komşunun arkasından gelmesi için bir işaret yaptı. Kadın da çıktı. Shifrah Puah kadının kapının ardından kendilerini dinlemesinden korkarak bir süre bekledi. Sonra, «Bir torunum olmasını o kadar çok istemiştim ki,» dedi. «Öldürülen Yahudilerin adını verebileceğimiz biri. Oğlan olursa adını Meyer koyacaktım. Ama öyle kara talihimiz var ki, neye el atsak taş kesiliyor. Nazilerin elinden kurtulmayacaktım, o Yahudilerin yanında kalıp Amerika'ya gelmeyecektim. Ama yaşamak istedik. Oysa yaşamanın yararı ne? Ölülere imreniyorum. Bütün gün sabahtan akşama kadar imreniyorum onlara. Ölüme bile hak kazanamıyorum. Kemiklerimin Kutsal Topraklarda gömüleceğini ummuştum ama yazgıma bakılırsa bir Amerikan mezarlığında yatıp kalacağım.»

Herman karşılık vermedi. Shifrah Puah masanın üstündeki dua kitabını aldı, sonra yine yerine bıraktı.

«Yiyecek bir şey ister misin?»

«Teşekkür ederim, istemem.»

«Neden bu kadar uzun sürdü gelmen? Eh, bari ben dualarımı edeyim.» Kadın gözlüğünü taktı, bir iskemleye oturup soluk dudaklarını açıp kapamaya başladı. Herman yatak odasının kapısını hafifçe itti. Masha genellikle Shifrah Puah'ın yattığı yataktaydı. Sakin ve soluk görünüyordu. Herman uzun uzun baktı kadına. Ona duyduğu sevgi ve içinden yükselen utanç aklını başından almıştı. 'Ne yapabilirim? Ona bunu nasıl ödeyebilirim?' diye düşündü. Kapıyı kapatıp kendi odasına gitti. Buz tutmuş camın dışında av-

luda daha pek yenilerde yeşil yapraklarla örtülü ağacı görüyordu. Şimdi buz tutmuş dalları karla yüklüydü. Oraya buraya atılmış demir parçaları üzerinde kalın mavimsi beyaz bir örtü vardı. Kar, insanın çöplüğünü mezarlığa dönüştürmüştü.

Herman yatar yatmaz uyudu. Gözlerini açtığında başucunda Shifrah Puah duruyordu, akşam olmuştu. Kadın kendisini uyandırmaya çalışıyordu.

«Herman, Herman. Masha uyandı. Git gör onu.»

Herman'ın nerede olduğunu anlaması için bir süre geçti.

Yatak odasında bir tek ışık yanıyordu. Masha hiç kıpırmamamıştı ama şimdi gözleri açıktı. Herman'a baktı ve konuşmadı.

«Kendini nasıl hissediyorsun?»

«Artık hiç bir şey hissetmiyorum,» dedi kadın.

3

Yine kar yağıyordu. Yadwiga mutfakta Tzivkev'deki gibi türlü yapıyor, radyodan Yiddiş operasından ilâhi sandığı bir şarkı sesi duyuluyordu. Muhabbet kuşları da müziğe kendilerince eşlik etmekteydiler. Bağırıyorlar, ıslık çalıyorlar, cıvıldaşıyorlar, odanın içinde uçup duruyorlardı. Tanrı göstermesin, içine düşmemeleri için Yadwiga tencerelerinin kapaklarını kapattı.

Herman yazısının ortasında birden yoruluvermişti. Kalemini bırakıp koltuğunda iyice geriye yaslanıp kestirmeye çalıştı. Bronx'ta, Masha hâlâ çok zayıf olduğu için işe gidemiyordu. Bir duygusuzluğa gömülüp kalmış gibiydi. Her-

man kadına bir şey sorduğu zaman çok kısa, sanki artık konuşacak bir şeyleri yokmuşçasına bir yanıt veriyordu. Shifrah Puah ise sanki Masha hâlâ ağır hastaymış gibi sabahtan akşama kadar dua edip durmaktaydı. Herman, Masha'nın kazancı olmadan geçinmelerinin olanaksız olduğunu çok iyi biliyordu. Kendisinde de metelik yoktu. Masha yüksek faizle para veren bir tefeciden yüz dolar alabileceğini söylemişti, ama bu parayla nereye kadar idare ederdi ki? Üstelik bir de kefil bulması gerekecekti.

Yadwiga mutfaktan çıktı. «Herman, türlü oldu, tamam.»

«Ben de, parasal, ruhsal ve bedensel olarak hem de.»

«Anlayabileceğim dille konuş.»

«Seninle Yidiş konuşmamı istediğini sanıyordum.»

«Annenin konuştuğu gibi konuş.»

«Annem gibi konuşamam. O *inanıyordu, ben bir dinsiz* bile değilim.»

«Neden söz ettiğini anlamıyorum. Haydi yemeğe gel. Sana bir Tzivkev türlüsü yaptım.»

Herman kalkarken kapı çalındı.

«Herhalde hanım dostlarımdan biri sana ders vermeye gelmiştir,» dedi Herman.

Yadwiga kapıyı açmaya gitti. Herman yazdığı son yarım sayfayı karalayarak, «Eh Haham Lampert, dünya kısa bir vaazla yetinecek, ne yapalım,» diye söylendi. Birden boğuk bir çığlık duydu. Yadwiga koşa koşa odaya girdi, kapıyı sıkıca kapattı. Yüzü bembeyazdı, gözleri yuvalarından fırlamıştı. Biri sanki zorla içeri girecekmiş gibi kapının koluna asılmış, tir tir titriyordu.

«Bir kıyım,» diye düşünen Herman sordu:

«Kim o?»

«Gitme! Sakın gitme! Aman Tanrım!»

Yadwiga kocasının çıkmasını önlerken dudaklarından

köpükler saçılıyordu. Yüzü çarpılmıştı. Herman pencereye baktı. Bu odadan yangın merdivenine geçiş yoktu. Yadwiga'nın yanına gidip bileklerini tuttu. Tam o anda kapı açıldı ve üzerinde eski bir kürk, şapka ve çizme olan Tamara içeri girdi. Herman durumu kavramıştı.

«Yeter, aptal!» diye bağırdı. «Yaşıyor o!»

«Tanrım!» Yadwiga'nın başı elinde olmadan sallanıyordu. Bütün gücüyle Herman'a yaslandı.

«Beni tanıyacağını sanmamıştım,» dedi Tamara.

«Yaşıyor! Sağ! Ölmedi!» diye bağırdı Herman. Yadwiga'yı hem yatıştırmaya hem de yanından itmeye çalışıyordu. Kadın hıçkırarak sarılmıştı erkeğe. Bir hayvanın ulumasını andırıyordu ağlaması.

«Sağ! Yaşıyor!» diye bir daha bağırdı Herman. «Sakin ol! Aptal köylü!»

«Tanrım! Ah, yüreğim!» Yadwiga haç işareti yaptı. Birden bir Yahudi kadının haç işareti yapamayacağını anımsayınca ellerini korkuyla kavuşturdu. Gözleri yuvalarından fırlamış, ağzı boğazında düğümlenen çığlıkla çarpılıp kalmıştı.

Tamara bir adım geriledi.

«Beni tanıyacağını hiç sanmamıştım. Anamın bile beni tanımayacağını düşünüyordum. Kendine gel, Yadwiga. Ölü değilim ve seni korkutmaya gelmedim.»

«Ah, Tanrım!»

Yadwiga iki eliyle başına vurmaya başladı. Herman Tamara'ya, «Neden yaptın bunu?» diye sordu. «Korkudan ölebilirdi.»

«Özür dilerim, çok özür dilerim. Çok değişmiş olduğumu sanıyordum. Senin nerede ve nasıl yaşadığını merak ettim.»

«Hiç olmazsa telefon edebilirdin.»

«*Tanrım! Ne olacak şimdi, Tanrım!*» diye bağırdı Yadwiga. «Gebeyim ben.» Elini karnının üstüne koydu.

Tamara şaşırmış gibi görünüyordu, ama her an da kahkahayı patlatmaya hazırdı sanki. Herman şaşkın şaşkın baktı kadına. «Deli misin yoksa?»

Daha sözünü bitirmeden burnuna alkol kokusu çarpmıştı. Tamara bir hafta önce hastaneye gidip kalçasındaki kurşunu çıkarttıracağını söylemişti. «İçkiye mi başladın yoksa?»

«İnsan yaşamın rahat şeylerine sahip olamazsa güç şeylerine alışır. Senin rahatın yerinde burada.» Tamara'nın sesi değişmişti. «Benimle yaşarken ortalık karma karışıktı. Kitapların kâğıtların uçuşurdu havada. Burası derli toplu oysa.»

«Yadwiga ortalığı temiz tutuyor, sen ise Siyonistlere demeç vermekten başka bir şeye zaman bulamazdın.»

«Haç nerede?» diye sordu Tamara. «Neden haç asılı değil evinde? Ortalıkta muska olmadığına göre haç olmalı.»

«Muska var,» dedi Yadwiga.

«Haç da olmalı. Buraya mutluluğunuzu bozmaya geldiğimi sanmayın. İçki içmeye Rusyada alıştım ve bir kadeh içince de merakım kabarır. Nasıl yaşadığınızı görmek istemiştim. Ne de olsa ortak bir şeyimiz var. İkiniz de beni sağlığımdan anımsıyorsunuz.»

«Tanrım!»

«Ölü değilim, merak etme ölmedim. Ne ölüyüm ne de canlı. Doğrusunu istersen onun üzerinde hiç bir hakkım yok.» Tamara Herman'ı gösterdi. «O benim bir yerlerde yaşamaya çalıştığımı bilmiyordu. Hem herhalde seni oldum olası sevmiştir, Yadwiga. Benden önce seninle yatmıştır nasıl olsa.»

«Hayır hayır! Ben masum bir kızdım. Ona geldiğimde bâkireydim.»

«Ne? Tebrikler öyleyse. Erkekler kız oğlan kızlara bayılırlar. Onlara kalsa kadınlar orospu yatıp kız kalkarlar. Pekâlâ, istenilmeyen bir konuk olduğum anlaşılıyor, ben gidiyorum öyleyse.»

«Pani Tamara, lütfen oturun. Beni çok korkuttunuğ, onun için öyle bağırdım. Size kahve getireyim. Eğer yaşadığınızı bilseydim, Tanrı tanığım olsun, ondan uzak dururdum.»

«Sana kin beslemiyorum, Yadwiga. Dünyamız açgözlü bir dünya. Sen de ona vararak aslında pek önemli bir şey elde edemedin. Ama ne olursa olsun, yine de yalnızlıktan iyidir. Güzel bir eviniz de var. Bizim böyle bir evimiz olamamıştı.»

«Kahveyi getireyim ben. Pani Tamara, yiyecek bir şey de ister miydiniz?»

Tamara yanıt vermeyince Yadwiga ayağındaki terlikleri şaplata şaplata mutfağa yürüdü. Kapıyı açık bırakmıştı. Herman Tamara'nın saçlarının dağınık olduğunu gördü. Gözlerinin altında sarı torbacıklar vardı.

«İçtiğini bilmiyordum.»

«Bilmediğin çok şey var. İnsanın cehenneme girip de sıyrık almadan çıktığı görülmüş müdür? Olanaksız bu! Rusya'da her hastalığın bir tek ilâcı vardı — votka. İçebildiğin kadar içer, samanların ya da çıplak toprağın üzerine uzanır ve artık bir şeye aldırmazdın. Tanrı da, Stalin de istediklerini yapabilirlerdi ondan sonra. Dün burada, Brooklyn'de, içki dükkânı olan birilerini görmeye gitmiştim, bana bir torba dolusu viski verdiler.»

«Ben senin hastaneye gittiğini sanıyordum.»

«Yarın gidecektim, ama henüz karar veremedim. Bu

kurşun,» Tamara elini kalçasına dayadı, «en iyi anım benim. Bir zamanlar bir yuvam, anam babam, çocuklarım olduğunu anımsatıyor. Bunu da alırlarsa hiç bir şey kalmayacak elimde. Bir Alman kurşunuydu, ama bunca yıl bir Yahudi bedeninde çakılı kaldığı için Yahudi kurşunu oldu artık. Günün birinde patlar belki, ama şimdi sakin sessiz yatıyor. Gel dokun istersen. Sen de ortaksın bu işte. Aynı tabanca senin çocuklarını da...»

«Tamara, yalvarırım...»

Tamara dilini çıkardı.

«Tamara, yalvarırım!» diye taklit etti erkeği. «Korkma. Seni boşamaz. Boşasa bile kalkıp ötekine gidersin. Adı neydi onun, ha? O da başından atarsa kalkıp bana gelebilirsin. İşte Yadwiga kahvelerimizi getirdi.»

Yadwiga elinde tepsiyle içeri girdi. Tepside iki fincan kahve, süt, şeker ve evde yapılmış bir tabak çörek vardı. Önlüğünü de takmış, eski hizmetçilik günlerine dönmüştü sanki. Savaştan önce, Herman ile Tamara'ya, Varşova'dan ziyarete geldiklerinde böyle hizmet ederdi. Az önce soluk yüzü şimdi nemli ve kırmızıydı. Alnında boncuk boncuk terler vardı. Tamara şaşkınlık ve alayla baktı kadına.

«Koy şuraya. Bir fincan da kendine getir,» dedi Herman.

«Ben mutfakta içerim.»

Yadwiga yine terliklerini şaklatarak mutfağa yürüdü. Bu kez kapıyı arkasından sıkıca kapatmıştı.

4

«Yapılmayacak bir şey yaptım sanırım,» dedi Tamara. «İş bir kere kötüye gitmeye görsün bir daha düzeltmeye

olanak kalmıyor. Bir içki içtim, ama sarhoş değilim. Lütfen onu çağır. Durumu açıklamalıyım.»

«Ben sonra açıklarım.»

«Hayır, çağır onu. Kocasını almaya geldiğimi sanıyordur.»

Herman mutfağa gitti, kapıyı kapattı. Yadwiga pencere önünde duruyordu. Ayak seslerini duyunca korkuyla geri döndü. Saçları dağılmış, gözleri yaşlıydı. Yüzü de şişmişti. Birden yaşlanmış gibiydi. Herman ağzını açmaya fırsat bulamadan başını yumruklayarak ağlamaya başladı.

«Ben nereye gidebilirim şimdi?»

«Yadwiga, her şey eskisi gibi olacak, inan bana.»

Kaz tıslamasına benzer bir ses çıktı kadının boğazından.

«Neden bana onun ölmüş olduğunu söyledin? Kitap falan satmıyordun, onun yanına gidiyordun.»

«Yadwiga, yemin ederim ki doğru değil bu. Amerika'ya yeni geldi daha. Onun sağ olduğunu bilmiyordum.»

«Ben ne yapacağım şimdi? Senin karın o.»

«Benim karım sensin.»

«O benden önce karındı. Gideceğim ben. Polonya'ya döneceğim. Ah, karnımda çocuğunu taşıyor olmasaydım.» Yadwiga köylülerin ölülerinin arkasından yas tuttukları zaman yapıldığı gibi iki yana sallanmaya başladı. «Ay ay ay!...»

Tamara kapıyı açtı. «Yadwiga, ağlama artık. Ben kocanı almaya gelmedim. Nasıl yaşadığınızı görmek istemiştim.»

Yadwiga, Tamara'nın ayaklarına kapanmak istercesine öne atıldı.

«Pani Tamara, siz onun karısısınız ve öyle kalmanız gerek. Tanrı size canınızı bağışlamışsa bu onun size bir ar-

mağanıdır. Ben yolunuzdan çekilirim. Ev sizindir artık. Ben memlekete dönerim, annem beni geri çevirmez.»

«Buna gerek yok Yadwiga, sen onun çocuğunu taşıyorsun, bense bir ağaç kadar kuruyum. Tanrı çocuklarımı aldı benim.»

«Pani Tamara!» Yadwiga yüzüne yumruklar indirerek ağlamaya başladı. İleri geri sallanıyor, düşecek bir yer arıyormuş gibi öne eğiliyordu. Herman komşuların duyacaklarından korkarak kapıya baktı.

«Yadwiga, sakinleş artık,» dedi Tamara, «Yaşıyorum, ama ölü sayılırım. Ölülerin zaman zaman yeryüzüne konuk geldiklerini söylerler ya, işte ben de öyle bir konuğum. Durumun nasıl olduğunu görmeye geldim, ama merak etme, bir daha gelecek değilim.»

Yadwiga çiğ et rengini almış yüzünden çekti ellerini.

«Olmaz, Pani Tamara, siz burada kalın! Ben basit, okuması yazması olmayan bir köylüyüm. O sizin kocanız, burası da sizin eviniz. Çok acı çektiniz.»

«Yeter artık! Ben onu istemiyorum. Sen Polonya'ya dönmek istiyorsan, dön; ama benim yüzümden değil! Sen gitsen bile ben onunla yaşamam.»

Yadwiga sakinleşti. Kuşkulu kuşkulu baktı Tamara'ya. «Peki siz nereye gideceksiniz? Burada size yer var işte. Ben ortalığı temizler, yemek yaparım. Yine hizmetçiniz olurum. Tanrı öyle istiyorsa, öyle olsun.»

«Hayır, Yadwiga. İyi yürekli bir insansın, ama ben bu özveriyi kabul edemem. Kesilmiş bir boğaz yeniden dikilmez.»

Gitmeye hazırlanan Tamara şapkasını düzeltti, saçlarını altına sıkıştırdı. Herman kadına doğru bir adım attı. «Gitme. Yadwiga durumu öğrendiğine göre dost olabiliriz. Ben de birkaç yalan eksik söylemiş olurum.»

Tam o anda kapı çaldı. Uzun uzun. Kafeslerinin üstüne tüneyip konuşmaları dinlemekte olan muhabbet kuşları korkarak odanın içinde uçuşmaya başladılar. Yadwiga mutfaktan oturma odasına koştu. Herman, «Kim o?» diye seslendi.

Alçak sesle bir konuşma duyuyor ama konuşanın kadın mı erkek mi olduğunu anlamıyordu. Kapıyı açtı. Holde ufak tefek bir çift duruyordu. Kadının soluk yüzü, buruşuk yanakları, havuç rengi saçları ve sarıya yakın gözleri vardı. Alnındaki ve yanaklarındaki çizgiler kilden yapılmış gibiydi. Yaşlı değildi, kırkında falan ancak vardı. Üzerinde günlük bir giysi, ayağında terlikleri bulunuyordu. Kapıda dururken elindeki örgüyü örüyordu bir yandan. Yanındaki kısa boylu, tüylü fötr şapkalı, soğuk kış günü için pek hafif gelen kareli ceketli, pembe gömlekli, çizgili pantolonlu, sarılı yeşilli kırmızılı kravatlı bir adamdı. Sanki sıcak bir iklimden gelmiş de üstünü değiştirmeye zaman bulamamış gibi. Başı dar ve uzun, burnu gaga gibi kemerli, yanakları çökmüş, çenesi sivriydi.

Kadın Polonya Yidiş şivesiyle, «Bay Broder siz beni tanımazsınız,» dedi. «Alt katta otururuz. Karınız evde mi acaba?»

«Oturma odasında.»

«İyi bir kadındır. Din değiştirdiğinde ben yanındaydım. Hamama da ben götürüp ne yapması gerektiğini öğrettim. Yahudi olarak doğanlar Yahudiliği onun kadar sevseler yeter de artar bile. İşi falan var mı acaba?»

«Evet, biraz var sanırım.»

«Arkadaşım Bay Pesheles'i tanıştırayım. Burada oturmaz o, Sea Gate'de bir evi var. Tanrı kem gözden saklasın, New York ve Philadelphia'da da evleri var. Bize geldiğinde

sizden söz etmiştik, kitap yazdığınız ve sattığınız falan hakkında, şimdi de sizinle bir iş konusunda görüşmek istiyor.»

«İş değil! İş değil!» diye atıldı Bay Pesheles. «Benim kitaplarla işim yok, ben emlâkçılık yapardım, şimdi onu da yapmıyorum ya. Ne olsa işin de bir sonu var. Rockefeller bile günde üç öğünden fazla yemek yiyemez, değil mi ya? Ben okumayı severim, ister gazete olsun, ister kitap ya da dergi. Elime geçirdiğim her şeyi okurum. Birkaç dakikanız varsa sizinle konuşmak istiyordum.»

Herman duraksadı. «Özür dilerim ama çok işim var şu anda.

«Uzun sürmez... on beş dakika,» diye ısrar etti kadın. «Bay Pesheles bana ancak altı ayda bir, bazan daha da uzun aralıklarla gelir. Tanrı kem gözlerden esirgesin çok zengindir, günün birinde bir ev falan alacak olursanız size yardımı dokunur.»

«Ne yardımı? Ben yardım falan yapmam. Kendim kirada oturuyorum zaten. Burası Amerika. Ama bir daire isterseniz size bazı yerler önerebilirim.»

«Pekâlâ, buyrun lütfen. Sizi mutfakta kabul ettiğim için özür dilerim. Karım biraz rahatsız da.»

«Nerede olduğun önemli mi? Buraya saygı görmeye gelmedi. Tanrı onu kem gözlerden esirgesin hak ettiği saygıyı görür o zaten. New York'un en büyük yaşlılar evinin başkanı yaptılar onu. Tüm Amerika tanır Nathan Peshelesi. Kudüs'te iki okuma evi yaptırdı, bir değil tam iki tane, yüzlerce genç çocuk onun parasıyla Tevrat'ı okuyacaklar...»

«Bayan Screier, rica ederim, reklam istemiyorum. Bunları bilmesine hiç gerek yok. Ben bu işleri övülmek için yapmıyorum.» Sözcükler kuru bezelyeler gibi çıkıyordu Bay Pesheles'in ağzından. Alt dudağı yok gibiydi. Yoksul bir evi ziyaret eden bir zengin gibi rahattı ve bilmişçesine gülüm-

süyordu. Bu arada ikisi de kapı önünde duruyorlardı, şimdi mutfağa doğru yürüdüler. Tanıştırılmaya fırsat kalmadan Tamara ayağa kalktı.

«Ben gitsem iyi olacak.»

«Kaçmayın, benim yüzümden rahatsız olmayın,» dedi Bay Pesheles. «Güzel bir kadınsınız, bense ayı değilim ve insan yemem.»

«Otur otur,» dedi Herman. «Gitme, Tamara. Yeteri kadar iskemle yok galiba, ama öteki odadan getiririm şimdi.»

Oturma odasında Yadwiga köylülerin yabancı korkusuyla kapıya bakıyordu.

«Kim geldi?»

«Bayan Schreier. Yanında bir adam var.»

«Ne istiyor. Şimdi kimseyle görüşemem. Aklımı kaçıracağım sanırım.»

Herman bir iskemle alıp mutfağa döndü. Woytus Tamara'nın omzuna konmuş küpesini çekiştiriyordu.

«Bir kaç hafta mı?» diyordu Bay Pesheles Tamara'ya. «Ama hiç de yeni gelmişe benzemiyorsunuz. Benim zamanımda bir göçmen iki kilometre öteden tanınırdı. Siz tam bir Amerikalıya benziyorsunuz.»

5

«Yadwiga pek iyi değil, korkarım bize katılamayacak,» dedi Herman. «Burası da çok rahatsız, bağışlıyacağınızı umarım.»

«Rahatsız mı?» diye Bayan Scheier atıldı. «Hitler bize rahat edilmeden de yaşanabileceğini öğretti.»

«Siz de oradan mı geldiniz.»

«Evet, oradan.»

«Toplama kamplarından mı?»

«Rusya'dan.»

«Rusya'nın neresindeydiniz?» diye Tamara sordu.

«Jambul'da.»

«Kampta mı?»

«Kampta da bulundum. Nabroznaya Sokağında otururdum.»

«Tanrım, rastlantıya bak! Ben Nabroznaya'da otururdum Dzikow'lu bir haham karısı ve oğluyla.»

«Dünya çok küçük, çok ama çok küçük,» diye Bay Pesheles el çırptı. Uzun parmakları, manikürlü tırnakları vardı. «Rusya çok büyük bir ülke, ama iki göçmen karşılaşmaya görsün, bir de bakıyorsun ki ya akraba çıkıyorlar ya da aynı kampta bulunmuş oluyorlar. Size bir şey söyleyeyim mi? Haydi aşağıya sizin eve gidelim.» Bunu Bayan Schreier'e söylemişti. «Biraz ekmek, füme balık falan hatta bir şişe de konyak aldırırım. Her ikiniz de Jambul'dan geldiğinize göre konuşacak şeyleriniz olmalı. Siz de gelin Bay... şey... Broder, insanları kolay unutmam ama adlarını bir türlü anımsayamam işte. Bir keresinde karımın adını unutmuştum...»

«Bütün erkeklerin unuttuğu bir addır bu,» diye Bayan Schreier göz kırptı.

«Ne yazık ben gelemem,» diye atıldı Herman.

«Neden? Karınızı da alın. Bugünlerde bir Hıristiyanın Yahudi olması öyle hafife alınacak bir konu değil. Sizi yıllarca bir samanlıkta sakladığını duydum. Ne tür kitap satıyorsunuz? Ben eski kitap meraklısıyım. Bir kere Lincoln'un imzaladığı bir kitabı satın almıştım. Açık arttırmalara gitmeye bayılırım. Bana yazı da yazdığınızı söylemişlerdi. Neler yazıyorsunuz bakalım?»

Herman'ın yanıt vermesine fırsat kalmadan telefon çalınca Tamara başını kaldırdı, Woytus yine odanın içinde uçmaya başladı. Telefon mutfağın yanında, yatak odasına açılan küçük holdeydi. Herman birden Masha'ya ateş püskürdü. Neden telefon ediyordu? Geleceğini biliyordu. Belki de açmasa daha iyi olurdu. Telefonu kaldırıp, «Alo?» dedi.

Belki de telefon eden Leon Tortshiner'di. Kafeteryadaki buluşmalarından bu yana Herman adamın telefonunu bekliyordu. Bir erkek sesi duyuldu, ama Tortshiner değildi bu. Biri kalın bir sesle İngilizce olarak, «Bay Herman Broder'le mi konuşuyorum?» diye sordu.

«Evet.»

«Ben Haham Lampert.» Mutfakta üçü de susmuş dinliyorlardı.

«Evet.»

«Demek telefonun da var ha? Hem de Bronx'da değil de Brooklyn'de; Esplanade 2, Coney Adası taraflarında bir yer olmalı.»

«Arkadaşım taşındı,» diye mırıldandı Herman, bu yeni yalanının başına yeni belâlar açacağını bilerek.

Haham öksürdü. «Hem taşındı hem de telefon aldı demek? Evet, ben belki aptalın biriyim ama yine de sandığın kadar değil. Bu komedi fazla uzadı, anladın mı? Her şeyi biliyorum. Evlendin ve seni kutlamamam için bana söylemedin. Kim bilir, belki de sana güzel bir düğün armağanı verirdim. Ama böyle istiyorsan sen bilirsin. Sana telefon etmemin nedeni şu, kabalada öyle yanlışlıklar yapmışsın ki...»

«Ne yanlışlığı?»

«Şu anda anlatamam. Haham Moscowitzz telefon edip söyledi. Makale basılırken görmüş yanlışları. O sayfaları çıkartıp dergiyi yeni baştan düzenleyecekler. İşte başıma açtığın iş bu, anladın mı?»

«Çok özür dilerim, eğer durum böyleyse istifa ederim ben de, siz de o yazının parasını ödemezsiniz.»

«Bunun bana ne yararı var ki? Ben sana güveniyorum. Neden yazdıklarını karşılaştırmadın? Ben seni araştırma yapman için tutmuştum, dünyanın gözünde aptal yerine konmamak için, Çok çalıştığımı ve...»

«Ne tür bir yanlış yaptığımı bilmiyorum, ama gerçekten yapmışsam o zaman böyle bir işte çalışmamam gerekir.»

«Ben senin yerinde bir başkasını nerden bulurum? Benden sır sakladın? Neden? Bir kadına âşıksan günah değil ya bu. Ben seni dost bilip yüreğimi açtım sana, ama sen eski ülkeden bir Hitler kurbanı çıkardın karşıma. Karın olduğunu bilmemi neden istemedin? Seni kutlama hakkını vermen gerekirdi bana.»

«Teşekkür ederim.»

«Neden öyle yavaş sesle konuşuyorsun? Boğazın falan mı ağrıyor?»

«Hayır hayır.»

«Ben sana bana adresini ve telefon numarasını vermeyen bir insanla çalışamayacağımı söylemiştim. Seni hemen görmeliyim. Nerede oturduğunu söyle bana. Düzeltmeleri yaparsak yarına kadar baskıyı durduracaklar.»

«Ben burada değil, Bronx'ta oturuyorum.»

Herman fısıltıyla konuşuyordu.

«Yine mi Bronx çıktı ortaya? Bronx'un neresinde? Sözlerinden hiç bir şey anlamıyorum doğrusu.»

«Şimdi bir süre için buradayım, daha sonra size her şeyi anlatırım.»

«Geçici mi? Ne'n var senin? Yoksa iki karın mı var?»

«Belki.»

«Pekâlâ, Bronx'a ne zaman döneceksin?»

«Bu gece.»

«Bana adresini ver. Bu iş sona ersin artık.»

Herman Masha'nın adresini verdi. Mutfaktan kendisini duymamaları için eliyle örtmüştü telefonu.

«Saat kaçta orada olacaksın?»

Herman zamanını söyledi.

«Kesin mi yoksa yine oyalamaya mı çalışıyorsun?»

«Orada olacağım.»

«Peki, ben de geleceğim o halde. Heyecanlanmana gerek yok, karını elinden alacak değilim.»

Herman mutfağa dönünce Yadwiga'nın da gelmiş olduğunu gördü. Gözleri hâlâ kan çanağı gibiydi, ellerini kalçalarına dayamış kendisine bakıyordu. Konuşmayı dinlemiş olduğu kuşkusuzdu. Bayan Schreier Tamara'ya, «Sizi Rusya'ya nasıl gönderdiler?» diye sordu.

«Sınırı kaçak olarak aştık.»

«Biz hayvan vagonundaydık. Tam üç hafta konserve gibi istif edilmiş olarak gittik. Bağışlayın ama işimizi küçük bir pencereden dışarı yapıyorduk. Düşünün bir kere kadınlar ve erkekler. Nasıl sağ çıkabildiğimizi bugüne kadar anlayamadım doğrusu. Ölenler de oldu içimizde. Ayakta öldüler. Ölüleri trenden aşağı atıyorlardı. Buz tutmuş bir ormana vardık sonra. İçinde yaşayacağımız barakalar için ağaç kestik. Donmuş toprakta hendekler kazıp orada yattık...»

«Bunları çok iyi bilirim,» dedi Tamara.

«Burada akrabalarınız var mı?» diye Bay Pesheles Tamara'ya sordu.

«Amcamla yengem var. Doğu Broadway'de oturuyorlar.»

«Doğu Broadway mi? Peki o sizin neyiniz oluyor?» Bay Pesheles Herman'ı gösterdi.

«Arkadaşız.»

«Öyleyse Bayan Schreier'e gelin de hep arkadaş olalım. Açlıktan midem kazınıyor, bu açlık konusunu tartışırız. Yeyip içer, konuşuruz. Haydi Bay... Broder. Böylesine soğuk bir günde insanın içini dökmesi yararlıdır.»

«Korkarım benim hemen gitmem gerek,» dedi Herman.

«Ben de zaten gidiyordum,» diye Tamara atıldı.

Yadwiga birden uyanmış gibiydi.

«Pani Tamara nereye gidiyor? Lütfen kalın burada, yemek hazırlıyayım.»

«Başka bir sefere Yadwiga, şimdi olmaz.»

«Görünüşe bakılırsa çağrımı kabul etmeyeceksiniz,» dedi Bay Pesheles. «Haydi Bayan Schreier, bu kez başarılı olamadık. Elinizde eski ciltler varsa başka bir zaman iş yaparız, söylediğim gibi ben eski kitap koleksiyoncusuyum. Bunun dışında...»

«Sonra konuşuruz,» dedi Bayan Schreier Yadwiga'ya. «Bay Pesheles belki de ilerde daha sık gelir buraya. Bu adamın benim için neler yaptığını bir Tanrı bilir. Diğerleri Yahudilerin yazgısı konusunda yakınıp ağlaşırlarken o vizeler yolladı bizlere. Kendisini hiç tanımıyordum, ama oturup bir mektup yazdım, babası babamın iş ortağıydı, dört hafta sonra kâğıtlar geldi. Konsolosluğa gittiğimizde Bay Pesheles'in orada çok iyi tanındığını gördük.»

«Yeter yeter, bu kadar övmeyin beni. Hepsi hepsi bir parça kâğıt, ne çıkar bundan?»

«O kâğıt parçalarıyla binlerce insanın canını kurtarabilirlerdi.»

Pesheles ayağa kalktı «Adınız ne?» diye sordu Tamara'ya. Tamara adama, Herman'a, Yadwiga'ya baktı.

«Tamara.»

«Tamara ne? Herhalde bir soyadınız vardır.»

«Tamara Broder.»

«Siz de mi? Kardeş misiniz?»

«Kuzeniniz,» dedi Herman.

«Eh, küçük bir dünyada yaşıyoruz. Olağanüstü zamanlar. Geçenlerde gazetede okudum, bir göçmen yeni karısıyla yemek yerken kapı açılmış ve içeri gettoda öldüğünü sandığı eski karısı girivermişti. İşte Hitler'le Stalin'in başımıza açtıkları...»

Bayan Schreier gülmeye başladı. Yüzündeki kırışıklar daha da derinleşmiş, bazı ilkel kabilelerde rastlanılan dövme izlerine dönüşmüştü.

«Bu öyküyü neden anlattınız, Bay Pesheles?»

«Özel bir nedeni yok. Yaşamda her şey olabilir. Hele her şeyin altüst olduğu bu günlerde.»

Bay Pesheles sağ gözünü yumdu, ıslık çalacakmış gibi dudaklarını büzdü. Ceketinin üst cebinden çıkardığı iki kartı Tamara'ya uzattı.

«Kim olursanız olun, birbirimize yabancı kalmayalım.»

6

Konuklar kapıdan çıktıkları an Yadwiga da ağlamaya başladı. Bir an içinde yüzü yine kasılmıştı. «Nereye gidiyorsun şimdi de? Pani Tamara! Kitap falan sattığı yok bunun. Hepsi yalan. Metresine gidiyor. Herkes biliyor bunu. Komşular hep alay ediyorlar benimle. Üstelik canını kurtardım onun. Kendi lokmamı çıkardım ona verdim. Bokunu taşıdım.»

«Yadwiga, lütfen kes artık!»

«Herman, benim gitmem gerek. Sana bir şey söyliyeyim, Yadzia. Benim sağ olduğumu bilmiyordu. Rusya'dan

bir kaç hafta önce geldim ben.»

«Sevgilisi her gün telefon ediyor. Benim anlamadığımı sanıyor ama ben her şeyi biliyorum. Günlerce onun yanında kaldıktan sonra bitkin ve beş parasız dönüyor eve. Ev sahibimiz kirayı istemeye geliyor ve kışın ortasında bizi sokağa atmakla tehdit ediyor. Gebe olmasaydım bir fabrikada çalışabilirdim. Burada hastaneye ve doktora gitmek gerek. Kimse evde doğum yapmıyor... Sizi bırakamam, Pani Tamara.» Yadwiga kapıya koşup kadının yolunu kesti.

«Yadzia, gitmem gerek.»

«Size dönmek istiyorsa bebeği verebilirim. Burada insan çocuğunu bir kuruluşa verebiliyor. Hatta para bile...»

«Saçmalama, Yadzia. Ben ona gitmeyeceğim, bebeğini vermene de gerek yok. Sana doktor da, hastane de bulacağım.»

«Pani Tamara!»

«Yadzia, bırak gideyim.» Herman paltosunu giymişti.

«Hiç bir yere gidemezsin!»

«Yadwiga, haham beni bekliyor. Yanında çalıştığım haham. Şu anda ona gitmezsem yiyecek bir lokma ekmek bile bulamayız.»

«Yalan! Seni haham değil orospun bekliyor.»

«Eh, burada neler olduğunu anladım artık,» diye Tamara söylendi. «Benim gerçekten gitmem gerek. Kararımı değiştirip de hastaneye gidersem yıkanacak çamaşırlarım var. Bırak çıkayım, Yadzia.»

«Demek gitmeye karar verdin,» dedi Herman. «Hangi hastaneye yatacaksın?»

«Ne önemi var bunun? Sağ kalırsam nasıl olsa çıkacağım, ölürsem de bir yere gömerler artık. Beni gelip görmene gerek yok. Kocam olduğunu öğrenirlerse parasını senden alırlar. Onlara hiç bir akrabam olmadığını söylemiştim.»

Tamara gidip Yadwiga'yı öptü. Yadwiga bir an başını Tamara'nın omzuna yasladı. Kadının alnını, yanaklarını, ellerini öptü. Bir yandan da hıçkırıklarla ağlıyordu. Köylü şivesiyle anlaşılmayan bir şeyler mırıldanarak dizleri üzerine çöktü.

Tamara çıkar çıkmaz Yadwiga yine kapının önüne dikildi.

«Bugün hiçbir yere gidemezsin!»

«Görürüz bakalım.»

Herman Tamara'nın ayak seslerinin uzaklaşmasını bekledi, sonra Yadwiga'nın bileklerini kavradı. Kadını bir çekişte yere fırlattı, kapıyı açıp dışarı koştu. Merdivenlerden ikişer ikişer inerken arkasında bir çığlık duydu. Bir zamanlar öğrendiği bir şey geldi aklına: «On Emirden birini çiğnemişsen hepsini çiğnemiş sayılırsın.» «Sonunda katil olacağım,» diye söylendi.

Havanın kararmış olduğunu farketmemişti. Hol iyice karanlıktı. Kapılar açılıyordu ama dönüp bakmadı. Doğruca dışarı çıktı. Tamara kar yığınları arasında durmuş kendisini bekliyordu.

«Lastiklerin nerede? Böyle çıkmazsın dışarı!»

«Çıkmak zorundayım.»

«Kendini öldürmek mi istiyorsun? Zatürree olmak istemiyorsan git lastiklerini giy.»

«Sana ne benim hastalığımdan? Cehennemin dibine kadar yolunuz var... hepinizin!»

«Yine aynı Herman işte! Sen bekle, ben gider alıp gelirim.»

«Hiç bir yere gidemezsin!»

«Eh dünyada bir budala eksik olur, ne yapalım.»

Tamara karlar arasında yürümeye başladı. Alaca karanlık olmasına karşın sokak ışıkları yanmıştı. Gökte pas

rengi fırtına bulutları vardı. Körfezden soğuk bir rüzgâr esiyordu. Birden üst katta bir pencere açıldı ve aşağı bir lastik atıldı, arkasından bir tane daha. Yadwiga'ydı bu. Herman başını kaldırdı. Ama Yadwiga camı kapatmış, perdeleri çekmişti bile. Tamara arkasına bakıp güldü, kırpıp yumruğunu salladı. Herman lastiklerini giydi ama ayakkabıları karla dolmuştu bile. Tamara erkeğin yanına gelmesini bekledi.

«En kötü köpek en iyi kemiği alır. Neden?»

Herman'ın koluna girdi, yaşlı bir çift gibi bastıkları yere dikkat ederek ağır ağır yürüdüler. Damlardan kar ve buz parçaları düşüyordu. Mermaid Caddesinde kar diz boyunu aşmıştı. Ölü bir güvercin yatıyordu yerde. «Kutsal yaratık, yaşamın sona erdi, talihlisin,» diye düşündü Herman. İçi yasla dolmuştu. «Sonu bu olacaksa neden yarattın onu? Acımasız Tanrı daha ne kadar suskun kalacaksın?»

Herman ile Tamara trene bindiler. Tamara On dördüncü Sokağa, Herman ise Times Alanına gidiyordu. Vagon doluydu, ikisi birden bir kişilik bir yere sıkıştılar.

«Demek ameliyat olmaya karar verdin?» dedi Herman.

«Yitirecek bir şeyim yok ki. Sefil yaşamımdan başka yitirecek hiç bir şeyim yok.»

Herman başını eğdi. Union Alanına yaklaşırlarken Tamara veda etti. Herman ayağa kalktı, öpüştüler.

«Arada sırada beni düşün,» dedi Tamara.

«Bağışla beni!»

Tamara indi. Herman yine loş köşeye oturdu. Babasının sesini duyar gibiydi: «Sorarım sana ne başardın bugüne kadar, ha? Kendini de ilişkide bulunduğum herkesi de sefil ettin. Burada, cennette utanıyoruz senden.»

Herman Times Alanında inip metroya aktarma yaptı. İstasyondan Shifrah Puah'ın evine kadar yürüdü sonra. Haham'ın Cadillac arabası karla örtülü sokağa baştan başa

kaplamış gibiydi. Evin tüm ışıkları yanıyordu. Herman soluk yüzü, soğuktan kızarmış burnu ve üstündeki partal giysilerle bu aydınlık eve girmeye utanıyordu. Karanlık holde üstündeki karları silkti, yanaklarını renklendirmek için çimdikledi. Kravatını düzeltti, alnındaki terleri mendiliyle sildi. Haham belki de yazıda yanlış falan bulmamıştı, Herman'ın işlerine burnunu sokmak için bir özür olarak kullanmış olabilirdi bunu.

Herman içeri girdiğinde gözüne ilk çarpan şey konsolun üzerindeki vazodaki kocaman çiçek demeti oldu. Örtü serili masanın üzerinde çöreklerle portakallar arasında koca bir şişe şampanya duruyordu. Hahamla Masha kadeh tokuşturuyorlardı, Herman'ın içeri girdiğini duymamışlardı. Masha kafayı bulmuştu. Yüksek sesle konuşuyor, gülüyordu. Şık bir giysi vardı üstünde. Haham ise gürler gibi konuşuyordu. Shifrah Puah mutfakta birşeyler kızartıyordu. Haham açık renkli giysileriyle bu alçak tavanlı kalabalık odada olduğundan iri ve geniş görünüyordu.

Haham kalkıp bir adımda Herman'ın yanına geldi. İki elini birden kavrayarak, «Mazel tov, damat!» diye bağırdı.

Masha kadehini bıraktı. «İşte sonunda geldi!» Parmağıyla Herman'ı gösterip kıkırdadı. Sonra o da kalkıp kocasının yanına gitti. «Kapı dibinde durmana gerek yok. Senin evin burası, ben de karınım. Burada olan her şey senindir.»

Herman'ın kucağına atılıp kocasını öptü.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

1

İki gündür durmadan kar yağıyordu. Shifrah Puah'ın evi buz gibiydi. Bodrumda oturan kapıcı sarhoştu, kazan da bozulmuş onaracak kimse bulunamamıştı.

Shifrah Puah ayağında çizmeleri, sırtında Almanya'dan getirdiği partal bir kürk, başında yünlü bir şalla dolaşıyordu evin içinde. Soğuktan ve öfkeden yüzü sapsarıydı. Gözlüğünü takmış, odanın içinde bir aşağı bir yukarı yürüyüp dua kitabını okuyordu. Hem dua ediyor hem de yoksul kiracıları kışın soğuğunda donmaya terkeden ev sahiplerine lânetler yağdırıyordu. Dudakları mosmordu. «Sanki buraya gelmeden az şey çektik!» diye söylendi. «Şimdi Amerika'yı da listeye eklememiz gerekecek. Bir Nazilerin gelip bizi dövmeleri eksik!»

Haham Lampert'in verdiği yemeğe gideceği için o gün işini kaytarmış olan Masha annesini azarladı.

«Anne, utan, utan! Bugün sahip olduğun şeylerin yarısına Stutthoff'da sahip olsaydın sevincinden aklını kaçırırdın.»

«İnsanın gücü sonsuz değil ki! Orada bizi ayakta tutacak bir umudumuz vardı hiç olmazsa. Donmadık yanım kalmadı. Bir mangal alsan olmaz mı sanki? Kanım bile dondu.»

«Amerika'da mangalı nerden bulayım? Bahar gelsin taşınırız buradan.»

«Bahara sağ çıkmam ben.»

«Cadı, sen hepimizi gömersin daha!»

Hahamın Herman'la Masha'yı çağırdığı parti Masha'yı çılgına çevirmişti. İlk önce gitmek istememiş, çağrının ardında Leon Tortshiner'in bulunduğunu, bir oyun yapmak istediğini ileri sürmüştü. Masha, hahamın evine gelmesini, şampanya içirip kendisini sarhoş etmesini hep Leon Tortshiner'in kendisini Herman'dan ayırmak için oyunları olarak görüyordu. Durmadan hahamı küçümsüyor, aşağılıyor, iki yüzlü diye niteliyordu. Sonra da Leon Tortshiner'e manyak, sahtekâr ve kışkırtıcı diye sövüyordu.

Yalancı gebeliğinden bu yana ilâçla da olsa geceleri uyuyamıyordu. Bitkin bir halde uyuya kaldığında hemen karabasanlarla uyanıyordu. Kefeni içinde babası kulağına Tevrat'tan bölümler fısıldıyordu. Uzun burunlu boynuzlu yaratıklar görüyordu. Bunların torbaları, memeleri vardı ve vücutları yaralarla kaplıydı. Havlıyorlar, kükrüyorlar, salyalarını üzerine akıtıyorlardı. Her iki haftada bir âdet görmeye de başlamıştı, Shifrah Puah kızına doktora görünmesini söylüyor, Masha ise doktorlara inanmadığını ve onların hastalarını zehirlediklerini yineleyip duruyordu.

Ama birden fikrini değiştirip partiye gitmeye karar verdi. Leon Tortshiner'den neden korkacaktı ki? Hem dine uygun olarak hem de resmen boşanmıştı. Kendisini selâmlayacak olursa sırtını dönerdi, bir oyun falan yapmaya kalkışırsa da suratının ortasına tükürürdü.

Herman Masha'nın bir uçtan öteki uca nasıl gidip geldiğini gözlemliyordu. Giderek artan bir heyecanla partiye hazırlanmaya başlamıştı. Dolapları, çekmeceleri açıyor, giysilerini, bluzlarını, eteklerini, ayakkabılarını ortalığa saçıyordu. Bunların çoğunu Almanya'dan getirmişti. Sonunda bir giysisinin biçimini değiştirmeye karar verdi. Dikiyor, kesip biçiyor, sigara ardından sigara içiyordu. Bu arada hiç durmadan konuşuyor, erkeklerin kendisini nasıl kovaladıklarını anlatıyordu. Savaştan önce, savaş sırasında, savaştan sonra, kamplarda, 'Örgüt' bürolarında... Ve tüm anlattıklarını doğrulamasını istiyordu Shifrah Puah'tan. Bir an dikişini bırakıp kanıt göstermek için eski mektup ve fotoğraflarını da çıkarttı.

Herman onun partide tek olmak istediğini, bütün kadınları güzelliğiyle, şıklığıyla gölgede bırakmak istediğini anlıyordu. İlk başta istememesine karşın sonunda gitmeye razı olacağını biliyordu. Her şeyi dram haline getirmekte Masha'nın üstüne yoktu.

Radyatörden bir fısıltı yükseldi ansızın, kazan onarılmıştı. Apartmanın içi buharla dolunca Shifrah Puah sarhoş kapıcının hepsini diri diri yakmak istediğini söyledi. Kaçıp karlar arasına gitmek zorunda kalacaklardı. Duman ve kömür kokuyordu. Masha banyoyu sıcak suyla doldurdu. Her şeyi aynı anda yapmaya çalışıyordu: banyoyu hazırlıyor, İbranice, Yidiş dilinde, Lehçe, Rusça ve Almanca şarkılar söylüyordu. Göz açıp kapayıncaya kadar eski bir giysiyi yenileştirmiş, ona uyan bir çift yüksek topuklu ayakkabı ve Almanya'da birinin armağan ettiği eski bir şal bulmuştu.

Akşam kar dinmişti, ama hava daha da soğumuştu. Bronx sokakları Moskova ya da Koybishev sokaklarından farksızdı şimdi.

Parti sözünden bile nefret eden Shifrah Puah, Yahudilerin soykırımından sonra eğlenmeye hakları olmadığını söylemesine karşın Masha'nın üst başını inceliyor, fikirler veriyordu. Bu kadar iş arasında Masha yemek yemeyi unutmuştu. Annesi ikisine de biraz pilavla süt hazırladı. Hahamın karısı Masha'ya telefon etmiş adreslerini vermiş ve nasıl geleceklerini anlatmıştı. Shifrah Puah kızının bir kazak ya da yün don giymesini istemişti, ama Masha buna yanaşmadı bile. İki dakikada bir konyak şişesinden bir fırt alıyordu.

Herman ile Masha çıktıklarında hava kararmıştı. Dondurucu bir rüzgâr şapkasını başından savururken güçlükle havada yakaladı. Masha'nın eteği balon gibi şişiyordu. Kara batan ayakkabısını çıkarmaya çalışırken çorabı ıslanmıştı. Şapkasının ancak koruduğu öylesine titizlikle yaptığı saçları sanki birkaç saniye içinde yaşlanmış gibi bembeyaz kesilmişti. Bir eliyle eteğini bastırıyor, bir eliyle de şapkasını tutuyordu. Herman'a bir şeyler söyledi, ama sesini rüzgâr aldı götürdü.

Genel olarak birkaç dakika süren istasyon yolu şimdi başlı başına bir serüven olmuştu. Sonunda istasyona vardıklarında treni kaçırdıklarını gördüler. Demir sobalı bir kulübede oturan memur rayların karla kaplı olduğunu bu yüzden tren saatlarının önceden kestirilemeyeceğini bildirdi. Masha titriyor, ısınmak için olduğu yerde zıplıyordu. Yüzü sapsarı kesilmişti.

On beş dakika geçmiş, tren hâlâ gelmemişti. Epey bir kalabalık da toplanmıştı: ayaklarında lastikler ve çizmeler, ellerinde sefertaslarıyla erkekler, kalın giyinmiş ve başları örtülü kadınlar. Her yüzün kendine özgü bir sıkıntısı, heyecanı, açgözlülüğü vardı. Dar alınlar, sıkıntılı bakışlar, iri delikli geniş burunlar, dört köşe çeneler, iri memeler ve ge-

niş kalçalar tüm Ütopya düşlerini yadsımaktaydı. Evrim kazanı hâlâ kaynıyordu. Burada bir çığlık bir isyana yol açabilirdi.

Tren düdük çalarak girdi istasyona. Vagonlar yarı yarıya boştu. Pencereler buzdan bembeyaz kesilmişti. Vagonların içi de soğuk, yerler çamurlu, pis gazeteler ve çikletle kaplıydı. «Bu trenden çirkin bir şey var mıdır?» diye düşündü Herman. «Sanki özel olarak yapılmış gibi her şey insanın içine sıkıntı veriyor burada.» Bir sarhoş Hitler ve Yahudiler hakkında konuşmaya başladı. Masha çantasından küçük aynasını çıkartıp yüzüne baktı. Parmak uçlarını ıslatarak saçlarını düzeltti. Oysa dışarı çıkınca rüzgâr yine dağıtacaktı.

Tren yer üstünde gittiği sürece Herman camın buharını temizlediği bir köşesinden dışarısını seyrediyordu. Rüzgârda gazeteler uçuşuyordu. Bir bakkal kaldırıma tuz serpiyordu. Bir araba çamura saplanmış, tekerleği boşa dönüyordu. Herman birden iyi bir Yahudi olma kararını anımsadı. Shulhan Aruh'a, Gemara'ya dönecekti. Kaçtır veriyordu bu kararı! Kaç kez dünyadan olan her şeyin yüzüne tükürmeye karar vermiş ama her seferinde yolundan dönmüştü. İşte şimdi de eğlenceye gidiyordu. Milletinin yarısı işkencelere uğramış, öldürülmüştü, diğer yarısı da eğlence düzenliyordu. Masha'ya çok acıdı birden, ne kadar zayıf, hasta ve solgun görünüyordu.

Herman ile Masha trenden indiklerinde saat epey geçti. Donmuş Hudson Nehrinden çılgın bir rüzgâr esiyordu. Masha Herman'a sıkı sıkı sarılmıştı. Herman da rüzgârda savrulmamak için olanca gücüyle öne eğilmiş yürüyordu. Göz kapakları karla örtülmüştü. Masha soluk soluğa bir şeyler söylemeye çalışıyordu. Şapkası başından uçacak gibiydi. Paltosunun etekleri savruluyordu. Hahamın evinin

numarasını görebilmeleri bile bir mucizeydi. Koşa koşa holden içeri girdiler. İçersi sakin ve sıcaktı. Duvarlarda altın çerçeveli tablolar, yerden duvardan duvara halılar vardı, avizelerden yumuşacık bir ışık yayılıyor, koltuklar ve kanapeler konukları bekliyordu.

Masha aynanın önüne geçerken, «Buradan saç çıkarsam bir daha hiç ölmem,» diye düşündü.

2

Saçının son telini de düzelttikten sonra asansöre doğru yürüdü Masha. Herman da kravatını sıkıştırmıştı. Gömleği boynuna bol geliyordu. Boy aynasında vücudunun ve giyiminin tüm kusurları ortaya çıkmıştı. Sırtı kamburdu, bitkin bir hali vardı. Zayıflamıştı: paltosu ve ceket pantolonu daha iri bir insanındı sanki. Asansörcü kapıyı açmadan bir an duraksadı. Hahamın katında durduklarını Herman'ın kapıyı çalmasını kuşkuyla izledi.

Kapı açılmadı. Herman içerden konuşmalar, gürültüler ve hahamın gür kahkahasının geldiğini duyuyordu. Bir süre sonra beyaz önlüklü bir zenci hizmetçi kapıyı açtı. Hemen arkasında hahamın karısı duruyordu. Uzun boylu heykel gibi bir kadındı. Dalgalı sarı saçları, kalkık burnu vardı, uzun ve altın renkli bir giysi giymiş, mücevherler takınmıştı. Kadının her şeyi uzun, sivri ve kemikliydi. Hıristiyan! Masha ile Herman'ı görünce gözleri parıldadı.

O anda haham göründü.

«İşte geldiler!» Biri Herman'a diğeri Masha'ya iki elini uzattı, Masha'yı öptü.

«Gerçek bir güzel bu! Amerika'nın en güzel kızını kap-

mış bizim Herman. Eileen, şuna bak hele!»

«Paltolarınızı alayım, gerçekten çok soğuk var, değil mi? Gelemeyeceğinizden korkuyordum. Kocam bana sizden o kadar söz etti ki... Doğrusu çok sevindim...»

Haham kollarını iki konuğunun omuzlarına dolayıp salona götürdü. Kalabalık içinde kendine yol açıyor, bir yandan da konuklarını tanıştırıyordu. Herman keçi sakallı, top sakallı, sakalsız, takkeli, takkesiz adamlar görüyordu çevresinde. Kadınların saçları ve giysilerinin renkleri değişikti. İngilizce, İbranice, Almanca hatta Fransızca bile konuşuluyordu. Havada parfüm, içki ve kavrulmuş ciğer kokusu vardı.

Bir uşak yeni konuklara yaklaşarak ne içmek istediklerini sordu. Haham Masha'yı alıp bara götürmüş, Herman'ı yalnız bırakmıştı. Dansediyorlarmış gibi beline dolamıştı kolunu. Herman oturmak istedi ama boş bir iskemle göremedi. Bir hizmetçi kız bir tepsiyle çeşitli balıklar, soğuk etler, yumurta dolaştırıyordu. İnsanlar öylesine yüksek sesle konuşuyorlardı ki kulakları sağır olacaktı neredeyse. Bir kadın çığlıklar atarak gülüyordu.

Herman o güne kadar bir Amerikan partisine gitmemişti. Konukların oturacaklarını ve bir masa başında yemek yiyeceklerini sanıyordu. Ama ne oturacak yer vardı ne de yemek. Biri İngilizce bir şeyler söyledi ama gürültüden ne dediğini anlamadı. Masha neredeydi? Kalabalık kadını yutmuştu sanki. Bir tablonun önünde durup amaçsızca incelemeye başladı.

Orada burada koltuk ve divanlar serpiştirilmiş bir odaya girmişti. Duvarlarda yerden tavana kadar raf raf kitap vardı. Birkaç erkek ve kadın ellerinde içki kadehleri konuşuyorlardı. Herman bir köşede boş duran iskemleye çöker gibi

oturdu. Bir kitap yazmak için beş bin dolar alan bir profesörden söz ediliyordu. Adamla ve eseriyle alay ediyorlardı. Herman üniversitelerden, vakıflardan, burslardan, sosyalizmden, tarihten, psikolojiden söz edildiğini duydu. «Ne biçim kadın bunlar? Ne kadar çok şey biliyorlar böyle,» diye düşündü.

Kapıya gelen bir uşak Herman'ın anlamadığı bir şeyler söyledi. Herkes kalkıp dışarı çıktı. Herman yalnız kalmıştı. Nazilerin New York'u bastıklarını ve birinin, belki de hahamın, kendisini bu kitaplıkta saklamış olduğunu düşünmeye başladı. Yiyeceği duvarda bir delikten veriliyordu.

Kapının önünde tanıdık biri vardı. Üzerinde smokin olan ufak tefek bir adam: gözlerinden Herman'ı tanıdığı anlaşılıyordu. Yidiş dilinde, «Kimi görüyorum?» dedi. «Gerçekten dedikleri gibi küçük bir dünyaymış.»

Herman ayağa kalktı.

«Beni tanımadınız mı?»

«Burada öyle karıştı ki kafam, şey...»

«Pesheles! Nathan Pesheles! Birkaç hafta önce evinize gelmiştim...»

«Evet evet, anımsadım şimdi.»

«Neden böyle tek başınıza oturuyorsunuz burada? Kitap okumaya mı geldiniz yoksa? Haham Lampert'i tanıdığınızı bilmiyordum. Ama onu tanımayan var mı sanki? Neden bir şeyler yemiyorsunuz? Öteki odada açık büfe var. İstediğinizi alıyorsunuz. Karınız nerede?»

«Bir yerlerde olacak, yitirdim onu.»

Herman birden Pesheles'in Masha'yı değil Yadwiga'yı sorduğunu fark etti. İşte korktuğu felâket başına gelmişti. Pesheles kolundan tuttu.

«Haydi gidip bulalım onu. Benim karım bu gece ge-

lemedi. Grip olmuş. Kadınlar da bir yere gitmeleri gerektiği zaman hep hasta olurlar.»

Pesheles Herman'ı salona soktu. İnsanlar dolu tabakları ellerine almışlar hem yiyor hem konuşuyorlar. Bazıları pencere kenarlarına, radyatörlere oturmuşlardı. Adam Herman'ı yemek odasına çekiyordu. Üzeri yiyecek dolu uzun bir masanın çevresi kalabalıktı. Herman Masha'yı gördü. Kısa boylu bir adam karısını kolundan tutmuştu. Çok komik bir şey anlatıyor olmalıydı ki Masha kahkahalarla gülüyor, ellerini çırpıyordu. Herman'ı görünce adamın pençesinden kurtulup yanına geldi. Adam da arkasındaydı. Masha'nın içinden yüzü kızarmış gözleri parlıyordu.

«İşte kocam!» diye bağırdı. Kollarını Herman'ın boynuna dolayıp uzun bir yolculuktan dönmüş gibi öptü. Soluğu içki kokuyordu.

«Kocam, bu da Yasha Kotik.» Masha konuştuğu adamı tanıştırdı. Adamın üzerinde Avrupa biçimi bir smokin vardı, pantolonun iki yanında geniş bir saten yol görülüyordu. Kara saçları briyantinliydi, burnu çarpık, çenesi yarıktı. Alnı ve ağzının kenarları kırışıktı, güldüğü zaman takma dişleri ortaya çıkıyordu. Adamın bakışında, gülüşünde, davranışında alaycı bir nitelik vardı. Masha'yı tekrar alıp götürecekmiş gibi kolunu bükmüş bekliyordu.

«Demek kocan bu?» diye kaşının birini kaldırdı.

«Herman, Yasha Kotik sana sözünü ettiğim aktör. Kampta birlikteydik. New York'ta olduğunu bilmiyordum.»

«Biri bana Masha'nın Filistin'e gittiğini söylemişti,» dedi Yasha Kotik Herman'a. «Ağlama Duvarı yakınında bir yerde sanıyordum onu, bir de baktım ki Haham Lampert'in salonunda kafayı çekiyor. İşte Amerika budur! Çılgın Kolomb, değil mi?»

Eliyle tabanca işareti yapıp çevresini taradı. Cambaz

gibi hareketli bir insandı. Yüzü hep hareket halindeydi, biçimden biçime geçiyor, bir gözünü şaşmış gibi kaldırırken diğerini ağlıyormuş gibi kapatıyordu. Herman Masha'dan çok dinlemişti adamın öykülerini. Kendi mezarını kazarken bile espriler yapmış, Naziler sonunda serbest bırakmışlardı. Komikliği Bolşeviklerle de iyi geçinmesini sağlamıştı. Çok tehlike atlatmıştı bu güler yüzü ile. Masha, Yasha'nın kendisine âşık olduğunu ama kendisinin ona yüz vermediğini anlatmıştı.

«Demek sen kocasının o da karı, ha? Nasıl yakaladın onu? Ben dünyanın yarısını Masha'yı arayarak dolaşayım, tut sen evlen kızla. Olacak şey mi bu? Bu hakkı kim verdi size? Özür dilerim ama bu emperyalizmdir, bu...»

«Hâlâ maskarasın,» dedi Masha. «Senin Arjantin'de olduğunu duymuştum.»

«Öyleydim. Olmadığım yer var mı sanki? Uçaklar var olsun! Oturup bir kadeh içki içiyorsun, horlayıp düşünde Kleopatra'yı görmeye başlamadan bir de bakıyorsun ki Güney Amerikaya varmışsın bile. Burada Shevout bayramında millet Coney Adasında yüzüyor, orada ise kalorifersiz bir apartmanda donuyorsun. Dışarsı buz gibiyken sütlü yemek yenilir mi? Işıklar bayramında ise sıcaktan pestilin çıkıyor, millet serinlemek için denize koşuyor. Ne buldun da evlendin bu adamda? Örneğin bende olmayan nesi var, söyle, bilmek istiyorum.»

«Ciddi bir insan bir kere, sen ise baş belâsından başka bir şey değilsin.»

Yasha Kotik Herman'a, «Nasıl bir kadınla evlendiğini biliyor musun?» diye sordu. «Yalnızca bir kadın değildir o, cennetten mi cehennemden mi çıktığını bilmediğim alev alev yanan bir meşaledir! Bizi kurtaran onun kafası oldu. Kampa Stalin gelseydi onu bile kandırabilirdi. Moşe Feifer'e

ne oldu?» Yasha Masha'ya dönmüştü. «Seni onunla gitti sanıyordum...»

«Onunla mı? Neler saçmalıyorsun sen? Sarhoş musun yoksa kocamla aramı açmak mı istiyorsun? Moşe Feifer hakkında hiç bir bilgim yok, bilmek de istemiyorum. Konuşmanı duyan da bizi sevişiyor falan sanır. O evliydi, herkes de biliyordu evli olduğunu. İkisi de sağ kalabilmişlerse şu anda birlikte yaşıyorlardır herhalde.»

«Ben bir şey demek istememiştim ki. Kıskanmanıza hiç bir gerek yok, Bay... adınız neydi kuzum? Broder mi? Savaş sırasında hiç birimiz insan değildik. Naziler sabun yaptılar bizden. Bolşevikler için ise ihtilâl gübresiydik. Gübreden ne olur ki? Bana kalsa o yılları takvimden silip atardım.»

«Sarhoş,» diye mırıldandı Masha.

3

Bu konuşma sırasında Pesheles bir adım gerilerinde bekliyordu. Şaşkınlıkla kaşlarını kaldırmıştı, elinde koz olduğunu bilen bir oyuncunun sabrıyla beklemekteydi. Dudaksız ağzında bir gülümseme donup kalmıştı. Şaşkınlığı arasında adamı unutmuş olan Herman döndü.

«Masha, sana Bay Pesheles'i tanıştırayım.»

«Pesheles mi? Bir zamanlar bir Pesheles tanımıştım. Rusya'da mı, Polonya'da mı tam olarak anımsamıyorum.»

«Küçük bir ailemiz vardır. Peshe ya da Peshele adında bir ninemiz vardı. Bay Broder'le Brooklyn'de, Coney Adasında tanıştım... şey... bilmiyordum...»

Pesheles son sözlerini gülümseyerek bitirmişti. Masha

sorgu dolu bakışlarla baktı Herman'a. Yasha Kotik tırnağıyla kafasını kaşıdı.

«Coney Adası mı? Bir kere oynamıştım orada... neredeydi bakayım... ha, Brighton diye bir yerde. Yaşlı kadınlarla dolu bir tiyatro. Amerika'da bu kadar yaşlı kadını nereden bulmuşlar akıl erdiremedim gitti. Yalnızca sağır olmakla kalmayıp Yidişi bile unutmuşlar. Sizi duymayan, duysalar bile anlamayan seyirci karşısında insan nasıl komiklik yapabilir ki? Menecer mi neyse o da ikide bir bana gidip yaşlılar yurdunda başarılı olmam gerekli olduğunu söylüyordu. Gördüğünüz gibi kırk yıldır Yidiş tiyatrosu oynarım. On bir yaşımda sahneye çıktım. Varşova'da oynamama izin vermediler, ben de Lodz'a, Vilna'ya, Ishiskok'a gittim. Gettoda bile oynadım. Aç bir seyirci sağır seyirciden iyidir yine de. New York'a gelince aktörler sendikası beni sınava çektiler. Ben Cumy Lemy'yi oynarken sendikacılar iskambil oynuyorlardı. Kazanamadım sonunda. Sonra bir bodrumda bir Romen lokantası işleten biriyle tanıştım. Gece Kulübü Kabaresi diyordu oraya. Emekli Yahudi sürücülerinin karılarıyla gittikleri bir yer. İçerde yetmişinden aşağı bir insan yok. Hepsinin profesör oğulları torunları var. Kadınlar pahalı kürkler giyiyorlar ve Yasha Kotik'in kendilerini eğlendirmesini bekliyorlar. Benim özelliğim de kötü İngilizce konuşmam ve arada sırada bir iki Yidiş sözcüğü kullanmam. Gaz odalarına, Kazakistan'da Yoldaş Stalin uğruna ölmeye hayır dememin karşılığı bu oldu işte. Amerika'da romatizma da oldum, şimdi de kalbimde bir şeyler başladı. Siz ne iş yaparsınız, Bay Pesheles? İş adamı falan mısınız?»

«Ne önemi var bunun? Sizden bir şey almadım ki.»

«Almak mı?»

«Bay Pesheles emlâkçıdır,» dedi Herman.

«Bana verecek bir eviniz var mı? Size tuğlaları yemeyeceğime belge imzalarım.»

«Neden burada dikilip duruyoruz?» diye Masha söze karıştı. «Haydi gidip bir şeyler yiyelim. Yashele hiç değişmemişsin, hâlâ yuvarlak delikte dört köşe takoz gibisin.»

«Sen de çok güzelleşmişsin.»

«Ne kadardır evlisiniz?» diye Pesheles Masha'ya sordu.

Masha kaşlarını çattı. «Boşanmayı düşünecek kadar.»

«Nerede oturuyorsunuz? Coney Adasında mı?»

«Bu Coney Adası sözü de nerden çıktı? Coney Adasında ne oldu?»

«İşte, şimdi baltayı taşa vurduk,» diye düşündü Herman. Felâketi beklemek gerçek felâketten daha sıkıntılıydı. İşte ayakta duruyordu, bayılmamıştı. Yasha Kotik bir gözünü kırpıp burnunu kıvırdı. Pesheles bir adım daha yaklaştı.

«Kafadan atıyor değilim, Bayan... size ne diyeceğimi bilmiyorum. Coney Adasında Bay Broder'in evine gittim. Mermaid ile Neptune Caddeleri arasında bir sokakta. Dinini değiştirmiş bir kadınla evli olduğunu sanıyordum. Şimdi de burada güzel bir karısı olduğunu öğreniyorum. Bu acemi çaylaklar yaşamasını iyi biliyorlar doğrusu. Biz Amerikalılar bir evlendik mi hep evli kalırız. İstesen de istemesen de böyledir. Ya da boşanır ve nafaka ödersin, ödemedin mi de cezaevini boylarsın. Ya öteki güzel kadına ne oldu? Tamara'ydı adı değil mi? Tamara Broder. Not defterime adını bile yazmıştım.»

«Bu Tamara da kim oluyor?» dedi Masha. «Ölen karının adı da Tamara'ydı, değil mi?»

«Ölen karım Amerika'da şimdi.» Herman'ın dizleri titriyordu. Bayılacak mıydı yoksa?

Masha suratını astı. «Dirildi mi yoksa?»

«Öyle gibi.»

«Doğru Broadway'de amcasını görmeye gittiğin o muydu?»

«Evet.»

«Bana çirkin olduğunu söylemiştin.»

«Bütün erkekler karılarına öyle söylerler,» diye güldü Yasha Kotik. Dilini çıkartıp tek gözünü yuvarladı.

«Durum mu karışık yoksa ben mi karıştırıyorum,» diye Pesheles Herman'a döndü. «Coney Adasında Bayan Schreier'e gitmiştim, bana üst katlarında Museviliği seçen bir kadın oturduğunu ve sizin de kocası olduğunuzu söyledi. Bir yazarmışsınız ve kitap satıyormuşsunuz. Ne dilde olursa olsun kitaplara düşkünüm ben, kadın da sizi öve öve göklere çıkardığından kitaplığım için birkaç şey alabilirim diye evinize geldim. Şimdi bu Tamara kim oluyor?»

«Bay Pesheles başka insanların işine neden karıştığınızı anlamıyorum doğrusu. Ortada yanlış bir şey görüyorsanız neden polis çağırmıyorsunuz?»

Herman'ın gözlerinden alevler fışkırıyordu. Çocukluğundan beri sıkıntılı anlarda ateşten halkalar görürdü gözlerinin önünde. Bir insan hem bayılır hem de ayakta kalabilir mi, diye düşündü.

«Ne polisi? Neden söz ediyorsunuz siz? Canınız isterse bir harem tutun, bana ne. Benim dünyamda yaşamıyorsunuz siz. Size yardımcı olabileceğimi sanmıştım. Bir göçmensiniz ne de olsa, Musevi olan bir Polonyalı Hıristiyan da önemsenmeyecek bir olay değil. Bana ansiklopedi sattığınızı söylemişlerdi. Sizinle tanıştıktan birkaç gün sonra bir kadın hastalığından ameliyat olmuş bir hanımı görmek üzere hastaneye gitmiştim. Eski bir dostumun kızı. Yanındaki yatakta sizin Tamara yatıyordu. Kalçasından bir kurşun çıkarmışlar. New York koskoca bir kent, başlı başına bir dün-

ya ama aynı zamanda küçük bir köy. Kadın bana sizin karınız olduğunu söyledi... ne bileyim belki de ateşli olduğu için saçmalıyordu.»

Herman adamı yanıtlamak için ağzını açtığında haham yanlarına geldi. İçtiği içkilerin etkisiyle yüzü parıldıyordu.

«Aradım aradım sonunda buldum işte!» diye bağırdı. «Tanışıyor musunuz? Dostum Nathan Pesheles herkesi, herkes de onu tanır. Masha, gecenin en güzel kadını sensin, Avrupa'da böyle güzel kadınlar kaldığını hiç bilmezdim. Ooo, Yasha Kotik de buradaymış!»

«Ben Masha'yı sizden önce tanırdım.»

«Eh ne yapalım, dostumuz Herman onu benden sakladı.»

«Daha sakladığı birkaç tane var.»

«Öyle mi? Onu iyi tanıyor olmalısınız. Benim yanımda saf kuzu numaralarına yatıyor. Oysa ben onu hadım sanmıştım da...»

«Keşke ben de onun kadar hadım olsaydım,» dedi Pesheles.

«Bay Pesheles'ten hiç bir şey saklanmaz.» Haham güldü. «Casusları her köşeyi tutmuşlardır. Neler öğrendin bakalım? Bana da anlatsana.»

«Başka insanların sırlarını açıklama huyum yoktur.»

«Haydi gelin de bir iki lokma bir şey yeyin. Nasıl olsa kuyruğa gireceğiz.»

«İzin verirseniz, ben şimdi gelirim,» dedi Herman.

«Nereye kaçıyorsun?»

«Hemen döneceğim.»

Herman hızla yürüyüp giderken Masha arkasından koştu. Kalabalığı yararak ilerlediler.

«Arkamdan gelme, şimdi döneceğim.»

«Bu Pesheles kim? Tamara kim?» Masha Herman'ın kolunu yakaladı.

«Rica ediyorum, bırak beni.»

«Söyle diyorum sana!»

«Kusmaya gidiyorum.»

Masha'nın elinden kurtulup banyoyu aramaya koyuldu. Nasırına bastığı için bir kadın bağırdı arkasından. Koridora çıkınca bir sürü kapı gördü. Ama aradığı hangisiydi? Başı dönmeye başlamıştı, ayaklarının altındaki döşeme sallanıyordu. Bir kapı açıldı, helâdan biri çıktı. Herman aceleyle o yana doğrulduğunda başka biriyle çarpıştı.

Tuvalete varır varmaz kusmaya başladı. Kulakları uğuldu duyordu. Midesinden asit, safra, varlığını unuttuğu kokular boşanıyordu. Midesinin boşaldığını sanıp da ağzını kuruladığı anda yeni bir sancı başlıyordu. Son bir kez daha kusup doğruldu. Biri helânın kapısını yumrukluyordu. Yerleri, fayansları berbat etmişti, temizlemesi gerekirdi. Biraz tuvalet kâğıdı kopartıp ceketinin kollarını sildi. Kokuyu gidermek için camı açmak istedi ama gücü kalmamıştı. Son bir çaba gösterdi, cam açıldı. Pencereden buz parçaları sarkıyordu. Derin bir soluk aldı, temiz hava iyi gelmişti. Kapı yine tıtıklanıyordu. Açınca karşısında Masha'nın durduğunu gördü.

«Kapıyı kıracaksın.»

«Doktor çağırayım mı?»

«İstemez. Gidelim buradan.»

«Üstün berbat olmuş.»

Masha çantasından mendilini çıkardı.

«Kaç karın var? Üç mü?»

«On.»

«Beni rezil ettiğin gibi inşallah Tanrı da seni rezil eder.»

«Ben eve gidiyorum.»

«Git, ama köylüne, bana değil. Aramızda her şey bitti artık.»

«Nasıl istersen.»

Masha salona dönerken Herman da paltosunu, şapkasını ve lastiklerini aramaya gitti. Ama bunları alan hahamın karısı ortalarda olmadığı için nerede arayacağını bilemiyordu. Hizmetçi kız da görünürlerde yoktu. Holdeki kalabalık arasında dolandı bir süre. Adamın birine paltoların nerede olduğunu sordu, ama adam omuzlarını silkip uzaklaştı yanından. Herman kitaplığa girip bir koltuğa çöktü. Biri sehpanın üstünde yarım kadeh viskiyle yarısı yenmiş bir sandviç bırakmıştı. Herman ekmekle kokulu peyniri yedi, viskiyi içti; oda dönmedolap gibi dönüyordu çevresinde. Gözlerinin önünde noktalar ve çizgiler sallanıp duruyordu, parmaklarını gözkapaklarına bastırınca alev alev yanan renkler beliriyordu. Çevresindeki her şey titriyor, uçacak gibi oluyor, biçim değiştiriyordu. Kapıdan başlarını uzatan insanları görmüyordu bile. Belirsiz yüzler yüzüyordu her yanda. Biri bir şeyler söyledi, ama Herman'ın kulakları su doluydu sanki. Fırtınalı bir denizde sallanıyordu. Bütün bu karmaşa içinde bir düzenin var olması ne garipti. Gördüğü biçimler biraz çarpıtılmış da olsa hep geometrikti. Renkler durmadan değişiyordu. Masha'nın içeri girdiğini gördü birden. Elinde bir kadeh vardı.

«Sen hâlâ burada mısın?»

Sesi çok uzaklardan geliyordu. Herman işitme duyusundaki bu değişikliğe ve kendisine olan ilgisizliğine şaşmıştı. Masha bir iskemle çekip oturdu, neredeyse dizleri birbirine değecekti.

«Kim bu Tamara?»

«Karım yaşıyor. Amerika'da şimdi.»

«Aramızda hiç bir şey kalmadı artık, ama hiç olmazsa son bir kez bana dürüst davranmalısın.»

«Gerçeği söylüyorum.»

«Peki, Pesheles kim oluyor?»

«Bilmiyorum.»

«Haham Lampert bana bir iş önerisinde bulundu — yaşlılar evinde yöneticilik. Haftada yetmiş beş dolar veriyor.»

«Annen ne olacak?»

«Onu da oraya alacağız.»

Herman bunun ne demek olduğunu tam olarak anlamıştı, ama artık hiç bir şeyin önemi yoktu. Özgecilik durumuna erişmenin Hasidim tarikatınca tanımı olan 'kollarının ve bacaklarının yok olmasını' yaşıyor gibiydi. «Keşke hep böyle kalabilsem,» diye düşündü.

Masha bekledi. Sonra, «Bunları hep sen istedin,» dedi. «Sen planladın. O yaşlı ve hastaların arasına kapanacağım. Yahudi kadınların gidebilecekleri bir manastır olmadığı için annem ölene kadar benim manastırım olacak orası. Onda sonra da bu komediye son vereceğim artık. Sana bir şeyler getirebilir miyim? Şarlatan olarak doğmuş olman senin suçun değil.»

Masha gitti. Herman başını koltuğa dayadı. Tek isteği bir yere uzanmaktı. Konuşmalar, kahkahalar, ayak sesleri, çatal kaşık gürültüleri duyuyordu. Beynindeki uyuşukluk giderek azaldı sonra; odanın dönmesi durdu; koltuğu yine sağlam bir yerdeydi. Aklı başına geliyordu. Şimdi yalnız bacaklarındaki halsizlik ve ağzında acı bir tat kalmıştı. Hatta karnı bile acıkmış gibiydi.

Pesheles'i, Yasha Kotik'i düşündü. Bu belâdan başını kurtarabilirse bir daha Haham Lampert'in yanında çalışamayacağı kesindi. Bütün bu karışıklık içinde insanların iş-

lerini denetleyen Güçlerin hazırladığı bir plan seziliyordu. Haham Masha'yı elinden almaya çalışıyordu. O tür bir iş için eğitilmemiş ve hiç bir deneyimi olmayan bir kadına haftada yetmiş beş doları boşu boşuna ödemezdi. Ayrıca başka bir çıkarı olmazsa yetmiş beş doların üstüne bir de annesinin bakımını hiç yüklenmezdi.

Herman birden Yasha Kotik'in Moşe Feifer hakkında söylediklerini anımsadı. Bu parti Masha için beslediği son umutlarını silip süpürmüştü. Uzun uzun bekledi ama Masha dönmedi. «Kim bilir, belki de polis çağırmaya gitmiştir,» diye düşündü. Gelip kendisini tutuklamalarını, önce Ellis Adasına, sonra da sınırdışı edip Polonya'ya gönderdiklerini görür gibi oldu.

Bay Pesheles karşısında duruyordu. Başını yana eğip Herman'a bakarak alaycı bir sesle, «Buradaydın demek,» dedi. «Seni arıyorlar.»

«Kim?»

«Haham, karısı... Masha'n çok güzel bir kadın. Çok etkileyici. Nereden buluyorsun bunları? Sözüme alınma ama pek öyle ahım şahım bir halin de yok hani.»

Herman sustu.

«Nasıl beceriyorsun bu işi? Gerçekten öğrenmek isterdim.»

«Bay Pesheles, beni kıskanmanıza hiç gerek yok.»

«Neden olmasın? Brooklyn'de bir Hıristiyan kadını senin için dinini değiştirdi. Burada tablo kadar güzel bir kadının var. Tamara da öyle burun kıvrılacak biri değil. Hahama senin için dinini değiştiren kadından söz ederken kötü bir amacım yoktu. Adam şimdi tam şaşkına dönmüş durumda. Bana senin kendisine bir kitap yazdığını söyledi. Bu Yasha Kotik de kim oluyor? Hiç tanımıyorum onu.»

«Ben de tanımıyorum.»

«Karınla epey dost görünüyor. Çılgın bir dünya, değil mi? İnsan ne kadar çok yaşarsa o kadar çok şey görüyor. Ama yine de Amerika'da biraz dikkatli olmalısın. Yıllarca hiç bir şey olmaz, sonra ansızın her şey altüst oluverir. Zamanında valilerle, senatörlerle düşüp kalkan bir dolandırıcı vardı. Birden biri işleri karıştırdı, adam şimdi içerde... yakında geldiği yere, İtalya'ya gönderecekler. Bir kıyaslama falan yapıyorum sanma. Tanrı esirgesin! Ama Sam Amca için yasa yasadır. Sana hiç olmazsa hepsini aynı eyalette tutmamanı sâlık veririm. İçlerinde en çok acı çekmiş olanı Tamara. Kendisine bir koca buldum ama bana seninle evli olduğunu söyledi. Kuşkusuz bir sır bu, benim de kimseye açıklamaya niyetim yok, bunu da bilesin.»

«Onun yaşadığını bilmiyordum.»

«Ama bana Avrupa'dan Örgüt aracılığıyla buradaki gazetelere ilân gönderdiğini anlattı. Sen herhalde gazete de okumazsın.»

«Paltomun nerede olduğunu bilebilir misiniz acaba? Gitmek istiyorum ama paltomu bulamıyorum.»

«Demek öyle ha? Bu kadar kadını buluyorsun da bir paltoyu bulamıyorsun. Bana kalırsa sen de iyi bir oyuncusun. Merak etme, paltonu çalmazlar. Yatak odalarından birindedir herhalde New York'ta kimsenin bir partiye gelenlerin paltolarını asacak kadar çok dolabı yoktur. Ama acelen ne? Karını bırakıp gidecek değilsin sanırım. Hahamımız kendisine iyi bir iş önermiş diye duydum. Sigara içer misin?»

«Arada sırada.»

«Al yak bakalım. Sinirlerini gevşetir.» Bay Pesheles altın tabakasıyla altın çakmağını uzattı. Sigaralar da altın uçlu, ithâl malıydı. «Gelecek için üzülmene gerek yok,» dedi. «Yarının ne getireceğini kimseler bilemez. Bugün önüne

çıkanı almayan da hiç bir şeye sahip olamaz. Avrupa'daki o servetlere ne oldu, sorarım sana? Kül oldu hepsi, kül!» Bay Pesheles dumandan halkalar üfledi havaya. Bir anda yüzü yaşlanmış, hüzünlenmişti. Sanki giderilmesi olanaksız bir derdini düşünüyormuş gibi.

Kapıyı göstererek, «Gidip bakayım orada neler oluyor,» dedi.

4

Yalnız kalan Herman başını eğdi. Koltuğun yanındaki rafta bir Kutsal Kitap görmüştü, uzanıp aldı. Sayfaları karıştırarak Mezmurlar'ı açtı: «Merhamet et bana Tanrım, tehlikeler içindeyim. Gözlerim sıkıntıdan eriyip gidiyor, ruhum ve bedenim de. Yaşamım acılar, yıllarım üzüntülerle harcanıyor. Günahlarım yüzünden gücüm kalmadı, kemiklerim eridi. Düşmanlarım yüzünden komşularıma rezil oldum, tanışlarım benden korkar oldular.»

Sarhoş olduğu açıkça görülen Masha sendeleyerek girdi içeri. Elinde bir tabak ve bir kadeh viski vardı. Yüzü soluktu ama gözleri alayla parıldıyordu. Tabağı Herman'ın yanına koydu.

«Ne yapıyorsun? Kutsal Kitabı mı okuyorsun şimdi de? Seni ikiyüzlü seni!»

«Otur, Masha.»

«Oturmak istediğimi de nerden çıkardın? Belki de yatmak istiyorum. Hayır hayır, kucağına oturacağım.»

«Burada olmaz, Masha.»

«Neden olmasın? Evet, haham olmasına haham, ama evi tapınak değil ya. Savaş sırasında tapınak falan dinledik-

leri yoktu ya. Kadınları tapınaklara sokuyorlar ve...»

«Ama onları Naziler yapıyorlardı.»

«Nazi dediğin kimdi ki? Onlar da erkekti. Onlar da senin, Yasha Kotik'in, hatta hahamın istediği şeyi istiyorlardı. Onların yerine sen olsaydın belki sen de aynı şeyi yapardın. Almanya'da Nazi kadınlarıyla az mı yattılar? Bir paket Amerikan sigarasına, bir çukulataya satın aldılar kadınları. Üstün ırkın kızlarının getto erkekleriyle nasıl yattıklarını, onları nasıl kucaklayıp öptüklerini görecektin. Hatta onlarla evlendiler bile. Onun için neden Nazi sözcüğü üzerinde bu kadar duruyorsun? Hepimiz Naziyiz. Tüm insanlar! Sen yalnızca Nazi değil kendi gölgesinden ürken bir korkaksın da!»

Masha gülmeye çalışırken birden ciddileşti. «Çok içtim. Bir şişe viski buldum, doldurdum durdum. Haydi, açlıktan ölmek istemiyorsan bir iki lokma bir şey ye.» Masha bir iskemleye çöktü, çantasından sigara paketini çıkardı, ama kibrit bulamamıştı. «Ne bakıyorsun öyle? Merak etme hahamla yatmayacağım.»

«Yasha Kotik'le aranızda ne geçti?»

«Bitlerim onun bitleriyle yattılar. Tamara kim? Son kez soruyorum.»

«Karım sağ diyorum sana.»

«Gerçek mi bu, yoksa beni işletiyor musun?»

«Gerçek.»

«Ama onu kurşuna dizmişlerdi.»

«Yaşıyor diyorum sana.»

«Çocuklar da mı?»

«Hayır, çocuklar öldü.»

«Masha için bile aşırı bir cehennem bu öyleyse. Köylünün haberi var mı?»

«Tamara evimize geldi.»

«Bana göre hava hoş. Amerika'ya geldiğimde pisliğe bulaşacağımı biliyordum, ama böyle bir bok çukuruna da düşeceğim aklıma gelmemişti. Bu belki de seninle son konuşmam, sana yaşamım boyunca rastladığım en alçak insan olduğunu söylemek istiyorum. Ve inan bana, pek çok alçak insan gördüm bugüne kadar. Bu yeniden dirilmiş karın nerede şimdi? Onunla tanışmak, hiç olmazsa bir kere görmek isterdim.»

«Mobilyalı bir odada oturuyor.»

«Adresini ve telefon numarasını ver.»

«Neden? Pekâlâ vereceğim ama adres defterim yanımda değil şimdi.»

«Öldüğümü duyarsan sakın cenaze törenime geleyim deme!»

5

Herman sokağa çıkıp da havanın ne kadar soğuk olduğunu farkedince birden içinden bir kahkaha yükseldi. Kimi zaman sonsuz acıya eşlik eden kahkaha. Hudson nehrinden ısırıcı bir rüzgâr uğultularla esiyordu. Birkaç saniye içinde donmuştu Herman. Sabahın biriydi. Coney Adasına kadar gitmeyi göze alacak gücü yoktu. Kıpırdamaktan korkarak kapıya yaslandı kaldı. Otele yetecek kadar parası olsaydı bari. Ama cebinde üç dolardan az parası vardı ve bununla ancak Bowery'de bir oda bulabilirdi. Dönüp hahamdan borç istese miydi? 'Masha'yı arabayla evine bırakacak konuklar vardı nasıl olsa.' 'Ölürüm daha iyi,' diye mırıldandı. Broadway yönünde yürümeye başladı. Burada rüzgâr daha sakindi. Soğuk da o kadar dondurucu değildi, West

Lnd Caddesinden de daha aydınlıktı. Kar kesilmişti, arada sırada damların üstünden birkaç tane dökülüyordu o kadar. Ilerde bir kafeterya gördü. Karşı kaldırıma geçerken az daha bir taksi altında kalıyordu. Sürücü arkasından bağırdı. Herman özür dilercesine el salladı adama.

Soluk soluğa ve soğuktan kaskatı olarak içeri attı kendini. Sıcak ve aydınlık salonda kahvaltı verilmeye başlanmıştı. Tabak, çatal, kaşık şakırtıları vardı. İnsanlar sabah gazetelerini okuyorlar, reçelli ekmek, yulaf ezmesi, sosis yiyorlardı. Yemeğin kokusu bile Herman'ın başını döndürmeye yetti. Duvar dibinde bir masa bulup şapkasıyla paltosunu astı. Siparişini vermediği aklına gelince kasaya gidip durumu anlatmayı düşündü.

«Geldiğinizi gördüm,» dedi kasadaki adam. «İliklerinize kadar donmuştunuz sanırım.»

Herman yulaf ezmesi, yumurta, ekmek ve kahve aldı. Hepsi elli beş sent tutmuştu. Tepsisini masaya taşırken sendeliyor, bacakları tutmuyordu. Yemeğe başlar başlamaz birden eski canlılığına kavuştu. Kahvenin kokusu canına can katmıştı. Şimdi bir tek isteği kalmıştı — kafeteryanın sabaha kadar açık kalması.

Portorikolu bir garson tabakları almaya gelince Herman kafeteryanın kaçta kapanacağını sordu.

«İkide.»

Bir saate kalmadan yine dondurucu soğuğa çıkmak zorundaydı. Bir plan yapması, bir karara varması gerekiyordu. Karşısında bir telefon kulübesi vardı. Belki de Tamara daha uyumamıştı. Şu anda düşmanı olmayan tek kişi oydu.

Kulübeye girip para attı, Tamara'nın numarasını çevirdi. Bir kadın Tamara'yı çağırmaya gitti. Bir an sonra karısı karşısındaydı.

«Ben Herman, umarım seni uyandırmadım.»

«Söyle Herman.»

«Uyuyor muydun?»

«Hayır, gazete okuyordum.»

«Tamara, Broadway'de bir kafeteryadayım. Saat ikide kapanıyor. Gidecek yerim yok.»

Tamara bir an duraksadı. «Karıların nerede?»

«Ikisi de küstüler bana.»

«Bu saatta Broadway'de ne işin var?»

«Hahamın evinde bir partideydim.»

«Anlıyorum. Buraya gelmek ister miydin? Çok soğuk. Bacaklarımı kazağımla örtüyorum. Sanki pencerelerde cam yokmuş gibi rüzgâr esiyor evin içinde. Haydi gel hemen. Ben de yarın sana telefon etmeyi düşünüyordum. Seninle konuşmak istediğim bir şey var. Dış kapıyı kilitliyorlar. İki saat çalsan kapıcının umurunda değil, kalkıp açmaz. Ne zaman gelirsin, ha? Ben aşağıda bekler açarım.»

«Tamara, seni böyle rahatsız ettiğim için çok utanıyorum. Ama ne yatacak bir yerim var ne de otele gidecek param.»

«Demek gebe kalınca sana karşı savaş açtı, ha?»

«Herkes de onu kışkırtıyor. Seni suçlamak istemiyorum ama neden durumumuzu Peshele'ye anlattın?»

Tamara içini çekti. «Bir gün hastaneye geldi ve beni sorguya çekti. Oraya nasıl geldiğini hâlâ çıkaramadım. Yatağımın yanına oturup polis gibi binbir soru sordu durdu. Beni evlendirmeye de kalkıştı. Ameliyattan hemen sonraydı. Ne biçim insan bunlar?»

«Ben de umutsuz bir duruma düştüm. Coney'e dönsem iyi olacak sanırım.»

«Bu saatta mı? Sabaha kadar gidemezsin. Hayır Her-

man, buraya gel. Nasıl olsa uyuyamıyorum, bütün gece ayaktayım.»

Tamara bir şey daha söylemek üzereydi ki, santral araya girip yeniden para atılmasını söyledi. Herman'ın parası yoktu. Tamara'ya hemen geleceğini söyleyip telefonu kapattı. Kafeteryadan çıkıp Yetmiş dokuzuncu Sokaktaki metro istasyonuna yürüdü. Önünde bomboş bir Broadway uzanıyordu. Parıl parıl sokak ışıkları gizemli bir kış bayramı havası veriyordu ortalığa. Herman istasyona inip treni beklemeye koyuldu. Peronda kendisinden başka bir tek zenci vardı. Buz gibi havaya karşın adamın sırtında palto yoktu. Herman on beş dakika bekledi, ne tren geldi ne de başka bir insan. Tavandaki ızgaradan un gibi ince bir kar yağıyordu.

Tamara'ya telefon ettiğine pişman olmuştu. Coney Adasına gitmesi daha akıllıca olacaktı. Hiç olmazsa birkaç saat sıcak bir yerde uyurdu — Yadwiga bırakırsa kuşkusuz. Tamara'nın zil sesini duymak için giyinip aşağıda soğukta bekleyeceğini düşündü.

Tren gürleyerek girdi perona. Vagonda bir iki kişi vardı; suratını buruşturup homurdanan bir sarhoş; elinde demiryolu işçilerinin kullandığı işaret feneri ve süpürge taşıyan bir işçi; elinde sefertası olan bir işçi. Adamların ayaklarının dibinde çamurlu su birikintileri vardı, burunları soğuktan kıpkırmızı kesilmiş parlıyordu, tırnakları kirliydi. Geceyi gündüze çeviren insanlara özgü o garip huzursuzluk vardı havada. Herman duvarların, ışıkların, camların, reklamların soğuktan, gürültüden bıkmış olduklarını düşündü. Tren, sanki sürücüsü denetimi yitirmiş ya da kırmızı lambada geçmiş ve yanlışının farkına varmış gibi alarm düdüğünü çalarak gidiyordu. Times Alanında inerek aktarma yaptı Herman.

On sekizinci Sokağa giden metroyu da uzun süre beklemesi gerekmişti. Çevresindeki insanlar da tıpkı kendisinin durumundaydılar sanki: ailelerinden ayrılmış, toplumun ne içine aldığı ne de dışarı ittiği insanlar, yüzlerinden başarısızlıkları, pişmanlıkları, suçlulukları okunan insanlar. Hiç biri doğru dürüst giyinmemiş, traş olmamıştı. Herman onları gözlüyordu, ama onlar ne ona, ne de birbirlerine bakmıyorlardı bile. On Sekizinci Sokakta inip Tamara'nın evine kadar yürüdü. İşyerleri aydınlatılmamıştı. Daha birkaç saat önce burada insanların alışveriş yaptıklarına inanmak olanaksızdı. Damların üstünde yıldızsız, karanlık bir gökyüzü geriliydi. Herman Tamara'nın evinin buzdan cam gibi olmuş iki üç basamağını dikkatle çıktı. Tek bir lambanın ışığında seçiliyordu Tamara, Paltosunu giymiş kendisini bekliyordu. Altında geceliği vardı, saçları taranmamıştı, yüzü uykusuzluktan süzülmüştü. Sessizce kapıyı açtı ve asansör çalışmadığı için ayaklarını sürüyerek yukarı çıktılar.

«Ne kadardır bekliyorsun?» diye sordu Herman.

«Ne önemi var? Beklemeye alışkınım nasıl olsa.»

Bundan yirmi beş yıl önce 'Filistin Yahudi Sorununu Çözebilir mi?' konusu tartışılırken ilk kez tanıştığı Tamara'nın, karısı olan Tamara'nın bu kadın olması inanılmaz bir şeydi. Tamara üçüncü katta durakladı. «Ayaklarım,» dedi.

Herman'ın da bacaklarının kasları gerilmişti.

Tamara soluklanınca, «Hastaneye gitti mi?» diye sordu.

«Yadwiga mı? Artık komşular el koydular ona.»

«Ama doğacak olan senin çocuğun.»

«Ne çıkar?» demek istedi Herman ama sustu, bir şey söylemedi.

6

Herman bir saat kadar uyuduktan sonra uyanmıştı. Soyunmadan, ceketi, pantolonu, çoraplarıyla yatmıştı. Tamara yine ayaklarını kazağıyla örtmüştü. Battaniyenin üzerine kendi eski kürküyle Herman'ın paltosunu atmıştı.

«Tanrıya şükürler olsun, çektiğim acılar sona ermedi daha,» diyordu. «Jambul'da da hemen hemen böyle yaşardık. İnanmayacaksın ama Herman, bu yaşantıda avunacak bir şeyler buluyorum ben. Çektiklerimizi unutmak istemiyorum. Odanın içi sıcak olduğunda Avrupa'daki o kadar Yahudiye ihanet etmişim gibi geliyor bana. Amcam Yahudilerin sürekli yas tutmaları gerektiğine inanıyor. Tüm Yahudiler alçak iskemlelerde oturmalılar ve Eyüp Kitabını okumalılar.»

«İnsanın inancı olmazsa yas bile tutamaz.»

«Bu bile başlı başına bir yas tutma nedenidir.»

«Telefonda beni aramak istediğini söylemiştin. Ne istiyordun?»

Tamara düşünceliydi. «Nasıl başlayacağımı bilemiyorum. Herman, ben senin gibi sürekli olarak yalan söyleyemem. Amcamla yengem bana bizim hakkımızda sorular soruyorlar. Pesheles gibi önemsiz birine gerçeği açıkladığıma göre bunu dünyadaki tek akrabalarımdan nasıl saklayabilirdim? Senden yakınmak istemedim, Herman. Benim de ayıbım bu; onlara söylemek zorunda kaldım. Senin bir Hıristiyanla evli olduğunu duyduklarında öleceklerini sanmıştım. Ama amcam yalnızca içini çekip, «Ameliyattan sonra sancı da olur,» dedi. Bunu benden iyi bilen bir başkası olduğunu sanmıyorum. Acı ameliyatın hemen ertesi günü

başladı. Bizim boşanmamızı istiyor doğal olarak. Bana en azından on koca adayı buldu — bilgili, okumuş adamlar, karılarını Avrupa'da yitirmiş erkekler. Ne yanıt vereceğimi bilemiyorum. Evlenmek istemiyorum aslında. Ama amcamla yengem ya Yadwiga'yı boşayıp bana gelmeni ya da benim seni boşamamı istiyorlar. Kendi açılarından haklılar. Annem bana bir zamanlar öldüklerinin farkında olmayan ölülerden söz etmişti. Yeyip içiyorlar, hatta evleniyorlarmış bile. Biz de eskiden birlikte yaşadık, çocuklarımız oldu ve şimdi de Hayâller Dünyasında dolaşıyoruz, neden boşanmamız gereksin anlamıyorum bir türlü.»

«Tamara, bunlar bir cesedi bile cezaevine tıkarlar.»

«Kimse seni bir yere tıkacak değil. Hem neden bu kadar korkuyorsun cezaevinden? Şimdi olduğundan daha rahat yaşayabilirsin orada belki de.»

«Beni sınırdışı etmelerini istemiyorum. Polonya'da gömülmek istemiyorum.»

«Seni kim ihbar edecek ki? Metresin mi?»

«Belki de Pesheles.»

«Neden ihbar etsin seni? Elinde ne kanıt var? Amerika'da kimseyle evlenmedin ki.»

«Masha ile Yahudi nikâhı yaptım.»

«Bu onun ne işine yarar sanki? Beni dinlersen Yadwiga'ya dön ve barış.»

«Bana bunu mu söyleyecektin? Artık hahamın yanında da çalışamam. Olanaksız bu. Kira borcum da var. Oysa yarınımı çıkaracak param yok cebimde.»

«Herman, sana bir şey söylemek istiyorum, ama bana kızmayacağına söz vermelisin.»

«Söyle bakalım.»

«Senin gibi insanlar kendileri hakkında karar veremezler. Doğru, ben de yapamam bunu, ama kimi zaman baş-

kalarının sorunlarına çözüm bulmak daha kolaydır. Amerika'da menecerlik denilen bir şey var, bırak ben de senin menecerin olayım. Kendini benim ellerime bırak. Toplama kampında bulunduğunu ve denileni yapmak zorunda olduğunu düşün. Ne yapıp yapmayacağını ben söyleyeceğim sana. Bir de iş bulacağım. Şu durumunda kendin için bir şey yapman olanaksız.»

«Neden yapacakmışsın bunu? Ve nasıl?»

«Bu seni ilgilendirmez. Bir şeyler yaparım nasıl olsa. Yarından tezi yok tüm gereksinimlerini ben karşılayacağım, sen de benim her dediğimi yapacaksın. Gidip hendek kazmanı söylersem gidip hendek kazacaksın, tamam mı?»

«Ya beni cezaevine atarlarsa ne olacak?»

«Sana yiyecek gönderirim.»

«Tamara, elindeki birkaç doları bana vermek için bir yol mu bu?»

«Hayır, Herman. Benden bir şey alacak değilsin. Yarından başlayarak her işini ben üstleniyorum. Buralarda acemi çaylaktan farkım olmadığını biliyorum, yabancı yerlerde yaşamaya alışkınım ama. Taşıdığın yükün sana ağır geldiğini ve altında ezilmek üzere olduğunun farkındayım.»

Herman bir süre konuşmadı. Sonra, «Sen melek misin yoksa?» diye sordu.

«Belki. Meleklerin neye benzediğini bilen yoktur ki.»

«Kendi kendime gecenin bu saatında sana telefon etmenin çılgınlık olduğunu söyledim ama yine de dayanamayıp ettim. Kabul, kendimi senin ellerine bırakıyorum. Artık hiç gücüm kalmadı...»

«Git soyun, üstündekileri berbat ediyorsun.»

Herman kalktı, ceketini, pantolonunu, çıkardı, üstünde yalnız iç çamaşırıyla çorapları kalmıştı. Karanlıkta eşyala-

rını iskemlenin arkasına yerleştirdi. Soyunurken radyatör de tıslamaya başlamıştı.

Yatağa girince Tamara erkeğe sokuldu, elini sırtına dayadı. Herman uyukladı. Arada bir gözünü açıyordu. Yavaş yavaş karanlık aydınlığa dönüştü. Sesler duyuyordu, ayak sesleri, koridorda açılıp kapanan kapılar. Kiracılar işe erken giden kimseler olmalıydı. Bu sefil odalarda yaşamak için bile para kazanmak gerekliydi. Bir süre sonra iyice daldı. Uyandığında Tamara giyinmişti bile. Herman'a koridordaki banyoda yıkanmış olduğunu söyledi. Ölçen bakışlarla baktı erkeğe, yüzünde kesin kararlı bir ifade vardı.

«Anlaşmamızı anımsıyor musun? Git yıkan, işte havlu.»

Herman ceketini omuzlarına atıp koridora çıktı. Sabahtan beri herkes tuvaletin önünde sıroda bekliyordu, oysa şimdi kapı açıktı. Herman birinin bıraktığı bir parça sabunla musluğun başında yıkandı. Su ılıktı. «Bu iyiliği nereden geliyor?» diye düşündü. Tamara'yı inatçı ve kıskanç bir insan olarak anımsıyordu. Ama şimdi onun yerine başkalarını seçmiş olmasına karşın yine de kendisine yardıma hazırdı. Ne anlama geliyordu bu?

Odaya dönüp giyindi. Tamara aşağı kata inip asansöre oradan binmesini söylemişti. Apartmandakilerin odasında bir erkeğin gecelediğini bilmelerini istemiyordu. Kapıda kendisini beklemesini söyledi. Dışarısının aydınlığı bir an köreltmişti Herman'ın gözlerini. On Dokuzuncu Sokak paketler, kutular, sandıklar boşaltan kamyonlarla tıklım tıklımdı. Dördüncü Caddede kocaman makineler karları temizliyordu. Kaldırımlar insan doluydu. Geceden sağ kurtulmuş güvercinler eşeleniyor, kırlangıçlar arkalarından zıplıyorlardı. Tamara Herman'ı Yirmi Üçüncü Sokakta bir kafeteryaya soktu. Bir gece önce Broadway'deki kafeteryanın koku-

larına şimdi yerleri yıkamak için kullanılan dezenfekte ilâcının kokusu karışmıştı. Tamara erkeğe ne istediğini bile sormadı. Bir masaya oturtup bir bardak portakal suyu, ekmek ve kahve getirdi. Herman'ın yemeğe başlamasını beklcdikten sonra gidip kendi kahvaltısını aldı. Herman iki avcu arasında tuttuğu fincanla ısınıyordu. Başı giderek daha aşağı düşmüştü. Kadınlar kendisini mahvetmişlerdi, ama tek acımayı da onlardan görüyordu. «Masha'sız da yaşamaya alışırım,» diye avuttu kendisini. «Tamara haklı — biz aslında canlı değiliz, yaşamıyoruz.»

DOKUZUNCU BÖLÜM

1

Kış sona ermiş, Yadwiga'nın karnı da epeyce sivrilmişti. Tamara kadına bir klinikte yatak ayırtmıştı, ayrıca her gün telefon edip Lehçe konuşuyordu. Komşular Yadwiga'nın başından bir an bile ayrılmıyorlardı. Woytus sabahtan akşama kadar şakıyordu. Marianna küçük bir yumurta yumurtlamıştı. Yadwiga'ya kendini çok yormaması söylenmesine karşın hâlâ temizlikten ve yerleri silip parlatmaktan kendini alamıyordu. Parıl parıldı yerler. Boya almış ve Avrupa'da boyacılık yapmış bir komşusunun yardımıyla duvarları yeniden boyamıştı. New Jersey'de Masha ile Shifrah Puah Fısıh bayramını yaşlıların ve yatalakların arasında kutlamışlardı. Tamara bayram hazırlıkları için Yadwiga'ya yardım ediyordu.

Komşulara Tamara'nın Herman'ın kuzeni olduğunu söylemişlerdi. Kendilerine dedikodu yapacak yeni bir konu çıkmıştı, ama toplum dışında yaşamak isteyen bir adam kendine katlanacak bir kadın bulmuşsa elden ne gelirdi ki. Yaşlı kiracılar Tamara'yla konuşmaya, toplama kamplarından, Rusya'dan, Bolşeviklerden söz etmeye can atıyorlar-

dı. Bunların çoğunun Komünist aleyhtarı olmalarına karşın içlerinden bir gezgin satıcı gazetelerin Rusya konusunda yazdıkları her şeyin gerçek dışı olduğunda ısrar ediyordu. Tamara'yı yalancılıkla suçluyordu. Köle işçi kampları, açlık, karaborsa, temizlik hareketleri — bunların hepsi Tamara'nın hayâl ürünleriydi. Tamara'yı dinlerken, «Ben yine de Tanrı Stalin'den razı olsun derim,» diyordu.

«Peki neden oraya gitmiyorsun?»

«Onlar buraya gelecekler de ondan.»

Tam Yahudi törelerine göre mutfak tutan, her Cuma akşamı şarabı kutsaması ve sinagoga gitmesi için kendisini zorlayan karısından yakınıyordu Herman. Fısıh Bayramından önce tüm bina kadınların kendilerinin hazırladıkları matzo ve borscht, tatlı şarap ve lahana, eski ülkeden gelen ve şimdi okyanusun ve körfezin kokularıyla karışan diğer yiyeceklerin kokusuyla doluyordu.

Herman bir türlü inanamıyordu ama Tamara bir iş de bulmuştu. Reb Abraham Nissen Yaroslaver ve karısı Sheva Haddas uzun süre kalmak için Israil'e gitmeye karar vermişlerdi. Hatta Reb Abraham Nissen sürekli olarak oraya yerleşmekten bile söz ediyordu. Birkaç bin dolar biriktirmişti, ayrıca yaşlılık aylığı da alıyordu. Kudüs'te Zeytin Dağında gömülmek istiyordu. New York'un sakalsız Yahudileri arasında değil. Bir süredir kitapçı dükkânını satmak kararındaydı, ama ne var ki önerilen ucuz fiyatlar bunca yıldır öylesine titizlikle topladığı kitaplara saygısızlık olurdu. Ayrıca amcasının Israil'e yerleşmeme olasılığı da vardı. Bu yüzden dükkânı kendisine bırakması için kandırmıştı adamı. Herman da işletmede yardımcı olacaktı. Herman başka ne olursa olsun paraya gelince dürüst bir insandı. Tamara da amcasının evinde kalacak ve kira ödeyecekti.

Reb Abraham Nissen Herman'ı çağırtarak hepsi de eski kitaplardan oluşan malını gösterdi. Kendisi o güne kadar bunları bir düzene sokamamıştı. Kitaplar tozlar içinde yığınlar halinde yerlerde sürünüyordu, çoğunun ciltleri paramparça olmuştu. Bir yerlerde bir listesi olacaktı ama onu da bulamamıştı. Müşterisiyle hiç pazarlık etmez, ne verirlerse kabul ederdi. Zaten kendisiyle Cheva Haddas'ın ne kadar paraya gereksinimleri vardı ki? Doğu Broadway'de oturdukları daire de değişmez kiralı bir binadaydı.

Adam Herman'ın davranışlarını bilmesine ve yeğeninin onu boşamasında ısrar etmesine karşın yine de onu haklı bulmaya çalışıyordu. Kendisi böyle kuşkular içinde kıvranırken gençlerden inanç beklemek doğru muydu? O kıyımdan geçmiş kişilerin Tanrıya ve Onun merhametine inanmaları beklenebilir miydi? Reb Abraham Nissen yüreğinin derinliklerinde Avrupadaki o soykırımı yer almamış gibi davranan Ortodoks Yahudilere hiç sempati beslemezdi aslında.

Israil yolculuğuna çıkmadan bu düşüncelerini uzun uzun anlattı Herman'a. Kutsal Topraklarda yerleşip öldükten sonra dirilmek için Mesih'in gelmesini beklerken ölülerin oraya varmak için geçmek zorunda kaldıkları yeraltı mağaralarındaki çetin yolculuktan kurtulmak istiyordu. Herman'la yazılı bir anlaşma yapmamıştı, Herman geçimi için gereken parayı çekebilecekti.

Masha da yaşlılar evindeki işi kabul ettiği için Herman işlerin kendi denetiminden çıktığını hissediyor, aksine bir şey yapmak da istemiyordu. Kuramda olduğu gibi uygulamada da yazgıcı olmuştu. Adı ister Talih, isterse İlâhî Takdir ya da Tamara olsun. Güçlerin kendisini götürdüğü yere gitmeye hazırdı. Tek sıkıntısı gördüğü hayâllerdi: metroda giderken yanından geçen trende Masha'yı görü-

yordu. Dükkândaki telefon çaldığında Masha'nın sesiydi duyduğu. Gerçekten onun olmadığını anlaması için birkaç saniyenin geçmesi gerekiyordu. Telefon edenler çoğunlukla ölen babalarından kalan kitapları satmak ya da bağışlamak isteyen genç Amerikalılardı. Herman, yaşlı adamın hiç reklâm yapmamasına karşın bu insanların Reb Abraham Nissen'in kitapçı dükkânını nereden bildiklerine bir türlü akıl erdirememekteydi.

Bir bilmeceydi hepsi: Reb Abraham Nissen'in kendisine güvenmesi, Tamara'nın yardıma böylesine hazır olması, Yadwiga'ya olan bağlılığı. Catskill Dağlarındaki o geceden sonra Tamara'yla bedensel bir ilişkisi olmamıştı. Bütünüyle platonik bir yaşantıları vardı.

Tamara'da da bir iş kadınlığı belirmişti birdenbire. Herman'ın yardımıyla kitapları düzenlemiş, fiyatlandırmış, yırtık kitapları onarılmak üzere ciltevine göndermişti. Bayramdan önce de renk renk örtüler, takkeler, hatta şamdanlarla doldurmuştu dükkânı. Dua şalları, İngilizce ve İbranice dua kitapları ve erkek çocukların onüç yaş törenleri için din kitapları bile almıştı.

Herman'ın Yadwiga'ya kitap sattığı konusunda söylediği yalanlar böylece gerçekleşmiş oluyordu. Bir sabah Yadwiga'yı alıp dükkâna götürdü. Sonra da karısı hâlâ metroya yalnız başına binmeye korktuğundan ve gebeliğinin son günlerine yaklaştığından Tamara, Yadwiga'yı alıp eve götürmüştü.

Tamara ve Yadwiga ile sofrada oturup hep birlikte dua etmek ne garipti. Takke giymesinde ve töreni baştan sona kadar yapmasında ikisi de ısrar etmişlerdi. Şarabı kutsuyor, simgesel olarak maydanoz, tarçınlı ve cevizli dilimlenmiş elma, yumurta ve tuzlu su tadıyordu. Tamara Dört Soru'yu soruyordu. Kendisi için ve büyük bir olası-

likla Tamara için de bir oyundu, geçmişin bir özlemiydi bu. Ama oyun olmayan ne vardı ki? 'Gerçek' olan şeyi hiç bir yerde bulamıyordu, sözüm ona 'kesin bilimler'de bile.

Herman'ın kişisel felsefesine göre yaşayabilmek kurnazlığa dayanıyordu. Ta mikroptan insana kadar yaşam, kuşaktan kuşağa kıskanç yıkım güçlerini kandırarak süregeliyordu. Birinci Dünya Savaşında Tzivkev'de ayakkabılarını ve gömleklerini tütünle dolduran, yasaları çiğneyerek, gömrükçülere rüşvet yedirerek sınırları aşan kaçakçılar gibi. Her bir protoplazma parçası ya da protoplazma toplulukları çağdan çağa böyle sinsice kaçamak yollarla ulaşabiliyorlardı. İlk hücre okyanusun kenarındaki çamurun içinde belirdiği zaman da böyleydi, güneş küle dönüşüp de yeryüzünün son insanı soğuktan donduğu zaman da böyle olacaktı. Hayvanlar varoluşun tehlikeliğini, kaçma ve çalma gerekliliğini kabul etmişlerdi. Yalnızca insan kesinlik arıyor ve bu yüzden kendi düşüşünü hazırlamış oluyordu. Yahudiler suç ve çılgınlık arasında kaçak bir yol bulabilmişti oldum alası. Filistin'e ve Mısır'a kaçak girebilmişlerdi. İbrahim Peygamber, Sara'nın karısı olduğunu söylemişti. İskenderiye, Babil ve Roma ile başlayıp Varşova, Lodz ve Vilna gettolarıyla son bulan iki bin yıllık sürgün büyük çaplı bir kaçakçılıktan başka bir şey değildi. Kutsal Kitap, Tevrat ve Tefsir'ler Yahudiye bir tek şey öğretiyorlardı: kötülükten kaçmak, tehlike karşısında saklanmak, açık olmaktan kaçınmak, evrenin öfkeli güçlerinden uzak durmak. Yahudi, dışarda ordular çarpışırken bir bodruma ya da tavanarasına sığınan kaçağa hiç bir zaman yan gözle bakmazdı.

Çağdaş bir Yahudi olan Herman bu ilkeyi bir adım daha ileri götürmüştü: kendisine dayanak olacak Tevrat'a da inancı yoktu artık. Herman Tanrı'yla bir anlaşma yap-

mamıştı ve ona gereksinimi yoktu. Tohumlarının denizin kumları kadar çoğalmasını istemiyordu. Tüm yaşamı bir gizlilik oyunuydu — Haham Lampert için yazdığı vaazlar, hahamlara ve din öğrencilerine sattığı kitaplar, Yadwiga'nın din değiştirmesini ve Tamara'nın iyiliklerini kabul etmesi.

Herman duasını bitirince esnedi. Şarap kadehini kaldırıp Firavunun başına gelen on belâyı simgelemek için on damla döktü. Tamara Yadwiga'nın yemeklerini övdü. Herman, Yadwiga ve Tamara'nın Mısır'dan kaçış mucizesini anımsamaları için Hudson Nehrinden ya da bir gölden bir balık yaşamını vermişti. Fısıh kurbanının anısı için de bir piliç boynunu sunmuştu.

Almanya'da, hatta Amerika'da yeni Nazi partileri kuruluyordu. Lenin ve Stalin adına Komünistler yaşlı öğretmenlere işkenceler yapıyorlar, 'kültür' ihtilâli adına Çin'de ve Kore'de köyleri toptan yok ediyorlardı. Münih birahanelerinde, çocukların kafataslarıyla oynamış katiller şimdi uzun kadehlerden bira içip kiliselerde ilâhiler söylüyorlardı. Moskova'da tüm Yahudi yazarlarını ortadan kaldırmışlardı. Ama yine de New York, Paris ve Buenos Aires'de Komünist Yahudiler katilleri öve öve göklere çıkarıyorlar, dünün liderlerine sövgüler yağdırıyorlardı. Gerçek mi? Bu ormanda, sıcak lavlar üstünde duran bu yeryüzü kabında gerçek olamazdı. Tanrı mı? Kimin Tanrısı? Yahudilerin mi? Firafunun mu?

Herman da, Yadwiga da, Tamara'ya o gece kalması için ısrar ettilerse de Tamara evine gitmeye kararlıydı. Ertesi sabah gelecek, bayramın ikinci günü için yine yardım edecekti. Yadwiga ile bulaşıkları yıkadılar. Tamara, Herman ile Yadwiga'ya mutlu bir bayram dileyip evine döndü.

Herman gidip yatağına uzandı Masha'yı düşünmek istemiyordu ama ondan başka bir şey de düşünemiyordu. Ne yapıyordu acaba? Kendisini düşünüyor muydu?

Telefon çalınca koştu. Belki Masha'ydı ve hemen açılmazsa fikrini değiştirebilirdi.

Karşı tarafta ses yoktu.

«Alo! Alo!»

Telefonu açıp hiç konuşmamak Masha'nın eski bir oyunuydu. Belki de yalnızca Herman'ın sesini duymak istemişti.

«Sersemlik etme, bir şeyler söyle!» dedi Herman.

Yine bir yanıt yoktu karşıdan.

«Sen gittin,» dedi Herman. «Ben seni terketmedim.»

Yine yantt yoktu. Herman bir an daha bekledikten sonra. «Beni olduğumdan daha perişan edemezsin,» dedi.

2

Haftalar geçip gitmişti. Herman bir gece düşünde Masha'yı görürken telefon çaldı. Üzerinden örtüyü fırlattığı gibi telefona koştu. Yadwiga horluyordu. Telefonu açıp 'alo' dediğinde yine karşıdan bir yanıt alamadı.

«Konuşmazsan kapayacağım,» dedi.

«Dur!» Masha'ydı konuşan. Boğuktu sesi, sözcükleri yutuyor gibiydi. Bir süre sonra kendine geldi. «Coney Adasındayım.»

«Ne işin var orada? Neredesin?»

«Manhattan Beach Oteli'ndeyim. Bütün akşam seni aradım. Neredeydin? Bir kez daha arayayım dedim ama uyuya kalmışım.»

«Otelde işin ne? Yalnız mısın?»

«Yalnızım. Sana döndüm.»

«Annen nerede?»

«New Jersey'de yaşlılar yurdunda.»

«Hiç bir şey anlamadım bu şiten.»

«Annemin orada kalmasını sağladım. Haham ona bir aylık bağlatacak. Ona her şeyi anlattım. Sensiz yaşayamayacağım, aramızdaki tek engelin annem olduğunu falan. Beni kandırmaya çalıştı ama mantığın hiç bir yararı yok işte.

«Yadwiga'nın doğurmak üzere olduğunu biliyorsun.»

«Haham ona da bakmaya söz verdi. Belki kaçık ama büyük bir adam. Bir tırnağında senin tüm varlığından çok insanlık var. Keşke onu sevebilseydim! Ama bana dokununca tiksiniyorum. Seninle konuşacak. Başladığın işi bitirmeni istiyor. Beni çok seviyor, kabul edersem karısını boşayıp beni almaya razı, ama durumumu da anlıyor. Onun bu kadar iyi olduğunu bilmiyordum.»

Herman konuşmadan önce bir süre bekledi.

Sesi titreyerek, «Bunu bana New Jersey'den de söyleyebilirdin,» dedi.

«Beni istemiyorsan seni zorlayacak değilim. Ama bu kez de geri çevirirsen bir daha yüzüne bile bakmayacağıma yemin ederim. Artık her şeyin sonu geldi. Bilmek istiyorum: evet mi, hayır mı?»

«Işini de bıraktın mı?»

«Her şeyi bıraktım. Valizimi aldığım gibi sana geldim.»

«Peki evin ne oldu? Onu da bırakacak mısın?»

«Her şeyi bırakacağız. New York'da kalmak istemiyorum. Haham Lampert'in verdiği mektupla her yerde iş bulabilirim .Oradakiler bana hayran kaldılar. Hepsini canlan-

dırdım diyebilirim. Hahamın Florida'da bir yaşlılar yurdu var, istersem orada çalışabilirim. Haftada yüz dolar verecek. Florida'dan hoşlanmazsan California'da da bir yeri var. Sen de onun yanında çalışabilirsin. Melek gibi bir insan.»

«Yadwiga'yı şu anda bırakamam, her an sancıları başlayabilir.»

«Doğurduktan sonra da başka nedenler bulursun sen. Ben kararımı verdim. Yarın uçakla California'ya gidiyorum, bir daha benden haber bile alamayacaksın, babamın kemikleri üzerine yemin ediyorum sana.»

«Dur bir dakika!»

«Neden? Yeni yeni özürler bulman için mi? Eşyalarını toplayıp buraya gelmen için sana bir saat tanıyorum. Haham Lampert köylünün hastane masrafını üstlenecek. Bilmem hangi hastanenin başkanıymış zaten. Ondan hiç bir şey saklamadım. Çok şaşırdı ama beni anladı. Kaba bir adam olabilir ama aynı zamanda gerçek bir aziz. Yoksa yeni bir sevgili mi buldun?»

«Yeni sevgilim değil ama bir kitapçı dükkânım var.»

«Ne? Dükkân mı?»

Herman kısaca durumunu anlattı.

«Demek sonunda Tamara'nın döndün ha?»

«Kesinlikle hayır. Ama o da bir melekmiş.»

«Hahamla tanıştır öyleyse. Iki melek belki de yeni bir Tanrı çıkarırlar ortaya. Biz ikimiz de şeytanız ve birbirimizi kırmaktan başka bir şey yapmıyoruz.»

«Geceyarısı eşyalarımı toplayamam.»

«Hiç bir şey alma yanına. Zaten neyin var ki? Haham bana avans para verdi. Her şeyini bırak. Kutsal Kitaptaki o köle gibi.»

«Hangi köle? Yadwiga'yı öldürür bu.»

«Güçlü kuvvetli bir köylüdür o, kendisini mutlu edecek birini bulur. Çocuğu da birine evlâtlık verir. Hahamın böyle bir dernekle de ilgisi var. Eli her yere uzanıyor. İstersen bizim de çocuğumuz olur. Ama artık konuşma zamanı geçti. İbrahim Peygamber İsmail'i kurban edebildiyse sen de Esau'yu edebilirsin. Belki de çocuğunu biz alırız. Şimdi konuş bakalım.»

«Benim ne yapmamı istiyorsun?»

«Giyin ve buraya gel. Her gün olan şeyler bunlar.»

«Tanrı'dan korkuyorum.»

«Korkuyorsan köylünün yanında kal. Elveda!»

«Dur, Masha, dur!»

«Evet mi, hayır mı?»

«Evet.»

«Öyleyse sana oda numaramı vereyim.»

Herman telefonu kapattı. Yadwiga hâlâ horluyordu. Masha'yı ne kadar özlediğini farketmemişti o ana kadar. İradesine teslim olmuş bir insanın boyun eğmesiyle durdu karanlıkta. Bir yerlerde bir el feneri olacaktı. Feneri alıp telefona tuttu. Tamara ile konuşmalıydı. Reb Abraham Nissen Yaroslaver'in numarasını çevirdi. Tamara telefona çıkana kadar uzun uzun çaldı zil.

«Tamara, özür dilerim, ben Herman.»

«Ne var, Herman?»

«Yadwiga'yı terkediyorum. Masha ile gidiyorum.»

Tamara bir süre konuşamadı. «Ne yaptığını gerçekten biliyor musun?» diye sordu sonra.

«Biliyorum ve yapacağım.»

«Böyle bir özveri isteyen bir kadın bunu hak etmemiştir. Senin kendini böylesine yitireceğini sanmazdım.»

«Gerçek bu.»

«Ya dükkân ne olacak?»

«Zaten sen bakıyordun dükkâna. Eskiden yanında çalıştığım Haham Yadwiga için elinden geleni yapacak. Sana onun adresini ve telefon numarasını vereceğim. Onu bul ve konuş.»

«Dur bir kâğıt kalem alayım.»

Herman beklerken evin içinde sessizlik oldu. Yadwiga'nın horlaması kesilmişti.

«Acaba saat kaç?» diye düşündü. Saat konusunda çok duyarlıydı. Saata bakmadan dakikası dakikasını bilirdi. Ama şimdi bu yeteneğini yitirmişti. Bile bile günah işlediği Tanrı'ya, Yadwiga'nın uyanmaması için dua etti. Tamara gelmişti. «Numarayı söyle.»

Herman, Haham Lampert'in adresiyle telefon numarasını verdi.

«Çocuk doğana kadar bekleyemez miydin?»

«Bekleyemem.»

«Herman, dükkânın anahtarları sendeydi, sabah acaba sen açabilir miydin? Ben saat onda gelirim.»

«Pekâlâ, açarım.»

«Eh, istediğin oldu artık gerisi senin bileceğin bir şey.» Tamara telefonu kapattı.

Herman karanlıkta içinden gelen sesi dinliyordu. Sonra gidip mutfak saatına baktı. Ikiyi çeyrek geçtiğini görünce şaşırdı. Uyuyalı bir saat olmuştu, oysa kendisine bütün gece uyumuş gibi gelmişti. Gömlek ve çamaşırlarını koyacak bir valiz aradı. Çekmeceden bir iki gömlek, çamaşır ve pijama aldı. Yadwiga'nın uyanmış olduğunu ama uyuyormuş gibi davrandığını farketmişti. Kim bilir? Belki o da kendisinden kurtulmak istiyordu. Belki o da bütün bu işlerden bıkmıştı artık. Ya da son anda kıyameti koparmaya hazırlanıyordu. Valizi doldururken hahamın yazılarını anımsadı. Nereye koymuştu acaba? Yadwiga'nın doğrul-

duğunu duydu birden.

«Ne oluyor?» diye seslendi kadın.

«Bir yere gitmem gerek.»

«Nereye? Aman, boşver.» Yadwiga yattı yine. Yatak gıcırdadı.

Havanın soğuk olmasına karşın ter içinde giyindi Herman. Pantolonunun cebinden bozukluk paraları düştü. Mobilyalara çarpıp duruyordu.

Telefon çalınca hemen koşup açtı. Yine Masha'ydı.

«Geliyor musun, gelmiyor musun?»

«Geliyorum. Başka seçenek bırakmadın ki.»

3

Herman, Yadwiga'nın her an fikrini değiştirip zor kullanarak gitmesini önlemeye çalışacağından korkuyordu, ama kadın hiç ses etmeden yatmaktaydı. Tüm hazırlıkları sırasında uyanıktı. Neden bir şey söylemiyordu? Kendisini tanıdığından bu yana ilk kez önceden bilinmeyen bir tutum içindeydi. Sanki kendisine karşı bir komployа girmiş ve kendisinin bilmediği bir şeyi biliyor gibi. Ya da pes etmenin son aşamasına mı varmıştı? Herman'ı rahatsız eden bir bilmeceydi bu. Son dakikada bir bıçak kapıp üstüne atlayabilirdi. Kapıdan çıkmadan önce yatak odasına gidip, «Yadwiga ben gidiyorum,» dedi.

Kadından ses çıkmadı.

Herman kapıyı sessizce kapatmak istemesine karşın kapı gürültüyle çarptı. Komşuları uyandırmamak isteyerek ayaklarının ucuna basarak indi merdivenlerden. Mermaid Caddesinden geçip Surf Caddesine yürüdü. Sabahın bu er-

ken saatında Coney Island ne kadar sessiz ve karanlıktı! Eğlence yerleri kapalı, ışıkları sönüktü. Bir köy yolu kadar bomboş uzanıyordu önünde geniş cadde. Boardwalk'ın gerisinden dalgaların gürültüsünü duyuyordu. Balık ve deniz kokuyordu hava. Gökyüzünde birkaç yıldız seçiliyordu. Bir taksi görüp seslendi. Cebinde topu topu on doları vardı. Sigara dumanını temizlemek için taksinin camını indirdi. Rüzgâr esiyordu ama yine de alnında terler birikmişti. Derin bir solukla havayı içine çekti. Gecenin soğuğuna karşın ertesi günün ılık geçeceği anlaşılıyordu. Bir katil birini öldüreceği sırada herhalde buna benzer duygular içinde olmalıydı. Masha'yı kastederek, «Benim düşmanım ol Düşmanım!» diye mırıldandı. Bu durumu başka bir zaman daha yaşamış olduğu gibi bir duygu vardı içinde. Ne zaman ama? Bir düş olabilir miydi? Güçlü bir susuzluk çekiyordu, yoksa Masha'ya duyduğu özlem miydi bu?

Taksi Manhattan Beach Oteli'nin önünde durdu. Herman sürücünün on doların üstünü verecek bozukluk parası olmayacağından korktu, ama adam sessizce sayıyordu parayı. Otelin holü sessizdi. Kâtip anahtarların önündeki tezgâhın başında uyukluyordu. Herman asansörcünün o saatte nereye gittiğini soracağından endişelendi, ama o da tek bir şey söylemeden istediği kata çıkardı. Kapıyı vurur vurmaz açıldı. Masha'nın üzerinde geceliği ve terlikleri vardı. Sokaktan giren ışıktan başka ışık yoktu odada. Birbirlerini kucakladılar ve hiç konuşmadılar. Herman doğan güneşi görmedi bile. Masha kendini erkeğin kolları arasından kurtarıp perdeleri indirdi.

Hemen hemen hiç konuşmadan uyumuşlardı. Herman derin bir uyku çekmiş, yeniden özlem ve unutulmuş bir düşe bağlı bir korkuyla uyanmıştı. Düzensizlik, çığlıklar ve alay eden bir şeyler anımsıyordu ancak. Ama bu karmaşık

anı da az sonra yok oldu. Masha gözlerini açtı. «Saat kaç?» diye sordu ve yine hemen uyudu.

Herman kadını uyandırıp saat onda dükkânda olması gerektiğini anlattı. Yıkanmak için banyoya girdiler. Masha hemen konuşmaya başladı.

«İlk iş olarak benim evime gideriz. Almak istediğim birkaç parça eşyam var. Annem dönmeyeceği için evi kapatmak istiyorum.»

«Ama günler sürer bu.»

«Yok canım, bir iki saatta bitiririm. Burada daha fazla kalamayız.»

Kadının vücuduna az önce sahip olmasına karşın Herman ondan nasıl bu kadar zaman uzak kalabildiğini anlayamıyordu. Bu birkaç hafta içinde Masha'nın vücudu dolgunlaşmıştı, daha genç görünüyordu.

«Köylün gürültü çıkardı mı?» diye sordu.

«Hayır. Tek bir söz bile söylemedi.»

Çabuk çabuk giyindiler, Masha otelin hesabını gördü. Sheepshead Bay metro istasyonuna yürüdüler. Körfez güneşli ve balıktan dönen motorlarla doluydu. Birkaç saat önce sularda yüzen balıklar şimdi parlak gözler, yaralı ağızlar, kanlı pullarla teknelerde yatıyorlardı. Zengin sporcular olan balıkçılar balıkları tartıyorlar, avlarıyla övünüyorlardı. Herman ne zaman hayvanların öldürülmesine tanık olsa hep aynı şeyi düşünüyordu: yaratıklara karşı davranışlarında tüm insanlar Naziydiler. Bir insanın başka bir türe karşı istediğini yapabilmekteki kendini beğenmişliği, en aşırı ırkçı kuramların bir örneğiydi. Güçlü olan haklıydı. Herman hep yalnızca sebze yemek ister ama Yadwiga buna karşı çıkardı. Köyde ve sonra da kampta yeteri kadar açlık çekmişlerdi. Zengin Amerika'ya açlıktan ölmek için gelmemişlerdi. Komşuları kadına töresel hayvan kesiminin

Yahudiliğin temeli olduğunu öğretmişlerdi. Bir tavuğun töresel kesiciye götürülmesi kendisi için övünç verecek bir olaydı. Boynu kesilmeden önce duası edilirdi.

Herman ile Masha bir kafeteryada kahvaltı ettiler. Herman onunla doğruca Bronx'a gidemeyeceğini, Tamara ile buluşup dükkânın anahtarlarını vermesi gerektiğini bir kez daha anlattı. Masha kuşkuyla dinliyordu sözlerini. «Seni kandırır,» dedi.

«Öyleyse sen de benimle gel. Anahtarları verir, birlikte eve gideriz.»

«Buna gücüm kalmadı. Yaşlılar yurdunda cehennem hayatı yaşadım. Annem, rahat bir odası, hemşireleri ve doktoru olduğu halde Bronx'a dönmek için ısrar etti. Oysa bir hastanın isteyebileceği her şey elinin altındaydı. Dua edecekleri bir sinagogları bile var orada. Haham her geldiğinde kendisine bir armağan getiriyordu. Cennette bile bu rahatı bulamazdı. Ama kendisini yaşlılar yurduna kapattım diye suçladı durdu beni. Diğer yaşlılar onu mutlu edecek bir şeyin olmadığını hemen anladılar. Herkesin oturup gazete okuduğu ya da kâğıt oynadığı büyük bir bahçe vardı, ama annem odasına kilitlenip oturuyordu. Diğerleri bana çok acıdılar. Haham hakkında söylediklerim gerçekti: kendisiyle evlenmem için karısını boşamaya hazırdı. Bir evet demem yeterliydi.»

Metroya binince Masha'nın sesi kesilmişti. Gözleri kapalıydı. Herman bir şey söyleyince sanki uykudan uyanıyormuş gibi irkiliyordu. Sabah o kadar dolgun ve genç görünen yüzü yine süzülmüştü işte. Girdiği her şey çarpılır, çılgınlaşır, akıl almaz bir duruma girerdi. Herman durmadan saatına bakıyordu. Saat onda Tamara'yla dükkânda buluşacaktı, oysa onu yirmi geçiyordu ve istasyona varmaya daha çok vardı. Sonunda tren Kanal Sokağında

durunca Herman kalktı. Masha'ya telefon edeceğine ve işini bitirir bitirmez Bronx'a geleceğine söz verip indi trenden. Merdivenleri ikişer ikişer çıktı. Tamara dükkânın önünde yoktu. Eve dönmüş olmalıydı. İçeri girip telefonu açtı. Ama karşıdan yanıt veren yoktu.

Masha'nın eve varmış olacağını düşünerek ona telefon etti. Telefon çaldı çaldı, açan olmadı. Bir daha çevirdi numarayı, tam kapayacakken Masha'nın sesini duydu. Hem bağırıyor hem ağlıyordu. Ne dediğini anlamıyordu Herman.

«Soyuldum! Her şeyimi almışlar! Çıplak duvarlardan başka bir şey kalmamış evde!»

«Ne zaman olmuş bu?»

«Bilmiyorum. Tanrım, neden ben de öteki Yahudiler gibi fırında yanmadım sanki?»

«Polise haber verdin mi?»

«Polisin kendisi hırsız, ne yapabilirler ki.»

Masha telefonu kapattı. Herman onun ağlamasını hâlâ duyar gibiydi.

4

Tamara neredeydi? Neden beklememişti? Herman bir daha, bir daha telefon etti. Sonra sakinleşmek için bir kitap açtı. 'Tüm melekler ve kutsal hayvanlar Kıyamet Gününde korkudan titrerler,' diye okudu. 'Yargılama Gününde insanın bütün organları korkar.'

Kapı açıldı, Tamara içeri girdi. Kendisine çok uzun ve bol gelen bir giysi vardı. üzerinde. Soluk ve bitkin görünüyordu. Kısık bir sesle, kendini bağırmaktan güç halle tutarak, «Neredeydin?» diye sordu. «Ondan on buçuğa kadar bekledim. Müşteri de geldi. Bir takım Mişnah almak

istedi ama kapı kilitliydi. Yadwiga'yı telefon ettim, kimse açmadı. Kendini öldürmüştür belki de.»

«Tamara, artık kendime sahip değilim.»

«Kendi mezarını kendin kazıyorsun. O Masha senden de beter. Gebeliğinin son haftalarında olan bir kadının kocası alınmaz. Bunu yapmak için crospu olmalı insan.»

«O da benim gibi kendine sahip değil, ne yaptığını bilemiyor.»

«Oldum olası 'özgür seçim'den söz ederdin. Haham için yazdığın kitabı okudum, iki tümcede bir 'özgür seçim' deyimini kullanmışsın.»

«O ne kadar istemişse o kadar kullandım.»

«Kes artık! Olduğundan da kötü görünmeye çalışıyorsun. Bir kadın bir erkeği çıldırtabilir. Nazilerden kaçarken Poalay Zion örgütünün önemli bir kişisi en iyi arkadaşının karısını ayarttı. Daha sonraları otuz kişi bir odada yatmak zorunda kaldık. O kadın da kocasının iki adım berisinde âşığı ile yattı. Üçü de öldüler şimdi. Nereye gideceksin? Tanrı tüm bunlara karşın bir çocuk verdi sana — yetmez mi bu?»

«Tamara, boşuna konuşuyoruz. Masha'sız yaşayamam. Kendimi öldürecek kadar yürekli de değilim.»

«Kendini öldürmene gerek yok. Çocuğu büyütürüz. Haham bir şeyler yapar, ben de çaresiz değilim ne de olsa. Eğer sağ kalırsam ikinci bir ana olurum çocuğuna. Paran da yoktur herhalde?»

«Senden bir kuruş daha alamam.»

«Hemen kaçma. Bu zamana kadar bekliediyse, on dakika daha bekler. Ne yapmayı düşünüyorsun?»

«Karar vermedik daha. Haham Miami ya da California'da bir iş verecek Masha'ya. Ben de bir iş bulurum. Çocuk için para gönderirim.»

«Sorun bu değil. Yadwiga ile oturabilirim ama ev dükkândan çok uzak. Ya da onu benim yanıma alırım belki. Amcamla yengemin yazdıkları heyecanlı mektuplara bakılırsa bir daha dönmezler buraya. Bütün kutsal mezarları ziyaret etmişler. Senin Masha nerede oturuyor?»

«Doğu Bronx'ta. Evinde hırsızlık olmuş. Her şeyini çalmışlar.»

«New York'ta hırsızdan bol şey yok zaten, ama ben dükkân için hiç korkmuyorum. Geçen gün kapatırken komşu, şu yüncü dükkânının sahibi bana hırsızlardan korkup korkmadığımı sordu, ben de tek korkumun bir Yidiş yazarın gizlice girip içeri kitap dolduracağı olduğunu söyledim.»

«Tamara gitmem gerek artık. Artık her şeyin sonu geldi, bırak da seni bir kez öpeyim.»

Herman valizini kaptığı gibi kendini dışarı attı. Bu saatte metro hemen hemen bomboştu. İstasyonda inip Masha'nın evine kadar yürüdü. Apartmanın anahtarı hâlâ cebindeydi. Kapıyı açınca kadını odanın ortasında çaresizce durur gördü. Sakinleşmiş gibiydi. Tüm çekmeceler ve dolaplar açıktı. Eşyalar toplanmış da, mobilyalar boşaltılmak üzere hazırdı sanki daire. Hırsızlar ampulleri bile söküp götürmüşlerdi.

Masha komşuların girmemesi için kapıyı kilitledi. Gidip Herman'ın yatağına oturdu. Hem yastık hem de çarşaf çalınmıştı. Bir sigara yaktı.

«Annene ne söyledin?» diye sordu Herman.

«Gerçeği.»

«O ne dedi?»

«Eskileri yineledi yine: pişman olacakmışım. Beni terkedecekmişsin falan filan. Bırakırsan bırakırsın, ne yapalım yani. Benim için şu an önemli. Bu soygun sıradan bir

olay değil. Burada daha fazla kalmamız için bir uyarı bu. Tevrat'ta, 'Anamın karnından çıplak doğdum ve oraya çıplak döneceğim,' der. Neden 'oraya'? Anamızın karnına bir daha girmeyiz ki.»

«Toprak da anadır.»

«Doğru, ama ona dönene kadar yaşamaya çalışmalıyız. Nereye gideceğimize karar vermeliyiz: Florida mı yoksa California mı? Trenle de gidebiliriz otobüsle de. Otobüs daha ucuz ama California'ya gitmek bir hafta sürer ve ölü gibi varırsın oraya. Bana kalırsa Miami'ye gidelim. Yaşlılar yurdunda hemen işe başlarım. Zaten mevsim dışı olduğu için her şey yarı fiyatınadır şimdi. Hava sıcaktır ama annemin dediği gibi 'Cehennem daha sıcaktır.'»

«Otobüs kaçta kalkıyor?»

«Telefon edip öğrenirim. Neyse ki telefonu çalmamışlar. Eski valizimi de bırakmışlar. Yeter de artar bile. Tüm Avrupa'yı böyle dolaşmıştık. O zaman valize de gerek yoktu, bir torba yeterdi. Bu kadar asma suratını. Sen de Florida'da bir iş bulursun. Hahamın yazılarını yazmak istemezsen öğretmenlik yaparsın. Yaşlılar kendilerine din kitaplarını okumakta yardımcı olacak birini her zaman ararlar. Haftada en az kırk dolar kazanacağına eminim, benim yüz doları da katınca krallar gibi yaşarız.»

«Karar verildi şu halde.»

«Bu dökümtüyü yanıma alacak değildim zaten. Belki de soyulmuş olmamız bizim için daha iyi oldu.»

Masha'nın seviçten gözleri parlıyordu. Yüzüne vuran güneş saçlarına ateş rengi vermişti. Bütün kış boyunca karla kaplı olan dışardaki ağaç şimdi parlak yapraklarla bezenmişti. Herman şaşkınlıkla baktı ağaca. Her kış, o çöp yığınları ve boş konserve tenekeleri arasında duran ağacın kuruyup öldüğünü sanırdı. Rüzgârdan dalları kırılırdı.

Sokak köpekleri her gün biraz daha incelip buruşan gövdesine işlerdi. Komşu çocukları kabuğuna adlarını, kalp resimleri, hatta küfürler kazırlardı. Ama yaz gelir gelmez hemen yapraklarla donanırdı. Dallar arasında kuşlar cıvıldaşırdı. Ağaç görevini tamamlamıştı, bir baltadan, testereden hatta Masha'nın sürekli olarak pencereden fırlattığı yanar imzaritlerin yaşamını sona erdireceğinden korkmamıştı.

«Hahamın Meksika'da da bir yeri var mı acaba?» diye sordu.

«Neden sordun? Dur, şimdi geliyorum. Gitmeden önce temizlemeye bir iki parça eşya vermiştim, bankada da son birkaç dolarım var, gidip onları alayım, yarım saatta gelirim.»

Masha gitti. Herman onun kapıyı kilitlediğini duydu. Haham için çalışacaksa kendisine gerekli olan birkaç kitapla sözlüğü karıştırmaya başladı. Bütün defterleri, hatta hırsızların gözünden kaçan dolmakalemi de çekmecedeydi. Herman kitapları valizine doldurdu ama sonra da kapatamadı. Yadwiga'ya telefon etmek geliyordu içinden, ama bunun anlamsızlığını da biliyordu. Çıplak yatağın üzerine uzandı. Uyuyup düş görmeye başladı. Uyandığında Masha dönmemişti daha. Güneş de çekilmiş, oda kararmıştı. Birden dışarda gürültüler, ayak sesleri ve bağırışmalar duydu. Ağır bir şey çekiliyor gibiydi. Kalkıp sokak kapısını açtı. Bir kadın ve bir erkek Shifrah Puah'ı aralarında çeke çeke getiriyorlardı. Kadının yüzü solmuş ve değişmişti. «Taksede bayıldı,» dedi adam. «Oğlu musun sen?»

«Masha nerede?» diye sordu kadın. Herman onun komşularından biri olduğunu biliyordu.

«Evde değil.»

«Doktor çağır hemen?»

Herman Shifrah Puah'a doğru koştu. Kendisine yardıma kalkışınca kadın sert sert baktı yüzüne.

«Doktor çağırayım mı?»

Shifrah Puah başını salladı. Herman içeri girdi. Taksi sürücüsü kadının para çantasıyla torbasını uzattı. Herman adama taksi parasını kendi cebinden verdi. Shifrah Puah'ı gölgeler içindeki yatak odasına taşıdılar. Herman elektrik düğmesini çevirdi, ama hırsızlar bu odadaki ampulleri de çalmışlardı. Taksi sürücüsü neden ışığı yakmadıklarını sordu, komşu kadın evinden bir ampul getirmeye gitti. «Burası neden bu kadar karanlık? Masha nerede? Lânet olsun bu yaşama!» diye söylenmeye başladı yaşlı kadın.

Herman, Shifrah Puah'ı omuzlarından tutuyordu. Komşu kadın gelip ampulü taktı. Shifrah Puah yatağına baktı. Hemen hemen sağlıklı bir sesle, «Çarşafım nerede?» diye sordu.

«Ben bir yastıkla çarşaf getiririm,» dedi komşu. «Şimdi şiltenin üzerine yat hele.»

Herman, Shifrah Puah'ı yatırdı. Kadının vücudunun titrediğini hissediyordu. Kendisini kucaklayıp şilteye bırakırken Shifrah Puah Herman'a sarıldı. Yüzü şimdi biraz daha buruşmuştu. Komşu kadın yastık ve çarşafla döndü. «Hemen bir cankurtaran çağırmalıyız,» dedi.

Dışarda ayak sesleri duyuldu ve Masha içeri girdi. Bir elinde askıyla giysileri, diğerinde çamaşır torbası vardı. Odaya girmeden Herman, «Annen geldi!» dedi.

Masha olduğu yerde dondu kaldı. «Koşa koşa geldi, ha?»

«Çok hasta.»

Masha giysilerle torbayı Herman'ın eline sıkıştırdı. Herman hepsini mutfak masasının üstüne bıraktı. İçerde

Masha'nın annesine öfkeyle bağırdığını duyuyordu. Bir doktor çağırması gerekiyordu ama kimi çağıracağını bilemiyordu. Komşu kadın ellerini iki yana açarak çıktı yatak odasından. Herman kendi odasına gitti. Kadının telefonda birisine yakındığını duydu.

«Polis mi? Polisi nerden bulayım? Kadın ölecek diyorum size!»

«Doktor çağırın! Çabuk!» diye bağırdı Masha. «Ölüyor! Namussuz karı bize inat öldürdü kendini!»

Masha birkaç saat önce hırsızlığı bildirdiği zaman olduğu gibi bir çığlık attı yine. Hiç de kendi sesine benzemiyordu bu — kedi gibi ve ilkel bir ses. Yüzü kasılmıştı, saçlarını yoluyor, zıplıyor, saldırmak istermiş gibi Herman'ın üzerine atlıyordu. Komşusu şaşkın bir halde telefonu göğsüne bastırmış bakıyordu.

«İşte istediğin oldu!» diye bağırdı Masha. «Düşmanlar! Pis düşmanlar!»

Birden soluğu kesildi, yere yıkılacakmış gibi iki büklüm oldu. Komşu kadın telefonu bırakıp Masha'yı omuzlarından tuttu. Boğulmak üzere olan bir çocuğu kurtarmak istermiş gibi sallıyordu koca kadını.

«Katiller!»

ONUNCU BÖLÜM

1

Masha'nın gebe olduğunu sandığı zaman gelen doktor gelmişti yine. Shifrah Puah'a bir iğne yaptı. Gelen cankurtaranla Masha da hastaneye gitti. Birkaç dakika sonra bir polis kapıyı vurup içeri girdi. Herman adama Shifrah Puah'ın hastaneye götürüldüğünü söylediyse de, polis hırsızlığı araştırmak için geldiğini bildirdi. Herman'a adını, adresini, aileyle ilişkisini sordu. Herman kekeleyip sarardı birden. Polis kuşkuyla kendisine bakıp Amerika'ya ne zaman geldiğini, yurttaşlığa kabul edilip edilmediğini sordu. Not defterine bir şeyler yazıp çıktı gitti. Komşu kadın yastığı ile çarşafını alıp götürmüştü. Herman Masha'nın hastaneden telefon etmesini bekliyordu, ama iki saat geçmiş bir haber çıkmamıştı.

Akşam oldu, yatak odası dışında tüm ev karanlıktı. Herman oradaki ampulü kendi odasına takmak için çıkarttı, ancak odadan çıkarken kapıya çarptı. Ampulün telinin titrediğini duydu. Yatağının yanındaki abajura taktığında lambanın yanmış olduğunu gördü. Mutfakta mum ve kibrit de bulamamıştı. Pencereye gidip geceye baktı. Birkaç saat

önce her bir yaprağı güneş ışınlarını yansıtan ağaç şimdi karanlık fonda kapkara bir lekeydi. Kızılımsı gökyüzünde bir tek yıldız parlıyordu. Bir kedi dikkatli adımlarla avludan geçip çöp yığınları arasına girdi. Uzaktan trenlerin boğuk gürültüsü, bağırışmalar, trafik gürültüleri geliyordu. Herman o güne kadar hiç bilmediği bir melankoliye gömülmüştü. Bu soyulmuş, karanlık evde tek başına bütün gece kalamazdı. Shifrah Puah ölmüşse ruhu kendisini korkutmaya gelebilirdi.

Gidip birkaç ampul almaya karar verdi. Ayrıca kahvaltıdan beri ağzına bir lokma koymamıştı. Dışarı çıktığı anda anahtarı içerde unuttuğunu farketti. Bulamayacağını bile bile ceplerini tek tek aradı. Masanın üstünde bırakmış olmalıydı. Birden telefon çalmaya başladı. Herman kapıya yüklendi ama çok sıkı kapanmıştı. Telefon durmadan çalıyordu. Herman olanca gücüyle kapıyı itiyor, telefonda aralıksız çalıyordu.

«Masha bu! Masha!» Shifrah Puah'ı hangi hastaneye götürdüklerini bile bilmiyordu.

Telefon susmuştu ama Herman hâlâ kapının önünde duruyordu. Bir an kapıyı kırmayı düşündü. Telefonun bir daha çalacağından emindi. Merdivenlerden inmeden önce tam beş dakika bekledi. Sokak kapısına vardığı anda telefon yine çaldı. Herman bu kesintisiz çalışta Masha'nın öfkesini görür gibiydi. Yüzü acıyla çarpılmış olmalıydı.

Geri dönmenin bir anlamı yoktu. Tremont Caddesine çıkıp Masha'nın eskiden çalıştığı kafeteryaya girdi. Bir kahve içecek, sonra dönüp Masha gelene kadar apartmanın merdivenlerinde oturup bekleyecekti. Kasaya para ödemeye giderken cebinde bir anahtar buldu. Ama bu Brooklyn'deki evinin anahtarıydı.

Kahve ısmarlamaktan vazgeçip Tamara'ya telefon etmeye karar verdi. Ancak telefon kulübelerinin üçü de doluydu. «Sonsuzluğun bile bir sonu vardır,» diye düşündü. «Evrenin başı yoksa, o zaman bir sonsuzluk geçip gitmiş demektir.» Kendi kendine gülümsedi. Konuşanlardan biri telefonu kapatmıştı. Herman hemen adamın yerini aldı. Tamara'nın numarası cevap vermiyordu. Parasını yeniden atıp hiç düşünmeden Brooklyn'deki evin numarasını çevirdi. Düşman da olsa tanıdık bir ses duymak istiyordu. Yadwiga da evde yoktu. On kere çaldırdı telefonu.

Boş bir masaya oturup yarım saat beklemeye ve ondan sonra yine Masha'yı aramaya karar verdi. Cebinden bir kâğıt çıkartıp ellerindeki parayla ne kadar yaşayabileceklerini hesapladı. Otobüs biletlerinin kaç para olduğunu bilmediği için boşuna uğraşıyordu. Iki dakikada bir saatına bakıyordu. Saatını satsa kaç para verirlerdi acaba? Herhalde bir dolardan fazla değil.

Durumunu gözden geçiriyordu. Samanlıktayken dünyada temel bir takım değişikliklerin yer alacağını kurmuştu, ama değişen hiç bir şey yoktu. Aynı politika, aynı sözler, aynı yalanlar. Profesörler cinayet ideolojisi, işkence sosyolojisi, ırza geçmenin felsefesi, dehşet psikolojisi konularına kitaplar yazmaya devam ediyorlardı. Yaratıcılar yeni öldürücü silâhlar yapıyorlardı. Kültür ve adalet hakkındaki konuşmalar barbarlık ve adaletsizlik konuşmalarından daha tiksindiriciydi. «Bok içine battım ve ben de bokum, bunun çıkışı yok,» diye mırıldandı. «Öğretmen mi? Öğretecek ne var ki? Ben kim oluyorum sanki?» Hahamın partisinde olduğu gibi midesi bulanıyordu. Yirmi dakika sonra Masha'nın numarasını çevirince kadın telefona çıktı.

Sesinden Shifrah Puah'ın öldüğünü anlamıştı.

Yine de, «Annen nasıl?» diye sordu.

«Annem yok,» dedi Masha.

İkisi de sustular.

«Neredesin?» diye sordu Masha, «Beni bekleyeceğini sanmıştım.»

«Ne zaman oldu peki?»

«Hastaneye varmadan öldü. Son sözü 'Herman nerde?' oldu. Neredesin gerçekten? Hemen gel buraya.»

Herman makbuzunu kasaya bırakmayı unutarak koştu dışarı. Kadın arkasından seslendi. Kâğıdı top edip fırlattı.

2

Herman Masha'nın yanında komşuları bulacağını sanmıştı ama kimseler yoktu. Ev yine karanlıktı. Konuşmadan yanyana durdular.

«Ampul almaya gittim, dışarda kaldım,» dedi Herman. «Mum var mı?»

«Ne gerek var ki?»

Herman kadını odasına götürdü. Orası biraz daha aydınlıktı. Kendisi bir iskemleye oturdu, Masha da yatağın kenarına ilişti.

«Biliyorlar mı?» diye sordu Herman.

«Kimse bilmiyor ve kimsenin aldırdığı bile yok.»

«Hahama haber vereyim mi?»

Masha yanıtlamadı bunu. Herman kadının acısına kapılıp sözlerini duymadığını sanmıştı. Ama Masha ansızın, «Herman, artık dayanamıyorum,» dedi. «Bu işler resmi iş-

lemler ve para gerektirir.»

«Haham nerede şimdi? Hâlâ evinde mi?»

«Ben bıraktığımda evdeydi, ama bir yere gidecekti. Nereye gideceğini bilmiyorum.»

«Ben evini bir arayayım. Kibritin var mı?»

«Çantam nerede?»

«Eve getirmişsen bulurum.»

Herman gidip çantayı aradı. Kör bir insan gibi el yordamıyla yürüyordu. Eliyle masaya, mutfaktaki iskemlelere dokundu. Yatak odasına gitmek istiyordu ama korkuyordu. Masha çantasını hastanede bırakmış olabilir miydi? Kadının yanına döndü.

«Bulamıyorum.»

«Yanımdaydı. Kapı anahtarını çantamdan çıkardım.»

Masha da kalktı, ikisi birden aramaya başladılar. Bir iskemle düştü, Masha kaldırdı. Herman banyoya girdi ve alışkanlıktan elektrik düğmesini çevirdi. Lamba yandı. Çanta çamaşır sepetinin üzerindeydi. Hırsızlar ilâç dolabının ampulünü çalmayı unutmuşlardı.

Herman çantayı eline alınca fazla ağır bulup şaşırdı. Masha'ya çantayı bulduğunu ve banyo lambasının yandığını söyledi. Saatına baktı. Kurmayı unutmuştu, çalışmıyordu.

Masha banyonun kapısındaydı, yüzü değişmiş, saçları dağılmıştı. Gözlerini kısarak bakıyordu. Herman çantayı verdi. Kadının yüzüne bakıyordu. Kadına bakması yasak dindar bir Yahudi gibi başını öte yana çevirerek konuştu.

«Bu ampulü telefonun yanına takayım.»

«Neden? Pekâlâ...»

Herman ampulü dikkatle çıkardı. Masha'nın kendisini azarlamadığı için seviniyordu. Ampulü abajura taktı. Haha-

ma telefon etti. Bir kadın çıktı karşısına. «Haham Lampert California'ya gitti.»

«Ne zaman döneceğini biliyor musunuz?»

«Bir haftadan önce dönmez.»

Herman bunun ne anlama geldiğini biliyordu. Haham burada olsaydı resmi işlemleri yapacak, cenaze masraflarını üstlenecekti. Bir an duraksadı, sonra hahamı nerede bulabileceğini sordu.

«Bunu söyleyemem,» dedi kadın.

Herman nedenini bilmeden ışığı söndürdü. Odasına döndü. Masha çantasını dizleri üstüne koymuş oturuyordu.

«Haham California'ya gitmiş.»

«Eee..»

«Nereden başlayacağız şimdi?» Herman bunu hem kendisine hem Masha'ya sormuştu. Masha bir zamanlar ne kendisinin ne de annesinin, üyelerinin cenaze işlerine bakan bir dernek ya da sinagoga bağlı olmadıklarını söylemişti. Cenaze de, mezar da para isterdi. Herman görevlileri bulacak, yardım isteyecek, kredi isteyecek, garanti gösterecekti. Ama kendisini kim tanıyordu ki? Hayvanları düşündü. Hiç karmaşık olmayan bir yaşamları vardı ve öldüklerinde kimseye yük olmazlardı.

«Masha, ben artık yaşamak istemiyorum,» dedi.

«Bana birlikte öleceğimize söz vermiştin. Haydi şimdi öldürelim kendimizi. Ikimize yetecek kadar uyku ilâcım var.»

«Haydi içelim.»

«Çantamda. Bir bardak su gerek yalnızca.»

«Suyumuz var.»

Herman'ın boğazı kasılmıştı, ağzından ses çıkmıyordu. Olayların gelişmesi ve çabukluğu şaşkına çevirmişti ken-

disini. Masha çantasını karıştırırken anahtarların, dudak boyasının, bozukluk paraların birbirlerine çarpmasından doğan şakırtıyı duyuyordu. «Onun benim Ölüm Meleğim olduğunu ta baştan biliyordum,» diye mırıldandı. «Ama gerçeği bilmek isterdim ölmeden önce.»

«Hangi gerçeği?»

«Birlikte olduğumuzdan bu yana bana ihanet edip etmediğini.»

«Sen bana sadık kaldın mı? Sen gerçeği söylersen ben de söylerim.»

«Söyleyeceğim.»

«Dur bir sigara yakayım.»

Masha paketten bir sigara çekti. Her şeyi ağır ağır yapıyordu. Herman onun sigarayı iki parmağının arasında yuvarladığını duyabiliyordu. Bir kibrit çaktı. Titrek alevin ışığında kadın sorgu dolu gözlerle kendisine bakıyordu. Masha derin bir soluk aldı, kibriti söndürdü. «Dinleyelim bakalım,» dedi.

Herman güçlükle konuşuyordu. «Yalnızca bir kere Tamara'yla. Hepsi bu kadar.»

«Ne zaman?»

«Catskill'de bir oteldeydi.»

«Ama sen Catskill'e hiç gitmedin ki.»

«Sana Haham Lampert'le Atlantik City'de bir konferansa gittiğimi söylemiştim. Haydi bakalım, şimdi sıra sende.»

Masha güldü.

«Senin karınla yaptığın şeyi ben de kocamla yaptım.»

«Demek onun bana anlattıkları doğruydu?»

«O kere için, evet. Boşamasını istemek için gitmiştim, ısrar etti. Ancak bu yolla boşanabildim.»

«Ama onun yalan söylediğinde kutsal bir yemin etmiştin.»

«Yalan yemin ettim.»

Bir süre her biri kendi düşüncesine dalmış olarak oturdular.

«Artık ölmenin bir anlamı kalmadı,» dedi Herman.

«Ne yapmak istiyorsun? Beni bırakıp gidecek misin?»

Herman yanıt vermedi. Kafasının içi bomboştu. Sonra, «Bu gece gitmeliyiz, Masha,» dedi.

«Naziler bile Yahudilere ölülerini gömmeleri için izin verirlerdi.»

«Biz artık Yahudi değiliz, hem ben burada bir dakika bile kalamam sonra.»

«Ne yapmamı istiyorsun? On kuşak boyunca lânetleneceğim.»

«Zaten lânetliyiz.»

«Hiç olmazsa cenaze töreninin sonuna kadar bekle.»

Herman ayağa kalktı. «Ben şimdi gidiyorum.»

«Dur, ben de geliyorum. Bir dakika banyoya kadar gideyim.»

Masha kalktı. Yürürken ayaklarını sürüyordu. Ayakkabılarının topukları sürtünüyordu yerde. Dışarda ağaç kıpırdamıyordu bile. Herman ağaca veda etti. Son bir kez onun gizemini anlamaya çalıştı. Su gürültüsü geliyordu içerden, Masha yıkanıyor olmalıydı. Herman Masha'nın kendisiyle gelmeye bu kadar hazır olmasına şaşarak dinledi suyun akışını.

Masha dışarı çıktı. «Neredesin, Herman?»

«Burada.»

«Herman, annemi bırakamam.»

«Nasıl olsa bırakacaksın ama.»

«Onun yanında yatmak istiyorum. Mezarımın yabancılar arasında olmasını istemem.»

«Benim yanımda yatacaksın.»

«Sen de yabancısın.»

«Masha, ben gitmek zorundayım.»

«Dur bir dakika. Madem bu duruma geldik hiç olmazsa köylüne dön. Çocuğunu terketme.»

«Herkesi terkedeceğim.»

SON SÖZ

Shevout'tan bir gece önce Yadwiga bir kız doğurdu. Haham doğacak çocuk kız olursa adının Masha olmasını önermişti. Her şeyi üstlenmişti kendisi: Shifrah Puah ile Masha'nın cenazelerini o kaldırtmıştı. Yadwiga'nın hastane masraflarını da ödemişti. Bir bebek arabası, battaniye, hatta oyuncak bile getirmişti. Reb Abraham Nissen ile Sheva Haddas Israil'de kalmaya karar vermişler, Tamara da amcasının dükkânına sahip olmuştu.

Tamara, Yadwiga'nın yalnız başına oturmasını istemediğinden kadınla kızını yanına almıştı. Kendisi bütün gün dükkânda çalışıyor, Yadwiga da ev işlerini yapıyordu.

Masha bir not bırakmıştı: ölümünden kimse sorumlu değildi. Annesinin yanına gömülmeyi istemişti. Haham California'da olduğu için az daha yoksullar mezarlığına gömüleceklerdi. Yidiş gazetesinin yazdığına göre olanları iki gün kimse bilmemişti. Sonra Masha, Yasha Kotik'e düşünde görünmüş ve öldüğünü söylemişti. Yasha Kotik ertesi sabah Leon Tortshiner'e telefon etmiş, Masha'nın evinin anahtarı kendisinde olan Tortshiner de eve girince cesedi bulmuştu. California'da hahamla ilişki kuran Tortshiner olmuştu. Masha'nın bir komşusu gazetedeki bu ya-

zıyı yalanlamıştı. Onun anlattığına göre kendisi hastaneye telefon edip Shifrah Puah'ın öldüğünü ve cesedi almaya kimsenin gelmediğini öğrenmişti. Bunun üzerine kapıcıyı çağırtmış, Masha'nın kapısını açmışlar ve kadını ölü bulmuşlardı.

Haham, Tamara ile küçük Masha'yı sık sık görmeye geliyordu. Arabasını çoğunlukla Masha'nın dükkânının önünde park ediyor, kitaplar arasında saatlerini geçiriyordu. Tamara'ya müşteriler ve kendisine bedava kitaplar veren kimseler gönderiyordu. Kanal Sokağında bir taşçıya ana kız için bir mezartaşı da ısmarlamıştı.

Tamara birkaç kez Yidiş gazetelerine Herman için 'Arananlar' sütununa ilân vermiş ama hiç bir sonuç alamamıştı. Herman ya intihar etmişti ya da Polonya'daki samanlığın Amerikan biçimini bulmuş saklanıyordu. Haham bir gün, soykırımı nedeniyle, hahamlığın koşulları yumuşattığını ve terkedilen kadınların ikinci bir kez evlenebileceklerini söylemişti.

Tamara buna şu yanıtı verdi:

«Belki de öteki dünyada... ama yine de Herman'la.»

SON

ISAAC BASHEVIS SINGER

